جەزبىدار گۈلدەستىلەر

10

مىللەتلەر نەشرىياتى

جەزبىدار گۈلدەستىلەر

ئۇيغۇرچە «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلىدا ئون
يىلدىن بۇيان ئېلان قىلىنغان ئەسەرلەردىن تاللانما

ئىدرىس بارات باش مۇھەررىرلىكىدە تۈزۈلدى

مىللەتلەر نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

一束束绚丽的花朵:维文/伊德里斯.巴拉提主编.
—北京:民族出版社,1998.5

ISBN 7—105—03028—3

Ⅰ.一…Ⅱ.伊…Ⅲ.少数民族文学—作品集—中国—
维吾尔族—维吾尔族(中国少数民族语言) Ⅳ.1291.5

中国版本图书馆 CIP 数据核字(98)第 02596 号

一束束绚丽的花朵

民族出版社出版发行

(北京市和平里北街 14 号 邮编 100013)

民族出版社微机照排 民族印刷厂印刷

各地新华书店经销

1998 年 4 月北京第 1 版 1998 年 4 月北京第 1 次印刷

开本:787×1092 毫米 1/36 印张:11.25

印数:0001—5100 册 定价:11.00 元

دۆلەت ئىشلىرى كومىسسارى ، دۆلەتلىك مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ئىسمائىل ئەھمەد(سولدىن 2 ـ كىشى) ئىدارىمىز رەھبەرلىرى بىلەن بىللە.

ئوڭدىن 2 ـ كىشى لى جىنچى(مىياۋزۇ): ۋاقىتلىق پارتكوم شۇجىسى، نەشرىيات باشلىقى، باش مۇھەررىر.

سولدىن 1 ـ كىشى ئىدرىس بارات: ۋاقىتلىق پارتكوم مۇئاۋىن شۇجىسى، مۇئاۋىن باش مۇھەررىر قوشۇمچە شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ مۇدىرى ، ئۇيغۇرچە « مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلىنىڭ باش مۇھەررىرى.

ئوڭدىن 1 ـ كىشى جاڭ دېئەن(موڭغۇل): مۇئاۋىن نەشرىيات باشلىقى.

تۈزگۈچىدىن

ئۇيغۇرچە «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلى 1988 -يىلي 10-ئايدا بېيجىڭدا دۇنياغا كۆز ئاچقان بولۇپ، 1998-يىلى 10-ئايدا دۇنياغا كەلگىنىگە توپ-توغرا ئون يىل بولىدۇ. بۇ ئون يىل جەريانىدا، ژۇرنىلىمىز تەدرىجىي تەرەققىي قىلىپ، يۈز مىڭلى-غان ئىخلاسمەن ئوقۇرمەننى ۋە يۈزلىگەن ئىقتىدار-لىق ئاپتورنى ئۆزىگە مايىل قىلدى. 1000 پارچىدىن ئارتۇق ھەرخىل ژانىردىكى ئەسەر ۋە ماقالە ئېلان قىلدى. ژۇرنىلىمىز نەشىر قىلىنغانلىقىنىڭ ئون يىللىقىنى خاتىرىلەش مۇناسىۋىتى بىلــەن ژۇرنىلىمى-ىزنىڭ 1991-يىل 2-سانىدىن 1997-يىل 4- سانى-غىچە بولغان سەھىپىلىرىدە ئېلان قىلىنغان ئەسەرلەر ئىچىدىن مىللەتنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرۈشنى مەركى-زىي تېما قىلغان 40 نەچچە پارچە ماقالە، شېئىر، نەسىر، ئوبزور ۋە تەرمىلەرنى تاللاپ توپلام قىلىپ نەشىر قىلدۇق.

بۇ توپلامغا دۆلەت كومىسسارى، دۆلەت مىللەت-

مىللىتىم ھەققىدە پاراڭ

كىتاب ۋە كىتابخان ھەققىدە ئويلار
.... مەخمۇت مۇھەممەت (65)
مىللىتىم ھەققىدە پاراڭ بولغاندا
.... جاپپار قاسىم (86)
زەئىپ تەن، چۈشكۈن روھ
.... ئابلىكىم ئابلىمىت (96)
«مىللىتىم ھەققىدە پاراڭ بولغاندا» ۋە «زەئىپ تەن، چۈشكۈن روھ» دېگەن ماقالىلەرنى ئوقۇغاندىن كېيىن
.... نەسىردىن نىياز (118)
"يىپەك يولى"نىڭ قايتا ئېچىلىشى ۋە "تۆگە قۇشى" روھى
.... ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن (124)
بىز مۇشۇنداق ئانىمۇ؟
.... پەزىلەت ئىسرائىل (130)
مودا ۋە ھەشەم-پەشەملىرىمىز ھەققىدە پاراڭ
.... خەلىپە ساۋۇت (قىرغىز) (148)
«نېمىسلار ھەققىدە پاراڭ»غا يانداشما پاراڭلار
.... ئەلسۆيەر (164)

يەنبىيەندە كۆرگەن ۋە ئاڭلىغانلىرىم
.... مۇختار قادىر (170)
"شۈكۈر قىلىش" بىزگە مەنىۋى يۈك بولۇپ قالمىسۇن .... مۇھەممەت تۇداجى (182)

گۈلدەستە

ئاھ، مېنىڭ مىللىتىم ...... روزى سايىت (187)
يۈرەكنى غاجايدۇ تىنىمسىز ئويلار
.... ۋارىسجان قاسىم (198)
خۇراپات .... مۇھەممەتجان راشىدىن (213)
ناشۈكۈر خىياللار .... ئەخمەت ئىمىن (216)
خالاستان .... ئىبراھىم ئالىپ تېكىن (227)
بەخت تىلەش ...... توختىتۆمۈر روزىنىياز (238)
نورۇز ھەققىدە رىۋايەت
.... دىلنۇر ئابلىز (248)

جەۋھەرلەردىن تەرمىلەر

ئادەم مەڭگۈ تۈنۈگۈنكى كۈندە ياشاۋەر-
مەسلىكى كېرەك .... (254)
مۇۋەپپەقىيەت قازانغان زاتلار ھازىرلىغان 12

خىل سۇپەت ...... (256)

مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشنىڭ 15 تۈرلۈك "ئالتۇن تېئورېمىسى" ...... (261)

13خىل ئېسىل پەزىلەت ...... (267)

پۇل توغرىسىدىكى 15 ئەقلىيە سۆز ...... (271)

مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشنىڭ پرىنسىپى ...... (274)

زامانىمىزدىكى بىر دادىنىڭ ئوغلىغا قىلغان نەسىھىتى ...... (275)

ئۆزۈڭ ياسىغان تۈرمىنى ئۆزۈڭ بۇز ...... (280)

ھىندىرا گەندىنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشى ...... (281)

كىشىلىك تۇرمۇشتىكى 12خىل كاتتا بايلىق ...... (282)

كىشىلىك تۇرمۇشتىكى "تۆت تەمە قىلماسلىق" ...... (285)

قىزىقارلىق ئۈزۈندىلەر ...... (285)

ھەرخىل پەن ئالىملىرىنىڭ ئادەم ھەققىدىكى تەبىرى ...... (286)

سەۋر-تاقەت قىلىش=غوم ساقلاش، ئەپۇ قىلىش= قورساقنى كەڭ تۇتۇش ...... (288)

كىم ئەڭ چوڭ ...... (289)

تېپىلىش ۋە ئۆرلەش ...... (291)

ياۋا توڭگۇز پەلسەپىسى ...... (292)

ھارۋا ئىتتىرىش ...... (293)

كىشىلىك تۇرمۇشتا ئۆمۈرۋايەت ئەسقاتىدىغان ئالتە پەلسەپىۋى مىزان ...... (295)

ئوقۇرمەنلەر ساداسى

ژۇرنال ھەققىدە ئىككە كەلىمە سۆز ...... ئەخمەت ئىمىن (298)

«مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلى ۋە مەن ...... ئەخەت ھاشىم (302)

«مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلى—مىللەتلەرنىڭ گۈلىستانى ...... ئابدۇركېرىم راخمان (315)

بىز "ھەممىدىن ياخشىسى"—سىلەرنى— «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلىنى تاللىدۇق ...... روزى سايىت

ئابدۇللا سۇلايمان

ئابدۇرېھىم زۇنۇن

نۇرمۇھەممەت توختى (337)

«گۈلدەستە»گە بىر نەزەر ...... ئابدۇرېھىم زۇنۇن (343)

تىرىشايلى، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق غايىسى ئۈچۈن

ئىسمايىل ئەھمەد

جۇڭخۇا مىللەتلىرى ئىقتىساد، مەدەنىيەت-مائارىپ جەھەتتىكى تەرەققىياتىنىڭ ئارقىدا قالغانلىقى تۈپەيلىدىن ئۇزاق مۇددەت قوش نامراتلىقنىڭ دەردىنى تارتىپ كەلگەنىدى. بەش يۇلتۇزلۇق قىزىل بايراق جۇڭخۇا زېمىنىدا جەۋلان قىلغاندىن كېيىن، تارىختا يېڭى سەھىپە ئېچىلدى، زور بىر تۈركۈم ھەر مىللەت ياشلىرى زىيالىيلار سېپىگە كىردى. ھازىر يىلىغا 30 مىڭدىن ئارتۇق ئاز سانلىق مىللەت ياشلىرى ئالىي مەكتەپلەرنى پۈتتۈرىدۇ، مەملىكىتىمىزدە مىليون كىشىلىك ئاز سانلىق مىللەت زىيالىيلار قوشۇنى بار، ھازىر ھەرقايسى مىللەتلەر ئۆزلىرىنىڭ زىيالىيلار قوشۇنىغا ئىگە بولدى. بۇ ھال دۆلىتىمىزنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىنىڭ پارلاق ئىكەنلىكىنى، دۆلىتىمىزدىكى مىللەتلەرنىڭ سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزنىڭ چوڭ ئائىلىسىدە بىرلىكتە ئىلگىرىلەۋاتقان قىياپىتى-

نى نامايان قىلىپ بېرىدۇ.

1 مىليون سان ئومۇمىي مىقدار جەھەتتىن ئاز ئەمەس، لېكىن ئومۇمىي ئاھالىسى 91 مىليون 200 مىڭدىن ئاشىدىغان 55 ئاز سانلىق مىللەت ئۈچۈن ئېيتقاندا، ئۇلارنى دۆلىتىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقى كۆرەش قىلىۋاتقان زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىدا ھەرگىزمۇ كۆپ دېگىلى بولمايدۇ. سوتسىيالىزم دەۋرى مىللەتلەر بىرلىكتە تەرەققىي قىلىدىغان، ئورتاق گۈللىنىدىغان دەۋردۇر. بۇنداق تەرەققىي قىلىش ۋە گۈللىنىش ئىقتىساد، مەدەنىيەت ئىشلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىشىنى، مىللەتلەرنىڭ ئۆزىنىڭ سۈپىتى (ئاساسلىقى ئىدىيە، ئەخلاقىي سۈپىتى ۋە پەن-مەدەنىيەت سۈپىتى) نىڭ ئۆسۈشىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ نىشانغا يېتىش ئۈچۈن ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ كادىرلار قوشۇنى، سانائەت ئىشچىلىرى قوشۇنى ۋە زىيالىيلار قوشۇنىدىن ئىبارەت ئۈچ قوشۇنى بولۇشى كېرەك، سان جەھەتتىن كۆپرەك زىيالىيلار قوشۇنىغا ئىگە بولۇش بىر مىللەتنىڭ تەرەققىي قىلىشىنىڭ مۇھىم بەلگىسى، شۇنداقلا مىللەتلەرنىڭ تەرەققىي قىلىپ ئالغا ئىلگىرىلىشىدىكى كۈچلۈك ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچ. شۇنداق ئېيتىشقا بولىدۇكى، ھەرقانداق مىللەتنىڭ زىيالىيلار قوشۇنى بولمايدىكەن، ئۇنىڭ ئالغا بېسىشى قىيىن بولىدۇ، بولۇپمۇ

ھازىرقى زامان جەمئىيىتىدە تېخىمۇ شۇنداق. دۆلىتىمىزدە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىساد، مەدەنىيەت ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش، مىللەتلەرنىڭ ئۆز ئىچىدە كونىنىڭ ئورنىغا يېڭىنى تۇرغۇزۇشى قاتارلىق جەھەتلەردە ھەر مىللەت زىيالىيلىرىنىڭ تىرىشچانلىقىغا ۋە ئەقىل-پاراستىگە موھتاجمىز. ئەمما نۇرغۇن جەھەتلەردە ھەر مىللەت زىيالىيلىرىنىڭ ئوينىغان رولىنى باشقا مىللەت زىيالىيلىرىنىڭ ئوينىيالىشى ناتايىن. سوتسىيالىزم تۈزۈمى ھەر مىللەت زىيالىيلىرىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشى ئۈچۈن ئىنتايىن ياخشى ئىجتىمائىي شارائىت يارىتىپ بەردى. شۇڭا بىز ئاز سانلىق مىللەت زىيالىيلار قوشۇنى كۆپرەك بولۇشى كېرەك، تېخىمۇ كۆپرەك بولۇشى كېرەك، دەپ ئېيتىشقا تولۇق ھەقلىقمىز.

ئاز سانلىق مىللەت زىيالىيلىرىنى يېتىشتۈرۈش مۇھىم، ئۇلارنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇشمۇ ئوخشاشلا مۇھىم. بىزنىڭ ئاز سانلىق مىللەت زىيالىيلىرى قوشۇنىمىز ھەم ئىشىنىشكە، ھەم تايىنىشقا بولىدىغان قوشۇن، ئۈچمەس تۆھپە كۆرسەتكەن شەرەپلىك ئەنئەنىگە ئىگە قوشۇن. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى قۇرۇلغاندىن باشلاپ، ئاز سانلىق

مىللەت زىيالىيلىرى پارتىيىنىڭ ئەتراپىغا ئۇيۇشۇپ، ئورغاق-بولقىلىق بايراقنىڭ يېتەكچىلىكىدە، خەتەرلىك ئىستىھكاملارغا قاراپ باتۇرلارچە ئىلگىرىلەپ، جۇڭگودىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئازادلىق ئىشلىرى ئۈچۈن غايەت زور تۆھپىلەرنى قوشتى. ھەر مىللەت زىيالىيلىرى سوتسىيالىزم ئىشلىرى داۋامىدا گۈزەل ئەقىدە بىلەن ئالىي غايىنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، ئىجتىھات بىلەن ئىزدىنىپ، توختىماي كۈرەش قىلىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى تۇرمۇش شارائىتىمۇ، خىزمەت شارائىتىمۇ بىرقەدەر جاپالىق رايونلاردا ئىشلەيدۇ، ئۇلار ئېگىز تاغ-چوققىلاردا، چۆل-جەزىرىلەردە، يايلاقلار ۋە قارلىق داللاردا نۇر چاقناپ تۇرىدىغان ئىزلارنى قالدۇردى. شۇنداق ئېيتىشقا بولىدۇكى، قەيەر ئەڭ چۆل، ئەڭ چەت، ئەڭ جاپالىق بولسا، شۇ يەردە ئاز سانلىق مىللەت زىيالىيلىرىنىڭ قەددى-قامىتى پەيدا بولدى. ئىختىساسلىق كىشىلەر جىددىي ئېھتىياجلىق بولۇۋاتقان ھەم ئىختىساسلىق كىشىلەر كەمچىل بولۇۋاتقان چېگرا رايونلاردا، ئۇلارنىڭ گويا چۆل-جەزىرىدىكى سۈزۈك بۇلاقتەك، بوراندىكى چىناردەك مۇھىم ئىكەنلىكى نامايان بولدى. ئۇلار جۇڭگو زىيالىيلىرىنىڭ ئېسىل خىسلىتىنى ئىپادىلەپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىززەت-ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولدى. كۆرسىتىپ ئۆتۈش-

كە تېگىشلىكى شۇكى، كەڭ ئاز سانلىق مىللەت زىيالىيلىرى ۋەتەننى قىزغىن سۆيىدۇ، تۈرلۈك چىگىش-مۇرەككەپ ئەھۋال ئالدىدا، بوران-چاپقۇنلار ئىچىدە، ھەق-ناھەقنى ئېنىق پەرق ئېتىپ، توغرا مەيداندا چىڭ تۇرۇپ كەلدى، بولۇپمۇ ئۇلار ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش جەھەتتە مۇھىم تۆھپە قوشتى.

بىزنىڭ زىيالىيلىرىمىز بىزنىڭ مۇشۇ دەۋرىمىزگە مەنسۇپ، ئۇلۇغ دۆلىتىمىزگە مەنسۇپ، لېكىن ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىدا مىللەتنىڭ تامغىسى بار. دېمەك، مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا، ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىدا ھەم پۈتكۈل جۇڭخۇا مىللىتىگە ئورتاق بولغان خۇسۇسىيەت ۋە ئارتۇقچىلىق بار، ھەم ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكىمۇ بار. شۇڭا ئاز سانلىق مىللەت زىيالىيلىرىنى تېخىمۇ بەكرەك ئاسراش، چۈشىنىش ۋە ئۇلارغا ھۆرمەت قىلىش كېرەك. دەۋر تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىك ئېڭى، دېموكراتىيە ئېڭى كۈچەيدى، ئۇلار ئۆز مىللىتىنىڭ تەرەققىياتىغا تېخىمۇ كۆڭۈل بۆلىدىغان بولدى، ئاز سانلىق مىللەت زىيالىيلىرى تېخىمۇ شۇنداق. شۇڭا ئۇلار ئۆز مىللىتىنىڭ ئەھۋالىنى، ئارزۇسىنى ۋە تەلىپىنى تۈرلۈك ئۇسۇللار بىلەن ئەكس ئەتتۈرىدۇ، شۇنداقلا پىكىرلىرىنى، تەكلىپلىرىنى ۋە

تەنقىدلىرىنىمۇ ئوتتۇرىغا قويىدۇ. ئۇلارنىڭ قەلبىنى چۈشىنىش، ئۇلارنىڭ ھېسسىياتىغا ھۆرمەت قىلىش، ئۇلارنىڭ ئاكتىپلىقىنى قوغداش، ئۇلارنىڭ پىكىرلە-رىگە ئەستايىدىل قۇلاق سېلىش كېرەك. دەرۋەقە، ئاز سانلىق مىللەت زىيالىيلىرى پىكىر ۋە تەلەپلەرنى ئىنكاس قىلغاندا ئومۇملۇقنى نەزەردە تۇتۇشى، يىراق كەلگۈسىنى نەزەرگە ئېلىشى، ئۇسۇلغا دىققەت قىلى-شى كېرەك. ئولتۇراقلاشقان جاي، مىللەتنىڭ پسى-خولوگىيىسى، مەدەنىيىتى، ئۆرپ-ئادىتى جەھەتتى-كى پەرق تۈپەيلىدىن، ئاز سانلىق مىللەت زىيالىيل-رىنىڭ باشقىلاردىن پەرقلىنىدىغان بەزى ئالاھىدە ئېھتىياجى ۋە قىيىنچىلىقلىرى بولۇشى مۇمكىن، ئۇ-نى چۈشىنىش ھەمدە ئىمكان قەدەر ھەل قىلىپ بې-رىش كېرەك.

تارىخ ئاز سانلىق مىللەت زىيالىيلىرىغا ئېغىر ۋەزىپىنى يۈكلىدى. دەۋرىمىز ئاز سانلىق مىللەت زىيالىيلىرىغا ئۆز قابىلىيىتىنى نامايان قىلىدىغان كەڭ سەھنە ھازىرلاپ بەردى. نۆۋەتتە دۆلىتىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئورتاق غايە— زامانىۋىلاشقان دۆ-لەت قۇرۇش يولىدا تىرىشىپ كۆرەش قىلماقتا. زاما-نىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرى زىيالىيلارغا موھتاج، زىيا-لىيلارمۇ زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىغا موھتاج. زا-مانىۋىلاشقان دۆلەت قۇرۇش— ھەر مىللەت خەلقىنىڭ

ئورتاق مەنپەئىتى، شۇنداقلا ھەر قايسى مىللەتلەرنى بىرلىكتە گۈللەندۈرۈشنىڭ تۈپ يولى. ئاز سانلىق مىللەت زىيالىيلىرى روھنى ئۇرغۇتۇپ، تىرىشىپ كۆرەش قىلىشى، ئىلگىرىكىلەر قىلىپ باقمىغان بۇ ئۇلۇغۋار ئىش داۋامىدا تۆھپە يارىتىشى كېرەك.

بىز ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئورتاق غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا كۆرەش قىلىۋاتقىنىمىزدا، ۋەتەنپەرۋەرلىك بايرىقىنى تېخىمۇ ئېگىز كۆتۈرۈپ، ۋەتەن، مىللەت ۋە شەخس ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت-نى توغرا تونۇشىمىز ۋە توغرا بىر تەرەپ قىلىشىمىز كېرەك. زىيالىيلار ئۆز مىللىتىگە مەنسۇپ، لېكىن يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ قارىغاندا، ئۇلار ئۆز ۋەتىنىگە مەن-سۇپ، بىز ئۆز مىللىتىمىزنى سۆيۈشىمىز كېرەك، ئەمما سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزنى تېخىمۇ بەك سۆ-يۈشىمىز كېرەك. چۈنكى ۋەتەن ھەممە مىللەتنىڭ ئورتاق مەنپەئىتىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ، مىللەت بى-لەن دۆلەت ئىلگىرىلەشتىمۇ، چېكىنىشتىمۇ، شەرەپ-تىمۇ، نومۇستىمۇ تەقدىرداش بولىدۇ. دۆلەت قۇد-رەت تاپقاندىلا، مىللەتلەر گۈللىنەلەيدۇ، شەخسلەرمۇ مۇۋەپپەقىيەت قازىنالايدۇ. ھەرقانداق زامان ۋە ھەر-قانداق ماكاندا ۋەتەننىڭ مەنپەئىتى ھەممىدىن يۇقىرى تۇرىدىغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالماسلىق لازىم.

مەيلى ئىلگىرى، ھازىر ياكى كەلگۈسىدە بول-

سۈن، ۋەتەننىڭ بىرلىكى، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقى —مىللەتلەرنىڭ گۈللىنىشىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا كەم بولسا بولمايدىغان شەرت. ئەمەلىيەت ئاللىقاچان ئىسپاتلىغانكى، ھەرقايسى مىللەتلەر ۋەتىنىمىزنىڭ بىرلىككە كەلگەن چوڭ ئائىلىسىدىلا ئۆزىنىڭ ئورنى ۋە قەدىر-قىممىتىگە ئىگە بولالايدۇ ھەم تېخىمۇ ياخشى تەرەققىي قىلالايدۇ، ئالغا باسالايدۇ. بىزنىڭ زىيالىيلىرىمىز ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش كۈرىشىدە مۇھىم مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالغان. بىز بۇ قانۇنىي مەجبۇرىيەت ۋە ئەخلاقىي مەجبۇرىيەتنى ساداقەتلىك بىلەن ئادا قىلىشىمىز كېرەك. ھەر مىللەت زىيالىيلىرى بىر-بىرىگە ھۆرمەت قىلىپ، بىر-بىرىدىن ئۆگىنىپ، سەمىمىي ئىتتىپاقلىشىپ، ئۆزىمىزنىڭ ساداقىتى، ئەقىدىسى ۋە بىلىمىنى ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداش ئىشىغا بېغىشلىشىمىز، ۋەتەنگە شان-شەرەپ كەلتۈرۈشىمىز، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملىشىمىز كېرەك.

ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش ۋە تاللاپ ئۆستۈرۈش خىزمىتىگە يۈكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرەيلى

دۆلەتلىك مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتىنىڭ دائىمىي ئىشلارغا مەسئۇل مۇئاۋىن مۇدىرى
چېن خۇڭ

ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش ۋە تاللاپ ئۆستۈرۈش خىزمىتىگە يۈكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىش

1993-يىلى مەركىزىي كومىتېت تەشكىلات بۆلۈمى، مەركىزىي كومىتېت بىرلىك سەپ بۆلۈمى، دۆلەتلىك مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتى بىرلىكتە مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش ۋە تاللاپ ئۆستۈرۈش خىزمىتى بويىچە سۆھبەت يىغىنى چاقىرغانىدى. بۇ قېتىملىق يىغىن ناھايىتى ياخشى ئېچىلدى، يولداش خۇجىنتاۋ يىغىنغا قاتناشتى ۋە سۆز قىلدى، يىغىن ئاخىرلاشقاندىن كې-

يىمن بىر ھۆججەت ھاسىل قىلىندى. يىغىن روھىغا ئاساسەن ھەرقايسى ئۆلكە، ئاپتونوم رايون، بىۋاستە قاراشلىق شەھەرلەر كۆپلىگەن خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. يېقىنقى ئىككى-ئۈچ يىلدىن بۇيان، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش ۋە تاللاپ ئۆستۈرۈش خىزمىتى جەھەتتە جايلار مول تەجرىبىلەرنى جۇغلاپ، بۇ خىزمەتنى تېخىمۇ ئالغا سۈردى.

پارتىيىمىز ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى مەسىلىسىگە ئەزەلدىن ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىپ كەلدى. ماۋجۇشى ئەينى چاغدىلا: ”ئاز سانلىق مىللەتلەردىن كېلىپ چىققان زور تۈركۈمدىكى كوممۇنىزمچى كادىرلار بولماي تۇرۇپ، مىللىي مەسىلىنى ئۈزۈل-كېسىل ھەل قىلىش، مىللىي ئەكسىيەتچىلەرنى پۈتۈنلەي يېتىم قالدۇرۇش مۇمكىن ئەمەس“ دېگەن دانا ھۆكۈمنى ئوتتۇرىغا قويغانىدى. جۇڭگو سوتسىيالىزمى ۋە سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشنىڭ تارىخى ماۋجۇشىنىڭ ھۆكۈمىنىڭ تامامەن توغرا ئىكەنلىكىنى مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدىغان ھالدا ئىسپاتلىدى. بۇ پارتىيىمىزنىڭ ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش خىزمىتىدىكى توپ يېتەكچى ئىدىيىسىگە، شۇنىڭدەك پارتىيىمىزنىڭ كادىرلار خىزمىتى ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەر خىزمىتىدىكى مۇھىم يېتەكچى ئىدىيىسىگە ئايلاندى. يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ مىل-

لىي مەسىلە ھەققىدىمۇ نۇرغۇن دانا بايانلىرى بار. يولداش جياڭ زېمىن يادرولۇقىدىكى ئۈچىنچى ئەۋلاد رەھبەرلىك كوللېكتىپىنىڭ ئاز سانلىق مىللەتلەر خىزمىتى ۋە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش خىزمىتى ھەققىدە بىر يۈرۈش بايانلىرى ۋە تەلەپلىرى بار.

دۆلىتىمىزنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىدىن قارىغاندا، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش خىزمىتى ئومۇمىي ۋەزىيەتكە ئالاقىدار خىزمەت ھېسابلىنىدۇ. بىزنىڭ ئۇلۇغ جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىمىزنى، ئۇلۇغ جۇڭخۇا مەدەنىيىتىمىزنى 56 مىللەت ئورتاق ياراتقان؛ بىزنىڭ بىپايان جۇڭگو زېمىنىمىزنى 56 مىللەت ئورتاق بىرلىكتە ئاچقان، بىرلىكتە قوغدىغان؛ يېڭى جۇڭگونىڭ بۈگۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە 56 مىللەت بىرلىكتە ئۈچ چوڭ تاغنى ئاغدۇرۇپ تاشلاش ئارقىلىق قولغا كەلگەن. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، بىزنىڭ سوتسىيالىستىك ئىنقىلاب ۋە قۇرۇلۇش ئىشلىرىمىزدىكى ھەربىر ئۇتۇقىمىزغىمۇ 56 مىللەت پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئورتاق كۈرەش قىلىش ئارقىلىق ئېرىشكەن. بۈگۈنكى كۈندىكى ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش ۋە تۆتنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىشتىمۇ 56 مىللەت

ئورتاق تىرىشماقتا، ئورتاق قۇرۇلۇش ئېلىپ بارماق-
تا. بۇنداق ئۇزاق مۇددەتلىك ئىنقىلابىي كۆرەش ۋە
قۇرۇلۇش ئەمەلىيىتىدە، مەملىكىتىمىزدىكى ھەر
مىللەت خەلقى قېرىنداشلارچە زىچ ھەمكارلىشىپ،
نەتىجىلەرنى بىرلىكتە ياراتتى. ئورتاق تەرەققىي قىل-
دى، ئورتاق ئالغا باستى. شۇڭا، ئاز سانلىق مىللەت
كادىرلىرى بۇنداق ئۇزاق مۇددەتلىك كۆرەش ۋە قۇ-
رۇلۇش ئەمەلىيىتىدە ئۆزلىرىنىڭ باشقىلار ئورنىنى
باسالمايدىغان ئۇلۇغ رولىنى جارى قىلدۇردى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىمىز قۇرۇلغان
دەسلەپكى مەزگىلدىلا كۆپ مىللەت بىرلىكتە قۇرۇپ
چىققان پارتىيە ئىدى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيە-
سىنىڭ بىرىنچى قېتىملىق قۇرۇلتىيىغا قاتناشقان
ۋەكىللەر ئارىسىدا ئاز سانلىق مىللەتتىن كېلىپ
چىققان كوممۇنىستىك پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ۋەكىلى
بار ئىدى. پېشقەدەم ئىنقىلابچىلىرىمىز ئارىسىدا ئاز
سانلىق مىللەتتىن كېلىپ چىققان نۇرغۇن پرولېتار-
يات ئىنقىلابچىلىرى بار ئىدى. ھازىر ۋەزىپە ئۆتەۋات-
قان رەھبىرىي كادىرلار ئارىسىدا ئاز سانلىق مىللەت-
تىن كېلىپ چىققان رەھبىرىي كادىرلار تېخىمۇ
كۆپ. دېمەك، بىزنىڭ ھەربىر ئىنقىلابىي تارىخىي
دەۋرىمىزدىكى ئىنقىلابىي كۆرەش ۋە قۇرۇلۇش ئەمە-
لىيىتىدە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى باشقىلار

ئورنىنى باسالمايدىغان مۇھىم رولىنى جارى قىلدۇر-
دى. نۆۋەتتە، خەلقئارادا مىللىي مەسىلە قىزىق نۇق-
تىغا ئايلىنىپ قالدى، نۇرغۇن دۆلەت ۋە رايونلار
مىللىي مەسىلىنى ئوبدان بىر تەرەپ قىلالمىغانلىق-
تىن، رايونلار ئوتتۇرىسىدا توقۇنۇش پەيدا بولىدى-
غان، دۆلەت پارچىلىنىدىغان، ئىجتىمائىي تۇزۇمدە
كەسكىن ئۆزگىرىش پەيدا بولىدىغان ئىشلار يۈز بەر-
دى. دۈشمەن كۈچلەر جۇڭگونىڭ باي-قۇدرەتلىك بو-
لۇشىنى ئۈمىد قىلمايدۇ، ئۇلار يولغا قويۇۋاتقان
"غەربچىلەشتۈرۈش"، "پارچىلاش" سىياسىتىدىكى
ئەڭ مۇھىم ۋاستە مىللىي-دىنىي نام بىلەن مەملى-
كىتىمىزگە قارىتا سىڭىپ كىرىش ۋە ئاغدۇرمىچىلىق
قىلىشتىن ئىبارەت. ۋەھالەنكى، مۇشۇنداق خەلقئارا-
لىق مۇھىتتا مەملىكىتىمىزدىكى مىللەتلەر ئۆم-ئىت-
تىپاق بولدى، ئىشلىرىمىز جۇش ئۇرۇپ روناق تاپ-
تى، بۇ ئەھۋال خەلقئارادىمۇ ئومۇميۈزلۈك ئېتىراپ
قىلىندى. نېمە ئۈچۈن مىللەتلەر ئىتتىپاق بولالى-
دى، ئىشلىرىمىز جۇش ئۇرۇپ روناق تاپالىدى؟ بۇ-
نىڭ سەۋەبى شۇكى، پارتىيىمىزنىڭ سىياسىتى توغرا
بولدى، پارتىيىمىزنىڭ مىللىي سىياسىتى دۆلىتى-
مىزدە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاق، جەمئىيەتنىڭ مۇقىم
بولۇشىغا، ئىقتىسادنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا كاپالەت-
لىك قىلدى. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىغا تولۇق

ئىشىنىش ۋە ئۇلارغا تايىنىش دۆلىتىمىز مىللىي سىـ
ياسىتىنىڭ ئىنتايىن مۇھىم بىر مەزمۇنى ھېسابلىـ
نىدۇ. ئاز سانلىق مىللەتلەر ئارىسىدا مۇنەۋۋەر ئىخـ
تىساسلىق خادىملار بار، زور تۈركۈمدىكى ئىختىـ
ساسلىق خادىملار بايلىقىمۇ يوشۇرۇنۇپ تۇرماقتا.
ئۇلار پارتىيىنىڭ ئىشلىرىغا سادىق، سوتسىيالىستىك
ۋەتىنىمىزنى قىزغىن سۆيىدۇ، ھەر مىللەت قېرىنـ
داشلىرىنى قىزغىن سۆيىدۇ. ئۇلارنىڭ دۆلىتىمىزنى
قۇدرەتلىك سوتسىيالىستىك دۆلەت قىلىپ قۇرۇپ
چىقىشتا كۈچلۈك ئېتىقادى ۋە ئارزۇسى بار. ئۇلار
ناھايىتى ئەقىللىق، ناھايىتى تىرىشچان، ئېغىر ۋەزىـ
پىنى ئۆز زىممىسىگە ئالالايدۇ. سوتسىيالىستىك زاـ
مانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرى بىزدىن ئاز سانلىق مىلـ
لەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش جەھەتتە تېخىمۇ كۆپ
كۈچ سەرپ قىلىشىمىزنى تەلەپ قىلماقتا. تارىختا ئاز
سانلىق مىللەتلەر ئېزىلىشكە ئۇچرىغانلىقتىن ۋە
چەت-ياقا رايونلارغا توپلىشىپ ئولتۇرغانلىقتىن،
قاتناش ئىشلىرى قالاق، مەدەنىيەت ئاساسى ئاجىزـ
راق، شۇڭا، نۆۋەتتە ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونلىرىـ
غا بولغان ياردەمنى كۈچەيتىشىمىز، ئاز سانلىق مىلـ
لەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈشنى كۈچەيتىشىمىز
كېرەك، بۇ تارىخنىڭ ئېھتىياجى، دەۋرنىڭ ئېھتىياـ
جى، ئىنقىلابنىڭ ئېھتىياجى، شۇنداقلا پۈتكۈل مىلـ

لەتنىڭ ئېھتىياجى. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى
يېتىشتۈرۈش ۋە تاللاپ ئۆستۈرۈش خىزمىتىنى مۇناـ
سىپ يۇكسەكلىككە كۆتۈرۈشىمىز كېرەك. بۇ بىر
تۈرلۈك كونكرېت كادىرلار خىزمىتى، كادىرلار خىزـ
مىتى ئىچىدىكى ئالاھىدە بىر خىزمەت، ئالاھىدە مۇـ
ھىم بىر خىزمەت.

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 4-ئومۇمىي
يىغىنىدا پارتىيە قۇرۇلۇشى ئەسىر ھالقىيدىغان قۇـ
رۇلۇش قىلىنىپ، رەھبىرىي كادىرلارنىڭ ساپاسىنى
ئەتراپلىق ئۆستۈرۈش مەسىلىسى ئوتتۇرىغا قويۇلدى.
يېقىندا باش شۇجى جياڭ زېمىن يۇقىرى ساپالىق
كادىرلار قوشۇنىنى قۇرۇش توغرىسىدا مۇھىم سۆز
قىلدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئاز سانلىق مىللەت كاـ
دىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش ۋە تاللاپ ئۆستۈرۈش خىزـ
مىتىمىز ئۈچۈن يۆنىلىشنى كۆرسىتىپ بەردى. بىز
مىللەتلەر خىزمىتى ساھەسىدىكىلەر ئاز سانلىق مىلـ
لەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش ۋە تاللاپ ئۆستۈرۈش
خىزمىتىنى ئۆزىمىز قىلىشقا تېگىشلىك خىزمەت ۋە
باش تارتىپ بولمايدىغان ۋەزىپە قىلىپ ئىشلىشىمىز،
شۇنداقلا تەشكىلات تارماقلىرىغا ياردەملىشىپ، بىرـ
لىك سەپ تارماقلىرى بىلەن ھەمكارلىشىپ بىرلىكتە
ياخشى ئىشلەيدىغان مۇھىم ۋەزىپە قىلىشىمىز لازىم.
شۇڭا، بىز بۇ خىزمەت ھەققىدە تولۇق تونۇشقا ئىگە

بولۇشىمىز ۋە ئۇنىڭغا يۇكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىشىمىز كېرەك. يەنە بىزدە مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى، تەخىرسىزلىك تۇيغۇسىمۇ بولۇشى كېرەك.

يۇقىرى ساپالىق ئاز سانلىق مىللەت كادىرلار قوشۇنىنى قۇرۇپ چىقىش

باش شۇجى جياڭ زېمىن «رەھبىرىي كادىرلارنىڭ سىياسىينى تەكىتلىشى توغرىسىدا» دېگەن ماقالىسىدە ۋە پارتىيە قۇرۇلغانلىقىنىڭ 75 يىللىقىنى خاتىرىلەش سۆھبەت يىغىنىدا سۆزلىگەن مۇھىم سۆزىدە پۈتۈن پارتىيە سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ تەلىپىگە ئۇيغۇنلىشىش، سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكىنىڭ ۋەزىيىتىگە ماسلىشىش ئۈچۈن يۇقىرى ساپالىق كادىرلار قوشۇنىنى قۇرۇپ چىقىش كېرەك دەپ ئوتتۇرىغا قويدى. بىزنىڭ ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى قوشۇنىمىز پۈتكۈل كادىرلار قوشۇنىنىڭ بىر قىسمى، شۇڭا، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى قوشۇنىنى قۇرۇش خىزمىتى چوقۇم باش شۇجى جياڭ زېمىن ئوتتۇرىغا قويغان يۇقىرى ساپالىق كادىرلار قوشۇنى قۇرۇش تەلىپى بويىچە ئېلىپ بېرىلىشى كېرەك.

بىرىنچى، مۇستەھكەم كوممۇنىستىك دۇنيا قارىشى، مۇستەھكەم سىياسىي مەۋقەسى، ئېنىق سىياسىي يۆنىلىشى بولۇشى، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى

بىلەن بىردەكلىكنى قەتئىي ساقلىشى كېرەك. بۇ — باش شۇجىنىڭ پۈتۈن پارتىيە كادىرلىرىغا قويغان تەلىپى، بىز ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىمۇ ھەرگىز بۇنىڭ سىرتىدا ئەمەس، ئەلۋەتتە. بۇ جەھەتتە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا بىرلەشتۈرۈشتىن باشقا يەنە كونكرېتلاشتۇرۇش مەسىلىسىمۇ بار. بىز ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى كوممۇنىستىك دۇنيا قاراشنى تىكلەش داۋامىدا، ئالدى بىلەن ماركسىزملىق مىللەت قارىشىنى تىكلەشنى ئالاھىدە تەكىتلىشىمىز لازىم.

ماركسىزملىق مىللەت قارىشى دېگىنىمىز مىللىي مەسىلىگە ماركسىزملىق نۇقتىئىنەزەر، ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسى ۋە يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش نەزەرىيىسى ئارقىلىق مۇئامىلە قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. باش شۇجى جياڭ زېمىن 1992-يىلى مەركىزىي كومىتېت چاقىرغان مىللەتلەر خىزمىتى يىغىنىدا: مىللىي مەسىلە سوتسىيالىزم ئومۇمىي مەسىلىسىنىڭ بىر قىسمىدۇر، دەپ مۇپەسسەل بايان قىلغانىدى. مىللەت نەزەرىيىسى جەھەتتە، باش شۇجى جياڭ زېمىن 12 جەھەتتىن مىسال كەلتۈردى. شۇڭا، بىز باش شۇجى جياڭ زېمىننىڭ مەركىزىي كومىتېت مىللەتلەر خىزمىتى يىغىنىدا قىلغان سۆزىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ، جۇڭگونىڭ

مىللىي مەسىلىدىكى ئەمەلىيەتكە ئاساسەن توغرا بولغان مىللەت قارىشىنى تۇرغۇزۇشىمىز كېرەك. بۇنىڭدىكى نېگىزلىك مەسىلە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى ۋە مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتىدىن ئىبارەت. ئاساسىي قانۇنىمىزدا بەلگىلەنگەن سوتسىيالىستىك مىللەتلەر مۇناسىۋىتى باراۋەرلىك، ئىتتىپاقلىق ۋە ئۆزئارا ياردەمدە بولۇشتىن ئىبارەت بولۇپ، بۇنىڭدا ئاز سانلىق مىللەتلەر خىزمىتىدىكى يادرو يۇكسەك دەرىجىدە يىغىنچاقلانغان. بىر قېتىم بىرنەچچە يولداش بىلەن سۆھبەتلەشكەن چېغىمدا، ئاز سانلىق مىللەتتىن بولغان بىر كادىر: بىرىنچىدىن، مەن كوممۇنىستمەن، ئىككىنچىدىن، دۆلەت خىزمەتچىسىمەن، ئۈچىنچىدىن، ئاز سانلىق مىللەت كادىرىمەن. شۇڭا ئالدى بىلەن ئەڭ ئاساسلىقى مەن كوممۇنىست بولغىنىم ئۈچۈن پارتىيىنىڭ مەقسىتى بويىچە ئىش قىلىشىم كېرەك؛ مەن دۆلەت خىزمەتچىسىمەن، جەزمەن دۆلەت خىزمەتچىلىرىنىڭ نىزامى بويىچە ئىش قىلىشىم كېرەك؛ شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا مەن ئاز سانلىق مىللەتتىن چىققان كادىرمەن، مەسىلىلەرنى ئويلىغان ۋە بىرتەرەپ قىلغاندا، ئۆز مىللىتىمگىلا ۋەكىللىك قىلىپ قالماستىن، پۈتۈن پارتىيە ۋە پۈتكۈل جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ئومۇمىيلىقىنى ئاساس قىلىشىم لازىم دەپ ئىنتايىن ياخ-

شى ئېيتقانىدى. ئۇ يەنە مۇنداق دېگەنىدى، مەن بىر ئاز سانلىق مىللەتتىن كېلىپ چىققان، لېكىن مەن پارتىيىنىڭ تەربىيىسىدە ئۆسۈپ يېتىلگەن ئاز سانلىق مىللەت كادىرى، پارتىيىنىڭ تەربىيىسى بولغانلىقى ئۈچۈنلا، ئاز سانلىق مىللەت كادىرى بولالىدىم، ئۇنداق بولمىغاندا، ھېلىھەم قۇل بولغان بولاتتىم. بۇ گەپلەرنى بىر زاڭزۇ كادىر قىلغانىدى. بۇنى ئاڭلاپ قاتتىق تەسىرلەندىم. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىمىزنىڭ ناھايىتى يۇقىرى ئاڭغا ئىگە ئىكەنلىكىنى، بۇ مەسىلىگە توغرا مۇئامىلە قىلالايدىغانلىقىنى ھېس قىلدىم.

ئىككىنچى، باش شۇجى جياڭ زېمىننىڭ كادىرلارغا قويغان بەش شەرتكە ئاساسلانغاندا، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى ئالدىدا ئۆگىنىشنى كۈچەيتىشتىن ئىبارەت تېخىمۇ جىددىي بىر ۋەزىپە تۇرماقتا. ماركسىزملىق نەزەرىيىنى، ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىنى، يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش نەزەرىيىسىنى، پارتىيىنىڭ لۇشيەن، فاڭجېن، سىياسەتلىرىنى ئۆگىنىشى، تارىخىي بىلىملەرنى، ئىقتىسادنى، باشقۇرۇشنى، تېخنىكىنى، كەسپىنى ئۆگىنىشى ھەمدە كەسىپ ئەھلىگە ئايلىنىپ، ئۆز خىزمىتىدىكى كەسىپ ماھىرلىرىدىن بولۇشى كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا، سوتسىيالىستىك بازار

ئىگىلىكىنىڭ بىزدىن كۈتكەن تەلىپىگە ماسلاشقىلى
بولىدۇ. رەھبىرىي كادىر بولغۇچىنىڭ ھەممە نەرسى-
نى بىلىپ بولالىشى مۇمكىن ئەمەس، ئەمما ھېچنېر-
سىنى بىلمەيدىغانلاردىن بولۇپ قېلىشقىمۇ ھەرگىز
بولمايدۇ؛ ئۇلارنىڭ ھەممىگە تاكامۇل بولۇپ كېتىشى
مۇمكىن ئەمەس، ئەمما ھېچقانداق بىر ئىشقىمۇ كا-
مىل ئەمەسلەردىن بولۇپ قېلىشقىمۇ بولمايدۇ. ئۇلار
جەزمەن بىرەر تۈرنى بولسىمۇ پىششىق بىلىشى
لازىم، قانداق قىلغاندا پىششىق بىلىشنى ئەمەلگە ئا-
شۇرغىلى بولىدۇ؟ سۇ كۆپەيسە پاراخوت كۆتۈرىلى-
دۇ، بىلىم دائىرىسى كەڭرى، نەزەرىيىۋى ئاساسى
پۇختا بولۇشى كېرەك. ئىنقىلابىي نەزەرىيە بولمىسا،
ئىنقىلابىي ھەرىكەت بولمايدۇ. شۇڭلاشقا، ئاساسىي
بىلىم ھەققىدىكى ئۆگىنىشنى كۈچەيتىپ، ئاساسىي
ماھارەتنى يېتىلدۈرۈپ، ماركسىزم نەزەرىيىسىنى
ئوبدان ئۆگىنىش كېرەك. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا،
كەسپىكىمۇ قېتىرقىنىپ بېرىلىش لازىم. شۇنداق
قىلغاندىلا، سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكىنىڭ ئېھ-
تىياجىغا ماسلاشقىلى بولىدۇ، ئۈزلۈكسىز تەرەققىي
قىلىۋاتقان ۋەزىيەتنىڭ ئېھتىياجىغا ماسلاشقىلى،
ئاممىنىڭ رەھبىرىي كادىرلاردىن كۈتكەن تەلىپىگە
ماسلاشقىلى بولىدۇ. شۇنداق قىلىدىغانلا بولساق،
ئېگىزدىرەك تۇرالايمىز، يىراقنى كۆرەلەيمىز،

مەسىلىلەرنى بۇرۇنراق، ئەتراپلىقراق ئويلىيالايمىز،
ئىشلارنى ئوبدانراق قىلالايمىز. شۇنداق قىلغاندىلا،
كەڭ ئاممىنىڭ خىزمەت ۋە قۇرۇلۇشىغا باشلامچىلىق
قىلىش سالاھىيىتى ۋە ئىقتىدارىغا ئىگە بولالايمىز.
ئۇنداق بولماي، باشقىلارنىڭ، ئاممىنىڭ كەينىدە
قالساق، قانداقمۇ ئاممىغا باشلامچى بولالايمىز؟ ئام-
مىنى قانداقمۇ يېتەكلىيەلەيمىز؟ ئاممىنى ئىتتىپاق-
لاشتۇرىدىغان قابىلىيەتكە قانداقمۇ ئىگە بولالايمىز؟
ئۇ ھالدا بىز ئۇيۇشۇش كۈچىدىن، جەلپ قىلىش
كۈچىدىن مەھرۇم قالىمىز، چاقىرىق قىلىش كۈچى-
دىن مەھرۇم قالىمىز. نەتىجىدە رەھبەرلىك قىلىش
ئىقتىدارىدىنمۇ مەھرۇم قالىمىز. دەرۋەقە، بۇ ئاز
سانلىق مىللەت كادىرلىرى ئۈچۈن شۇنداق بولۇپلا
قالماستىن، خەنزۇ كادىرلىرىمىز ئۈچۈنمۇ شۇنداق-
تۇر. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى خىزمىتىنى
ئىشلەيدىغان خەنزۇ كادىرلار ئۆزىمىزگە تېخىمۇ قات-
تىق تەلەپ قويۇشىمىز، ھەرقايسى جەھەتتىكى خىز-
مەتلەرنى تېخىمۇ ياخشى ئىشلىشىمىز، ئاز سانلىق
مىللەت كادىرلىرىنى تېخىمۇ بەكرەك ھۆرمەت قىلى-
شىمىز، ئۇلار بىلەن زىچ ئىتتىپاقلىشىپ بىرلىكتە
كۈرەش قىلىشىمىز تېخىمۇ زۆرۈر.

ئۈچىنچى، باش شۇجى جياڭ زېمىننىڭ بەش
تەلىپىگە ئاساسەن، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى

ئارىسىدا كەسىپنى قەدىرلەشكە، پاك بولۇشقا، تىرىشىپ ئىشلەشكە تېخىمۇ دىققەت قىلىشىمىز كېرەك. بۇ مەسىلە ئۆزگىچىلىككە ئىگە بولمىسىمۇ، لېكىن ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونلىرىدىن ئىبارەت مۇشۇ بىر كونكرېت ئوبيېكتنى چىقىش قىلغىنىمىزدا مۇئەييەن ئۆزگىچىلىككە ئىگىدۇر. ھازىر مەركىزىي كومىتېت ئىقتىسادىي تەرەققىيات ستراتېگىيىسىنى پەيدىنپەي غەربىي رايونغا يۆتكەش ھەققىدە مۇھىم قارار چىقىرىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونلىرى ۋە كونا ئىنقىلابىي تايانچ بازىلارغا ياردەم بېرىشنى گەۋدىلەندۈردى، ۋەھالەنكى، ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونلىرىدىكى ئاممىنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى تۆۋەنرەك بولغاچقا، كادىرلىرىمىزنىڭ خەلق ئاممىسىنىڭ جاپا-مۇشەققەتكە چىداپ كۈرەش قىلىپ، نامراتلىقتىن تېزرەك قۇتۇلۇپ ھاللىق سەۋىيىگە قاراپ ئىلگىرىلىشىگە باشلامچىلىق قىلىشىغا تېخىمۇ موھتاج. شۇڭا بىز خەلق ئاممىسىنى قەلبىمىزگە تېخىمۇ چىڭ پۈكۈپ، ھەقىقىي رەۋىشتە خەلقنىڭ چاكىرى بولۇپ، خەلق ئويلىغاننى ئويلاپ، خەلق ئالدىرىغانغا ئالدىراپ، خەلق ئاممىسىنىڭ غېمىنى يېيىشىمىز لازىم. خەلق ئاممىسىغا تۇتقان پوزىتسىيە مەسىلىسىنى ھەقىقىي رەۋىشتە ئىش بېجىرىش، قارار چىقىرىش ۋە مەسىلىلەرنى مۇھاكىمە قىلىشىمىزدىكى چىقىش نۇقتىسى قىلىشى-

-مىز لازىم.

شۇنداق قىلغاندا، ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونلىرىدىكى خىزمىتىمىزدە پۇت تىرەپ تۇرالايمىز، كىشىلەرنىڭ قەلبىنى مايىل قىلالايمىز، ھەقىقىي يوسۇندا كۇڭ فەنسېنگە ئوخشاش جان-دىلىمىز بىلەن ھەر مىللەت ئاممىسى ئۈچۈن خىزمەت قىلالايمىز. ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونلىرىمىزدىكى ئاممىنىڭ تۇرمۇشى ئارقىدىراق بولغاچقا، بىز شەخسىي تۇرمۇش جەھەتتە تېخىمۇ جاپا-مۇشەققەتكە چىداپ كۈرەش قىلىدىغان بولۇشىمىز، تېخىمۇ تېجەشلىك بولۇشىمىز كېرەك، ئىسراپچىلىق قىلىپ، بۇزۇپ-چېچىشىمىزغا بولمايدۇ، يالغانچىلىق، ساختىلىق قىلىپ، يۇقىرىنىڭ كۆزىنى بوياپ، تۆۋەننى ئالدايدىغان ئىشلارنى قىلىشقا تېخىمۇ بولمايدۇ. قىسقىسى، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى مەسىلىسىدە باش شۇجىنىڭ تەلەپ قىلغىنىدەك تىرىشچان ۋە پاك بولۇش ئىنتايىن رېئال ۋە ئىنتايىن مۇھىمدۇر.

يۇقىرى ساپالىق ئاز سانلىق مىللەت كادىرلار قوشۇنىنى قۇرۇشتا باش شۇجىنىڭ تەلىپى بويىچە ئىتتىپاقلىقنى، ھەمكارلىقنى كۈچەيتىش مەسىلىسىمۇ بار. مەملىكىتىمىزدە ئالدىنقى قېتىم نوپۇس ئېنىقلاشتا ئىسپاتلىنىشىچە، ناھىيە بىرلىك قىلىنغاندا، ھەربىر ناھىيە ئىككىدىن ئارتۇق مىللەت ئاھالى-

سىدىن تەركىب تاپقان. دېمەك، مەملىكىتىمىزنىڭ
ھەممە جايىدا مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى مەسىلىسى بار،
ھەرقايسى مىللەتلەردىن كېلىپ چىققان مىللەتلەرنىڭ
ئۆزئارا ھەمكارلىشىش مەسىلىسى بار. شۇڭلاشقا،
ئوخشاش بولمىغان مىللەتلەردىن كېلىپ چىققان كا-
دىرلارنىڭ ھەمكارلىشىشى، ئىتتىپاق ئۆتۈشى تۇر-
لۇك خىزمەتلىرىمىزنىڭ نەتىجىگە ئېرىشىشى ۋە غە-
لىبە قازىنىشىنىڭ تۈپ كاپالىتى. ئاز سانلىق مىللەت-
لەر رايونلىرىدا ھەرقايسى مىللەتلەردىن كېلىپ چىق-
قان كادىرلار بار بولۇپ، ھەممەيلەن جاي-جايلاردىن
كەلگەن، تىل جەھەتتە، ئۆزئارا پىكىر ئالماشتۇرۇش-
تا مەلۇم قىيىنچىلىقنى يېڭىشكە توغرا كېلىدۇ، ئۇ-
نىڭ ئۈستىگە خاراكتېر جەھەتتىمۇ مەلۇم پەرق بار،
بەزىدە ئىپادىلەش شەكلى جەھەتتىمۇ مەلۇم پەرق بو-
لىدۇ، پەرقنىڭ ئۆزى زىددىيەت دېگەن سۆز. ئەگەر
بۇ زىددىيەت مۇۋاپىق ھەل قىلىنسا، پائال تۈردە ئالغا
ئىنتىلىشنىڭ ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچى بولۇپ قالى-
دۇ، ئوبدان ھەل قىلىنمىسا، ئىتتىپاقلىققا تەسىر
يېتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇ مەسىلىلەر بىزدىن ئۆز-
ئارا ئۆگىنىپ بىر-بىرىمىزنى توغرا چۈشىنىپ،
بىر-بىرىمىزنى ھۆرمەتلەپ، ئۆزئارا ياردەملىشىشى-
مىزنى تەلەپ قىلىدۇ. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى مەسى-
لىسىدە خەنزۇ يولداشلار ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرۇ-

شى كېرەك، خەنزۇ يولداشلار ئاز سانلىق مىللەتلەر-
نى تېخىمۇ ئوبدان ھۆرمەتلىشى كېرەك. ماۋ جۇشى:
خەنزۇ كادىرلار بىلەن مىللىي كادىرلار ئوتتۇرىسىدا
زىددىيەت كۆرۈلسە، خەنزۇ كادىرلار ئاساسلىق مەس-
ئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك، دەپ ئېيتقان-
دى. مەن— خەنزۇ كادىر، بىز خەنزۇ كادىرلاردا
ھەرگىز چوڭ مىللەتچىلىك ئىدىيىسى بولماسلىقى
كېرەك. مەسىلىگە يولۇققاندا كونكرېت تەھلىل قى-
لىشىمىز كېرەك، ئەلۋەتتە، مىللەت دېگەن ئۇقۇم
بويىچە ئايرىساقمۇ بولمايدۇ. ئالدى بىلەن پرىنسىپنى
كۆزدە تۇتۇش كېرەك، پرىنسىپ مەسىلىسىدە مۇج-
مەللىك قىلىشقىمۇ بولمايدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە
پاكىتقىمۇ ئەھمىيەت بېرىش كېرەك، مەسىلىلەرنى
ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلغان ھالدا بىر تەرەپ قىلىش
كېرەك. پرىنسىپسىز مەسىلىلەردە، ئادەتتىكى
كونكرېت مەسىلىلەردە جەزمەن كەڭ قورساقلىق قى-
لىش كېرەك، تۆگۈنچەكنى ئىتتىپاقلىق ئارزۇسىنى
ئاساس قىلىپ تۇرۇپ يېشىش كېرەك، ئىتتىپاقلىققا
پايدىسىز بولغان بارلىق ئامىللارنى بىرتەرەپ قىلىش
كېرەك. خەنزۇ كادىر بولغانىكەن، ئۇنىڭدا مۇشۇن-
داق يېتەكچى ئىدىيە، مۇشۇنداق خىسلەت، مۇشۇن-
داق قەلب ۋە كەڭ قورساقلىق بولۇشى كېرەك،
خىزمەتلەرنى مۇشۇنداق ئىدىيىدە تۇرۇپ ئىشلىشى ۋە

زىددىيەتلەرنى مۇشۇنداق ئىدىيىدە تۇرۇپ ھەل قىلىشى كېرەك.

ھەر دەرىجىلىك مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتلىرى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش خىزمىتىدە رولىنى جارى قىلدۇرۇشى كېرەك

پارتىيىمىزنىڭ مۇھىم بىر پرىنسىپى بار، ئۇ بولسىمۇ پارتىيە كادىرلارنى باشقۇرۇشتىن ئىبارەت، كادىرلار خىزمىتىگە پارتكوم، پارتىيىنىڭ تەشكىلىي تارماقلىرى مەسئۇل بولىدۇ. ھۆكۈمەتنىڭ مىللەتلەر خىزمىتىگە مەسئۇل تارمىقى بولغان مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش خىزمىتىدە رولىنى قانداق جارى قىلدۇرۇش كېرەك؟ مېنىڭچە، بىرىنچىدىن، ئاكتىپ، تەشەببۇسكار بولۇش، ئىككىنچىدىن، زىچ ھەمكارلىشىش، ئۈچىنچىدىن، قوشۇمچە رولىنى ئوبدان ئويناش كېرەك، دېگەندىن ئىبارەت ئۈچ ئېغىز سۆزدۇر.

1. ئاكتىپ، تەشەببۇسكار بولۇش. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش خىزمىتىدە، ھەر دەرىجىلىك مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتلىرى ئۇ خىزمەتنى قوشۇمچە خىزمەت دەپ قارىماي، ئۆز خىزمىتىمىز دەپ قارىشىمىز، مىللەتلەر خىزمىتىنىڭ بىر قىسمى دەپ قارىشىمىز، مىللەتلەر خىزمىتى

ئىچىدىكى مۇھىم بىر خىزمەت دەپ قارىشىمىز كېرەك. مىللەتلەر خىزمىتى ناھايىتى كۆپ بولۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ۋە ئورتاق تەرەققىي قىلىش-- ئالغا بېسىشنى چۆرىدىگەن ھالدا قانات يايدۇرۇلىدۇ، ئۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى خىزمىتى ھەرگىز باش تارتىپ بولمايدىغان مۇھىم بىر خىزمەت ھېسابلىنىدۇ. باش تارتىپ بولمايدىغان خىزمەت بولغانىكەن، پارتىيە مەكىزىي كومىتېتىنىڭ ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى توغرىسىدىكى بىر قاتار يوليورۇقلىرىنى ۋە تەشكىلات تارماقلىرىنىڭ چۈشۈرگەن ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى خىزمىتى توغرىسىدىكى بىر قاتار ھۆججەتلىرىنى ۋە ئۇنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ھالدا ئوبدان ئۆگىنىشىمىز ۋە ئوبدان ئىزچىللاشتۇرۇشىمىز كېرەك. بىز يەنە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ ئەھۋالىنى ئاكتىپ ۋە تەشەببۇسكارلىق بىلەن چۈشىنىشىمىز، بىلىشىمىز ۋە ئىگىلىشىمىز كېرەك. بۇ جەھەتتە بەزى ئۆلكىلەر ناھايىتى ئوبدان ئىشلىگەن. جىلىن ئۆلكىسىنى ئالساق، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى ئارخىپى ئىسكىلاتى قۇرغان، ئاز سانلىق مىللەت زىيالىيلىرى ئارخىپى ئىسكىلاتى ۋە تېخنىكا خادىملىرى ئارخىپى ئىسكىلاتى قۇرغان. شۇنداق قىلىپ، تەشكىلات تارماقلىرىنىڭ ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى تاللىشى، ئىشلىتىـ

شى ئۇچۇن ناھايىتى پايدىلىق ئىمكانىيەت يارىتىپ
بەرگەن. بىز ھەرخىل تىپتىكى ئاز سانلىق مىللەت
ئىختىساس ئىگىلىرىنى پائال تۈردە تەشەببۇسكارلىق
بىلەن تەۋسىيە قىلىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىد.
دىن مۇنەۋۋەر كادىرلارنى ۋە ھەرخىل تىپتىكى ئىخ.
تىساس ئىگىلىرىنى بايقاپ، تەشكىلات تارماقلىرىغا
پائال تۈردە تەۋسىيە قىلىشىمىز كېرەك. بىز مىللەت.
لەر ئىشلىرى كومىتېتىدىكىلەر تەشەببۇسكار بولۇ.
شىمىز كېرەك. ھازىر مەركىزىي كومىتېت تەشكىلات
بۆلۈمى، مەركىزىي كومىتېت بىرلىك سەپ بۆلۈمى،
دۆلەتلىك مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتى ئاز سانلىق
مىللەتلەر كادىرلىرىنى مەركەزدىكى دۆلەت ئورگانلى.
رىغا ۋە تەرەققىي تاپقان رايونلارغا بېرىپ ۋەزىپە بى.
لەن چېنىقىشقا ئۇدا ئالتە يىل ئۇيۇشتۇرۇپ كەلدى.
بۇنى مەركىزىي كومىتېت بىرلىك سەپ بۆلۈمى تە.
شەببۇس قىلغانىدى، مەركىزىي كومىتېت تەشكىلات
بۆلۈمى پائال قوللىدى، ئۇنىڭغا دۆلەتلىك مىللەتلەر
ئىشلىرى كومىتېتى پائال قاتناشتى. ھازىر بۇ ئۈچ
ئورۇن ناھايىتى ئوبدان ماسلىشىپ كەلمەكتە. ھەر.
قايسى ئۆلكە، شەھەر، ئاپتونوم رايونلارنىڭ تەش.
كىلات بۆلۈملىرى، بىرلىك سەپ بۆلۈملىرى، مىل.
لەتلەر ئىشلىرى كومىتېتلىرىمۇ ئىنتايىن ياخشى
ماسلىشىپ بەردى، شۇڭلاشقا مۇشۇنىڭغا ئوخشاش

ئىشلارغا بىز مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتلىرىمۇ پا.
ئال تۈردە تەشەببۇسكارلىق بىلەن قاتنىشىشىمىز ۋە
ماسلىشىشىمىز لازىم. يەنە بىر جەھەتتىن ئالغاندا،
بىز مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتى مىللەتلەر ئالىي
مەكتەپلىرىنى بازا قىلىشىمىز، شۇ ئارقىلىق ئاز سان.
لىق مىللەت كادىرلىرىنى بىۋاسىتە يېتىشتۈرۈپ،
ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش سال.
مىقىنى زورايتىشىمىز كېرەك. دۆلەتلىك مىللەتلەر
ئىشلىرى كومىتېتىغا بىۋاسىتە قاراشلىق بولغان ئالتە
ئالىي مەكتەپ بار. بىز مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتې.
تى سىستېمىسى ئۆزىمىزنىڭ ئۈستۈنلۈكىدىن پايدى.
لىنىپ ۋە ئۇنى جارى قىلدۇرۇپ، مىللەتلەر ئالىي
مەكتەپلىرىنى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يې.
تىشتۈرىدىغان مۇھىم بازا قىلىپ قۇرۇپ چىقىشىمىز
لازىم، ئۇ مەكتەپلەرنىڭ رولىنى سەل چاغلاشقا بول.
مايدۇ. بىزنىڭ مىللەتلەر ئالىي مەكتەپلىرىمىز دۆ.
لىتىمىز ئۈچۈن خېلى زور تۆھپىلەرنى كۆرسىتىپ ... ئىختىسا.
لىق خادىم ۋە ھەر دەرىجىلىك رەھبىرىي تايانچلارنى
يېتىشتۈرۈپ بەردى. شۇنىڭ ئۈچۈن، مۇشۇ ئۈستۈن.
لۈكىمىزنى داۋاملىق جارى قىلدۇرۇپ، ئالىي مەك.
تەپلىرىمىزنى بارغانسېرى ياخشى باشقۇرۇپ، تېخىمۇ
كۆپ يۇقىرى ساپالىق ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىر.
نى يېتىشتۈرۈشىمىز كېرەك.

2. زىچ ماسلىشىش. ئالدى بىلەن تەشكىلات تارماقلىرىغا ماسلىشىش كېرەك. تەشكىلات تارماقلىرى كادىرلار خىزمىتىنى ئومۇمىي جەھەتتىن باشقۇرىدۇ. مەركىزىي كومىتېت بىرلىك سەپ بۆلۈمى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى خىزمىتى جەھەتتە ناھايىتى جىق خىزمەتلەرنى ئىشلىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىرمۇنچە ياخشى تەسەۋۋۇرلىرى بار، بىز داۋاملىق ئۇلار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، پىكىر ئالماشتۇرۇپ تۇرۇشىمىز كېرەك. مەركەزدىكى دۆلەت ئورگانلىرىنى ئېلىپ ئېيتقاندا، مەركىزىي كومىتېت بىرلىك سەپ بۆلۈمى، مەركىزىي كومىتېت تەشكىلات بۆلۈمى ۋە دۆلەت مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتى خېلى ئۇزۇن ۋاقىتتىن بېرى ھەمكارلىشىپ كەلمەكتە. بىز ھۆكۈمەت تارمىقى بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن، كادىرلار مەسىلىسىدە ھەرقايسى تارماقلار بىلەن قانداق ماسلىشىش جەھەتتە تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ تەلىپى بويىچە ئىش كۆرۈپ، تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ بەلگىلىمىسىگە ئاساسەن، تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا قاراپ خىزمەتنى ئىشلىشىمىز كېرەك.

3. قوشۇمچە رولنى ئوبدان ئويناش. بىز ھەرقايسى تارماقلار بىلەن ھەمكارلاشقاندا مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتى قانداق رول ئوينايدۇ؟ كادىر يېتىشتۈرۈش جەھەتتە بىز قوشۇمچە رول ئوينايمىز، بىرىن-

چىدىن، ئورنىمىزدىن ئاتلاپ كېتىشكە بولمايدۇ، ھوقۇق دائىرىسىدىن ئاتلاپ كېتىشكىمۇ بولمايدۇ؛ ئىككىنچىدىن، پاسسىپلىق قىلىشقا، ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقماي يۈرۈشكە بولمايدۇ، بۇ مۇناسىۋەتنى توغرا بىر تەرەپ قىلىپ، ئۆزىمىزنىڭ رولىنى جايىدا، مۇۋاپىق جارى قىلدۇرۇشىمىز؛ ھەم ئاكتىپ، تەشەببۇسكار بولۇشىمىز، ھەم ھەممىگە چات كىرىۋالماسلىقىمىز، بولۇپمۇ كادىرلار مەسىلىسىدە، ئادەم مەسىلىسىدە تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ پىكرىنى ئاڭلىشىمىز، تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ پىكرى بويىچە ئىش كۆرۈشىمىز كېرەك. بىز پەقەت ھەمكارلىشىپ، قاتنىشىپ، ماسلىشىپ بەرسەكلا، ئورنىمىزنى جايىغا قويۇپ، توغرا قويۇپ، قوشۇمچە رولىمىزنى ئوبدان ئوينىيالىساقلا بولىدۇ. نېمىشقا قوشۇمچە رول ئويناشقا رازىمەن دېمەيمىز، بۇ ئىدىيە جەھەتتىكى مەسىلە، بىز دەۋاتقان خىزمەت قوشۇمچە رولنى ئوبدان ئويناش كېرەك دېگەنلىكتۇر، ئۇنى ئوبدان ئوينىمىساقمۇ بولمايدۇ، كىچىككىنە بايراقنى كۆتۈرۈۋېلىپ، گەپ قىلماي يۈرۈۋېرىشكە بولمايدۇ. قوشۇمچە رول دېگەندە، ئۇنىڭغا تەئەللۇق مەزمۇن بار، ئۇنى ئوبدان ئوينىشىمىز كېرەك.

پۇل تېپىۋاتقانلارغا ۋە تاپقان پۇلنى خەجلەۋاتقانلارغا بىر نەزەر

ئەخەت ھاشىم

يېقىنقى يىللاردىن بۇيان مىللىتىمىز ئىچىدىكى پۇل تېپىپ باي بولۇۋاتقانلارغا ۋە تاپقان پۇلىنى ھەر خىل ئىشلارغا چوڭ-چوڭ خەجلەۋاتقانلارغا قاراپ مەندە بەزى ئوي-خىياللار پەيدا بولۇپ قالدى. بەزىلىرىگە قاراپ خۇشال بولغىنىمدىن ھاياجانلىنىپ كۆزلىرىمگە ئىسسىق ياش كەلدى. مىللىتىمىز ئىچىدە مۇشۇنداقمۇ مەرىپەتپەرۋەر، مەرد بايلىرىمىزنىڭ بارلىقىدىن چەكسىز ئىپتىخارلاندىم. يەنە بەزىلەرگە قاراپ چوڭقۇر قايغۇغا چۆمدۇم. مىللىتىمىز ئىچىدە مۇشۇنداقمۇ ئادەملەرنىڭ بارلىقىدىن قاتتىق نەپرەتلەندىم، نومۇس قىلدىم. . .

ھېلىمۇ ئېسىمىزدە، بىر چاغلاردا باي بولۇش، پۇل تېپىپ ياخشىراق يېيىش، ياخشىراق كىيىنىش، ئادەمدەك ياشاشقا ئىنتىلىشمۇ كەچۈرگۈسىز جىنايەت

بولۇپ كەلگەنىدى. بۈگۈنكى كۈندە قارايدىغان بولساق، شۇ چاغلاردا ئىشلىرىمىز ۋە ئاجايىپ-غارايىپ قاراشلىرىمىز تېپىك ئەخمەقلىقنىڭ دەلىل-ئىسپاتى بولۇپ قالدى، خالاس.

تارىخىي دەۋر بۆلگۈچ پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ جەڭ سىگنالى ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان بورۇقتۇرمىلىق، ئېغىر بېسىم ئاستىدا قىمىر قىلالماي قالغان بىپايان ئانا تۇپرىقىمىزنى كۈچلۈك لەرزىگە كەلتۈرۈپ، كىشىلەر قەلبىگە ئۈمىد چىرىغىنى ياقتى. ئىسلاھات، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش سىياسىتى كىشىلەر قەلبىنى سۆيۈندۈرۈپ، ئۇلارغا غايەت زور كۈچ-قۇۋۋەت، ئېگىلمەس-سۇنماس قانات ئاتا قىلدى. تۇشمۇتۇشتىن ”باي بولۇش يوللۇق“ دېگەن كۈچلۈك سادالار ياڭراشقا باشلىدى. . .

مانا شۇنىڭدىن كېيىن، يېڭىلىقنى تېز قوبۇل قىلىدىغان، ئەقىللىق، ئاق كۆڭۈل، ئەمگەكچان ئۇيغۇرلار ئىچىدىنمۇ باي بولۇش يولىدا ئىزدىنىدىغانلار مەيدانغا كېلىشكە باشلىدى. ئۇلار پۇل تېپىپ باي بولغانسېرى پۇلنىڭ ھەقىقەتەن مۇھىم نەرسە ئىكەنلىكىنى، پۇل بولغاندىلا ھەرقانداق ئىشنى قىلغىلى بولىدىغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلىشتى. دېمىسىمۇ ئادەمنىڭ نۇرغۇن ياخشى ئارزۇ-تىلەكلىرى پەقەت

پۇل بولغاندىلا ئەمەلگە ئاشىدۇ. پۇلى بار ئادەم يالغۇز
ئۆزىگە ۋە ئائىلىسىگىلا ئەمەس، بەلكى ئۇرۇق-تۇغ-
قانلىرىغا، مىللىتىگە ۋە بارلىق يۇرت-جامائەتكىمۇ
پايدا-مەنپەئەت، ئىللىقلىق، شادلىق ۋە باياشاتلىق
ئېلىپ كېلەلەيدۇ ئەمەسمۇ؟ شۇغىنىسى پۇل ئۇنداق
ئاسان تاپقىلى بولىدىغان نەرسە ئەمەس. بۇنىڭ ئۇ-
چۇن ئوبيېكتىپ جەھەتتە پايدىلىق شەرت-شارائىت،
ئىمكانىيەت، سوبيېكتىپ جەھەتتە پەم-پاراسەت، با-
تۇرلۇق، قەيسەرلىك، غەيرەت-شىجائەت بولۇشى كې-
رەك. پارتىيە، ھۆكۈمەت بىزگە دەل مانا مۇشۇ ئەۋ-
زەل شارائىت-ئىمكانىيەتلەرنى ۋە پۇل تاپىمەن دېگۈ-
چىلەرگە ئۆز كارامىتىنى كۆرسىتىدىغان كەڭ سەھ-
نىلەرنى ھازىرلاپ بەردى. شۇڭا بىرنەچچە يىل بو-
لا-بولمايلا ئۇيغۇرلار ئىچىدىنمۇ مەملىكەت ئىچى ۋە
چەت ئەللەردىكى خېلى-خېلى كارخانىچىلار بىلەن
قورقماي رىقابەتلىشەلەيدىغان بىر تۈركۈم كارخانىچى-
لىرىمىز، بايلىرىمىز ئارقا-ئارقىدىن مەيدانغا كې-
لىشكە باشلىدى. ھازىر بۇلارنىڭ بەزىلىرى مەملى-
كەت ئىچىدىكى داڭلىق چوڭ شەھەرلەرگە قاراپ يۈ-
رۈش قىلغان بولسا، بەزىلىرى دۆلەت چېگرىسىدىن
ھالقىپ خەلقئارا بازارغا كىرىپ كەلدى. بۈگۈنكى
كۈندە ئۇيغۇرلاردىن نەچچەئون، نەچچە يۈز مىڭ يۈەن-
لىك ئەمەس، بەلكى نەچچە مىليون، نەچچە ئون

مىليون يۈەنلىك دەسمايىگە ئىگە كاتتا بايلارنى شىن-
جاڭنىڭ ھەممىلا يېرىدىن تاپالايمىز. يېقىنقى بىر
گېزىت خەۋىرىدىن ئىگىلىشىمچە، ئاتۇشنىڭ ئازاق يې-
زىسىدىلا باغۋەنچىلىك، كۆكتاتچىلىق، باقمىچىلىق
ۋە باشقا سودا ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ بېيىغان
100 مىڭ يۈەنلىك ئائىلە مىڭغا، مىليون يۈەنلىك
ئائىلە 134 كە، ئون مىليون يۈەنلىك ئائىلە ئىككىگە
يەتكەن؛ بۇ پەقەت بىر يېزىدىكىلا مىسال.

ئېھتىمال بەزى ئادەملەر ئۇلار قىسقىغىنا ۋاقىت
ئىچىدە شۇنچە كۆپ پۇلنى قانداق تاپقاندۇ؟ دەپمۇ
ئويلايدىغاندۇ. دەرۋەقە بۇ بايلىرىمىزنىڭ تېخى تۇنۇ-
گۇنلا قۇرۇق قول ياكى ئازغىنا پۇل بىلەن ئىش
باشلىغانلىقى ھەممىمىزگە مەلۇم. بۇ يەردىكى ئاسا-
سىي سەۋەبلەرنىڭ بىرى، ئۇلار ئالدى بىلەن پارتىيە،
ھۆكۈمەت، خەلقىنىڭ قىزغىن قوللىشىغا، ياردىمىگە
ئىگە بولدى. يەنە بىرى، ئۇلار ھەرخىل قىيىنچىلىق-
لارغا باش ئەگمەي، قەيسەرلىك بىلەن ئىلگىرىلىدى،
بارلىق ئەقىل-پاراسىتىنى، كۈچ-قۇۋۋىتىنى ئىشقا
سېلىپ، قان-تەر ئاققۇزدى. ئۇلار بۇ يولدا ھەقىقە-
تەن كۆپ جاپالارنى تارتتى. ئۇلارنىڭ تارتقان جاپالى-
رىنى بۇ كىچىككىنە ماقالىمىز ئارقىلىق ھۆرمەتلىك
ئوقۇرمەنلەرگە ھەرگىزمۇ ئىزھار قىلىپ بېرىپ بو-
لالمايمىز. قىسقىسى مىللىتىمىز ئىقتىساد ۋە

پەن-تېخنىكا، مەدەنىيەت ۋە مائارىپ جەھەتلەردە
دۇنيا ۋە مەملىكەت ئىچىدىكى ئىلغار مىللەتلەرنىڭ
ئارقىسىدا قېلىۋاتقان، بەزى ياش ئەۋلادلىرىمىز ئو-
قۇشسىز، ئىشسىز قېلىۋاتقان مۇشۇنداق جىددىي
پەيتلەردە بايلارنىڭ كۆپلەپ مەيدانغا كېلىشى ھەقىقە-
تەن ئادەمنى خۇشال قىلىدۇ. بۇنداق بايلىرىمىز قانچە
كۆپ چىقسا شۇنچە ياخشى؛ بۇلار يۇرتىمىزنىڭ، مىل-
لىتىمىزنىڭ شان-شەرىپى ۋە ئىپتىخارى!
لېكىن بۇ يەردىكى دىققىتىمىزنى قوزغاۋاتقان
مۇھىم بىر مەسىلە— ئۇلارنىڭ پۇل تېپىش يوللى-
رى، ئۇسۇللىرى ۋە تارتقان جاپا-مۇشەققەتلىرى
ئوخشاش بولسىمۇ، كىشىلىك دۇنيا قارىشى، تۇر-
مۇش قارىشى، قىممەت قارىشى، مەدەنىيەت سەۋىيە-
سى، پۇل تېپىش مەقسىتى، پەزىلىتى ئوخشاش بول-
مىغاچقا، تاپقان پۇللىرىنى خەجلىشىمۇ ئوخشاش بول-
مىدى. ئالايلۇق، كۆپ ساندىكى مەرىپەتپەرۋەر بايلى-
رىمىز تاپقان پۇلىنى مىللىتىمىزنىڭ ئېسىل ئەنئەنى-
سى بويىچە تېجەشلىك ئىشلىتىپ، ئۆز ئېگىلىكىنى
تېخىمۇ كېڭەيتىش، تەرەققىي قىلدۇرۇشنى مەقسەت
قىلغان ئۇل قۇرۇلۇشقا ئىشلەتكەندىن تاشقىرى، يە-
نە بىر قىسىم پۇلىنى جەمئىيەتكە، دۆلەت ۋە مىللەتكە
پايدىلىق ئۇلۇغ ئىشلارغا— مەدەنىيەت، مائارىپ، پا-
راۋانلىق ئىشلىرىغا خەجلىمەكتە. بەزى بايلىرىمىز

”ئۇمىد قۇرۇلۇشى“، ”مېھىر-شەپقەت يەتكۈزۈش“
قاتارلىق شەرەپلىك ئىجتىمائىي پائالىيەتلەرگە ئاك-
تىپ قاتنىشىپ، كۆچىنىڭ يېتىشىچە ھەسسە قوش-
ماقتا ۋە ھەرخىل ”فوندى جەمئىيەت“، ”مۇكاپات“-
لارنى تەسىس قىلىپ، مىللىتىمىزنىڭ مەدەنىي-مائا-
رىپ ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش،
ياش ئەۋلادلارنى تەربىيىلەشتەك خەيرلىك ئىشلارغا
سەرپ قىلماقتا. بەزىلەر مەكتەپ، شىپاخانا سېلىۋا-
تىدۇ، يول، كۆۋرۈكلەرنى ياساۋاتىدۇ، يېتىم بالى-
لارنى بېقىش-تەربىيىلەش ئورۇنلىرى قۇرۇپ، ئۇ-
لارنىڭ تۇرمۇشىغا غەمخورلۇق قىلىۋاتىدۇ؛ يەنە بەزى-
لەر ئەدەبىيات-سەنئەت، تەنتەربىيە ئىشلىرىنى كۆ-
چەيتىش ئۈچۈن ياردەم بېرىۋاتىدۇ. ئۆز يۇرتى، مە-
ھەللىسىدىكى كەمبەغەل، ئىگە-چاقىسىز، نامرات ئا-
ئىلىلەرگە يار-يۆلەكتە بولۇپ كېلىۋاتىدۇ. يېقىنقى
يىللاردىن بۇيان بۇنداق پەزىلەتلىك مەرىپەتپەرۋەر تى-
جارەتچى، بايلىرىمىز ھەممىلا يەردە مەيدانغا كەلمەك-
تە. مەن مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۆزۈم بىلىدى-
غان ياكى گېزىت-ژۇرنال، رادىئو-تېلېۋىزورلار
ئارقىلىق تونۇشقان بىر قىسىم ئادەملەرنى مىسال
قىلىپ ئۆتۈپ كېتەي:

خوتەن ناھىيە خانئېرىق يېزىسىدىكى دېھقان كې-

رەم ئىمىن بۇنىڭدىن ئون نەچچە يىل ئىلگىرى ئۆز يېنىدىن 40 مىڭ يۈەن پۇل چىقىرىپ، يوقاقۇن كەنتىگە تۇنجى قېتىم بىر باشلانغۇچ مەكتەپ سېلىپ بېرىپ، كىشىلەر قەلبىنى سۆيۈندۈرگەنىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ يەنە نۇرغۇن پۇل خەجلەپ بىر ئوتتۇرا مەكتەپ، بىر دوختۇرخانا سالدى ۋە زامانىۋى بىتون كۆۋرۈك ياساپ، دېھقانلارنىڭ ئۇزۇندىن بۇيان ھەل بولماي كېلىۋاتقان قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلىپ بەردى. ئۇ ھېلىمۇ ئۇلۇغۋار پىلانلارنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، بارلىق كۈچى بىلەن مائارىپنى، نامراتلارنى يۆلەپ كەلمەكتە.

ئايال كارخانىچى رابىيە قادىر يېقىنقى يىللاردىن بۇيان "غۇنچە مۇكاپاتى" ۋە باشلانغۇچ-ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتۇش، قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا بىرنەچچە 100 مىڭ يۈەن ئىئانە قىلدى. 1994-يىلى غۇلجىدا قۇرۇلغان مىللىي مائارىپ خالىس فوندى جەمئىيىتىنى قوللاپ، 100 مىڭ يۈەن ئىئانە قىلدى. نۇرغۇن يېتىم-يېسىر، ئىشسىز قىز-ئوغۇللارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ، كېسەللىنى داۋالىتىپ مېھرىبان ئانىلارچە غەمخورلۇق قىلدى. يېتىملار مەكتىپى قۇردى. دېمەك ئۇ ھازىر ئىسمى جىسمىغا لايىق يېتىملارنىڭ ئانىسى، غەمگۇزارى بولۇپ قالدى.

ئابلىمىت خالىس ھاجىمنىڭ تەشەببۇسى ۋە 400

مىڭ يۈەن ئىئانە قىلىشى بىلەن، 1994-يىلى غۇلجىدا مىللىي مائارىپ «خالىس» فوندى جەمئىيىتى قۇرۇلغانىدى. بۇ جەمئىيەتكە مۇھەممەتئىمىن قارىھاجىم، سادىقجان، ئابدۇرېشىت قادىر، دىلشات سابىت قاتارلىق تىجارەتچىلەر 100 مىڭ يۈەندىن، باشقا مەردپەتپەرۋەرلەرمۇ ئۆز ئەھۋالىغا قاراپ پۇل چىقىرىپ 1 مىليون 500 مىڭ يۈەندىن كۆپرەك ئىئانە قىلىشتى. بۇ جەمئىيەت قۇرۇلۇپ بىر يىل بولمايلا مائارىپقا 162 مىڭ يۈەندىن كۆپ ياردەم بېرىپ بولدى. قىيىنچىلىق تۈپەيلىدىن مەكتەپكە بارالماي قالغان 845 نەپەر بالىنى مەكتەپ قوينىغا ئېلىپ كەلدى. قېيۇم كامال ئىسىملىك تىرىشچان بىر ئوقۇغۇچىنى نۇرغۇن پۇل ياردەم بېرىش ئارقىلىق ئامېرىكا چىكاگو داشۆسىگە ئوقۇشقا چىقاردى. ئۆتكەن يىلى يەنە 25 بالىدىن تەركىب تاپقان «پۇتبول كوماندىسى»نى قۇرۇپ چىقتى.

ئىلىدىكى ياش كارخانىچى نۇرتاي ھاجىم 1 مىليون 500 مىڭ يۈەن پۇل چىقىرىپ غولجا شەھىرىدە تۇنجى يېتىملار مەكتىپىنى قۇرۇپ، مىڭلىغان يېتىم-يېسىر، ئاجىزلارغا نىجادلىق ئاتا قىلدى.

ئۈرۈمچى «قىران بۈركۈت» ھەسسىدارلىق شىركىتىنىڭ باش لىدىرى قۇدرەت ھاجى، يۇرتى ئاتۇشتىكى بەش يېزىنىڭ سۇ مەسىلىسىنى ھەل قى-

لىش ئۈچۈن بىرىنچى بولۇپ 500 مىڭ يۈەن ئىئانە
قىلدى. يۇرتىغا يەنە بىر بوروۋاي قۇدۇق قازدۇرۇپ
بەردى. مەكتەپلەرنى، نامراتلارنى داۋاملىق يۆلەپ
كېلىۋاتىدۇ. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئۇنىڭ جامائەت
ئىشلىرى ئۈچۈن خەجلىگەن پۇلى 1 مىليون يۈەندىن
ئېشىپ كەتتى.

ئاتۇش شەھەر ئازاق يېزىسى ئىشتاچى كەنتىدىكى
ساۋۇت ھاجىم ھەم ئۇنىڭ ساخاۋەتچى ئوغۇللىرى ئۆز
كەنتىنىڭ چوڭ-كىچىك يوللىرىنى ئاسفالىتلاشتۇ-
رۇش، كۆۋرۈك سېلىش ئىشلىرىغا 1 مىليون 269
مىڭ يۈەن، بىر ماشىنىلاشقان قۇدۇق قېزىش، مائا-
رىپ ۋە نامراتلارغا ياردەم بېرىش ئىشلىرىغا 320 مىڭ
يۈەندىن پۇل خەجلىدى. پەقەت بۇ يىل ئەتىيازدىلا
دېھقانلارغا 15 توننا خىمىيىۋى ئوغۇت، 100 خالتا
ئۇن، بىر سىيالكا ياردەم قىلدى. 3-ئاپرېلدا ئاتۇش،
پەيزاۋات قاتارلىق جايلاردىكى يەر تەۋرەشتە ئاپەتكە
ئۇچرىغانلارغا 50 مىڭ يۈەن ئىئانە قىلدى، بۇ يىل
كەنتىنىڭ سۈيىنى تۈزۈبىلاشتۇرۇش ئۈچۈن يەنە 500
مىڭ يۈەن پۇل چىقىرىپ ئىش باشلىدى.

قەشقەر ئوغلى ئەسقەر ئابدۇللا 1 مىليون يۈەن
پۇل چىقىرىپ قەشقەردە بىر مەكتەپ سالدۇردى.

قەشقەر يېڭىشەھەردىكى ئاكا-ئۇكا قۇربان ھا-
جىم بىلەن ھىدايەت ھاجىملار 460 مىڭ يۈەن پۇل

خەجلەپ، يۇرتى قامچىۋاپ كەنتىگە زامانىۋى تولۇق-
سىز ئوتتۇرا مەكتەپ سېلىپ بېرىپ، يەتتە كەنتتىكى
باللارنى ھەر كۈنى بەش كىلومېتىردىن ئارتۇق يول
مېڭىپ مەكتەپكە بېرىش قىيىنچىلىقىدىن قۇتۇلدۇر-
دى. «قۇربان ھاجىم، ھىدايەت ھاجىم مەكتىپى»
دەپ نام بېرىلگەن بۇ مەكتەپتە ھازىر 223 بالا بىلىم
ئالماقتا.

غۇلجىدىكى ياش تىجارەتچى تاشپولات بىرنەچچە
يىلدىن بېرى «غۇنچە مۇكاپاتى»غا ۋە ئون ئىككى
مۇقامنى رەتلەش، ئەدەبىيات-سەنئەت، جامائەت ئىش-
لىرىغا 250 مىڭ يۈەندىن كۆپرەك پۇل ئىئانە قىلدى.

خۇسۇسىي كارخانىچى تۇرسۇن ئىمىن بېيىغاندا
خەلقنى ئۇنتۇپ قالماي، خوتەن خەلقىنىڭ ئىچىدىغان
سۈيىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن 100 مىڭ يۈەن، ئۈرۈم-
چى يامالىق تېغىدا ئولتۇراقلاشقان خەلقنىڭ ئىچىدى-
غان سۈيىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن 30 مىڭ يۈەن ئىئانە
قىلدى. ئۈچ يىلدىن بۇيان يۇرتى يېڭىساردىكى 20
نەپەر يېتىم بالىنىڭ 216 مىڭ يۈەن ئوقۇش خىراجى-
تىنى كۆتۈرۈپ كېلىۋاتىدۇ.

خوتەندىكى مەتنىياز ھاجىم مائارىپقا 200 مىڭ
يۈەن ياردەم قىلدى

پىچان ناھىيە لەمجىن بازار خاندوشاھ كەنتىدىكى
دېھقان ئىسمائىل قۇربان 150 مىڭ يۈەن پۇل چىقىر-

ـرىپ (قالغان قىسمىنى هۆكۈمەت، كوللېكتىپ ئۇ.
رۇنلار چىقارغان) ئوتتۇرا مەكتەپ سېلىپ بەردى.
توقسۇ ناھىيە بازىرىدا ئولتۇرۇشلۇق ياش كار.
خانچى ئابلىز روزىهاجى 150 مىڭ يۈەن پۇل چىقى.
ـرىپ، يېڭىدىن قۇرۇلغان مەھەللىگە بىر باشلانغۇچ
مەكتەپ سېلىپ بەردى. يەنە 20 مىڭ يۈەن پۇل
چىقىرىپ كۆۋرۈك ياساتتى. مەكتەپلەرنىڭ رېمونت
ئىشلىرىغا 10 مىڭ يۈەن ياردەم بەردى.
مارالبېشى ناھىيە چاربىاغ يېزىسىدىكى دىنىي
زات نۇرئەخمەت كېرەم نامراتلارغا، مائارىپقا، جاما.
ئەت ئىشلىرىغا 148 مىڭ يۈەنگە يېقىن پۇل ۋە ماددىي
بۇيۇم تەقدىم قىلدى.
ئاتۇشتىكى بىر قىسىم تىجارەتچىلەر چەت ئەل.
لىك مۇهاجىرلار بىلەن بىرلىشىپ 1 مىليون 600
مىڭ يۈەن پۇل توپلاپ، ئاتۇش شەھەرلىك 5-،
6-ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە ۋاقۋاق باشلانغۇچ مەكتىپىنى
سېلىپ بەردى.
ئۈرۈمچىدىكى «ئابلىز سودا سارىيى» نىڭ باش
دىرېكتورى، تىجارەتچى توختىهاجى ئابلىز قاتارلىق
بىر نەچچەيلەن يېقىنقى يەر تەۋرەشتە ئاپەتكە ئۇچرى.
غانلارغا 40 توننا ئۇن (110 مىڭ يۈەن قىممىتىدە)
ياردەم قىلدى.
تەرەققىيپەرۋەر مۇهاجىرلاردىن ئابلەت هاجىم،

ئابدۇراخمان هاجىم، ئىمىن هاجى، ئابدۇراخمان ها.
جىملار بىرنەچچە 100 مىڭ، بىر نەچچە مىليون يۈەن
پۇل خەجلەپ ئاتۇش، ئاقسۇ، گۇچۇڭ قاتارلىق جاي.
لاردا مەكتەپلەرنى سالدى، يول كۆۋرۈكلەرنى ياسى.
دى، نامراتلارغا، مەكتەپلەرگە ياردەم بەردى.
بىز بۇ يەردە تىلغا ئېلىنىۋاتقانلار ناهايىتى ئاز
ساندىكىلەر بولۇپ، تېخى ئىسمى ئاتالمىغان، نام-ئە.
مەلى، ئىش-ئىزلىرى گېزىت-ژۇرناللاردا تونۇشتۇ.
رۇلۇپ باقمىغان مەرىپەتپەرۋەر تىجارەتچىلىرىمىز،
بايلىرىمىز هەممىلا يەردە بار. ئۇلار جەمئىيىتىمىز
ئۈچۈن، خەلقىمىز ئۈچۈن مەيلى مىليون يۈەن خەج.
لىگەن بولسۇن، مەيلى ئون مىڭ يۈەن خەجلىگەن
بولسۇن، گەپ خەجلىگەن پۇلنىڭ ئاز-كۆپلۈكىدە ئە.
مەس، مۇھىمى ئۇلاردا مۇشۇنداق ئالىيجاناب روھ ۋە
ئۇلۇغۋار نىيەت-ئىقبالنىڭ بولغانلىقىدا، مۇنداق
ئىش پۇل تاپقان ھەممىلا ئادەمنىڭ قولىدىن كېلىۋەر.
مەيدۇ. ئاتا-بوۋىمىز: "پۇلنىڭ بىر ئۇچى بىلەكتە،
بىر ئۇچى يۈرەكتە" دەپ بىكار ئېيتمىغان. 1 مىليون
يۈەن، 5-6 يۈز مىڭ يۈەن دېگەن گەپلەرنى ئېغىزدىن
چىقارماق ناهايىتى ئاسان، لېكىن يانچۇقتىن چىقى.
ـرىش ئۇنداق ئاسان ئەمەس. ھەتتا بەزىلىرىمىز يانچۇ.
قىمىزدىن 5-10 يۈەننى چىقىرىپ بىرەر كىتاب ياكى
گېزىت-ژۇرنال سېتىۋېلىپ ئوقۇشقىمۇ چىدىماي قې.

لىنىۋاتقان يەردە بۇ بايلىرىمىز نېمە ئۈچۈن شۇنچە كۆپ
پۇلنى قولى تىترىمەي سېخىيلىق بىلەن جامائەتكە
خەجلىيەلەيدۇ، شۇنداق قىلىشقا ئۇلارنى زادى نېمە
مەجبۇر قىلدى؟ ھۆرمەتلىك ئوقۇرمەنلەر، بۇ سوئالغا
قانائەتلەنگۈدەك، ئېنىق جاۋابنى يەنىلا ئۇلارنىڭ ئۆز
ئاغزىدىن ئاڭلايلى. تۆۋەندىكىلەر ئۇلارنىڭ زىيارەت
قىلغۇچىلار ۋە مۇخبىرلار بىلەن قىلىشقان سۆھبەتلى-
رىدىن ئۈزۈندىلەر:

”مېنى خەلقىم، تۇپرىقىم تۇغدى، يۈكسەك پەل-
لىگە كۆتۈردى. خەلقىم ۋە تۇپرىقىمنىڭ قەرزىنى ئادا
قىلىش مېنىڭ بىردىنبىر ئەڭ ئۇلۇغ ئارزۇيۇم، مەن
بۇ ئارزۇغا چوقۇم يېتىمەن، چۈنكى مەن— ئۇيغۇر
ئايالمەن!“

(رابىيە قادىر)

”مەن كېچىسى ئاسماندا ۋاللىداپ تۇرغىنى بى-
لەن خەلققە ھېچقانداق يورۇقلۇق ۋە ئىسسىقلىق بەر-
مەيدىغان يۇلتۇز بولۇشنى خالىمايمەن... مەن ئايا-
لىم شەمشىنۇر، ئاپام ۋە باشقا قېرىنداشلىرىم ئۈچۈن
ئورتاق بولغان ئارزۇيۇمنى ئەمەلگە ئاشۇردۇم. مەن
يېتىم-يېسىرلار مەكتىپىنى قۇرۇش ئارقىلىق شۇن-
داق بىر ھەقىقەتنى چۈشەندىمكى، دۇنيادا خەلقنىڭ
ھۆرمىتىگە ئېرىشىشتىن ئارتۇق بەخت ۋە خۇشاللىق
بولمايدىكەن.“

(نۇرتاي ھاجىم)

”مەكتەپ سېلىش ئارقىلىق شان-شەرەپ قازى-
نىپ ھۆكۈمەتتىن بىرەر نەرسە تەلەپ قىلىش نىيى-
تىممۇ يوق. مەن ئۆزۈمنىڭ ئالىي دەرىجىلىك پىكا-
پىمدا راھەتلىنىپ ئولتۇرسام، يۇرتۇمنىڭ بالىلىرى
مۇشۇنداق قىينىلىۋاتسا، مەن بۇلارنى كۆرۈپ تۇرۇپ
كۆرمەسكە سېلىپ پىكاپىمنى غۇيۇلدىتىپ ئۆتۈپ
كەتسەم مېنى قانداقمۇ ھەقىقىي باي دېگىلى بولسۇن؟
مۇبادا مەكتەپكە بېرىپ-كېلىشتىكى يولنىڭ يىراقلى-
قى تۈپەيلىدىن مەھەللەمدىكى بالىلار مەكتەپتىن چې-
كىنىپ چىقىپ كەتسە، ئوقۇشسىز قالسا، بۇنىڭ
ئاقىۋىتى قانداق بولىدۇ؟“

(قۇربان ھاجىم)

”كومپارتىيىنىڭ دانا سىياسىتى بولغاچقا، مې-
نىڭ شىركىتىم مۇشۇنداق زور كۆلەمگە ئىگە بولال-
دى. خەلقنىڭ ياردىمى ۋە غەمخورلۇقى بولغاچقا،
مەندە بۈگۈنكىدەك زور بايلىق بار بولدى. مېنىڭ
ھەممە نېمەم جەمئىيەتتىن، خەلقتىن كەلگەن، شۇڭا
جەمئىيەتنى، خەلقنى ئۇنتۇپ قالمايمەن“

(تۇرسۇن ئىمىن).

چىن يۈرەكتىن فونتاندەك ئېتىلىپ چىقىۋاتقان
بۇ ئاجايىپ سەمىمىي، يېقىملىق سۆز دۇردانىلىرى
ئۆزىنى مەن ئادەم، مەن ئۇيغۇر دەپ يۈرگەن ھەرقان-
داق بىر ۋىجدانلىق ئەقىل ئىگىسىنى قانداقمۇ تەسىر-

لەندۈرمىسۇن، قانداقمۇ شادلاندۇرمىسۇن؟

لېكىن پۇل تېپىۋاتقان بايلىرىمىزنىڭ ھەممىسىدىلا ئاشۇلاردەك ئىش قىلىۋاتقىنى يوق. بەزىلەرنىڭ قولىغا ئاز-تولا پۇل كىرىپ، دۈمبىسى ئاپتاپ كۆرۈپ، ئاغزى ئەمدىلا ئاشقا تېگىۋىدى، ”ئاش كەلسە ئىمان قېچىپتۇ“ دېگەندەك پۇلنى كۆرۈپ دۆلەتنى، خەلقنى، مىللەتنى ۋە پادا باققاندا بىللە بولغان دوست-بۇرادەرلىرىنى، ھەتتا ئۇرۇق-تۇغقان، ئاتا-ئانا، خوتۇن-بالىلىرىنىمۇ ئۇنتۇپ كەتتى. بەزىلەر تېخى نومۇس قىلماي: ”پۇلنى ئۆزۈم تاپقان، ھېچكىم ماڭا تېپىشىپ بەرمىگەن، شۇڭا تاپقان پۇلۇمنى بۇزامدىمەن، چاچامدىمەن نېمە قىلسام ئۆز ئەركىنلىكىم، بۇنىڭغا ھېچكىمنىڭ چىشى پاتمايدۇ“ دېيىشىپ، ئېپىنى تاپسىلا قانۇنغا خىلاپ ئىشلار ۋە ئەيش-ئىشرەت، بۇزۇقچىلىق ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانماقتا. قىسقىسى بۈگۈنكى كۈندە بەزىلەر تاپقان پۇلىنى ئەنە شۇنداق ئىشلارغا بۇزۇپ-چېچىپ، ئۆزىگىلا ئەمەس، ئائىلىسىگىمۇ، پۈتۈن مىللەت، جەمئىيەتكىمۇ خانىۋەيرانچىلىق، بالايىئاپەتلەرنى ئېلىپ كەلمەكتە. مەسىلەن، ھازىر بەزى بايۋەچچىلەر ئىسراپخورلۇق، ھەشەمەتخورلۇق، راھەت-پاراغەت، ئەيش-ئىشرەتلىك چىرىك تۇرمۇشقا غەرق بولۇپ كەتتى، ئاجايىپ-غارايىپ رېستورانلاردا بىر ۋاقىتلىق تا-

مىقى ئۈچۈن 5-10 مىڭ يۈەن پۇل خەجلەۋاتىدۇ. بىر بوتۇلكىسى بەش-ئالتە يۈز يۈەنلىك ئالىي دەرىجىلىك ھاراق-شارابلارنى ئىچىپ، بىر پاچكىسى 100-200 يۈەنلىك چەت ئەل تاماكىلىرىنى چېكىپ، كىشىلەرگە ئۆزىنىڭ قالتىس باي ئىكەنلىكىنى كۆز-كۆز قىلماقتا. توي-تۆكۈن، ئولتۇرۇشلاردا بىر ناخشا ئېيتىپ بەرگەن ياكى بىر قېتىم ئۇسسۇل ئويناپ بەرگەنلەرنىڭ بېشىدىن يۈز يۈەنلەپ، مىڭ يۈەنلەپ پۇل ئۆرۈپ كىشىلەرنى ھەيران قالدۇرماقتا ۋە باشقىلارنىمۇ شۇنداق قىلىشقا ئۈندىمەكتە. ئادەمنى تېخىمۇ ئېچىندۇرىدىغىنى ھايۋانىي نەپسىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن شەھۋانىي تۇرمۇشقا بېرىلىپ، ھالال جۈپتلىرىدىن يۈز ئۆرۈمەكتە، نارەسىدە بالىلىرىنى تىرىك يېتىم قىلماقتا، ئۆزىنىڭ ئاچا-سىڭىل، قان-قېرىنداشلىرىنى پۇل بىلەن ئېزىقتۇرۇپ، شەرمەندىلەرچە دەپسەندە قىلماقتا...

مەلۇم ناھىيە بازارلىرىنىڭ ئىككى ئاھالە كومىتېتىدىن 1994-يىلى ناھىيە رەھبەرلىكىگە يوللانغان جەمئىيەت كۆزىتىش دوكلاتىدا كۆرسىتىلىشىچە، بۇ ئاھالىلەر كومىتېتلىرى تەۋەسىدىكى 1300 نەچچە ئۆيلۈك ئاھالىدىن 1986-يىلدىن 1994-يىل 6-ئايغىچە سودىگەرچىلىك قىلىدىغان 211 ئائىلە ئىچىدىكى ئىقتىسادتا قەد كۆتۈرگەن 41 ئائىلىدە ”خوتۇنىنى قىزلاش-

تۇرۇش»، «خوتۇننى خىللاشتۇرۇش» ئەمەلگە ئاشۇ-
رۇلغان، يەنى 41 خوجايىن ئەسلىدىكى ھالال جۈپتى-
لىرىنى قويۇۋېتىپ، يېڭىدىن قىز-چوكانلارغا ئۆيلى-
نىۋالغان؛ 21 ئائىلىدە ئاجرىشىش، نىكاھ يۆتكەش؛
قاتناپ تىجارەت قىلىدىغانلاردىن 24تىدە قوش نىكاھ-
لىق بولۇش ھادىسىسى يۈز بەرگەن؛ يۇرت-مەھەللى-
دە«كۆڭلى سۇ ئىچمىگەن» دەردمەن چوكان-قىزلار-
دىن 11ى ئۆز يۇرتىدىن چىقىپ كەتكەن؛ بويتاق ئەر،
تۇل ئايالLار ئائىلىلىرى 19غا يەتكەن؛ 48 كىشى
پاھىشىۋازلىق قىلمىشى بىلەن تەنقىد-تەربىيىگە
چۈشكەن؛ قاتناپ تىجارەت قىلىدىغانلاردىن 19 كىشى
پاھىشىۋازلىق جىنايىتى بىلەن تۇتۇلۇپ جازالانغان
ياكى ئەدىبىنى يېگەن؛ ئۈچ سودىگەر پاھىشىۋاز-
لىق سەۋەبى بىلەن ئۆلگەن؛ توققۇز سودىگەر پاھى-
شىۋازلار جېدىلىدە پۇت-قولىدىن ئايرىلغان، زەخمى-
لەنگەن. . .

بۇلار پەقەت كىچىككىنە ئىككى ئاھالىلەر كومى-
تېتىنى تەكشۈرۈش دوكلاتىدا مەلۇم بولغان ئەھۋال،
ناۋادا پۈتۈن ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە كەڭ كۆلەمدە
تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلىدىغان بولسا، يەنە قانداق
ئەھۋاللار مەلۇم بولار؟ بۇنى ھۆرمەتلىك ئوقۇرمەنلى-
رىمىز تەسەۋۋۇر قىلالايدۇ، ئەلۋەتتە. بۇنىڭدىن باشقا
يەنە بەزى بايۋەچچىلەر قىمار ئويناش، زەھەرلىك چې-

كىملىك چېكىش بىلەن بىر-بىرىنى ھەم ئۆزلىرىنى،
پۈتۈن ئائىلىسىنى خانىۋەيران قىلماقتا. X شەھەردە
مەن خېلى ئوبدان تونۇيدىغان بىر ئادەم بار ئىدى.
ئۇ 70-يىللاردا كىچىككىنە تونۇر بېسىلغان قول ھار-
ۋىسىنى سۆرەپ يۈرۈپ ئارقا كوچىلاردا سامسا يېقىپ
سېتىپ ئاران-ئارانلا تۇرمۇش كەچۈرەتتى. كېيىن
ياخشى كۈنلەر يېتىپ كېلىپ بىردىنلا باي بولۇشقا
باشلىدى. بارا-بارا ئىش-ئوقىتىنى كېڭەيتىپ ئىك-
كى-ئۈچ يەردە چوڭ-چوڭ ئاشخانا، رېستورانلارنى
ئاچتى. قول ئاستىدا 40-50 نىمكار ئىشلەيدىغان بول-
دى، شەخسىي ماشىنا ئالدى. ئۆزى پىكاپتىن، ئو-
غۇللىرى موتسىكلىتتىن چۈشمەيدىغان، نەدە ئو-
يۇن-تاماشا بولسا، شۇ يەردىن كەلمەيدىغان بولدى.
پۇل ئىشكىدىنمۇ، تۈڭلۈكىدىنمۇ كىرگىلى تۇردى،
پۇل ئالدىدا گاڭگىراپ، ئەسلى-ۋەسلىنى ئۇنتۇپ قال-
دى. . . يېقىندا يەنە ئۇنىڭ ئەسلى ھالىتىگە چۈشۈپ
قالغانلىقىنى ۋە ئۇزۇن ئۆتمەي قولغا ئېلىنىپمۇ كەت-
كەنلىكىنى ئاڭلىدىم. سەۋەبىنى سۈرۈشتۈرسەم، ئۇ
خېلىدىن بۇيان قىمارغا بېرىلىپ كەتكەنىكەن. بىر-
ئىككى يىل ئىچىدىلا ھەممە ۋەجىنى ئۇتتۇرۇۋەتكەندىن
باشقا يەنە تېخى نەچچە يۈز مىڭ يۈەن قەرزگىمۇ بوغۇ-
لۇپ قاپتۇ. . .

يەنە مەن تونۇيدىغان ئوبدان بىر ئائىلىنىڭ ئوغ-

لى بار ئىدى. ئۇ مەلۇم بىر قاتناش ئورنىدا شوپۇر
بولۇپ ئىشلەيتتى. دەسلەپتە ئۇ يىگىت ئۆزى ھەيدەپ
يۈرگەن ئۆزۈن يوللۇق ئاپتوبۇسنى، كېيىن يۈك
توشۇيدىغان ماشىنىلارنىمۇ قوشۇپ ھۆددىگە ئاپتۇ.
باي بولۇپ پۇلى كۆپەيگەنسېرى ئەيش-ئىشرەتكە بېرى-
لىپ ئۆزىنى بىلەلمەي قالغان بولسا كېرەك، زەھەر-
لىك چېكىملىك چېكىشكە بېرىلىپ كېتىپتۇ. ئاتا-ئا-
نىسى، ئۇرۇق-تۇغقان، ئەل-ئاغىنىلىرى قايتا-قايتا
نەسىھەت قىلىپ بېقىپتۇ، داۋالىتىپ بېقىپتۇ، قى-
لىش مۇمكىن بولغانلىكى ھەممە ئامالنى قىلىپ بې-
قىپتۇ، لېكىن زادىلا كار قىلماپتۇ. يېقىنقى ئىككى
يىل ئىچىدە قولىدا بىر تىيىن پۇلى قالمىغانلىق
ئۈستىگە ئۆي-سەرەمجانلىرىدىنمۇ ھېچنېمە قالماپتۇ،
خوتۇن-بالىلىرىدىن، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىدىنمۇ ئايرى-
لىپتۇ. ھازىر يا ئۆلمەي، يا تىرىلمەي تىرىك مۇردا
بولۇپ يېتىپتۇ.

ھۆرمەتلىك ئوقۇرمەنلەر، ھازىر جەمئىيەتتە زە-
ھەرلىك چېكىملىك چېكىدىغان بۇنداق ئادەملەرنىڭ
كۈندىن-كۈنگە كۆپىيىۋاتقانلىقى ھەقىقەتەن كىشىنى
چۆچۈتىدۇ. گېزىت-ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنىۋاتقان بە-
زى مەلۇماتلاردىن قارىغاندا، بۇلارنىڭ كۆپ قىسمى
18 ياشتىن 30 ياشقىچە بولغان ئۇيغۇر ياشلىرى بو-
لۇپ، خېلى بىر قىسمى يېڭىدىن باي بولۇۋاتقان ياش

تىجارەتچىلەر ئىكەن. راست گەپنى قىلغاندا، ھازىر
ئاز-تولا پۇل تېپىپ باي بولۇۋاتقان ئايرىم ئادەملەر
ئىنساپ، ئەخلاق، ئار-نومۇس، قانۇن دېگەنلەرنى
پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ، ئاش بەرگەن قازاننى چاقتى. بې-
شىنى سىيلىغانلارنىڭ قولىنى چىشلىدى. دۇم يې-
تىپ-دۇم قوپۇپ، مىڭ بىر مۇشەققەتتە تاپقان پۇللى-
رىنى خەلقىمىزنى چىرىتىدىغان قانۇنسىز، پەسكەش
ئىشلارغا بۇزۇپ-چاچماقتا، بۇنداق ئادەملەر بىلەن
بىز باشتا تەرىپىنى قىلىپ ئۆتكەن ھېلىقى مەرىپەت-
پەرۋەر ئادەملەرنىڭ پەرقى نېمىدېگەن چوڭ-ھە؟

قارىغاندا، ئادەم دۇنيادا ھەم ئەڭ ئۇلۇغ، ئەڭ
ئەقىللىق، ئەڭ ئاق كۆڭۈل، ئەڭ مېھرىبان مەخلۇق
ئىكەن، ھەم ئەڭ ئەقىلسىز، ئەڭ رەھىمسىز، ئەڭ
قورقۇنچلۇق، ئەڭ رەزىل مەخلۇق ئىكەن. شۇڭا
دۇنيادىكى ئەڭ ئۇلۇغ، ئەڭ ساۋابلىق ياخشى ئىشلار-
نىمۇ ئادەم قىلىدىكەن، ئەڭ پەسكەش، ئەڭ يىرگى-
نىچلىك ئىشلارنىمۇ يەنە ئادەم قىلىدىكەن. ئەتراپى-
مىزغا نەزەر سالىدىغان بولساق، ھەم پۇل تاپقان،
ھەم ئەقىل تاپقان كۆپلىگەن ئادەملىرىمىز مۇنداق بىر
ھەقىقەتنى— ئۆز بايلىقى ۋە بەخت سائادىتىدىن باش-
قىلارنىمۇ تەڭ بەھرىمەن قىلىشىنىڭ كىشىلىك تۇر-
مۇشتىكى ئەڭ زور خۇشاللىق ۋە ئەڭ زور بەخت
ئىكەنلىكىنى ناھايىتى ئوبدان چۈشەنگەن. شۇڭا ئۇلار

ئۆز بايلىقى، ھالال ئەمگىكى ئارقىلىق باشقىلارغا نەپ
بېرىشنى، پايدا مەنپەئەت يەتكۈزۈشنى، ئۆزىنىڭ ئىن-
سانىي بۇرچىنى ئادا قىلىپ، كەلگۈسى ئەۋلادلار ئۈ-
چۈن ۋە ئىنسانىيەت تەرەققىياتى ئۈچۈن ئاز-تولا ئەھ-
مىيەتلىك ئىش قىلىپ بېرىشنى، شۇ ئارقىلىق جەم-
ئىيەتنىڭ ماددىي مەدەنىيەت، مەنىۋى مەدەنىيەت تا-
رىخىدىن، كىشىلەر قەلبىدىن مەڭگۈ ئورۇن ئېلىپ
قېلىشنى ئارزۇ قىلدى، ھەم شۇنداق قىلالىغانلىقى
بىلەن شادلاندى، چەكسىز ئىپتىخارلاندى. دېمىسىمۇ
ئۇلار ئاشۇ ئۇلۇغ، ساۋابلىق ئىشلىرى ئارقىلىق كى-
شىلەر قەلبىدىن ئاللىقاچان ئورۇن ئېلىپ بولدى.
بۇنىڭ ئەكسىچە، پۇل تاپقان بولسىمۇ ئەقىل تاپمىغان
ھېلىقىدەك بەزى ئادەملەر بۇ ھەقىقەتنى چۈشەنمىگەچ-
كە ھەم چۈشىنىشنى خالىمىغاچقا، ئۆزىنى ھەرقانچە
باي مەن، بەختلىكمەن دەپ يۈرگىنى بىلەن، ئەمەل-
يەتتە ھېچقانداق باي، بەختلىك بولمايلا قالماستىن،
بەلكى ئۆزى تاپقان ئاشۇ پۇل، بايلىق بىلەن ئۆز
جېنىغا زامىن بولماقتا. مىللىتىمىزگە ئار-نومۇس،
جەمئىيەتكە ئەنسىزلىك، بالايىئاپەت ئېلىپ كەلمەك-
تە... شۇنىڭ ئۈچۈن ھەرقانداق بىر ئەقىل ئىگىسى
ئۆزىنىڭ بۇ دۇنياغا نېمە ئۈچۈن كەلگەنلىكىنى، نېمە
ئۈچۈن ياشاۋاتقانلىقىنى ھەردائىم ئويلاپ تۇرۇشى،
ھەرقانداق ئىشنى نىشانلىق، مەقسەتلىك قىلىشى،

بۈگۈنىنىلا ئويلىماي، ئەتىسىنىمۇ ئويلىشى، ئۆزى-
نىڭ راھەت-پاراغىتىنىلا ئەمەس، خەلق نەزەرىدىكى
نام-ئاتىقىنىمۇ ئويلاپ قويۇشى لازىم. ئادەم ئۆزىنىڭ
بىرلا قېتىم كېلىدىغان بۇ قىممەتلىك ھاياتىنى ھەر-
گىزمۇ ”كۈنىنىڭ ئۆتكىنى غەنىيمەت“ دەپ ئۆز مەيلى-
گە قويۇۋەتمەسلىكى، ”يا قايىنامدىن يا سايرامدىن چى-
قار“ دەپ دو تىكمەسلىكى كېرەك. بۇ شۇنداق دۇنيا،
بىر ئادەم ھايات سەھنىسىدە ئۆز نىيىتىگە يېقىپ
ھەرخىل ئويۇنلارنى ئويناپ ئۆتۈپ كېتىدۇ. بەزىلەر
ھايات ۋاقتىدا كۈنلىرىنى پۇل، مول بايلىق، يۇقىرى
مەنسەپ ۋە شان-شەۋكەتتىن قانغۇچە ھۇزۇرلىنىپ،
يەيدىغانغا ئېغىز يوق، كىيىدىغانغا ئۇچا يوق، را-
ھەت-پاراغەت، ئويۇن-تاماشا بىلەن ئۆتكۈزگىنى بە-
لەن، ئۆلگەندىن كېيىن ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئەۋلاد-
لىرىمىز ئەسلىگۈدەك ھېچقانداق ياخشى ئىش قىل-
ماي، گويا دۇنيادا بۇنداق ئادەم ئۆتۈپ باقمىغاندەك
ئۈن-تىنسىز، نام-نىشانسىز غايىب بولۇپ كېتىدۇ.
بۇنىڭ ئەكسىچە بەزىلەر بولسا، پۈتۈن ئەقىل-پاراسى-
تىنى، بايلىقىنى باشقىلارغا پايدا-مەنپەئەت يەتكۈ-
زۈش، مېھىر-شەپقەت، خۇشاللىق ئاتا قىلىش، ئى-
لىم-مەرىپەت، ئىجادىيەت ئىشلىرىغا ئاتىۋەتكەنلىكى
ئۈچۈن، ھايات چېغىدا بىر كۈنمۇ تۈزۈك راھەت
كۆرمەي، غۇربەتچىلىك، جاپا-مۇشەققەت ئىچىدە

ئۆتكەن بولسىمۇ، ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ئۇلار
ياراتقان ئۇلۇغ ئىجادىيەت، تۆھپە، ساۋابلىق ئىشلار-
دىن خەلقىمىز نۇرغۇن نەپ ئالغاچقا ۋە بۇ ياخشى
ئىشلار خەلقنىڭ قەلبىگە چوڭقۇر ئورناپ كەتكەچكە،
خەلق ئۇلارنى بىر سېكۇنتمۇ ئېسىدىن چىقىرىپ قوي-
مايدۇ، بەلكى ھەر كۈنى، ھەر ۋاقىت، ئەۋلادتىن-
ئەۋلادقا ياد ئېتىپ، تەرىپىنى قىلىپ تۇرىدۇ، ئۇلار
جىسمانىي جەھەتتە ئاللىقاچان ئۆلۈپ كەتكەن بولسى-
مۇ، لېكىن ئۇلار قىلغان ئۇلۇغ ئىشلار، ئۇلارنىڭ
روھى گويا زۇلمەتلىك قاراڭغۇ كېچىدە يول كۆرسى-
تىپ تۇرغان نۇرلۇق چىراغدەك كىشىلەر قەلبىدە
چاقناپ تۇرىدۇ، خەلق بىلەن ئەبەدىي بىللە ياشايدۇ!

ئالايلۇق، بۇنىڭدىن بىر ئەسىر ئىلگىرى يەنى
1885 -يىلى ئاتۇش ئىكساقتا ۋە 1889-يىلى غۇلجىدا
ئۆز پۇلى بىلەن تۇنجى «ھۈسەينىيە» مەكتىپىنى
قۇرغان ۋەتەنپەرۋەر، مەرىپەتپەرۋەر ھۈسەيىنباي، با-
ۋۇدۇنباي ئاكا-ئۇكىلار، ئۇلاردىن كېيىن يەنە غۇل-
جىدا يېتىم باللار ئۈچۈن مەكتەپ قۇرۇپ بەرگەن
ھۆرمەتلىك ئايخان ئانىنى ۋە باشقا ناھىيە، رايونلاردا
مۇشۇنداق ساۋابلىق ئىشلارنى قىلغان بايلىرىمىزنى،
مەرىپەتپەرۋەرلىرىمىزنى خەلقىمىز ئۇنتۇپ قالدىمۇ؟
ياق، ئۇنتۇپ قېلىش ئۇياقتا تۇرسۇن، بەلكى ھەممە
ياقنى قاراڭغۇ زۇلمەت، نادانلىق، خۇراپاتلىق قاپلاپ

كەتكەن، ئىلىم-پەن، يېڭىلىقلار تىل-ھاقارەتلەرگە
ئۇچراۋاتقان ئاشۇ مۇدھىش زامانلاردا قورقماي كۆك-
رەك كېرىپ ئوتتۇرىغا چىقىپ خەلقنى، مىللەتنى
ئويلىغان ۋە ئۇلارنى يورۇقلۇققا باشلىغان بۇ بايلىرد-
مىزنىڭ، مەرىپەتپەرۋەرلىرىمىزنىڭ نەقەدەر ئۇلۇغ-
لۇقىنى خەلقىمىز بۈگۈنكى كۈندە تېخىمۇ روشەن
تونۇپ يەتمەكتە. كىشىلەر ۋاقىت ئۆتكەنسېرى، كۆ-
زى ئېچىلغانسېرى ئۇلارنىڭ ئالىيجاناب پەزىلىتىنى،
قەدىر-قىممىتىنى شۇنچە چوڭقۇر ھېس قىلىشماقتا.
شۇڭا ئۇلارنىڭ سەلتەنەتلىك، ھەيۋەتلىك ھەيكىلى
كىشىلەر قەلبىدە ھەم ئەزىز دىيارىمىزدا زەبەردەس
قەد كۆتۈردى. دېمەك خەلقىمىز بۇلارنى ئۇنتۇپ قال-
مىغانىكەن، بۈگۈنكى كۈندە خەلقنى، مىللەتنى ئوي-
لىغان، يېتىم-يېسىر، ئاجىزلارنىڭ بېشىنى سىيلى-
غان ئاشۇ ئاق كۆڭۈل، مەرىپەتپەرۋەر بايلىرىمىزنى
تېخىمۇ ئۇنتۇپ قالمايدۇ!

شۇ نەرسە ئېسىمىزدە بولسۇنكى، ئادەم ھايات
چاغدا ئۆزى بىلەن زاماندىاش ياشاۋاتقان باشقا ھايات
ئادەملەر بىلەن جىسمانىي جەھەتتە ئانچە چوڭ پەرقىمۇ
بولمايدۇ، پەقەت ئادەم ئۆلگەندىن كېيىنلا ئاندىن
ئۇنىڭ ھەقىقىي ئۆلگەن-ئۆلمىگەنلىكى ئېنىق ئاشكارا
بولىدۇ. كىمكى مەڭگۇ ئۆلمەسلىكنى، خەلق بىلەن
دائىم بىللە ياشاشنى ئارزۇ قىلىدىكەن، بۇنىڭ چارد-

سى پەقەت بىرلا— ياخشى ئىش قىلىپ ياخشى نام
قالدۇرۇش، بىلگەن ئادەمگە ھەقىقىي بايلىق، ھەقى-
قىي بەخت-سائادەت بۇنىڭدىن ئارتۇق بولمايدۇ. . .
ئەي، پۇل تېپىپ باي بولۇۋاتقان ئۇيغۇر قېرىن-
داشلار، كاللىمىز سەگەك بولسۇن، پۇل تېپىش مۇ-
ھىم، لېكىن تاپقان پۇلنى قانداق خەجلەش، نېمىگە
خەجلەش تېخىمۇ مۇھىم، پۇلمۇ تاپايلى، ئەقىلمۇ
تاپايلى. تومۇرىمىزدا ئاشۇ باتۇر، پەزىلەتلىك ئاتا-بو-
ۋىلىرىمىزنىڭ قېنى بارلىقىنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قال-
مايلى!
(ئاپتور شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدا ئالىي مۇھەررىر)

مىللىي ئىگىلىكنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن مىللىي ئىختىساسلىق خادىملار بولۇشى لازىم

ئىدرىس بارات

بىز رىقابەت دۇنياسىدا ياشاۋاتىمىز. بۇ دۇنيا
ئەسلىدىلا رىقابەت بىلەن تولغان، رىقابەت جەريانىدا
بەزىلەر كۈچلۈك كېلىپ تەرەققىي قىلىپ، روناق
تېپىپ گۈللەپ ياشنىغان، بەزىلەر ئاجىز كېلىپ،
ئارقىدا قېلىپ خارابلاشقان دۇنيا ئىدى. ئەمما، ئې-
لىمىزدە سوتسىيالىزم تۈزۈمىنىڭ ئورنىتىلىشى،
ھەممە ساھەدە ”پىلان ئارقىلىق تەڭشەش“نىڭ يولغا
قويۇلۇشى، ئەركىن رىقابەتنى كاپىتالىزمنىڭ نەرسى-
سى دەپ قاراپ، تەشەببۇس قىلىنماسلىقى نەتىجىسى-
دە، كىشىلەرنىڭ تەبىئىتىدىكى رىقابەت ئېڭى يوشۇ-
رۇن ھالەتتە ساقلىنىپ كەلگەن بولۇپ، ھازىرقىدەك
كۈچلۈك مەۋج ئۇرۇپ چىقمىغانىدى.
يېڭى تارىخىي دەۋردە، ئېلىمىزدە بازار ئىگىلى-
كىنىڭ يولغا قويۇلۇشى بىلەن، رىقابەت مېخانىزمى

ھەممە ساھەگە بۆسۈپ كىرىپ كەلدى ۋە جىددىي تەسىر كۆرسەتمەكتە. كىشىلەردە رىقابەت ئېڭى كۈچەيمەكتە.

ھەممە ساھەدە رىقابەت مېخانىزمىنىڭ يولغا قويۇلۇشى بەزىلەر ئۈچۈن ئامەتنىڭ بېشارىتى، بەزىلەر ئۈچۈن پالاكەتنىڭ بېشارىتىدۇر. دەرۋەقە، سوتسىيالىزم تۈزۈمى باراۋەرلىك ئاساسىدا رىقابەتلىشىش مۇھىتى بىلەن تەمىنلەيدۇ. ئەمما رىقابەت بىلىم ئىگىلىرى بىلەن بىلىمسىزلەرگە، ئىختىساس ئىگىلىرى بىلەن يارامسىزلارغا تەڭ ياشاش، تەڭ گۈللىنىش پۇرسىتى بەرمەيدۇ. رىقابەتتە، ئومۇمەن ئالغاندا، ياخشىلار ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەپ روناق تاپىدۇ، ناچارلار شاللىنىپ قالىدۇ. بۇنداق تارىخىي مۇقەررەرلىكنى كىم بالدۇر تونۇپ يەتسە ۋە ئۆز قىلمىشىنى ئاشۇ قانۇنىيەتكە مۇناسىپ ھالدا تەڭشىسە، شۇ كىشى ئۇتىدۇ، ئەكسىچە بولغاندا، نادامەت ئىلكىدە قېلىپ ۋەيران بولىدۇ.

بىز ئاز سانلىق مىللەت خەلقى ئارىسىدا، تارىخىي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار كۆپ، سانائەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار ئاز، مەدەنىيەت، مائارىپ بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار كۆپ، ئىقتىساد بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار ئاز، قارا كۈچ بىلەن ئىشلەيدىغانلار كۆپ،

تەتقىقات خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار ئاز، ھەر دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرلار ئىچىدە سىياسىي خىزمەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار كۆپ، ئىقتىسادىي خىزمەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار ئاز بولۇشتەك غەيرىي نورمال ئەھۋال شەكىللىنىپ قالغان، بۇ ھال ھازىرقى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش مەركەز قىلىنغان دەۋردە، ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىنى راۋاجلاندۇرۇش، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتىكى نامراتلىق ھالىتىنى ئۆزگەرتىش ۋەزىيىتىدە بارغانسېرى چېنىپ قالماقتا. ئېلىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر بىرقەدەر تەرەققىي قىلغان مىللەتلەر قاتارىدا قەد كۆتۈرۈش ئۈچۈن، ئۆز رايونى ۋە ئۆز مىللىتىنىڭ ئىقتىسادىنى گۈللەندۈرۈشى كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن ئىقتىسادنى بىلىدىغان ئىختىساسلىق خادىملار بولۇشى لازىم. ئاز سانلىق مىللەتلەردىن شائىرلار، يازغۇچىلار، ناخشىچىلار، ئۇسسۇلچىلار، مەدەنىيەت، مائارىپ، سەھىيە خادىملىرى، ھەردەرىجىلىك سىياسىي چولپانلار، ئۇستقۇرۇلما ساھەلىرىنىڭ چولپانلىرى چىقىپلا قالماستىن، ئىقتىسادشۇناسلىقنى پۇختا بىلىدىغان، باشقىلارغا تايانماي، ئۆزىگە تايىنىپ ئىشلەيدىغان ئىختىساس ئىگىلىرى— ئىقتىسادشۇناسلار، ئاگرونوملار، ئىنژېنېرلار، تەتقىقاتچىلار، لايىھىلىگۈچىلەر، باش

دىرېكتورلار، بانكىرلار، بوغالتىرلار، كاسسىرلارمۇ كۆپلەپ-كۆپلەپ چىقىشى كېرەك.

ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى، زىيالىيلار، ئىشچى-خىزمەتچىلەر، مەيلى قايسى ساھەدە، قايسى كەسىپتە ئىشلىمەيلى، ئۆز ئىقتىدارىمىزنى جارى قىلدۇرۇشىمىز، ئۆز سەۋىيىمىزنى نامايان قىلىشىمىز، باشقىلار ئالدىدا ئۆز مىللىتىمىزگە شان-شەرەپ كەلتۈرۈشىمىز كېرەك. زامان بىزدىن شۇنى كۈتمەكتە، رىقابەت دۇنياسىمۇ بىزگە شۇنداق پۇرسەت ۋە ئىمكانىيەت بەرمەكتە.

ژۇرنىلىمىزنىڭ 1993-يىل 3-سانىغا «ئادەم مەڭگۈ تۈنۈگۈنكى كۈندە ياشاۋەرمەسلىكى كېرەك» دېگەن بىر پارچە قىسقا ماقالىنى باسقانىدۇق. بۇ يەردە مەن ئاشۇ ماقالىنى كىتابخانلارنىڭ قايتا ئوقۇپ چىقىشىغا تەۋسىيە قىلىمەن: ”ياپونىيىنىڭ دېچۈەن مۇفۇ زامانىسىدا كۈەيتەن چېڭجىز ئىسىملىك بىر كىشى ئۆتكەنىدى، ئۇ بىر قېتىم ئەڭ يېڭى پاسوندىكى پىچاقتىن بىرنى سېتىۋاپتۇ-دە، كۆڭلىدە ناھايىتى مەمنۇن بولۇپ، ئۇنى بەنبېن لۇڭۇۋ دېگەن كىشىگە كۆرسىتىپ ماختىنىپتۇ، لېكىن لۇڭۇۋ ئۇنىڭغا: ”سىز نېمىشقا بۇ پىچاقنى ئالدىڭىز؟“ دەپتۇ-دە يېنىدىن ئۆزىنىڭ پىچىقىنى چىقىرىپ ئۇنىڭغا كۆرسىتىپتۇ ھەم ”سىزنىڭ بۇنداق پىچىقىڭىزنىڭ دەۋرى

ئۆتۈپ كەتكەن“ دەپتۇ.

چېڭجىز ئۇنىڭ گېپىنىڭ يوللۇق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپتۇ-دە، لۇڭۇۋنىڭ پىچىقىغا ئوخشايدىغان پىچاقتىن بىرنى سېتىۋېلىپ، ئۇنى لۇڭۇۋغا كۆرسىتىپتۇ. لېكىن لۇڭۇۋ: ”ئۆتكەن قېتىم مەن سىزگە كۆرسەتكەن پىچاق ھازىر ئەسقاتماس بولۇپ قالدى“ دەپتۇ-دە، يېنىدىن تاپانچىسىنى چىقىرىپ كۆرسىتىپتۇ.

ئۈچىنچى قېتىم يۈز كۆرۈشكەندە، لۇڭۇۋ چېڭجىزغا مۇنداق دەپتۇ: ”بۈگۈنكى جەمئىيەتتە قورال ماھارىتىنىلا بىلىش كۇپايە قىلمايدۇ، سىز تارىخي كىتابلارنى كۆپرەك ئوقۇڭ“.

تۆتىنچى قېتىم كۆرۈشكەندە، لۇڭۇۋ دەپتۇكى: ”خەلقئارا ئومۇمىي قانۇن ئۆگىنىشكە تولىمۇ ئەرزىيدىكەن، تەرەققىي قىلغان دۆلەتلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنى قوللىنىۋاتىدۇ، مەنمۇ ئاشۇ قانۇننى تەتقىق قىلىۋاتىمەن“.

دېمەك، ئادەتتىكى كىشىلەردە ھازىرقى ھالەتكە شۈكۈر قىلىدىغان ئادەت بار. لېكىن دەۋر ئېقىمى ئىزچىل تۇردە ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ، سىزنىڭ مەڭگۈ تۈنۈگۈنكى كۈندە ياشىشىڭىزغا باقمايدۇ. ھەربىر كىشى كۈندىن-كۈنگە بىلىمىنى يېڭىلىشى، يېڭى شەيئىلەرنى ئۈزلۈكسىز ئۆگىنىشى لازىم“.

دىرېكتورلار، بانكىرلار، بوغالتىرلار، كاسسىرلارمۇ كۆپلەپ-كۆپلەپ چىقىشى كېرەك.

ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى، زىيالىيلار، ئىشچى-خىزمەتچىلەر، مەيلى قايسى ساھەدە، قايسى كەسىپتە ئىشلىمەيلى، ئۆز ئىقتىدارىمىزنى جارى قىلدۇرۇشىمىز، ئۆز سەۋىيىمىزنى نامايان قىلىشىمىز، باشقىلار ئالدىدا ئۆز مىللىتىمىزگە شان-شەرەپ كەلتۈرۈشىمىز كېرەك. زامان بىزدىن شۇنى كۈتمەكتە، رىقابەت دۇنياسىمۇ بىزگە شۇنداق پۇرسەت ۋە ئىمكانىيەت بەرمەكتە.

ژۇرنىلىمىزنىڭ 1993-يىل 3-سانىغا «ئادەم مەڭگۈ تۈنۈگۈنكى كۈندە ياشاۋەرمەسلىكى كېرەك» دېگەن بىر پارچە قىسقا ماقالىنى باسقاندۇق. بۇ يەردە مەن ئاشۇ ماقالىنى كىتابخانلارنىڭ قايتا ئوقۇپ چىقىشىغا تەۋسىيە قىلىمەن: ”ياپونىيىنىڭ دېچۋەن مۇفۇ زامانىسىدا كۈيتەن چېڭجژ ئىسىملىك بىر كىشى ئۆتكەنىدى، ئۇ بىر قېتىم ئەڭ يېڭى پاسوندىكى پىچاقتىن بىرنى سېتىۋاپتۇ-دە، كۆڭلىدە ناھايىتى مەمنۇن بولۇپ، ئۇنى بەنبىن لۇڭۋۇ دېگەن كىشىگە كۆرسىتىپ ماختىنىپتۇ، لېكىن لۇڭۋۇ ئۇنىڭغا: ”سىز نېمىشقا بۇ پىچاقنى ئالدىڭىز؟“ دەپتۇ-دە يېنىدىن ئۆزىنىڭ پىچىقىنى چىقىرىپ ئۇنىڭغا كۆرسەتىپتۇ ھەم ”سىزنىڭ بۇنداق پىچىقىڭىزنىڭ دەۋرى

شتۇرۇشنى مىسالغا ئالساق، بەزى
پات-پات توك توختاپ قېلىپ،
ئىبارەت ھازىرقى زاماننىڭ
ڭ ھالاۋىتىدىن بەھۇزۇر بەھ-
اھىيە-بازارلارمۇ ئانچە-مۇنچە
دىن تۈگىمەس-پۈتمەس قارا
مان، تاغلىرىمىزدىن سېرىق
دۆۋە-دۆۋە ئاق ئالتۇن
مۇناسىپ ئەمەس، چۈن-
لىق بولسىمۇ، بىز ئۇنى
كۆپ پۇلغا ئايلاندۇرماي-
ان باھادا سېتىپ كۈن
ۋەب، بىزدە ئىختى-
بەزى جايلاردا چوڭ
اددىي بىر پىششىق
باشقا جايلاردىن
را كېلىدۇ. بۇ،
نىڭ يېتىشىپ
ق ھالەتتە تۇ-
ئىگىلىيەل-
ي بولالماي-
زور كۈچ
ئەمەلى-

بۇگۇنكى دۇنيادا، ئىقتىسادىي تەرەققىيات ئۇس-
تىدە گەپ بولغاندا، ياپونىيە مۇقەررەر هالدا هەممە
كىشىنىڭ كۆز ئالدىغا كېلىدۇ، بىزنىڭ شىنجاڭدەك
چەت-ياقا رايوندىمۇ، هەتتا يېزا-قىشلاقلاردىمۇ ”يا-
پون ماللىرى“نىڭ تەسىرىدىن خالىي كىشى بولمىسا
كېرەك. بۇ نۇقتا ئۇلارنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى-
نىڭ قانچىلىك دەرىجىدە ئىكەنلىكىنى چۈشەندۇرۇپ
بېرەلەيدۇ. 1945-يىلى ئۇرۇشتا مەغلۇپ بولغان بىر
دۆلەتنىڭ 30-40 يىل ئىچىدە ئىقتىسادىي جەھەتتە شۇ
قەدەر تەرەققىي قىلىشىنىڭ سەۋەبلىرىنى بۇ ئاددىي
ماقالىدە بايان قىلىپ بولالمايمىز. ئەمما يۇقىرىقى
قىسقىغىنا مۇلاھىزە بىزگە مەلۇم ئىلهام بېرىدۇ.

بىز ئۆزىمىزنى زامانىنىڭ تەرەققىيات قەدىمىگە
ماسلاشتۇرىمىز دەيدىكەنمىز، زامانىنىڭ تەلىپىگە مۇ-
ناسىپ بىلىم، قابىلىيەت ئىگىلىشىمىز، مەڭگۇ تۇنۇ-
گۇنكى كۇندە ياشاۋەرمەسلىكىمىز لازىم. بىز زېمىنى
كەڭ، تەبىئىي بايلىقى مول، ئەزەلدىن ياخشى بىر
ماكاندا ياشاۋاتىمىز. بىز تولا ئاڭلىغان ۋە تولا ئوقۇ-
غان ”شىنجاڭ ئەزەلدىن بىر ياخشى ماكان، يەر بايلى-
قى مول، تۇرمۇش پاراۋان“ دېگەن ناخشا ئەنە شۇنىڭ-
غا پاكىت. ئەمما خەلقىمىز تېخى ”تۇرمۇش پاراۋان“
دېگەن دەرىجىگە يەتمىدى، بىر قىسىم جايلاردا، ”چا-
پىنى تىزىدىن ئاشمىغان“لار تېخى بار. باشقا گەپنى

قويۇپ، ئېلېكترلەشتۇرۇشنى مىسالغا ئالساق، بەزى
يېزا-كەنتلەر تۇگۇل، پات-پات توك توختاپ قېلىپ،
تېلېۋىزور كۆرۇشتىن ئىبارەت هازىرقى زاماننىڭ
كېچىلىك مەدەنىيىتىنىڭ هالاۋىتىدىن بەهۇزۇر بەھ-
رىمەن بولالمايدىغان ناهىيە-بازارلارمۇ ئانچە-مۇنچە
بار. بۇ هال يەر تېگىدىن تۇگىمەس-پۇتمەس قارا
ئالتۇن— نېفىت چىقىۋاتقان، تاغلىرىمىزدىن سېرىق
ئالتۇن، ئېتىزلىرىمىزدىن دۆۋە-دۆۋە ئاق ئالتۇن
چىقىۋاتقان ئەھۋالىمىزغا تازا مۇناسىپ ئەمەس، چۇن-
كى بىزدە نۇرغۇن تەبىئىي بايلىق بولسىمۇ، بىز ئۇنى
ئىنچىكە پىششىقلاپ ئىشلەپ كۆپ پۇلغا ئايلاندۇرماي-
لا، خام ماتېرىيال پېتى ئەرزان باهادا سېتىپ كۇن
ئۆتكۇزۇۋاتىمىز. بۇنىڭدىكى سەۋەب، بىزدە ئىختى-
ساس ئىگىلىرى كەم بولۇۋاتىدۇ. بەزى جايلاردا چوڭ
زاۋۇت-فابرىكا قۇرۇش ئەمەس، ئاددىي بىر پىششىق
خىش خۇمدانى قۇرۇش ئۇچۇنمۇ باشقا جايلاردىن
”تېخنىكلار“نى تەكلىپ قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. بۇ،
ئۆز جايىدىكى ئىختىساس ئىگىلىرىنىڭ يېتىشىپ
چىقمىغانلىقىدىن بولۇۋاتىدۇ. بىز بۇنداق هالەتتە تۇ-
رۇپ، ئىقتىسادىي رىقابەتتە ئۇستۇنلۇكنى ئىگىلىيەل-
مەيمىز، بايلىقىمىز بولغان بىلەنمۇ، باي بولالماي-
مىز. شۇڭا بىز ئىختىساس ئىگىلىرىنى زور كۇچ
بىلەن يېتىشتۇرۇشىمىز، ئېغىزدا ئەمەس، ئەمەلى-

يەتتە قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئىختىساس ئىگىلىرىگە ئۆز ماھارىتىنى كۆرسىتىشكە كەڭ زېمىن ۋە ئوبدان شارائىت يارىتىپ بېرىشىمىز لازىم. ئىختىساس ئىگىلىرى يېتىشىپ چىقمىسا، نۇرغۇن نۇتۇقلارنى سۆزلىگەن، نۇرغۇن دوكلاتلارنى يازغان، نۇرغۇن جايلارنى ئېكسكۇرسىيە قىلغان بىلەنمۇ ئىگىلىك يەنىلا تەرەققىي قىلمايدۇ.

كىتاب ۋە كىتابخان ھەققىدە ئويلار

مەخمۇت مۇھەممەت

ئالدىمدا ئۈچ پارچە ئەسەر تۇرىدۇ. ئۇنىڭ بىرى، قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى نەشر قىلغان «تەپەككۇر گۈلشەنى» ناملىق كىتاب، يەنە بىرى، شائىر مۇھەممەتجان راشىدىنىنىڭ «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى» نىڭ 1995-يىل 16-ماي سانىغا بېسىلغان «قايدىسەن» ناملىق شېئىرى، ئۈچىنچىسى، جۇرئەت روزىمىراپنىڭ «ئىلى كەچلىك گېزىتى» نىڭ 1995-يىل 14-سېنتەبىر سانىغا بېسىلغان «بىز نېمىشقا كىتاب ئوقۇمايمىز» ناملىق ماقالىسى.

مەن بۇ ئۈچ ئەسەرنى بىر-بىرلەپ ئوقۇپ چىقىپ، چوڭقۇر خىيالغا پاتتىم. بۇلارنىڭ ھەممىسىدىلا كىتاب ھەققىدىكى مەزمۇنلار، كىتابخانلارغا قىلىنغان مۇراجىئەتلەر، كىتاب ۋە كىتاب ئوقۇشنىڭ خاسىيىتى، ئىنسان، مىللەت، دۆلەت ۋە دۇنيانىڭ روناق تېپىشىدا كىتابنىڭ ئوينايدىغان تۈرتكىلىك رولى زىكرى قىلىنغان، شۇنداقلا بىزنىڭ، مىللىتى-

مىزنىڭ نۆۋەتتە كىتابقا تۇتقان مۇئامىلىمىز، كىتابقا بولغان تونۇشىمىز ئاچچىق ھەقىقەتلەر ئارقىلىق كۆرسىتىپ بېرىلگەن.

1

«تەپەككۇر گۈلشەنى» ناملىق كىتابنى ھاياجان ئىلكىدە ۋاراقلاۋاتىمەن.

ئۆز ئىجادىيەتلىرى بىلەن جاھانغا كاتتا ئابىدىلەرنى تىكلەپ، ئۆچمەس چىراغلارنى يېقىپ كەتكەن مۇتەپەككۇرلارنىڭ كىتاب ھەققىدە ئېيتقان دانا سۆزلىرى، ھېكمەتلىك تەبىرلىرى مېنىڭ كىتابقا بولغان چوڭقۇر مۇھەببىتىمنى ئۇلغايتماقتا.

”كىتابلار قەلبنى يورۇتىدۇ؛ ئىنساننى يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرىدۇ ۋە كۈچكە كۈچ قوشىدۇ؛ ئەڭ ياخشى ئارزۇ-تىلەكلەرنى ئويغىتىدۇ؛ ئەقىلنى ئۆتكۈر قىلىدۇ ۋە يۈرەكنى يۇمشىتىدۇ؛“ (ئۇ. تېككېربىيى). ئويلاپ قالدىم، كىتاب ھەقىقەتەن شۇنداق بۈيۈك كۈچكە ئىگىمۇ؟ ئۆز سەرگۈزەشتىلىرىم، ئەمەلىيىتىم ئىسپاتلاپ تۇرۇپتىكى، كىتاب راستىنلا شۇنداق خىسلەتكە ئىگە.

مەن تېخى باشلانغۇچ مەكتەپكە بارماي تۇرۇپلا كىتاب بىلەن تونۇشقانىدىم. كىتابخۇمار بوۋامنىڭ

تۈرتكىسى ۋە ياردىمىدە، ئۇنىڭ ساندۇقىدا ساقلىنىۋاتقان ئاجايىپ سېھىرلىك، رەڭگارەڭ كىتابلارنىڭ سىرىنى بالدۇرراق ئېچىش ئىشتىياقىدا بەش يېشىمدىلا خەت ساۋاتىمنى چىقارغان، مەكتەپ بوسۇغىسىغا قەدەم قويغۇچە «ئادىنا»، «بۆدىنە»، «ئالتۇن ئاچقۇچ»، «دوختۇر ئايبولىت» قاتارلىق خېلى جىق كىتابلارنى ھەجىلەپ ئوقۇپ چىققانىدىم، شۇ كىتابلارنى ھېلىمۇ سۆيۈنۈپ، سېغىنىپ ئەسلەيمەن. شۇنىڭدىن تارتىپ تا ھازىرغىچە كىتابتىن بىر كۈنمۇ ئايرىلىپ باقمىدىم. كۈنىگە ئاز دېگەندە ئىككى سائەت كىتاب ئوقۇمىسام، ئۆزۈمنى ئەھمىيەتسىز بىر ئادەمگە ئايلىنىپ قالغاندەك ھېس قىلىمەن. مۇبادا مەندە، مېنىڭ ۋۇجۇدۇمدا ئازدۇر-كۆپتۇر ئارتۇقچىلىقلار بار دېيىلسە، ئىككىلەنمەي ئېيتالايمەنكى، بۇنى ماڭا كىتابلار بەرگەن. گاھىدا شۇنداق ئويلاپمۇ قالىمەن، دەۋر ئالدىدا غەپلەت ئۇيقۇسىدىن تېخى ئويغانمىغان ۋە ئەدەب-ئەخلاق، ئار-نومۇسنى قايرىپ قويۇپ، قانۇن-تۈزۈملەرگە ئېرەن قىلماي، ئوغرىلىق، بۇلاڭچىلىق قىلىۋاتقان، زەھەرلىك چېكىملىك چېكىپ ۋە باشقا ئەسكى قىلمىشلارنى ئۆتكۈزۈپ، ئاتا-ئانا، ئۇرۇق-تۇغقان، ئەل-جامائەتنى قاقشىتىۋاتقانلارنىڭ تولىسى شۈبھىسىزكى، كىتاب ئوقۇمايدىغانلار ياكى كىتابنى ئاز-تولا ئوقۇسىمۇ لەززىتىنى ئالالمىغانلار-

دۇر. بولمىسا، ئۇلار ئەقىلسىزلىق، نادانلىق ۋە چۈشكۈنلۈك پاتقىقىغا ئۇنچىلىك پېتىپ كەتمىگەن بولار ئىدى.

”كىتابقا بولغان مۇھەببەت ھەقىقەتەن ماختاشقا لايىق. بەزىلەر «كىتاب مەستانىلىرى»، ئۈستىدە مازاق قىلىپ كۈلۈشىدۇ. راستىنى ئېيتقاندا، ئېھتىمال بۇنىڭغا ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى ئەيىبلىك. چۈنكى ھەممە ئاشىقلارنىڭ يولى شۇ. لېكىن ئەسلىدە ئۇلارغا ھەۋەس بىلەن قاراش كېرەك ئەمەسمۇ...“، بۇ سۆزنى ئا • فرانس ئېيتقان. بىزدە كىتاب ئوقۇمايدىغانلارنىڭ سانى شۇنچە كۆپ! كىتاب ئوقۇيدىغانلارنىڭ سانى ئاز! مازاق قىلىشى بىر يېڭى زامانىۋى ئىجادىيەت. ئەمەلىيەتتە بولسا، زامان تەرەققىي قىلىپ بۈگۈنكى كۈنگە يەتكەندە، روھىي دۇنيارىمىزنى پاكلاشتۇرىدىغان، بىزنى يورۇقلۇققا يېتەكلەيدىغان بۇنداق نۇرلۇق ماياكقا ئەگىشىدىغانلار قانچە كۆپ بولغان بولسا شۇنچە توغرا بولاتتى. 1994-يىل 5-ئاينىڭ 28-كۈنى بىزنىڭ ئىلى ۋىلايەتلىك كۇتۇپخانىمىز ھەريىلى شۇ مەزگىلدە مەملىكەت بويىچە ئېلىپ بېرىلىدىغان «كۇتۇپخانا تەشۋىقات ھەپتىلىكى» ئۈچۈن چوڭ كوچىدا ”سەييارە قىرائەتخانا“ تەشكىللىدۇق. يايما ئەتراپىدا كىتاب، ژۇرنال كۆرۈۋاتقانلار خېلى جىق ئىدى. توساتتىن دىققىتىمنى بوغچا ئېسى-

ۋالغان، تۇرقىدىن تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىدەك كۆرۈنىدىغان ئىككى ئوغۇل بالا تارتتى. ئۇلارنىڭ بىرى ژۇرنال ۋاراقلاۋاتقان يەنە بىرىنىڭ چاپىنىدىن تارتىپ: ”جۇرە ئاداش، كىتاب ئوقۇپ ۋاقتىڭنى نېمە بىكار ئىسراپ قىلىسەن“ دېدى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ يۈرىكىم ئاغرىغاندەك كۆڭۈلسىزلىنىپ، تۇرۇپلا قالدىم. چۈنكى ھېلىقى ئىككى بالا مەن سۆزلەيدىغان تىلدا سۆزلىشىۋاتاتتى.

بۇلتۇر مەن بىر كۈنى كەچتە بىر توي سورۇنىغا بېرىپ قالدىم. بىر شىرەدە ئولتۇرغانلارنىڭ كۆپرەكى مەن تونۇشمايدىغانلار ئىدى، مەرىكە باشلانغىچە ئۇياق-بۇياقتىن پاراڭ بولۇپ، گەپنىڭ ئاخىرى كىتابخانىغا يېڭىدىن كەلگەن كىتابلار ھەققىدە توختىلىپ قالدى، بۇ پاراڭغا ئەلۋەتتە مەنمۇ قاتنىشىۋاتاتتىم. 35 ياشلاردىكى بۇرۇتلۇق بىر مېھمان توساتتىن پاراڭغا قېتىلىپ: ”ئەپەندىم دېگەنلەرزە، كەچكىچە قەغەزنىڭلا گېپىنى قىلىشىدىكەندە، خۇداغا شۈكۈر، مانا بىز كىتاب ئوقۇمايمىز“ دېدى. پاراڭ چىپپىدە توختاپ قالدى. مەن تۇرقىدىن ئوتتۇرا ھال تىجارەتچىدەك بىلىنىپ تۇرغان، ”مەن“ ئەمەس، ئىشەنچلىك ھالدا ”بىز“ دەپ سۆزلەۋاتقان ھېلىقى بىچارە بەختلىككە تىكىلىپ قاراپ قويدۇم، ئۇنىڭ شۇ سۆزىنى مىللىتىمىز ئارىسىدىن چىققان مەرىپەتپەرۋەر،

تەرەققىيپەرۋەر، كىتابخۇمار كاتتا تىجارەتچىلەر ئاڭلىسا نېمەدەر؟

"كىتابنى سۆيۈڭ، ئۇ تۇرمۇشىڭىزنى يېنىكلەشتۈرىدۇ، خىلمۇخىل چېچىلاڭغۇ پىكىر، تۇيغۇ، ۋەقەلەرنى چۈشىنىشتە دوستانە ياردەم بېرىدۇ، ئۇ سىزنى، ئادەملەرنى ۋە ئۆزىڭىزنى ھۆرمەت قىلىشقا ئۆگىتىدۇ. ئۇ دۇنياغا، ئادەملەرگە مېھىر تۇيغۇسىنى بەخش قىلغان ھالدا ئەقلىڭىز ۋە قابىلىيىتىڭىزگە قانات بېغىشلايدۇ" (م • گوركىي). «تەپەككۇر گۈلشەنى» نى ۋاراقلاۋېتىپ كۆزلىرىم بۇ مەنالىق سەترلەرگە قادىلىپ قالدى. مەن تونۇيدىغان ئادەملەر، بۇرادەرلەر ئىچىدە كىتابقا ئىشتىياق باغلىغان، ئۆمرىنى كىتاب ئوقۇش بىلەن مەنىلىك سېزىدىغانلار خېلى بار. ئۇلار بازارغا كىرسە ئالدى بىلەن كىتابخانىنى ئايلىنىدۇ، سورۇنلاردا جەم بولۇپ قېلىشسا، ئوقۇغان كىتابلىرى توغرىسىدا خۇشاللىق بىلەن سۆزلىشىدۇ. بىنا خىشلاردىن تەشكىل تاپقاندەك، بىر مىللەتمۇ ئۆزىنىڭ نۇرغۇن ئەزالىرىدىن تەشكىل تاپىدۇ. مىللىتىمىز ئارىسىدا "كىتاب بولمىسا بۇ ھايات مەنىسىز ئۆتكەن بولاتتى، كىتابلار بىزنىڭ قاراڭغۇ دىلىمىزنى يورۇتقۇچى نۇرلۇق چىراغ" دەپ ئويلايدىغانلار قانچە كۆپەيسە شۇنچە ياخشى بولغان بولاتتى ۋە مىللەتنىڭ ساپاسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشكە، سوتسىيا-

لىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى تېخىمۇ تېز راۋاجلاندۇرۇشقا كۆپرەك پايدىسى تېگەتتى. شۇڭا بارلىق دوستلارغا ئافورىزملار ۋە ھېكمەتلىك سۆزلەر توپلىمى بولغان «تەپەككۇر گۈلشەنى» ناملىق كىتابنى ۋە ئۇنىڭدا بايان قىلىنغان كىتاب ھەققىدىكى ئەقلىيە سۆزلەرنى مېغىزىنى تېتىپ تۇرۇپ ئوقۇپ چىقىشىنى تەۋسىيە قىلىمەن.

2

بۇ يىل مەن ئۈچۈن خاسىيەتلىك بىر يىل بولدى. ئىككى كىتابىم نەشىردىن چىقتى، ئۈچ كىتابىم بۇ يىل ۋە كېلەر يىللىق پىلانغا كىرگۈزۈلدى. شائىر تۇرسۇننىياز بىلەن بىرگە تۈزگەن يەنە بىر كىتابىممۇ ئىككى يىلدىن بېرى باسما زاۋۇتىدىن چىقالماي ياتىدۇ. "جاپا چەكمەي ھالاۋەت يوق" دېگەندەك، يۇقىرىقى ئالتە كىتابقا تىراژ توپلاش ئۈچۈن تارتقان جاپايىمنى ئۆزۈم بىلىمەن. نېمىشقىكىن، ھازىر قەلەم ئىگىلىرى ئۈچۈن كىتابنى يېزىپ پۈتتۈرۈش بىر ئىش، ئۇنى "تويلۇق مېلى" بىلەن نەشرىياتقا ئۆتكۈزۈش بىر ئىش بولۇپ قالدى. 8 مىليونغا يېقىن نوپۇسى بار بىر مىللەتتە نۆۋەتتە كەلسە يازغۇچىغا 3000 خېرىدار تەستە تېپىلىدۇ. شائىرنىڭ كۈنىگۈ

ئاندىن بەتتەر. بىراق ئادەمنىڭ ئىچىنى سىقىپ بازاردا قەدەمدە بىر ئۇچرايدىغان قاۋاقخانىلارنىڭ بازىرى ئىتتىك. بىزنىڭ نۇرغۇن ئادەملىرىمىز 15 يۈەنگە بىر بوتۇلكا هاراقنى ئىككىلەنمەي سېتىۋالىدۇ-يۇ، بەش يۈەنلىك كىتابنى قىممەت كۆرۈپ ئالمايدۇ ياكى ئۇنى ئېلىش خىيالىغىمۇ كىرىپ چىقمايدۇ. بۇ دەردلەرگە نېمە دېگۈلۈك؟ ”جەننەت ئەرزان، خېرىدارى يوق، دوزاخ قىممەت، خېرىدارى كۆپ“ دېگەن شۇ بولسا كېرەك.

هەربىر كىتابنى نەشرىياتقا تاپشۇرۇش ئالدىدا ياكى تاپشۇرغاندىن كېيىن ئەڭ كېمىدە بىرەر-ئىككى ئاي ۋاقىت سەرپ قىلىپ تىراژنىڭ يولىنى ماڭىمەن. شىنجاڭ بويلاپ ئاغىنە-بۇرادەرلەرگە هاۋالە خېتى يازىمەن. ئىدارە، مەكتەپ، يېزىلارغا بارىمەن. يېقىن ئەتراپتىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرىغا قاتنايمەن. 1995 -يىلى بىر كىتابىمنىڭ تىراژى ئۈچۈن كۇچاغا بېرىپ كەلدىم. مېنىڭ هېلىقى ئىككى يىلدىن بۇيان باسما زاۋۇتىدا ياتقان كىتابىمنىڭ نەشرگە تاپشۇرۇلغىنىغا ساق بەش يىل بولدى، بۇ جەرياندا نەشرىيات ئۈچ قېتىم زاكاز تالونى تارقاتتى. بىرىنچى قېتىم، كىتاب باهاسى 2.60 يۈەن ۋاقتىدا بۇ كىتابقا ئاران 1800 تىراژ توپلىنىپتۇ، كېيىنكى قېتىم 9.60 يۈەنگە چىققىنىدا ئۆزۈم قول سېلىپ 2800 تىراژغا

يەتكۈزۈپ، نەشرىياتنى ”يۈيگۈرۈك روهى“ بىلەن تەسىرلەندۈردۈم. مەزكۇر كىتابقا تىراژ توپلاش داۋامىدىكى ئىككى ئىش يادىمدىن چىقمايدۇ: بىرى، غۇلجىدىكى كاتتا تىجارەتچىلەر بىلەن باردى-كەلدىسى قويۇق بىر زىيالىيغا مەن شۇلار ئارقىلىق بۇ ئەهمىيەتلىك كىتابنىڭ («قايغۇلۇق ئەسلىمىلەر» ناملىق بۇ كىتابتا ۋاپات بولغان ئەدىبلىرىمىز هەققىدىكى ئەسلىمىلەر جۇغلانغان) مەلۇم ساندىكى تىراژىنى توپلاش توغرىسىدا مەسلىهەت سېلىۋىدىم، ئۇ ئىشەنچلىك هالدا دەرهال ماقۇللۇق ئىپادىسى بىلدۈردى. بىر هەپتىدىن كېيىن ئۇ ئىنتايىن ئۈمىدسىزلەنگەن هالدا ماڭا تېلېفون بېرىپتۇ. ئۇنىڭ دېيىشىچە، ئالتە-يەتتە كاتتا ئىمارەت سېلىشقىمۇ كۈچى يېتىدىغان بىر داڭدار تىجارەتچى هېلىقى كىتابتىن ئەقەللىيسى بىر نۇسخا يېزىلىشقىمۇ ئۇنىماپتۇ. ”بىزنىڭ ئۆيدە كىتاب تۇرمايدۇ، بالىلار يىرتىۋېتىدۇ“ دېگىدەك ئۇ. بۇ گەپنى ئاڭلاپ تىستېرونىڭ ”كىتابسىز ئۆي— جانسىز تەن“ دېگەن گېپى يادىمغا چۈشتى. يەنە بىرى، مەن ئۆزۈم ئىلگىرى بىر مەزگىل تۇرغان غۇلجا ناهىيىسىنىڭ دادامتۇ يېزىسىغا چىقىپ، بىر نەچچە تونۇشۇمغا ئەهۋالنى ئېيتتىم، بۇ ئىشنى كۆرۈڭكى، مەن تونۇيدىغان-تونىمايدىغان دېهقانلار، يېزا كادىرلىرى هېلىقى كىتابنىڭ چۈشەندۈرۈشىنى ئوقۇپ يا-

كى ئائلاپ، بەس-بەستە خەۋەردار بولۇشتى. ”ئۆزد-
مىز ئوقۇيالمىساق، ئۆيدە ساقلاپ قويىمىز، باللى-
رىمىزغا ئوقۇتۇپ تىڭشايمىز“ دېيىشتى بەزىلەر.
شۇنداق قىلىپ بىر ھەپتىگە يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدىلا
مېنىڭ يېزىلىق بىر دوستۇم 150 كىتابنىڭ تىراژ
پۇلىنى ماڭا ئەكىرىپ بەردى.

بىزنىڭ باللىرىمىز كىتاب ئوقۇمامدۇ؟ يېقىن-
دا، بىر شەنبە كۈنى غۇلجا شەھەر «ستالىن» كوچا
«شىنخۇا» كىتابخانىسىغا كىرىپ قالدىم. ئاز سانلىق
مىللەتلەر يېزىقىدىكى كىتابلار بۆلۈمىدە كەم دېگەندى-
مۇ 20-30 كىچىك بالا تام، پوكەيلەرگە يۆلىنىپ،
يەردە زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ جىمجىمدە كىتاب ئوقۇۋا-
تاتتى. كىتابخانا خادىمى ئاچچىق كۈلگىنىچە ”دەم
ئېلىش كۈنلىرى ئەھۋال مۇشۇنداق، ئۇلارنى كىتابنى
سېتىۋالمىساڭلار جايىغا قويۇپ قويۇڭلار دېسەك تې-
خى، دېمەيلى دېسەك، كىتابنى مەشەدىلا ئوقۇپ،
سېتىۋالمىسا يىللىق ۋەزىپىمىز ئورۇندالمايدۇ، ئۇ-
نىڭ ئۈستىگە كىتابلار كىرلىشىپ، يىرتىلىپ كەتسە
كىم ئالىدۇ؟“ دېدى. ئۇنىڭ گېپى توغرا، كىتابخانا
— سودا-تىجارەت ئورنى، كۇتۇپخانا ئەمەس، بىراق
ھېلىقى قارا كۆزلەرگە قاراپ ئادەم مۇنداقمۇ ئويلاپ
قالىدۇ. ئۇلارنىڭ ئاشۇ ئېسىل كىتابلارنى جان دەپ
سېتىۋالغۇسى بار، راست، ھازىر كىتابلارغۇ قىم-

مەت، باللار كىتابلىرىمۇ ئەرزان ئەمەس، ئەمما
ئاشۇ ئاتا-ئانىلارنىڭ ئۆز جىگەر پارىسىغا، كېلەچە-
كىگە بىرەر-ئىككى پارچە كىتاب ئېلىپ بەرگۈچىلى-
كى يوقمىدۇ؟ ئۇلارنىڭ ئاپىلىرى مودا كىيىم كىي-
مەمدىغاندۇ، دادىلىرى هاراق ئىچمەمدىغاندۇ؟!

قەلەمكەشلەرنىڭ كىتابىغا ئۆزى يول مېڭىپ تى-
راژ توپلىشى هازىر بىزدە ئومۇمىيۈزلۈك ئەھۋال بو-
لۇپ قالدى. مەن بۇ گەپنى بەزى بۇرادەرلەرنىڭ ماڭا
”ئۇنچىلا جاپا. تارتىپ ساڭا نېمە قويدى، سىڭگەن
پومنىبىنىڭنى يە!“ دېگەندەك ئىستىھزالىق گەپلەرنى
قىلىش ئېھتىمالىنى كۆزدە تۇتۇپ ئېيتىۋاتىمەن. ما-
ڭا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ھەر ئايدا بىر-ئىككى قېتىم
شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى قەلەمداشلاردىن
خەت كېلىپ تۇرىدۇ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا كاتتا ئەدىب-
لىرىمىزمۇ بار. بۇ سالامنامىلەردە ئۆتۈنۈش ۋە خەت
ئارىسىغا قىستۇرۇلغان ”زاكاز تالون“لارمۇ بولىدۇ.
مەن ھەتتا مەرھۇم ئەدىبىمىز ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر ئا-
كىنىڭمۇ ئۆزىنىڭ بىر كىتابىغا (ئېھتىمال «ئۆمۈر
مەنزىللىرى» شېئىرلار توپلىمى ئۈچۈن بولسا كې-
رەك!) تىراژ توپلاپ بېرىش خۇسۇسىدا غۇلجىدىكى
بىر ئەدىبكە يازغان سالام خېتىنىمۇ كۆرگەنمەن.

يېزىپ شۇ يەرگە كەلگەندە، مۇھەممەتجان راشى-
دىن ئاكىنىڭ «قايدىسەن» ناملىق شېئىرىنى يەنە بىر

قېتىم مۇتالىيە قىلدىم. ئۇنىڭ گاھى بىر مىسرالىرىنى قىممەتلىك كىتابخان بىلەن ئورتاقلاشماقچىمەن:

”بىر كىتاب يازسام بېسىشتىن تارتتى باش بىر نەشرىيات،
تۆكتى ھەم ئاۋۋال سىنىڭ توغراڭدا نۇرغۇن ئەرز-داد.

— تاپ كىتابخاننى ئۆزۈڭ، توپلا تىراژ، ئالغانغا سات،
دەيدۇ، — بىزمۇ ئىزدىشەيلى، چۈشكىلى ھارۋاڭنى قات!

بىزنى ئۇنتۇپ ھەر تامان چاپقان كىتابخان، قايدىسەن؟

. . . . . .

ئوينىماق، كۆلمەككە پۇل بار، كىتابقا يوق ئەجەب،
ئون كىتابتىن بىربوتۇلكامەي ساڭائارتۇق ئەجەب؟!
كۆندە قاسساپتىن ئايالىڭ يەيدۇ گۆش لوق-لوق ئەجەب،

ئەيش-ئىشرەتلەرگە پۇل چاچقان كىتابخان، قايدىسەن؟“

بۇ يالغۇز مۇھەممەتجان راشىدىنىنىڭلا ئەمەس، ئۆز مىللىتى، خەلقىنىڭ يازغۇچى، شائىرى بولۇپ قالغان نۇرغۇنلىغان زىيالىيلارنىڭ يۈرەك سۆزى. خاس سورۇنلاردا تاماقنىڭ نوچىسىنى يەپ، ئاچچىق

ھاراق بىلەن كەيپىلىنىۋېلىپ ئاندىن يازغۇچى، شائىرلارنى بولار-بولماس تېتىقسىز ئىبارىلەر بىلەن مازاق قىلىپ، كۆڭۈللىرىنى ئاچچىدىغان ئايرىم كىشىلەردىن بۆلەك بارلىق ئاۋام بۇ ئىلتىجا ۋە ئاغرىنىشنىڭ ۋەزنىنى، ھەقىقىتىنى چۈشىنىدۇ ۋە ئۇ ھالغا ھېسداشلىق قىلىدۇ. ئۆز كۆڭۈللىرىنى كىتابتىن بۆلەك نەرسىلەر بىلەن زىننەتلىمەكچى بولغان، شەپكىسى چۈشۈپ قالسا خەققە پۇل بېرىپ ئالدۇرىدىغان ۋە مۇشۇنىڭ بىلەن چوڭ سورۇنلاردا ماختىنىدىغان، ئەقلى كەم ”دانىشمەن“لىرىمىز يازغۇچى، شائىرلىرىمىزنىڭ قان-تەرىنىڭ مېۋىسى بولغان كىتابنىڭ قەدرىگە قانچىلىك يېتىپ كېتەر؟

بىرپارچە كىتاب ئاپتورنىڭ قولىدىن چىقىپ كىتابخاننىڭ قولىغا تەككىچە نۇرغۇن ئۆتكەللەردىن ئۆتىدۇ، ھازىر مانا مۇشۇ ئۆتكەللەرگە يەنە ئەسلىدە ھاجەتسىز، ئەمدىلىكتە بولسا ئەڭ مۇھىم، يېڭى بىر ۋە قىيىن بولغان— تىراژ توپلاش ئۆتكىلى كېلىپ قوشۇلدى. يازغۇچى، شائىرلار ئۆزىنىڭ يۈرەك قېنى بىلەن يېزىپ چىققان مەنىۋى ئەمگىكى ئارقىلىق ئەلگە مەشھۇر بولۇش ئورنىغا، كىتاب يازغان گۇناھىغا نەمۇنە دوقۇرۇپ، نەشرىيات مۇھەررىرلىرىگە، كىتابخانا باشلىقلىرىغا، مەكتەپ مۇدىرلىرىغا، ھەتتا نۆۋىتى كەلسە قوشنا-قولۇملارغا، يېقىن-يۇرۇقلىرىغا

يېلىنىپ سازايى بولىدىغان بولدى. بىرده شۇنداقمۇ
قۇسۇرچى، گەپدان ئادەملەر باركى، بىر ناۋاي ئۆمۈر
بويى خامسۇق، يا بولمىسا تارىشىدەك قاتتىق نان
يېقىپ ساتسا، بىر ئېغىز گەپ قىلماي موكولدىتىپ
يەيدۇكى، بىرەر قەلەمكەش كىتابىغا تىراژ تاپالماي
قالغىنىنى ئاڭلىسا "ھازىر كىتاب ئوقۇيدىغان كىم
بار؟"، "ياخشى يازالمىغاندىكىن ھالىغا بېقىپ ئىش
قىلسا بولمامدۇ" دېگەندەك گەپلەرنى قىلىپ، بىراۋ-
نىڭ ئەمگىكىنى ئۆز مەيلىچە يوققا چىقىرىدۇ.
راست، يېزىقچىلىق مۇشكۇل ئەمگەك، خاسىيەتلىك
ئىش، ئۇ قەلەم ئىگىسىدىن يۈكسەك تالانت ۋە ئىزدە-
نىشلەرنى تەلەپ قىلىدۇ. بۇ نۇقتىدىن ئالغاندا، سە-
ۋىيىسىز، كىتابخانلارغا ئېسىل روھىي ئوزۇق ئاتا
قىلالمايدىغان كىتابلارنىڭ چىقمىغىنى، كىشىلەرنىڭ
ۋاقتى، زېھنىي كۈچى ۋە پۇلىنى ئىسراپ قىلمىغىنى
ياخشى. لېكىن تالانتلىق، ھۆرمەتلىك ئاپتورلارنىڭ
كىتابلىرىنىڭ ئەھۋالىمۇ بىر تاياقتا ھەيدىلىپ كېتى-
ۋاتقانلىقىنى ئويلىغىنىمىزدا، يەنىلا ئۆز خەلقىمىز-
گە، دوستلىرىمىزغا، كىتابخانلىرىمىزغا كىتاب ئوق-
ۇشىنى، ئۆز تارىخ-مەدەنىيىتىمىزنى سۆيۈشنى،
كلاسسىك ئەدەبىياتىمىزنى، جاھان ئەدەبىياتىنىڭ
دۇردانىلىرىنى سۆيۈشنى، ئۇنىڭدىن بەتەپسىل خە-
ۋەردار بولۇشنى تەۋسىيە قىلىمىز. خۇددى ۋېكتور

گيۇگو ئېيتقاندەك، كىتاب ئوقۇشنى "خەلقنى مەرد-
پەتلىك قىلىش، ئۇنى ئەخلاقىي جەھەتتىن يۈكسەل-
دۈرۈش" دەپ چۈشىنىشنى ئۈمىد قىلىمىز. ئېشىند-
مىزكى، شائىر ئېيتقاندەك:

"ياخشىكەن دەيسەن بىلىپ سەنمۇ كىتابنى بىر كۈنى،
دەل قەلەمكەشلەر ئىكەن دەيسەن كۆڭۈلنىڭ چولپى-
نى.
چۈنكى تاپقانمىز كىتابلاردىن ئەقلىنىڭ كۆركىنى،
يىغلىساق يىغلايلى تەڭ، كۈلسەك كۈلۈپ تەڭ كۈل-
كىنى،
باشقاكۈن چۈشكەندە ئەسقاتقان كىتابخان، قايدىسەن؟"

دېگەندەك بىر ياخشى كەيپىيات، كىتابقا بولغان مۇ-
ھەببەت، ئېتىقاد، ئىنتىلىش خەلقىمىز ئارىسىدا
جەزمەن ئومۇملىشىدۇ، يىلتىز تارتىدۇ، مېۋە بېرى-
دۇ، ئەجدادلىرىمىزنىڭ بىلىمنى، كىتابنى سۆيۈش-
تەك بۈيۈك خىسلىتى ھەرگىز يېرىم يولدا ئۈزۈلۈپ
قالمايدۇ.

3

گاھىدا ئويلاپ قالىمەن: بىز زادى قاچاندىن
بېرى كىتابنى ئانچە ئوقۇمايدىغان بولۇپ قالدۇق؟
"مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى" دەيدىغان ئەسەبىي ھەرد-

كەت باشلانغاندا مەن 12-13 ياشلىق بالا ئىدىم. مەن
تونۇيدىغان چوڭلار ۋە ئۇرۇق-تۇغقانلار ئىچىدە كىتاب
ئوقۇيدىغانلار كۆپ ئىدى، ئۇلار جەم بولغان سورۇن-
لاردا دائىم كىتابنىڭ پارىڭى بولاتتى. مەن بارغان
ئۆيلەرنىڭ ھەممىسىدىلا كىتاب ئىشكاپلىرى، ھەر-
خىل كىتابلار بولاتتى. كېيىن كىتابلار كۆيدۈرۈل-
دى. ئەمما جاننى ئالىقانغا ئېلىپ تۇرۇپ يوشۇرۇپ
قېلىنغان، لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقان ئوت ئىچىدىن تار-
تىپ ئېلىنغان، پۇچۇلغان كىتابلار ساقلىنىپ قېلى-
ۋەردى. 20 ياش مەزگىللىرىمدە بىز بىر توپ ساۋاق-
داش كىتاب سارىڭى ئىدۇق. يىراق تاغ ئارىلىرىدا
"زىيالىي ياش" بولۇپ يۈرگىنىمىزدە ئۆزئارا كىتاب-
تىن تەسەللىي تاپاتتۇق. يادىمدا بار، «كۆكۇيۇن»،
«چالىقۇشى»، «ئات ئۈستىدە كېسىلگەن باش»،
«ھالاكەت» قاتارلىق كىتابلارنى بىز ئايلاپ-ئايلاپ
سىلاۋيان يېزىقىدىن ئۇيغۇر كونا يېزىقىغا نۆۋەتلىشىپ
كۆچۈرگەندۇق. بۇ قولىيازمىلار قولدىن-قولغا ئۆ-
تۈپ، ئەتىۋارلىنىپ، يىراق-يىراق جايلارنى ئايلى-
نىپ كەلگىچە چەت-چۆرىلىرى تىتىلىپ كېتەتتى.
بىز كىتابلارسىز بۇ ھاياتنى مەنىسىز ھېس قىلاتتۇق.
ماكسىم گوركىي "مەن ئاچ كىشىلەر نانغا ئىنتىلگەن-
دەك، كىتابقا ئىنتىلىمەن" دېگەندەك، بىزمۇ كىتابقا
شۇنداق ھېسسىياتتا ئىدۇق. شۇ چاغلاردا خاتىرە دەپ-

تىرىمگە ئالاھىدە چوڭ قىلىپ كۆچۈرۈپ قويغان،
گوركىينىڭ "ئاليوشا، سەن باي بولساڭ نېمە قىلات-
تىڭ، — مەن كىتاب سېتىۋالاتتىم" دېگەن سۆزى
تا ھازىرغىچە ساقلانماقتا.

بۇ گەپلەرنى سەۋەبسىز قىلىۋاتقىنىم يوق.
1994-يىلى ئۈرۈمچىگە يىغىن مۇناسىۋىتى بىلەن بې-
رىپ قالغىنىمدا، بىرنەچچە ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇ-
چىسىنىڭ ياتىقىدا بىر سائەتچە ئولتۇرۇپ قالدىم،
بىر تونۇشۇم مەندىن ئالىي مەكتەپتىكى ئوغلىغا
خەت، خالتا ئەۋەتكەنىدى. ھېلىقى ئوقۇغۇچىلار قىر-
قىپ قويغاندەك تەكشى، 18-19 ياشلاردىكى، كىشى-
نىڭ مەسلىكى كەلگۈدەك يىگىتلەر ئىدى. ئۇلارنىڭ
گەپلىرىگە تىنچ قۇلاق سالدىم، ھەر توغرىدا گەپلەر
بولدى، بىراق كىتابنىڭ پارىڭى زادى بولمىدى. ئۆپ-
چۆرىگە كۆز سالسام، دېرىزىدە، تام بۇلۇڭىدا قۇرۇق
بوتۇلكىلارلا تۇراتتى، ئەمما كۆزگە چېلىققىدەك بى-
رەر پارچە كىتاب كۆرۈنمەيتتى. ئاخىر ئىچىم پۇشۇپ
كىتاب توغرىسىدا سۆز ئاچتىم. كارىۋىتىدا يانپاشلاپ
ياتقان بىر يىگىت تولىمۇ تېز ئىنكاس بىلەن "كىتاب
ئوقۇيدىغان نەدە چولا دەيسىز ئاكا، ئۆزىمىزنىڭ
دەرسلىك كىتابلىرىمىزنى تولۇق كۆرۈپ چىقىشمۇ
خۇش ياقمايدۇ" دەپ جاۋاب بەردى. ئۇنۇم ئىچىمگە
چۈشۈپ كەتتى.

ئالىي مەكتەپ— ئالىي بىلىملەرنىڭ ئۇچىقى، مەرىپەتنىڭ خەزىنىسى. مىللەتنىڭ سەرخىل ئىلىم ئەھلىلىرى شۇ يەردىن يېتىشىپ چىقىدۇ. ئالىي مەكتەپ دېگەندە دەستە-دەستە، قۇچاق-قۇچاق كىتابلار، قىزغىن بەس-مۇنازىرىلەر، جۇشقۇن، تەلەپچان زىيالىيلار كۆز ئالدىمىزغا كېلىدۇ. مىڭبىر مۇشەققەتتە پەرزەنتلىرىمىزنى شۇ بىلىم باغچىسىغا ئەۋەتكەن، ئۆزلىرى يېمەي-ئىچمەي، يىغىپ-تۆشەپ "كۆز قارىچۇقلۇرۇمنى ئالىي بىلىم يۇرتىدا ئوقۇتۇۋاتىمەن" دەپ ئىپتىخار بىلەن مەيدە كېرىپ يۈرگەن بايقۇش ئاتا-ئانىلارنىڭ ئالىدىغان جاۋابى شۇ بولىدىغان بولسا، ھەممىمىزنىڭ ھالىغا ۋاي!

«بىز نېمىشقا كىتاب ئوقۇمايمىز؟» ناملىق ماقالە قىسقا ئەمما ھېسسىياتلىق يېزىلغان. ئۇنىڭدا دېيىلگەن ئىشلارنى بىز "يوق" دېيەلمەيمىز. دوستلار، "بىلىمسىزلىك —نادانلىق" ئەمەسمۇ؟ "نادانلىق قالپىقىنى قاچانغىچە كىيىمىز؟" ماقالە شۇنداق ئاياغلاشقان، يۇقىرىقىلارنى ئوقۇپ بولۇپ، يەنە خىيالغا چۆكتۈم. مۇشۇنداق جايدا يېزىلغان ماقالىنى، مۇشۇنداق ياخشى گەپلەرنى قانچىلىك ئادەم ئوقۇپ چىقار؟ بىز دەۋاتقان، ئاشۇ كىتاب ئوقۇمايدىغان دوستلىرىمىز، بۇرادەرلىرىمىز، ئىنى-سىڭىللىرىمىز ئوقارمۇ؟ تەسىرلىنىپ خىيالغا چۆمەرمۇ؟ يا

بولمىسا "ئۆزۈڭ يەپ، ئۆزۈڭ داڭلا" دەپ ماقالىنى يازغان ئاپتور بىلەن تەھرىر بۆلۈمىدىكى مۇھەررىرلەرلا ئوقۇپ قالارمۇ؟

كىتاب ئوقۇش، كىتابقا قىزغىنلىق— بىر مىللەتنىڭ تەرەققىياتىنى، ساپاسىنى ئۆلچەيدىغان ئۆلچەملەرنىڭ بىرى. بىر پەيلاسوپ ئېيتقان: "بىر جاينىڭ كۇتۇپخانىسىنىڭ قانداقلىقىغا قاراپ، شۇ جاينىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى ۋە مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى بىلگىلى بولىدۇ" دېگەن بىر مەشھۇر سۆز بار. بۇ يەردىمۇ گەپ ئاساسەن كىتاب ھەققىدە، كىتاب بىلەن كىتابخان مۇناسىۋىتى توغرىسىدا بولۇۋاتىدۇ. ئاڭلىشىمچە، دانىيىلىكلەر دۇنيا بويىچە كىتابقا ئەڭ ھېرىسمەن ئىكەن. ئۇلار ئاپتوبۇستا كېتىۋېتىپمۇ كىتاب ئوقۇيدىكەن. ئۇلاردا كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان كىتاب سانى ئىككى خانىلىقتىن كەم ئەمەس ئىكەن. ئۆتكەندە شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتىدىكى يولداشلار شىنجاڭ بويىچە ئۇيغۇرلاردا كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان كىتاب سانىنى ستاتىستىكا قىلىپ چىقىپتۇ. ئەپسۇس، سانى تولۇقى بىلەن يادىمدا قالماپتۇ. ئەمما ئېسىمدە تۇرغىنى مۇنداق: ئۇرۇمچىدە ئون نەچچە كىشىگە بىر كىتاب، قەشقەردە 50 نەچچە كىشىگە بىر كىشاب، ئىلىدە 70 نەچچە كىشىگە بىردىن كىتاب توغرا كېلىدىكەن.

قىزىق ئىش، بىر شەھەردە كىتابخانا بىلەن كۈتۈپخانىدىن بىر-ئىككىسىلا بار-يوق، كىرىدىغان ئادەمنىڭ تايىنى يوق، نەچچە يۈزلىگەن دۇكانلاردا بولسا ئادەم پاتماي، دۈۋرەپ يۈرگىنىگە ھەيرانمەن. بورت، قارتا، ماجاڭ، ئېلېكترونلۇق ئويۇنچۇق، دوقمۇشلاردىكى دۆڭ سوقۇلىدىغان قۇرۇق پاراڭ ۋە بىلەت ئالمايدىغان جېدەل-ماجىرا تاماشىلىرى ئەتراپىدا دۈۋىلىنىپ يۈرگەنلىرىمىزنى ئېيتمايمىز تېخى! شۇ كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا ”ئەتراپىمىزدا ئۆزلىرىنىڭ بوش ۋاقىتلىرىنى قانداق ئۆتكۈزۈشنى بىلەلمەي ئەڭ بىمەنە ئىش، ئويۇن-كۈلكىلەرنى ئويلاپ تېپىۋاتقان كىشىلەرنى كۆرىدىكەنمىز، قولۇمغا كىتاب ئالىمەن-دە، ئۆز-ئۆزۈمگە يالغۇز مۇشۇنىڭ ئۆزىلا ئۆمۈر بويى كۇپايىغۇ! دەيمەن“ (دوستويېۋىسكى) دەپ ئويلايدىغانلار قانچە كۆپەيسە شۇنچە ياخشى بولاتتى.

كىتاب ئوقۇش شۇنچىۋالا مۇھىم ۋە ئەھمىيەتلىك ئىشمۇ؟ كىتاب ئوقۇماستىن بۇ دۇنيادا زادى كۆڭۈلدىكىدەك ياشىغىلى بولمامدۇ؟ بۇ سوئاللارغا جاۋاب تېپىشنى، جاۋاب بېرىشنى ئەقىللىق كىتابخانلارنىڭ ئۆزىگە قالدۇرۇپ، چىن قەلبىمدىن شۇ بىر سۆزنىلا ئېيتقۇم كېلىدۇ: دوستلىرىم، بۇ دۇنيادا ھېچقانداق ئىش ۋە سەۋەب بىزنىڭ كىتاب ئوقۇماسلىقىمىزغا باھانە بولالمايدۇ!

ئەزىز دوستلار، كىتابنى سۆيەيلى، كىتابنى دوست تۇتايلى. دۇنيادا تېخىمۇ كۆڭۈللۈكرەك ياشاش ئۈچۈن كىتاب ئوقۇيلى. ئۆزىمىزنىڭ قەدىر-قىممىتىنى تونۇپ ياشاش ئۈچۈن كىتاب ئوقۇيلى. ئاق-قارىنى پەرق ئېتىش ئۈچۈن كىتاب ئوقۇيلى، ئەجدادلىرىمىزنىڭ بولسىمۇ يەر روھىنى خۇش قىلىش ئۈچۈن كىتاب ئوقۇيلى، دۇنيادىكى ھەرقايسى مىللەتلەر بىلەن تەڭ قاتار ياشاش ئۈچۈن كىتاب ئوقۇيلى، ئەۋلادلىرىمىزنىڭ تېخىمۇ بىلىملىك ۋە ئىقتىدارلىق بولۇپ يېتىلىشى ئۈچۈن كىتاب ئوقۇيلى!

(ئاپتور: ئىلى ۋىلايەتلىك كۈتۈپخانىدا ئىشلەيدۇ)

مىللىتىم ھەققىدە پاراڭ بولغاندا...

جاپپار قاسىم

مەن ئالدى بىلەن «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلىنىڭ دوستى، كىتابخانى بولۇش سۈپىتىم بىلەن «مىللىتىم ھەققىدە پاراڭ» سەھىپىسىنىڭ ئېچىلغانلىقىنى خۇشاللىق بىلەن قارشى ئالىمەن ھەم قىزغىن تەبرىكلەيمەن!

نۆۋەتتە، مىللەتنىڭ ساپاسىنى قانداق ئۆستۈرۈش مەسىلىسى ھەممىمىز ئورتاق كۆڭۈل بۆلىدىغان ۋە باش قاتۇرىدىغان نازۇك مەسىلە، شۇنداقلا ھەربىر ئۇيغۇر پەرزەنتىنىڭ زىممىسىدىكى ئىنتايىن مۇھىم ۋە مۇشكۇل ۋەزىپە بولۇپ قالدى.

ھەممىگە ئايانكى، بۇ مەسىلىنى بىرقانچە ماقالە، ئەسەر، يىغىن، كىنو، تىياتىر بىلەن يېقىنقى يىللار ئىچىدە ھەل قىلىپ كەتكىلى بولمايدۇ، ئەلۋەتتە. شۇنداقتىمۇ، مەن ھازىردىن باشلاپ، بىرى، ئۆز مىللىتىمىزنىڭ ئاجىزلىقلىرىنى كۆرۈش، داۋالاش بىلەن بىرگە، قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرىنى

كۆرۈش، ئۆگىنىش لازىم، يەنە بىرى، ئۆز مىللىتىمىزنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرىنى كۆرۈش، جارى قىلدۇرۇش بىلەن بىرگە، قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ ئاجىزلىقلىرىنىمۇ بايقاش ھەم ئەينەك قىلىش لازىم، دەپ قارايمەن. مۇشۇنداق بولغاندا، بىز ھەم ئۆزىمىزنى قەدىرلەيدىغان، سۆيىدىغان، قېرىنداش مىللەتلەرنىمۇ قەدىرلەيدىغان، سۆيىدىغان، ھەم ئۆزىمىزدىكى ئىللەتلەرنى ئاڭلىق تونۇپ ۋە تەدرىجىي تۈگىتىپ، قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى ئۈزلۈكسىز قوبۇل قىلىدىغان، ئاجىزلىقلىرىنى ئەينەك قىلىدىغان بولىمىز.

ئەمما، تەشۋىقات نۇقتىسىنىڭ بىرى، ئۆزىمىزدىكى روھىي ئاجىزلىقلارنى ئېچىش، قامچىلاش ۋە ئۇنى داۋالاشقا قارىتىش؛ يەنە بىرى، يېڭى دەۋردە پەيدا بولغان نە گېزىت-ژۇرنال ئوقۇمايدىغان، نە رادىئو ئاڭلىمايدىغان، نە تېلېۋىزور كۆرمەيدىغان، نە ئاتا-ئانىسىنىڭ گېپىگە كۆنمەيدىغان كېلەچىكى تۇتۇق ۋە قورقۇنچلۇق ياشلار توپىغا قارىتىپ، ئۇلارنى ئەخلاقىي جەھەتتىن تەربىيىلەپ، روھىي دۇنيادا ئادەم قىلىپ يېتىشتۈرۈپ چىقىش تولىمۇ زۆرۈر. بۇلارغا نىسبەتەن قاتلاممۇ-قاتلام مەسئۇل بولۇشنى ھەقىقىي ئىشقا ئاشۇرۇش، تۈرلۈك ئۇسۇللار، يېڭى شەكىللەر ئارقىلىق نىشانلىق ھالدا مەجبۇرىي، جانلىق تەشۋى-

قات ئېلىپ بېرىش لازىم. روھىي ئاجىزلىقلىرىمىزنى ئاچقاندا، ئەسلى تەبىئىتىمىزدە بارلىرى قايسىلار، قېنىمىزدا يوقلىرى-يۇقتۇرۇلغانلىرى قايسىلار، ئىشىك ئېچىۋېتىلگەندىن كېيىن كىرگەنلىرى قايسىلار، ۋۇجۇدىمىزدا يېڭىدىن ئۆسۈپ-يېتىلگەنلىرى قايسىلار، دېگەنلەردىن ئېنىق، قايىل قىلارلىق، پاكىتلىق، ئاۋام-خەلق چۈشىنەلەيدىغان قىلىپ ئوتتۇرىغا قويۇپ، ھەممەيلەننى شۇ ئىللەتلەردىن يىرگىندۈرۈش، تەدرىجىي قول ئۈزدۈرۈش مەقسىتىگە يېتىش لازىم.

ھازىر بىزدە ”دۇنيادا ئۇيغۇردەك ئېسىل مىللەت يوق“ دەپ ھەرقانداق مىللەتنى ئۆزىمىزگە تەڭ قىلمايدىغانلارمۇ، ”دۇنيادا ئۇيغۇردەك ناچار مىللەت يوق“ دەپ ئۆزىمىزنى يەرگە ئۇرىدىغانلارمۇ؛ ئۇيغۇرنىڭ يامان گېپىنى قىلىپ قويسا، شۇ ھامان پىچاق تەڭلەيدىغان تەلۋە مىللەتپەرۋەرلەرمۇ، ماختاپ قويسا، باش قويۇپ، ”مىللىي غۇرۇرى بار“ دەيدىغان نادانلارمۇ؛ ئۆزگە مىللەتلەر بىلەن بىرگە بولۇپ قالسا، گويا بىر ناخشا، شېئىر بىلەن شەھەر ئالغىلى بولىدىغاندەك، ھەدېسىلا قارشى تەرەپنىڭ زىتىغا، غۇرۇرىغا تېگىدىغان ناخشا، شېئىرلارنى ئوقۇپ، ئۆزىنى ”قەھرىمان“ چاغلايدىغان ھاماقەت مىللىي پوچەلارمۇ، باشقىلار مىللىتىنى خالىغانچە ھاقارەتلەپ،

بېشىغا مىنىۋالسىمۇ لام دېمەي قۇلچىلىق قىلىدىغان ۋىجدانىي مەجرۇھ مۇناپىقلارمۇ؛ مۇشۇ ئەۋلادنىڭ ئاجىزلىقلىرىنى ئەجدادلارنىڭ تۆھپىلىرى بىلەن پەردازلايدىغان سۇۋاقچىلارمۇ، ئەجدادلارنىڭ تۆھپىلىرىنى يوققا چىقىرىپ، ”ھەممىنى بىز قىلدۇق، ھەممە بىزگە مەنسۇپ“ دەيدىغان، ئۆزىدىكى ياكى مىللەتتىكى نۇقسانلارنى ھەدېسىلا ئەجدادلارغا ئارتىپ، چىش-تىرناقلىرىنى جوتۇ، مىتىن قىلىپ، چىرىپ توپىغا ئايلانغان ئەجدادلىرىمىزنىڭ گۆرىنى قازىدىغان نائەھلى، بىلەرمەن، مەنمەنچىلەرمۇ؛ مىللەتنى مەدھىيىلەيدىغان ماقالە، ئەسەر، نۇتۇقلار ئارقىلىق خەلق ئىشەنچىسىنى قولغا كەلتۈرۈۋېلىپ، سامانىنىڭ تېگىدىن سۇ يۈگۈرتىدىغان ۋىجدانسىزلارمۇ، ياخشى نىيەت بىلەن مىللەتنىڭ ئاجىزلىقلىرى ئۈستىدە توختىلىپ، كىشىلەرنىڭ چىشىغا تېگىپ قويغان، ئەمەلىيەتتە، رەڭۋازلارغا قارىغاندا مىللىتى ئۈچۈن نۇرغۇن پايدىلىق ئىشلارنى قىلغان ھەقىقىي ئوغلانلارمۇ مەۋجۇت.

ھەرقانداق نەرسىنىڭ ئىككى تەرىپى، يەنى ياخشى ۋە يامان، يورۇق ۋە قاراڭغۇ، گۈزەل ۋە كۆرۈمسىز، ئىلغار ۋە قالاق، مەدەنىيەتلىك ۋە مەدەنىيەتسىز تەرىپى بولىدۇ. مىللەتمۇ شۇنداق. نۇقسانسىز ئادەم بولمىغاندەك، نۇقسانسىز مىللەتمۇ بولمايدۇ،

بۇ تالاش-تارتىش كەتمەيدىغان ھەقىقەت. ھازىرقى
زامان تەرەققىيات نۇقتىسىدىن قارىغاندا، بەزى مىل-
لەتلەر ئىلغارراق، مەدەنىيەتلىكرەك بولىدۇ، بەزىلى-
رى قالاقراق، مەدەنىيەتسىزرەك بولىدۇ، بەزىلىرى
ئېچىۋېتىلگەن، تەرەققىي تاپقان بولىدۇ، بەزىلىرى
بېكىنمە ھالەتتە تۇرۇۋاتقان، تەرەققىي قىلمىغان بو-
لىدۇ. ھېچ ۋاقىتتا، بىر مىللەتنى بىراقلا ياخشىغا،
يەنە بىر مىللەتنى بىراقلا يامانغا چىقىرىۋېتىشكە بول-
مايدۇ. دېمەك، كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئىختىلاپ،
تالاش-تارتىشمۇ بىر مىللەتنىڭ ياخشى-يامانلىقى
ئۈستىدىكى ئىختىلاپ ياكى تالاش-تارتىش ئەمەس،
بەلكى بىر مىللەتنىڭ مەدەنىيەتلىك ياكى مەدەنىيەت-
سىزلىكى، ئىلغار ياكى قالاقلىقى قاتارلىق تەرەپلەر
ئۈستىدىكى، بولۇپمۇ مۇشۇ تەرەپلەرنىڭ سالمىقى
ئۈستىدىكى، يەنى، ئىلغار بولسا، قانچىلىك ئىلغار؟
قالاق بولسا، قانچىلىك قالاق؟ دېگەن مەسىلە ئۈستى-
دىكى ئىختىلاپ ۋە تالاش-تارتىشتىن ئىبارەت.

ھېچكىم ئۆز ئانىسىنى، ئۆز مىللىتىنى يامان
دېمەيدۇ. ھەر قايسىمىزنىڭ مىللەتنىڭ ئاجىزلىقلى-
رىنى تىلغا ئېلىشىمىزدىن مەقسەت تىرناق ئاستىدىن
كىر ئىزدەپ، مىللىتىمىزنىڭ چاۋىسىنى چىتقا يې-
يىش ياكى ئۆز مىللىتىمىزدىن ۋاز كېچىش، يۈز
ئۆرۈش ئەمەس، بەلكى نۇقسان ۋە ئاجىزلىقلارنى تۈ-

گىتىپ، مىللىتىمىزنى ئىلغار، مەدەنىيەتلىك مىل-
لەتلەر قاتارىدىن ئورۇن ئالدۇرۇپ، يەر شارىدا قەد
كۆتۈرۈپ تۇرۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش. شۇن-
داق ئىكەن، بۇ مەسىلىدە ھەممەيلەن تونۇشنى بىر-
لىككە كەلتۈرۈش، تونۇشنى مىللەتنىڭ ساپاسىنى
ئۆستۈرۈشتىن ئىبارەت چوڭ مەسىلىگە ئاڭلىق يو-
سۇندا مەركەزلەشتۈرۈش لازىم. مىللەتنىڭ ساپاسى-
نىڭ تۆۋەنلىكى ۋە ئاجىزلىقلىرىنى گەرچە كونكرېت
ئادەملەر كەلتۈرۈپ چىقارغان بولسىمۇ، گەپ مىللەت
ئۈستىدە بولغاندا، بۇ ئۇقۇم كونكرېتلىقنى يوقىتىپ،
ئابستراكتلىشىدۇ-دە، قايسى بىر ئادەمگە بېرىپ تا-
قىلىش مەسىلىسى مەۋجۇت بولمايدۇ. شۇڭا، مەن
مىللەتنىڭ ئاجىزلىقلىرى ئۈستىدە گەپ بولغاندا،
ئەسلىدىلا نىمجان قۇرتتەك مېڭىپ يۈرگەن چېچىلاڭ-
غۇ بىر مىللەت، گۇرۇھلارغا بۆلۈنۈۋېلىپ، بوغۇ-
شۇپ، دۈشمەنلىشىپ يۈرمەي، تونۇشنى بىرلىككە
كەلتۈرۈپ، پايدىلىق پىكىر-تەكلىپلەرنى ئوتتۇرىغا
قويۇپ، مىللەتنىڭ روناق تېپىشى ئۈچۈن ئورتاق
تىرىشساق ياخشىمىكىن، دەپ قارايمەن. باغۋەنمۇ ئۆز
بېغىدىن سورتلۇق، ھەتتا ئەلا سورتلۇق مېۋە ئېلىش
ئۈچۈن، باغقا سۇ قويىدۇ، كۆچەتكە ئوغۇت بېرىدۇ،
ئۇنىڭ تۆۋىدىكى ياۋا ئوت-چۆپلەرنى ئوتايدۇ، ھارام
شاخ-شۇمبىلارنى رەھىمسىزلىك بىلەن كېسىپ تاش-

لايدۇ ئەمەسمۇ؟!
ئۆتكەن يىلدىن بۇيان، گېزىت-ژۇرناللاردا ياز-
غۇچى، شائىرلارنىڭ مىللەتنىڭ ئاجىزلىقلىرى توغ-
رىسىدىكى ئەسەر، ماقالىلىرى ئېلان قىلىندى. بۇ
ئەسەرلەر ۋە ماقالىلەر سۇغا چۈشكەن يىڭنىدەك
ئۈن-تىنسىز يوقاپ كەتمەي، جەمئىيەتتە كۈچلۈك
ئىنكاس قوزغىدى، زور كۆپچىلىك كىشىلەر بۇنداق
ئەسەر ۋە ماقالىلەرنى سۆيۈپ ئوقۇپلا قالماي، ئەختەم
ئۆمەر، روزى سايىت قاتارلىق شائىر، يازغۇچىلارنى
غايىۋانە سۆيدى، ئۇلاردىن رازى ۋە خۇشال بولدى،
ئۇلارنى قىزغىن قوللىدى. بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈۋې-
لىشقا بولىدۇكى، مىللەت ئۇيغىنىشقا قاراپ قەدەم
قويدى، كىشىلەر مىللىتىنىڭ تەبىئىتىدىكى ئىللەت-
لەرنى بىلىپ يېتىپ ھەم ئۇنىڭدىن سەسكىنىپلا قال-
ماي، مىللىتىمىزنىڭ مەدەنىيەتسىز، قالاق، ئاجىز
مىللەت ئىكەنلىكىنى بىلىپ يېتىشكە باشلىدى. مىل-
لەت قالاق بولسا، ئۆز تەرەققىياتىغا ئۆزى پۈتلىكا-
شاڭ بولۇپلا قالماي، قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ تەرەق-
قىياتىغىمۇ، پۈتكۈل دۆلەتنىڭ تەرەققىياتىغىمۇ پۈت-
لىكاشاڭ بولىدىغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتتى. ئىللەت-
لەرنى تۈگىتىپ، ئىلغار، مەدەنىيەتلىك بولۇشنى،
قېرىنداش مىللەتلەردەك دۇنياغا يۈزلىنىشنى، دۇنيا-
غا تونۇلۇشنى ئارزۇ قىلىدىغان بولدى.

شۇنداق، ئۆزىنى بىلگەن ئەقىل ئىگىسى ئۈ-
چۈن، بىز ناخشا-ئۇسسۇل، ھاراق-شاراپ، بەشۋاق
ناماز، كەتمەن-گۈرجەكتىن باشقىغا چامىمىز يەتمەي-
دىغان بىچارە، نادان خەق، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئىككى
نان تاپساق بىرىنى داپ چېلىپ كوچىغا چىقىپ كېتىد-
ۋاتقانمۇ بىز، ”مەن بىلمەيدىغان ساغراڭ بارمۇ، سى-
ڭايىنى تارتۇق“ دەپ، جاھان ئازراق ئوڭشىلىپ،
ھال-كۈنىمىز كىچىككىنە ئوڭلىنىپ، قورسىقىمىز
تويۇپ، دۇمبىمىزگە ئاپتاپ چۈشۈۋېدى، ئۆردەكتەك
ئالچاڭلاپ، تېرىمىزگە پاتماي، قىلىدىغان قىلىق تا-
پالماي قېلىۋاتقانمۇ بىز، مۆك يېتىپ، مۆك قوپۇپ،
كىشىلەرنىڭ ئاياغلىرىدا ئۆمىلەپ يۈرۈپ، بەزىدە جان-
نى ئالىقانغا ئېلىپ قويۇپ تۇرۇپ تاپقان ئازغىنە
پۇلىمىزنى مىللەتنىڭ مەدەنىيەت-مائارىپ ئىشلىرىغا
ئەمەس، ئەكسىچە، كۆرەڭلىك بىلەن كۆز-كۆز قى-
لىپ، بۇزۇقچىلىققا، ئەيش-ئىشرەتكە بۇزۇپ چاچ-
قانمۇ بىز. ”قوڭامدا ئىشتىنىم يوق ئېتىم مارجانبۇ-
ۋى“ دېگەندەك، بالىلىرىمىزنىڭ ئىشتانسىز، ئوقۇش-
سىز قالغانلىقى بىلەن ھېسابلاشماي، ھەدېسە ئاب-
رۇي-ئاتاق قوغلىشىپ، مەنمەنلىك بىلەن بەسلى-
شىپ، چەكلىك زېھنىمىزنى كېچە-كېچىلەپ ئولتۇ-
رۇش، مەشرەپ، چاي، ئويۇن، غەيۋەت-شىكايەتكە
بېھۇدە قۇربان قىلىپ، ئېغىزىمىزدا شەھەر ئېلىپ

يۇرگەنلەرمۇ بىز. ئاددىي، گۇزەل ئەنئەنىۋى ئادەتلە-
رىمىزنى مۇرەككەپلەشتۇرۇپ، چاكىنىلاشتۇرۇپ،
تۇرلۇك پەتىۋارلارنى تېپىپ، يوقىلاڭ قائىدىلەرنى
چىقىرىپ، توي-تۆكۇنلەرنى ھەشەمەتلىك ئۆتكۇزۇۋاتـ-
قانمۇ، بىرقانچە كۇنلۇك توي-تۆكۇننى ھەپتىگە،
سۇننەت تويىنى قىز توي دەرىجىسىگە، قىز تويىنى شاھ
مەلىكىسىنىڭ تويى دەرىجىسىگە يەتكۇزگەنمۇ بىز،
”شەھەر ئالدى قونتاجى“ دەپ، قىز كۆچۇرۇش ئۇ-
چۇن، داقا-دۇمباق چېلىپ، قانچە ئون كىچىك ما-
شىنا بىلەن شەھەر ئايلىنىپ، ئۆزىمىزنى، ئورنىمىز-
نى بىلمەيۋاتقانمۇ بىز. سۇيۇقلىقىمىزغا باقماي، كۆ-
رۇنگەنلا يەردە هاراق ئىچىپ، كوچىلاردا ئېشەكتەك
ئېغناپ، بوزەكنى بوزەك قىلىپ، ئۇدۇل كەلگەن
يەرگە سىيىپ يۇرگەنمۇ، ئۆزگىلەرنىڭ يامان تاماند-
نى ئۆگىنىپ، ئاق چېكىپ، نەسلىمىزنى قۇرۇتۇۋاتـ-
قانمۇ بىز. مەنسەپ ئۇچۇن، تەخسىكەشلىك، گۇ-
رۇھۋازلىق، يۇرتۋازلىق، پەسكەشلىك، چېقىمچىلىق
قىلىپ، سۆڭەك تالاشقان ئىتلار مىسالى تالىشىپ،
بىر-بىرىمىزنى دەسسەپ-چەيلەپ يۇقىرىغا ياماشقانمۇ
بىز. مەنسەپ بەرسە، ئوڭلاپ قىلالمىغاننى ئاز دەپ،
هاكاۋۇرلىنىپ، جاهانغا پاتماي، هوقۇق بەرگەن
خەلقنى پايتىمىچىلىك كۆرمىگەنمۇ، مەنسەپكە تۇلكە
بولۇپ مىنىپ، مەنسەپتە يۇرۇپ بۆرى بولغانمۇ بىز،

خەلق بەرگەن هوقۇقنى خەلق ئۇچۇن ئەمەس، ئۆزد-
مىز ئۇچۇن، باشقىلارنىڭ كۆزىدىن قان-ياش ئاققۇ-
زۇش ئۇچۇن ئىشلەتكەنمۇ بىز. مەنسەپ، پۇل، شە-
رەپ، خوتۇن ئالدىدا ئۆزىمىزنى تۇتۇۋالالماي، ئاس-
ماندا ئۇچقانمۇ، شەرمەندە بولغانمۇ، پاتقاقتا پاتقانمۇ
بىز. . . ئەس-هوشىمىز جايىدا بولسا، بىزدەك نام-
رات، ئاجىز، قالاق، چېچىلاڭغۇ خەلققە بۇنچە هەشە-
مەت، بۇنچە داغدۇغا، بۇنچە يوغانچىلىق، بۇنچە كۆ-
پۇرلۇق، بۇنچە قارا نىيەتنى كىم قويىدى؟!

•

(ئاپتور: ئېلى ۋىلايەتلىك مەدەنىيەت باشقارمىسىدا)

زەئىپ تەن، چۈشكۈن روھ

ئابلىكىم ئابلىمىت

1

بۇ بىر ئالىي مەكتەپ. تۆت ئەتراپى پاكار قو-
رۇق تاملار بىلەن قورشالغان. بۇ ماكاننىڭ خەلق
ئوقۇتقۇچىلىرىنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرىدىغان ئالىي
مەكتەپ ئىكەنلىكىنى يۇقىرىدىكى ھەر دەرىجىلىك دۆ-
لەت ئورگانلىرى، تۆۋەندىكى خەلق ئېتىراپ قىلغان.
شۇڭا ھەريىلى دۆلەت نەچچە يۈز مىڭ يۈەن مەبلەغنى
بۇ يەرگە سالىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت
خەلقى، بۇ قەدىمىي شەھەردىكى ئامما بۇ يەرگە ھۆر-
مەت، ئۈمىد بىلەن نەزەر تاشلايدۇ. بالىلىرىنىڭ بۇ
مەكتەپنىڭ قويىنىغا كىرگەنلىكىدىن پەخىرلەنگەن ئا-
تا-ئانىلار، قولۇم-قوشنىلار، يۇرت جامائىتى بالىلار-
نى ”خۇدايىمغا ئامانەت!“ دېگەن ئاددىي سۆز ۋە ئار-
زۇ، ئۈمىد، خۇشاللىقىغا تولغان كۆز يېشى بىلەن
توپ-توپ پۇللارنى قوشۇپ ئۇزىتىپ قويىدۇ. بىزدىن

بىرەرسى: ”سىز نېمە ئىش قىلىسىز؟“ دەپ سورى-
سا، ئۆزىمىزنى كۆز-كۆز قىلىپ، باشقىلارنى مەن-
سىتمىگەن ھالدا، ھەيۋەت بىلەن بۇ مەكتەپنىڭ ئىس-
مىنى چىقىرىمىز. سورىغان كىشىنىڭ كۆزلىرىدە،
قىلىقلىرىدا دەرھال ئەيمىنىش، ھۆرمەت، ھەۋەس،
ئىشەنچ پەيدا بولىدۇ. كىشىلەر بىزنى مىللىتىمىزنىڭ
ئالىي بىلىملىك، ئەڭ مەدەنىيەتلىك ئىز باسارلى-
رى، مىللىي مەدەنىيەت تەرەققىياتىنىڭ ئىز باسارلى-
رى، مىللىي مەدەنىيەت تەرەققىياتىنىڭ تۈۋرۈكلى-
رى، مىللىتىمىزنى ئىلغار، زامانىۋىلاشقان مىللەت-
لەر قاتارىدىن ئورۇن ئالدۇرۇش مۇساپىسىدىكى ئا-
ۋانگارتلىرى، دەپ قارايدۇ. خەلقىمىز قان-تەر بەدى-
لىگە ئېرىشكەن بايلىقلىرىنى بىز ئۈچۈن، بىزنىڭ
خاتىرجەم ئوقۇشىمىز، يارامىلىق زىيالىيلاردىن بولۇپ
چىقىشىمىز ئۈچۈن سەرپ قىلىدۇ. بىزنى زامانىۋى
پەن-مەدەنىيەت بىلىملىرى بىلەن ئۆزىنى زامانى-
ۋىلاشتۇرۇۋاتىدۇ، مۇكەممەللەشتۈرۈۋاتىدۇ، دەپ
قارايدۇ. بىراق، بۇ تۆت تامنىڭ ئىچىدە بىزنىڭ نېمە
ئىشلارنى قىلىدىغانلىقىمىزنى بىر خۇدا بىلىدۇ، بىز
ئۆزىمىز بىلىمىز. ئەگەر بىزنىڭ بەتبەشىرە تۈس
ئالغان قىلىقلىرىمىزنى باشقىلار كۆرسە، بىزدىن
سەسكىنىدۇ، بىزگە مىللەت نامىدىن لەنەت، نەپرەت
ئوقۇيدۇ. خۇداغا شۈكۈر، ھازىرغىچە بىرەرسىمۇ

بىزنىڭ ئەسلى قىياپىتىمىزنى كۆرمىدى، كۆرسىمۇ
باشقىلارغا ئاشكارىلىمىدى. بىز ”ئالىي مەكتەپ ئو-
قۇغۇچىسى“ دېگەن نام بىلەن يۈزىمىزگە ئۇپا، ئەڭ-
لىك سۈرتۈپ، باشقىلارغا چىرايلىق كۆرۈندۇق. ئا-
تا-ئانىمىزنى، خەلقىمىزنى، مىللىتىمىزنى ئالداپ
كەلدۇق. مىللىتىمىزنىڭ ئاق كۆڭۈل، سەبىي خەلقى
ھازىرغىچە بىزنى ”مىللىتىمىزنىڭ ئەڭ مەدەنىيەتلىك
ياشلىرى“ دەۋاتىدۇ. بىراق، بىز. . .

2

بۇ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقىنىمغا تۆت يىل بولدى.
تۆت يىل مابەينىدە نۇرغۇن ئىشلارنى بېشىمدىن ئۆت-
كۈزدۈم، كۆزۈم بىلەن كۆرۈپ، قۇلىقىم بىلەن ئاڭ-
لىدىم. مەكتەپتە بىرگە ئوقۇۋاتقان باشقا دۆلەت،
باشقا مىللەت تەۋەلىكىدىكى ساۋاقداشلار بىلەن پاراڭ-
لاشتىم. باشقا دۆلەت، باشقا مىللەت تەۋەلىكىدىكى
ساۋاقداشلارنىڭ، ئۇيغۇر ساۋاقداشلارنىڭ ئىدىيە،
ئۆگىنىش، ھەرىكەت ۋە باشقا تەرەپلىرىنى كۆزىتىپ،
سېلىشتۇرۇپ كۆردۈم. ئەركىن سىدىق، دىلشات
ھېۋزۇللادەك كامالەتكە يەتكەن ئالىي مەكتەپ ئوقۇ-
غۇچىلىرىنىڭ ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ سۆيۈملۈك ئوغلان-
لىرى ئىكەنلىكىگە ئىشەنمىگىلى تاس قالدىم. ئۇلار-

نى باشقا مىللەتتىن ئوخشايدۇ، دەپ گۇمانلاندىم.
چۈنكى، بىزنىڭ ئەھۋالىمىزغا قاراپ، ئۇيغۇر مىللى-
تىدىن ئۇلاردەك باتۇرلار چىقىدۇ دېسە، مەن ئەمەس،
باشقىلارمۇ ئىشەنمەيدۇ. تۆت يىل ئوقۇش جەريانىدا
شۇنداق خۇلاسىگە كەلدىمكى، بىز ئالىي مەكتەپ ئو-
قۇغۇچىسى دېگەن سالاھىيەتكە مۇناسىپ ئەمەسكەن-
مىز، بىزنىڭ تېنىمىز بارغانسېرى زەئىپلىشىۋېتىپ-
تۇ، روھىمىز چۈشكۈنلىشىشكە باشلاپتۇ. بىز— بىر
تۈركۈم ”پەردازلانغان زىيالىيلار“ ھەرگىزمۇ زاماند-
ۋىلاشتۇرۇشنىڭ ھەقىقىي ئاۋانگارتلىرى بولالمايدى-
كەنمىز. بىر كۈننى ئاچ قالماي ئۆتكۈزۈش بىزنىڭ
ئالىي غايىمىزگە ئايلىنىپتۇ.
ئالىي مەكتەپكە كەلگەندىن كېيىن، ئىسمىمىز
دۆلەتنىڭ ”تۆمۈر“ دەپتىرىگە پۈتۈلدى. بىزنىڭ بۇ-
نىڭدىنمۇ يۇقىرى ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىشى-
مىز يوق. مۇشۇ مەكتەپنى ساق-سالامەت پۈتتۈر-
سەكلا بىر كىشىلىك مائاش بىلەن جان باقىمىز.
ئۆزىمىزنى قىيناپ نېمە قىلىمىز؟ ئون بىر يىل
دەرس ئۆگەندۇق، ئەمدى ئوينىماي، قاچان ئوينايـ-
مىز؟ نومۇرىمىز 60تىن چۈشمىسە، مەكتەپ بىزگە
دىپلوم، ئۇنۋان بېرىدۇ.
مەكتەپتىكى مۇتلەق كۆپچىلىك ساۋاقداشلارنىڭ
ئاغزىدىن بۇ گەپ چۈشمەيدۇ. مۇشۇ كۆز قاراش بى-

لەن بىزنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىمىز مېخانىك ھالدا
دەۋر قىلىدۇ. ئەتىگەنلىك گىمناستىكا مۇزىكىسىنىڭ
چىقماسلىقىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتىمىز. شېرىن
ئۇيقۇمىزنى بۇزغىمىز كەلمەيدۇ. بىراق قېرىشقاندەك
مۇزىكا ھەر كۈنى چىقىدۇ. ئامالسىز گىمناستىكىغا
چىقىمىز. ھېچقايسىمىزنىڭ ھاراق ئىچىدىغان، قى-
مار ئوينايدىغان، تاماكا چېكىدىغان، كىنو كۆرىدى-
غان پۇلنى جەرىمانىگە تۆلىگىمىز يوق. سىز گىم-
ناستىكا مەيدانىغا قاراپ بېقىڭ، ھەممىمىز قاتۇرۇپ
قويغاندەك تۇرىمىز، كىمكى گىمناستىكا ئوينىسا،
”ھويت. . . ھويت“ دېيىشىپ مازاق قىلىمىز.
ھېچكىم گىمناستىكا ئويناشقا جۈرئەت قىلالمايدۇ ھەم
ئوينىغۇسىمۇ يوق. بىز مۇزىكا تۈگىگىچە چاپقىمىز-
نى ئاران ئېلىپ بولىمىز. بىراق، يېنىمىزدىكى خە-
نزۇ ساۋاقداشلار باشتىن-ئاخىر شۇنداق رەتلىك،
جانلىق، تېتىك ئوينايدۇ. ئۇلار گىمناستىكا تۈگە-
گەندىن كېيىن، سومكىسىدىن كىتابنى ئېلىپ،
دەرس ئۆگىنىشكە باشلايدۇ، بىز يۈزىمىزنى يۇيۇش
ئۈچۈن ياتاق تەرەپكە يۈگۈرەيمىز.

ياتاققا كىرگەندىن كېيىن بەزىلىرىمىزنىڭ ئۇي-
قۇسى يەنە داۋاملىشىدۇ. بىز ئۈچۈن دەرس مۇھىم
ئەمەس، ئەڭ مۇھىمى— ئۇيقۇ. ئۇيقۇ لەززىتى ئۈ-
چۈن تۆت سائەتلىك دەرسنى تاشلاپ، ئاغرىپ قالغان

بولۇپ يېتىۋالىمىز. بۇنى ھېچقايسىمىز ئەيىبلىمەي-
مىز. مۇئەللىم يوقلىما قىلسا، ھەممىمىز بىردەك
ئۇنىڭ ئاغرىپ قالغانلىقىنى ئېيتىمىز.

ئەتىگەنلىك تاماقنى چالا يەپ، سىنىپقا ئاران
ئۈلگۈرۈپ كىرىمىز. دەرس باشلىنىشى بىلەن تەڭ
بىز مۈگدەشكە باشلايمىز. بۇ چاغدا سىنىپقا كىرسە-
ڭىز بىزنى ھەرگىز ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى
دېيەلمەيسىز، بىز ئەسىرگە چۈشكەن ئەسكەرلەرگە
ئوخشاپ قالىمىز. مۇئەللىم ئاغزىدىن مازغاپ ياندۇ-
رۇپ دەرس سۆزلەيدۇ. پىخىلداپ كۈلۈش، يۆتى-
لىش، يېقىمسىز خورەك، بۇرنىغا ماڭقا تولۇپ قال-
غانلارنىڭ غەيرىي تىنىقلىرى، ئاچ قالغان كالىدەك
ئەسەبىيلەرچە ئەسنەش، پىچىرلاشلار مۇئەللىمنىڭ
ئاۋازىنى بېسىپ كېتىدۇ. ”ئاشىق-مەشۇق“لارنىڭ
بىر-بىرىگە خەت ئېتىشلىرى ئەۋجىگە چىقىدۇ، تاماكا
ئىسى دېماغنى ئېچىشتۇرىدۇ. ئوقۇتقۇچىلار بۇلارنى
كۆرمەسكە سالىدۇ ھەم بىزگە گەپ قىلغىنى بىلەنمۇ
بىكار. بىز ۋاقتىنچە جىم ئولتۇرىمىز، مۇئەللىم
دەرسنى قىزىقىپ سۆزلەشكە باشلىغاندا، بىز يەنە ھە-
رىكىتىمىزنى داۋاملاشتۇرىمىز.

بىزنىڭ ئىمتىھان نومۇرىمىز مۇئەللىمنىڭ قو-
لىدىن چىققاچقىلا، مۇئەللىمنى كۆرسەك ئاز-تولا
ئېھتىيات قىلىمىز. مەكتەپ ئىمتىھان ئالمىغاندا،

بىزنىڭ ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىمىز مۇئەللىم
دېگەننى خىيالىغا كەلتۈرۈپ قويمىغان بولاتتى. بىز
دەرس ۋاقتىدا سىناق ئالمىغان، ئازراق جاۋاب بەر-
سەكمۇ يۇقىرى نومۇر قويغان، سىناق بېرەلمىسەك
قاتتىق گەپ قىلمايدىغان، ئىمتىھان ۋاقتىدا كۆچۈر-
سەك كارى بولمايدىغان، ئىمتىھاندا ھەممىمىزنى ئۆت-
كۈزۈۋېتىدىغان، دەرستىن بۇرۇن چۈشىدىغان،
دەرس سۆزلىمەي قۇرۇق گەپ بىلەن ۋاقىت ئۆتكۈز-
دىغان، ئىمتىھان سوئالىنى ئالدىن دەپ بېرىدىغان،
بىز بىلەن تەڭ ھاراق ئىچىپ، تاماكا چېكىدىغان
ئوقۇتقۇچىنى ياخشى ئوقۇتقۇچى دەپ قارايمىز، ھەم-
مىمىز ھۆرمەتلەيمىز، يامان گېپىنى قىلمايمىز،
"ئوقۇتقۇچى دېگەن شۇنداق بولسا..." دەپ تەرىپ-
لەيمىز. قايسى ئوقۇتقۇچى بىزگە قاتتىق تەلەپ قويى-
دىكەن، تاپشۇرۇق بېرىدىكەن، سىناق ئېلىپ، جاۋا-
بىمىزغا لايىق نومۇر قويىدىكەن، ئىمتىھان مەيداندا
ۋە قەغەز تەكشۈرگەندە ھەققانىيەتچىلىك قىلىدىكەن،
بىزنى ھاراق ئىچىشتىن، قىمار ئويناشتىن چەكلەيدى-
كەن... ئۇنداق ئوقۇتقۇچى بىزنىڭ نەپرىتىمىزنى
قوزغايدۇ. ئۇ ئوقۇتقۇچى بىزنىڭ نەزەرىمىزدە "ئەڭ
چۈپەي، چاكىنا" ئوقۇتقۇچىدۇر. بىزمۇ ئوقۇتقۇچى
بولۇش ئۈچۈن ئوقۇۋاتىمىز، بىز ئۆزىمىزنىڭ ئېڭى-
دىكى "ياخشى" ئوقۇتقۇچى بولۇش ئۈچۈن تىرىش-

ساق، تەربىيىلىگەن ئوقۇغۇچىلىرىمىز قانداق كۆنگە
قالار؟ كەلگۈسى ئەۋلادلىرىمىزنىڭ مەدەنىيەت ساپا-
سىدىن سۆز ئاچقىلى بولارمۇ؟! بۇلار بىزنىڭ خىيا-
لىمىزغا كىرىپ چىقمايدۇ. بىز شۇنداق "ئالىي مەك-
تەپ ئوقۇغۇچىلىرى"...

3

سىز بىزنىڭ ياتاق بىنالىرىمىزغا كىرسىڭىز
ئەسلى قىياپىتىمىزنىڭ بىر قىسمىنى كۆرىسىز. بە-
زى ياتاقلارنىڭ ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ياتى-
قى ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەيسىز. بۇ ياتاقلار ئەسكى--
تۈسكى نەرسىلەرنى قويىدىغان ئامبارغا ئوخشايدۇ.
ئاي-يىللاپ يۇيۇلمىغان قاپ-قارا يوتقان-كۆرپىلەر
قالايمىقان تاشلانغان، سۈرتۈلمىگەن دېرىزىدىن كۈن
نۇرى ئۆتمەيدۇ. قۇسۇقنىڭ بەدبۇي پۇراقلىرىدىن تى-
نالماي قالىسىز، ھاراق، پىۋا بوتۇلكىلىرى، قارت
قەغەزلىرى، يۇيۇلمىغان قاچا، "كېرىكى يوق" دەپ
تاشلىۋېتىلگەن دەرسلىك كىتابلار، كونا ئاياغ، كونا
ئىچ كىيىملەر... چېچىلىپ ياتىدۇ. مۇشۇنداق جاي-
دا بىز— ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئارام ئالى-
مىز. بىزنىڭ ياتىقىمىزمۇ مۇشۇ، قىمارخانىمىز،
قاۋاقخانىمىزمۇ مۇشۇ. ئۆيدىن كەلگەن توپ-توپ

پۇل، مەكتەپتىن بەرگەن تاماق بېلىتى مۇشۇ قىمارخانىمىزدا قولدىن-قولغا ئۆتۈپ تۈگەيدۇ. ئۇتتۇۋالغانلىرىمىزنىڭ ئۇتتۇرۇۋەتكەنلىرىمىزنىڭ قورسىقى ئاچ قېلىشى، سوغۇقتا توڭلاپ قېلىشى بىلەن چاتىقىمىز يوق، تاماشا قىلىپ يۈرۈۋېرىمىز. ئۇتتۇرۇۋەتكەنلىرىمىز قەرز ئېلىپ يەنە دوغا تىكىمىز، قىمار بىلەن كېچە-كۈندۈزگە ئۇلىشىپ كېتىپ، دەرس چۆرۈپ تاشلىنىدۇ. قىمار ئوينىغان ۋاقىت (ساۋاقداشلارنىڭ گۇۋاھلىقى بىلەن) ئاغرىپ قالغان دەپ يوقلىما يېزىلىدۇ. ھېچقانداق ئىشتىن چاتاق چىقماي، كۈن شەرقتىن چىقىپ، غەربكە پېتىۋېرىدۇ. بىز بىر كۈنىمىزنىڭ قورسىقىمىز ئاچ قالماي ئۆتكىنىگە خۇش بولۇپ ئۇيقۇغا كېتىمىز.

مەكتەپتىكى ھەرقانداق ئوقۇغۇچىدىن: ”سىزنىڭ ۋەزىپىڭىز نېمە؟“ دەپ سورىسىڭىز، چوقۇم: ”ئۆگىنىش“ دەپ جاۋاب بېرىدۇ. ئەمەلىيەتتە، بۇ ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئاغزىدىكى قۇرۇق شوئار، خالاس. مەكتەپتىكى مۇتلەق كۆپچىلىكنىڭ نىشانى 60 نومۇر. نومۇر 60تىن ئاشسا بولدى. 90دىن يۇقىرى نومۇر ئالغانلار، «ئۈچتە ياخشى» بولغانلار، ئەقلىي جەھەتتە تۆھپىسى بارلار بىزنىڭ نەزىرىمىزدە ”تاماق پۇلىنى كۆپرەك ئېلىش ئۈچۈن ئوقۇيدىغان، ئۆگەنسىمۇ ئالىم بولالمايدىغان ساراڭلار“ ھېسابلىنىدۇ. بىز 60

نومۇر ئۈچۈن تىرىشىمىز، 60 نومۇر ئۈچۈن، باشقا چاغدا توپا بېسىپ ياتقان كىتابنى ئىمتىھانغا ئاز قالغاندا قولىمىزغا ئالىمىز. كىتابنى قولغا ئېلىپ ئۆگىنەمدىكىن دەپ ئويلىماڭ. بىز كىتابتىن كېچە-كېچىلەپ باغاق يازىمىز، كىتابنى پارچە-پارچە قىلىپ يىرتىۋالىمىز. ئىمتىھان باشلانغىچە يانچۇقلىرىمىز پارچە قەغەزلەرگە تولۇپ بولىدۇ. قايسى ئىمتىھان مەيدانىغا ”ياخشى“ ئوقۇتقۇچى كىرسە، شۇ مەيداندىكى پارتىلارنى تالىشىپ ئۇرۇش قىلىمىز. ئىمتىھاندىن كېيىن سىنىپنى قەغەز پارچىلىرى قاپلاپ كېتىدۇ. كىم كۆچۈرمىسە، شۇ ”ئەخمەق“؛ كىم كۆچۈرەلمىسە، شۇ ”ئىقتىدارسىز، قورقۇنچاق“ ھېسابلىنىدۇ. كۆچۈرگەنلەر پەخىرلەنگەن ھالدا ئۆزىنىڭ كۆچۈرۈش ماھارىتىنى سۆزلەيدۇ، بىز ھەۋەس بىلەن ئاڭلايمىز. ئىمتىھاندىن ئاۋۋال قانداق كۆچۈرۈش ھەققىدە چوڭقۇر مۇھاكىمە ئېلىپ بارغانلىقىمىزدىن، ئىمتىھان بىزگە ئانچە قورقۇنچلۇق تۇيۇلمايدىغان بولدى. ئۈرۈمچىدىكى بىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى مۇنداق شېئىر توقۇپتۇ:

ئىمتىھان مەيدەڭنى تۇتۇپ قاقاقلاپ كۈلمە،
ئالدىڭداقىز بىرىشتىن ئارتۇق كۆرىمەن كۆچۈرۈشنى.
ئۆتەلمەيسەن، دەپ ئارتۇقچە كۆڭۈل بۆلمە،
ئاخىرقى جەڭگە ئاتاپ قويارمەن ئاتمىشنى.

قارىغاندا، بۇ خىل پەس، ناچار، ئېچىنىشلىق ئىللەت باشقا ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىدىمۇ ئېغىر ئوخشايدۇ.

بىز 1994-يىلى 6-ئاينىڭ ئاخىرىدا «چەت ئەل ئەدەبىياتى» دىن ئىمتىھان بەردۇق. ئىمتىھاننى ھەممىمىز ياخشى بەردۇق، يەنى ھەممىمىز ياخشى كۆچۈردۇق. خۇشاللىقتا كۇلۇشۇۋېتىپ، بىردىنلا بىرسىنىڭ يىغلاۋاتقان ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالدىم. قارىسام بىزنىڭ سىنىپتا دەرس ئاڭلايدىغان شۋېتسارىيىلىك قىز ئوقۇغۇچى ئىكەن. يىغلىشىنىڭ سەۋەبىنى سورۇشتۇرسام، ئۇ، ئۆزى بىر سوئالنىڭ جاۋابىنى ئۇيغۇر تىلىدا راۋان ئىپادىلەپ بېرەلمىگەنلىكىدىن ئېچىنىپ يىغلاپتۇ. ئۇ ئىمتىھاندا 95 نومۇر ئالدى، بىز كۆچۈرۈپ تۇرۇپ ئۇنىڭچىلىك ئالالمىدۇق؛ ئۇ كىچىككىنە بىر مەزمۇننى راۋان ئىپادىلەپ بېرەلمىگىنىدىن ياش تۆكتى، بىز مۇئەللىمنىڭ كۆزىنى غەلەت قىلىپ كۆچۈرۈۋالغىنىمىزدىن خۇشال بولدۇق. ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلار، ئوغۇل-قىزلار بىر-بىرىدىن ”پەشۋا يېسە“، ئۆيىدىن پۇل كەلمىسە، مەست بولۇپ قالسا ھۆكىرەپ يىغلىغىنى بىلەن، ئىمتىھاندا بىرەر سوئالغا جاۋاب بېرەلمىسە، دەرس ۋاقتىدىكى سىناقتا ”نول“ ئالسا ياش تۆكمەيدۇ. سىناقتا ”نول“ ئېلىش بىزلەر ئۈچۈن ئادەتتىكى ئىش. مەن ساۋاق-

داشلارنىڭ ئۆزىنىڭ ”نول“ ئالغان قېتىم سانىنى كۇلۇپ تۇرۇپ، ئۈنلۈك ھالدا جاكارلىغىنىنى جىق كۆردۇم. چەت ئەللىك قىز نېمە ئۈچۈن ياش تۆكىدۇ؟ بىز نېمە ئۈچۈن كۇلۇمىز؟ مىللىتىمىزنىڭ ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى بۇنى چوڭقۇر ئويلىشى كېرەك ئىدى. ئەپسۇس...

4

مىللىتىمىزنىڭ ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى، كاللىمىزنى سىلكىۋېتەيلى!

يىغلىغان قىزنىڭ يۇرتى شۋېتسارىيە، ئەسلى ئىسمى ئېرىنا گېرىم، بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىن، «ئاينۇر كېرىم» دەپ ئۇيغۇرچە ئىسىم قويۇۋالدى. بىز ئۇنىڭ بىلەن خېلى كۆپ پەنلەرنى بىرگە ئوقۇدۇق. ئۇ دەسلەپتە سىنىپقا كىرگەندە، ئارقىدىكى ئورۇندا ئولتۇراتتى. كېيىن ئالدىغا ئالمىشىۋالدى. بىز ئامالىنىڭ بارىچە سىنىپنىڭ كەينىدە ئولتۇرۇشنى ياخشى كۆرىمىز، كەينىدە ئولتۇرساق، نېمە ئىش قىلساق مۇئەللىم كۆرمەيدۇ، خالىغانچە ھەرىكەت قىلىپ، خالىغانچە ئۇخلايمىز. بىراق، ئۇ ھەردائىم ئالدىدا ئولتۇرۇپ، دىققەت بىلەن ئاڭلاپ، خاتىرە يازىدۇ. دەرستىن كېيىن مۇئەللىمنىڭ كەينىدىن

چىقىپ سوئال سورايدۇ. بىز دەرس ۋاقتىدىن باشقا چاغدا مۇئەللىمگە يېقىن يولىمايمىز، سوئال سورىغۇدەك ماغدۇرىمىزمۇ يوق.

چەت ئەللىك قىز ئاينۇر بىرنەچچە خىل ياۋروپا تىلىنى بىلىدىكەن، ئۆز دۆلىتىدە ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، ئامېرىكىدىمۇ بىر يىل ئوقۇپتۇ. كېيىن ئۇيغۇر تىلى ئۆگىنىش مەقسىتىدە بۇ يەرگە كەلگەنكەن. بەش يىلدىن بۇيان ئۇ ئۇيغۇر تىلىنى، يېزىقىنى راۋان ئۆگىنىپ بولدى، قىرغىز تىل-يېزىقىدىن دەسلەپكى ئاساسقا ئىگە بولدى. ئۇيغۇر تىلىدا بىر پارچە ئىلمىي ماقالە ئېلان قىلىپ، خېلى تەسىر قوزغىدى. ئۇ مەكتەپ يېنىك ئاتلېتىكا تەنھەرىكەت يىغىنىدا قىزلارنىڭ 3000 مېتىرغا يۈگۈرۈش تۈرىگە قاتنىشىپ، ھەريىلى ياخشى نەتىجىگە ئېرىشىپ كەلدى. ئۇ يەنە مەكتەپ قىزلار ۋالىبول كوماندىسىنىڭ ئەزاسى.

ئۇنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالى ئالاھىدە ياخشى بولسىمۇ، ھەشەمەتچىلىك قىلماي، ئاددىي-ساددا كىيىنىپ يۈرىدۇ. ئاددىي قول سومكىسىغا لىققىدە ماتېرىيال قاچىلاپ، ۋاقىتنى زىچ ئورۇنلاشتۇرۇپ، تىنىم تاپماي ئۆگىنىدۇ. ئۇنى مەجبۇرلايدىغان ئادەم يوق، لېكىن دەرسكە تولۇق، ۋاقتىدا قاتنىشىدۇ. بىزنى مەجبۇرلاپ تۇرسىمۇ، ئايدا بىر-ئىككى كۈن

دەرسكە قاتناشمايمىز. دەرس ئۆتمىسە، مۇئەللىمنىڭ ئىشى چىقىپ قالسا خۇشال بولىمىز. ئۇمۇ بىزگە ئوخشاش ئادەم، بىزمۇ ئۇنىڭغا ئوخشاش ئادەم. ئۇ پەن-مەدەنىيەت تەرەققىي قىلغان ئامېرىكىدا ئاران بىر يىل ئوقۇپ، بىزدەك نامى ئۆچۈش گىردابىغا بېرىپ قېلىۋاتقان مىللەتنىڭ تىلىنى، ئۆرپ-ئادىتىنى تەتقىق قىلىش، ئۆگىنىش ئۈچۈن بەش يىلدىن بېرى بۇ يەردە تۇردى. بىز ئۆزىمىزنىڭ تارىخىمىزنى، مەدەنىي يادىكارلىقلىرىمىزنى ئۇنىڭچىلىك بىلمەيمىز.

ئۇمۇ بىر قىز بالا، كۆتۈرۈۋالغان سومكىسىدا ماتېرىيال بار. خەنزۇ قىز-ئوغۇل ساۋاقداشلارمۇ سومكىسىغا تولدۇرۇپ ماتېرىيال سېلىۋالىدۇ. ئۇيغۇر ئوغۇل ساۋاقداشلار ماتېرىيال سومكىسىنى ھەرگىز كۆتۈرمەيدۇ. قىز ساۋاقداشلارنىڭ كۆتۈرۈۋالىدىغىنى تېشى پار-پار كىچىك سومكا. ئىچىدىكىسى گىرىم بۇيۇملىرى، قول ياغلىق ۋە پۇل. ئۇيغۇر قىزلىرىنىڭ سومكىسىغا نېمىشقا كىتاب سىغمايدۇ؟!

دەرس ئۆگىنىشنى مۇتلەق كۆپچىلىك قىز ساۋاقداشلار ئۆزىنىڭ مەسئۇلىيەت دائىرىسىدىكى ئىش دەپ قارىمايدۇ. ئۇلار نۇرغۇن ۋاقىت سەرپ قىلىپ مۇھەببەت ھېكايىلىرىنى ئوقۇيدۇ، خاتىرىلىرىگە ئوت-

لۇق لېرىكا شېئىرلارنى كۆچۈرىدۇ، ئەمما ئىلمىي
قىممەتكە ئىگە كىتابلارنى ئوقۇشقا، لېكسىيە يېزىشقا
"ۋاقتى يوق". ئۇلار تەيۋەن، شياڭگاڭنىڭ كىنو،
ناخشا چولپانلىرىنىڭ ئىسمىنى، مۇھەببەت ناخشىلى-
رىنىڭ تېكستلىرىنى، داڭلىق گىرىم بۇيۇملىرى،
زامانىۋى كىيىم-كېچەكلەرنىڭ ماركىسى، باھاسىنى
خۇددى ئۆز ئىسمىنى بىلگەندەك بىلىدۇ. كىم، كىم
بىلەن يۈرۈۋاتىدۇ، كىم، كىم بىلەن ئايرىلىپ كەت-
تى، كىمنىڭ قانداق كىيىمى چىرايلىق، كىم يېڭى
كىيىم كىيدى... بۇلارنى نەزەرىدىن ساقىت قىلماي-
دۇ. لېكىن، ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى سالاپىتى
بىلەن ئاددىي سىياسىي ساۋاتلارنى، ئەقەللىي پەننىي
بىلىملەرنى بىلمەيدۇ. ھەرخىل تانسا تۈرلىرىگە پۇت-
لىرى ئاپتوماتىك ھالدا يۆگىشىدۇ، ئەمما، دەرس
ۋاقتىدىكى گۈزەللىك گىمناستىكىسى ئۇلار ئۈچۈن
بەسى مۈشكۈل. ئۇلار دائىم: "بىز دېگەن قىز بالا،
نېمە ئىش قىلاتتۇق؟" دېگەننى ئېغىزىدىن چۈشۈرمەي-
دۇ. مىللىتىمىز ئاياللىرىنىڭ ئىچىدە ئىدىيە، كۆز
قاراش، مەدەنىيەت جەھەتتە ئىلغار ھېسابلىنىدىغان بۇ
ئالىي مەكتەپ قىز ئوقۇغۇچىلىرى مۇشۇنداق "لەڭ-
تاسما" ھالەتتە تۇرسا، مىللىتىمىز ئاياللىرىنىڭ
ئۆز-ئۆزىنى تەرەققىي قىلدۇرالىشى مۇمكىنمۇ؟! ئا-
لىي مەكتەپ قىز ئوقۇغۇچىلىرىمىز نېمىشقا ئۆزىنىڭ

مىللەت، دەۋر ئالدىدىكى بۇرچىنى تونۇپ يەتمەيدۇ!؟
ئاڭلىشىمچە، مەكتەپنىڭ مەلۇم ياتىقىدىكى
قىزلار "قىسقا مۇددەت ئىچىدە ئۆزىگە ئوغۇل ھەمراھ
تېپىش مۇسابىقىسى" ئۆتكۈزۈپتۇ. ئۇلار ئالىي مەك-
تەپ ئوقۇغۇچىلىق سالاھىيىتى بىلەن بىرەر قېتىم
قىسقا مۇددەت ئىچىدە مەلۇم بىر دەرس مەزمۇنىنى
ئۆگىنىشتە مۇسابىقە ئېلىپ بارغانمىدۇ؟! ئېنىقكى،
ئېلىپ بارمىغان. ئۇلار مەكتەپكە جۆرە تېپىشقا كەل-
گەنمىدۇ؟ ئاتا-ئانىسى بىرەر لايىق تېپىۋال دەپ "نە-
سىھەت" قىلامدىغاندۇ؟ بىلىش كېرەككى، ھازىرقى
دەۋر ئۆزىگە لايىق ئاياللارغا، يەنى زامانىۋى پەن-مە-
دەنىيەت بىلىملىرى بىلەن قوراللانغان، ھەرجەھەت-
تىن مەدەنىيلەشكەن ئاياللارغا موھتاج. مىللەتنىڭ
تەرەققىياتى شۇنداق ئاياللارنى كېرەك قىلىدۇ. دەۋر-
گە كېرەكلىك ئاياللار ئالىي مەكتەپلەردىن يېتىشىپ
چىقمىسا، باشقا ساھەلەردىن زور ئۈمىد كۈتكىلى بول-
مايدۇ. مىللىتىمىزنىڭ ئالىي مەكتەپ قىز ئوقۇغۇ-
چىلىرى، ئېسىڭلەردە بولسۇنكى، سىلەر ئاجىز ئە-
مەس، ئۇيغۇر تىلىدا "قىز"، "ئايال" دېگەن سۆزلەر
ھەرگىزمۇ "ئاجىز"، "ئىقتىدارسىز" دېگەن مەنىلەر-
نى بىلدۈرمەيدۇ. ئۆزەڭلەرنى دۆلەت ئىچى ۋە سىرتى-
دىكى، ئۆز مىللىتىمىز ئىچىدىكى مەشھۇر ئايال سى-
ياسىئونلارغا، ئايال ئالىملارغا، ئايال كارخانىچىلارغا

سېغىنىشتۇرۇڭلار! سىلەردە جانلىق، تېتىك روھ بول-
سىلا، دۇنيا سىلەرگە مەنسۇپ بولىدۇ، سىلەر تۆھ-
پىكارلارغا ئايلىنالايسىلەر!

5

سۆزلەپ كەلسەك، كىشىنى ئەپسۇسلاندۇرىد-
غان، ئېچىندۇرىدىغان، سەسكەندۇرىدىغان قىلىقلار
تۈگىمەيدۇ. مەكتەپتە ھەرىيلى تۆت-بەش قېتىم چوڭ
يىغىن ئېچىلىپ مۇنەۋۋەر «ئۈچتە ياخشى» ئوقۇغۇ-
چىلار، ئىلغار ئىتتىپاق ئەزالىرى، ئىلغار سىنىپ
كادىرلىرى تەقدىرلىنىدۇ، رادىئو، تام گېزىتلىرى-
دە، مەكتەپ گېزىتىدە ئۇلارنىڭ ئىلغار ئىش-ئىزلى-
رى تەشۋىق قىلىنىدۇ. لېكىن، كىم ئىلغار، كىم
ياخشى، ئۇلار بىلەن كارىمىز يوق، ئىلغارلارنى مەس-
خىرە قىلىمىز، ئۇلارنى ھۆرمەتلەش، ئۆزىمىزگە
ئۈلگە قىلىش بىز ئۈچۈن نومۇس. بىزنىڭ ھۆرمەت
قىلىدىغىنىمىز، تەرىپلەيدىغىنىمىز ئاغزىدا قۇرۇق
گەپنى، بىر قولىدا ھاراق بوتۇلكىسى، بىر قولىدا
پىچاق كۆتۈرۈپ يۈرىدىغان "نوچىلار"دۇر. ئۇلار ھە-
قىقىي ئەركەك ھېسابلىنىدۇ. بۇ يەردە، كىم مەست
بولۇپ قالسا، شۇنىڭ گېپى ئوڭ ھەم چوڭ بولىدۇ؛
كىم جىق ھاراق كۆتۈرەلىسە، شۇ ماختىلىدۇ. "ئاخ-

شام بىرسى بىر يەشىك پىۋا ئىچىپ، مەست بولماپ-
تۇ" دېسە، ھەممىمىزنىڭ ھۆرمىتى قوزغىلىدۇ.
مەنمۇ شۇنداق قىلالىسامكەن، دەپ ئويلاپ قالىمىز.
كىمكى ھاراق ئىچمىسە ياكى ئىچەلمىسە، شۇ ئوغۇل
بالا ئەمەس، ھېچكىم كۆزگە ئىلمايدۇ. ئوغۇللار ھا-
راق ئىچىشتە بەسلىشىدۇ. ئۆگىنىش جەھەتتە بەسلى-
شىمىز دەپ، قول ئېلىشقىنىنى مەن كۆرمىدىم.
ھاراق ئىچىپ، مەست بولۇپ، ياتاق، سىنىپنى
قالايمىقان قىلىدىغىنى، كوچىدا يېتىپ قالىدىغىنى
ئۇيغۇر ساۋاقداشلار. جېدەل چىقىرىپ تەنقىدلىنىدى-
غىنى ئۇيغۇر ساۋاقداشلار. خەنزۇ ساۋاقداشلارمۇ ئى-
چىدۇ، لېكىن كۆپ ئەمەس. ئۇلارنىڭ بىرەرسىنى
مەست ھالەتتە كۆرمىدىم. دەرستىن كېيىن، بىز
مەكتەپ ئالدىدىكى قاۋاقخانىلاردا توپ-توپىمىز بىلەن
ئولتۇرۇپ كېتىمىز. قاۋاقخانىغا سىغمىغانلىرىمىز
ياتاقتا سورۇن تۈزىمىز. بۇ چاغدا، خەنزۇ ساۋاقداش-
لارنىڭ كۆپچىلىكى كۈتۈپخانىدا بولىدۇ. بىز بىرىن-
چى كۈنى ھاراق ئىچسەك، ئەتىسى دەرسكە چىقماي
"ئاغرىق" بولۇپ ياتىمىز. بەزىلىرىمىز كۈن-كۈنلەپ
مەست ھالەتتە يۈرۈيمىز، دەرس بىلەن كارىمىز يوق.
ھاراق بىزنىڭ دوستىمىز، دىلكەشىمىز، مۇڭدىشى-
مىزغا ئايلانغان. يانچۇقتا پۇل تۈگىسە، قەرزگە ئې-
چىمىز. قەرز جۇغلاشسا، ئاتا-ئانىمىزنى ئالداپ خەت

يېزىپ، پۇل ئەۋەتىشكە قىستايمىز. شۇنىڭ بىلەن
كۈنىمىز ئۆتىدۇ.

6

مەكتەپ بىز ئۇيغۇر ساۋاقداشلارنىڭ ئارام ئالى-
دىغان ماكانى. تاماق، ياتاق، سۇ، توك... بۇ
نەرسىلەرگە بىزدىن ھەق كەتمەيدۇ. ئۆيىمىزدىن ئايدا
پۇل كېلىپ تۇرىدۇ. بىزدە غەم يوق، كۈن بويى
ئويناش، ياخشىراق ياشاش ئۈچۈن پالاقلايمىز. جاھان
نەگە تەرەققىي قىلدى؟ بىزنىڭ مەسئۇلىيىتىمىز نې-
مە؟ باشقا مىللەتلەرنىڭ ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلى-
رى قانداق ئۆگىنىدۇ؟ بۇنى ئويلاپ قويمايمىز. بىز
"ئۆگىنىشكە ۋاقىت يوق، شارائىت يوق" دەپ، ئا-
مالىنىڭ بارىچە ئۆگەنمەسلىكنىڭ "قازىنىنى ئې-
سىپ"، ئوقۇتقۇچىلارنى ئالدايمىز. ئەمەلىيەتتە،
بىزدە ھەممىدىن ۋاقىت كەڭرى. مەكتەپ بىزگە تو-
لۇق شارائىت يارىتىپ بەردى. مەكتەپ كۇتۇپخانىسى-
دىكى 500 مىڭدىن ئارتۇق كىتاب ۋە ھەرخىل گې-
زىت-ژۇرناللار بىزنىڭ پايدىلىنىشىمىزغا ئېچىۋې-
تىلگەن، قانداق كىتاب دېسەك تېپىلىدۇ. بىراق،
بىزدە ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىغا لايىق ئۆزلۈكى-
دىن ئۆگىنىش روھى يوق. مەكتەپ ئىچىدە، شەھەر-

دە ئۇياقتىن-بۇياققا چېپىپ يۈرۈپ ۋاقىت ئۆتكۈزى-
مىز. ئىمتىھان ۋاقتى بولمىسا، مىللىي تىل-يېزىق
قىرائەتخانىسى بوش قېلىپ، "ئاشىق-مەشۇق"لارنىڭ
سۆھبەتخانىسىغا ئايلىنىدۇ. دەرس ئۆگىنىشكە كىر-
گەن ئاز ساندىكى ساۋاقداشلار "ئاشىق-مەشۇق"-
لارنىڭ پاراڭلىرىدىن، غەيرىي ھەرىكەتلىرىدىن بىزار
بولۇپ، چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر بولىدۇ.

بۇ يەردە، ئالىي بىلىم يۇرتىغا لايىق مۇئەسسە-
سەلەر، ئوقۇتقۇچىلار بولغان بىلەن، ئالىي بىلىم
يۇرتىغا لايىق ئوقۇغۇچى ئەمەس.

7

تاماققا كىرسەك ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلارنىڭ مۇتلەق
كۆپ ساندىكىلىرىمىزنىڭ قاچىمىز يوق. بىر قاچىدا
بەش-ئالتەيلەن ئارقا-ئارقىدىن تاماق يەيمىز، باشقا
بىرسى تاماق يېگەن قاچىنى يۇيۇۋەتمەي يەۋېرىمىز.
بەزىلىرىمىز ناننىڭ ئۈستىگە پولۇ، لەڭمەن، گاڭپەن
ئېلىۋېلىپ، كۆتۈرۈپ يۈرۈپ يەيمىز. ئىتتىرىشمە-
سەك قورسىقىمىز تويمايدۇ. ئاشپەز ئۇستاملارنىڭ:
"ئالدىرىماي، رەتلىك كېلىڭلار!" دېگىنىنى ئاڭلى-
ماي، سۆڭەك تالاشقان ئىتتەك بىر-بىرىمىزگە خى-
رىس قىلىشىپ، تىللىشىپ تاماق ئېلىپ يەيمىز.

ئىشخانىمىزدىكى تاماق شىرەلىرى، كوزىلار ئاشقان تاماققا تولۇپ كېتىدۇ، پۈتۈن مومىلارنى، پاكىز تاماقلارنى تۆكۈۋېتىمىز. بۇ تاماقلارنىڭ ئاتا-ئانىمىزنىڭ قان-تەرىگە كېلىدىغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالىمىز...

تىلغا ئالسا سەسكىنىدىغان قىلىقلىرىمىز، ئادەتلىرىمىز بىلەن ئۆزىمىزنى ئالىي مەلۇماتلىق، مەدەنىيەتلىك دېيەلەمدۇق؟ ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى هاراققا، قۇسۇققا مىلىنىپ يۈرسەك، جەمئىيەتتىكى ئىشسىز قېرىنداشلىرىمىزنىڭ يارىماس ئىللەتلىرىنى ئەيىبلەشكە هەققىمىز بارمۇ؟! بىزنىڭ باشقا مىللەت ئوقۇغۇچىلىرىدىن نەرىمىز كەم؟!

8

باشقىلار "ئالغا!!" ساداسىنى ياڭرىتىپ، كۈنسېرى تەرەققىي قىلىۋاتسا، بىز ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلار ئۇيقۇدىن باش كۆتۈرەلمەي، هاراققا چىلىنىپ، پەس ئارزۇ-هەۋەسلەرگە مەپتۇن بولۇپ يۈرۈۋاتىمىز. "چەت ئەل ئۇنداق ياخشى، مۇنداق پەيزى" دەپ، ئۆزىمىزنىڭ شارائىتىدىن نارازى بولىمىز. ياخشى شارائىتنىڭ ئۆزىمىزنىڭ تىرىشچانلىقى بىلەن قولغا كېلىدىغانلىقىنى، بىزدەك ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچى-

لىرىدا زامانىۋى روھ بولغاندىلا مىللىتىمىزنىڭ روناق تاپىدىغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتسەك بولماسمۇ؟

كېسەلنى داۋالاش ئۈچۈن، ئاۋۋال كېسەلنى بايقاش، ئۆزىدە كېسەل بارلىقىنى ئېتىراپ قىلىش كېرەك. هېچقايسىمىز يۇقىرىدا سۆزلەنگەنلەرنى "قۇرۇق گەپ" دېيەلمەيمىز هەم ئۇنداق دېمەسلىكىمىز كېرەك. ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى بۇنى ئېتىراپ قىلىشىمىز لازىم. تەن ۋە روھىمىزنى چىرمىۋالغان ئىبلىس زەنجىرىدىن ئۆزىمىزنى قۇتۇلدۇرۇشىمىز لازىم. ئەتراپىمىزغا ئۆتكۈر كۆز بىلەن قاراپ، ئۆزىمىزنىڭ نېمە ئىشلارنى قىلىۋاتقانلىقىمىزنى، باشقا مىللەت ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ نېمە ئىشلارنى قىلىۋاتقانلىقىنى سېلىشتۇرۇپ كۆرەيلى ۋە ئۆزىمىزدە ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىغا خاس ساغلام بەدەن، كۆتۈرەڭگۈ روھ يېتىلدۈرەيلى!

ساۋاقداشلار، هەممە بىزگە كۆز تىكمەكتە!

«مىللىتىم ھەققىدە پاراڭ بولغاندا» ۋە «زەئىپ تەن، چۈشكۈن روھ» دېگەن ماقالىلەرنى ئوقۇغاندىن كېيىن

نەسىردىن نىياز

مەن ئۆز مىللىتىمنىڭ ۋە باشقا مىللەتلەرنىڭ
تارىخىنى، ئۆرپ-ئادەتلىرىنى، قائىدە-يوسۇنلىرىنى
ھەم مەدەنىيىتىنى بىلىشكە بەكمۇ قىزىقىمەن. شۇڭ-
لاشقا «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلىنىڭ يېڭى سا-
نىنىڭ تېزرەك يېتىپ كېلىشىنى تەقەززالىق بىلەن
كۈتىمەن. «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلىنىڭ
1995 -يىللىق 1 -سانىنى ئوقۇۋېتىپ ئالدى بىلەن
جاپپار قاسىمنىڭ «مىللىتىم ھەق-قىدە پاراڭ بولغان-
دا. . . » دېگەن ماقالىسىنى كۆرۈپ قالدىم ۋە مەندە
بۇ ماقالىنى ئوقۇش ئىستىكى تۇغۇلدى. جاپپار قاسىم
ماقالىسىدە ئۆزىنىڭ ”ئەينەك“لىك رولىنى ياخشى ئۆ-
تەپ، مىللىتىمىزنىڭ تىلىدىكى، تېنىدىكى، دىلىدى-
كى زەئىپلىكنى پەردەزلىمەستىن، راستچىللىق بە-
لەن ئەينەن كۆرسىتىپ، مىللىتىمىزنىڭ ناچار تە-

رەپلىرىنى دادىل ئېچىپ ئوتتۇرىغا قويغان.
ئاپتور ئۆز ماقالىسىدە، ئىسلاھات ۋە ئىشىكنى
ئېچىۋېتىش ئارقىلىق ئىقتىسادىي ئەھۋالىمىز ياخشى-
لانغاندىن كېيىنكى جەمئىيىتىمىزدىكى ۋە مىللىتى-
مىز ئارىسىدىكى بىر قىسىم ئەھۋاللارنى: مىللىتى-
مىز ئارىسىدىكى بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ پۇلنى
خەجلەيدىغان جاي تاپالماي، ئۆزىنى پاراغەتلىك تۇر-
مۇش قوينىغا قارىغۇلارچە ئېتىش، بەزىلەرنىڭ توي--
تۆكۈنلەرنى ھەددىدىن زىيادە ھەشەمەتلىك ئۆتكۈزۈپ
”يۈز-ئابروي“ تېپىش، يەنە بەزىلەرنىڭ ئۆز مىللىتى-
نى كۆككە ئۇچۇرۇپ، ئۆز مىللىتى تېنىدىكى جارا-
ھەتلەرنى چىرايلىق پەردازلار بىلەن يېپىش، يەنە بىر
قىسىم كىشىلەرنىڭ مىللىتىمىزنىڭ بەزى ناچار ئىل-
لەتلىرىنى كۆرۈپ، ئۆز مىللىتىدىن يۈز ئۆرۈش،
يەنە بەزىلەرنىڭ ئۆزىنىڭ مىللىي غۇرۇرى ۋە مىللىي
ئەنئەنىسىنى يوقىتىپ، ھېيت-بايرام ۋە توي-تۆكۈن-
لەردە ھاراق ئىچىپ، ئۆزئارا ئىتتىپاقسىزلىق تۇغ-
دۇرۇپ، كوچىلاردا مەينەتچىلىككە مىلىنىپ يېتىپ
قېلىشتەك يىرگىنچلىك ئىللەتلىرىنى يازغان، مىل-
لىتىمىز ئارىسىدىكى ئاشۇ بىر قىسىم ”قاپاق نوچى“-
لارغا جىددىي سىگنال بېرىپ، ئۇلارنى جەڭ ئاغزىدىن
قايتۇرۇپ كېلىش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ يولىدىكى خوخا--
تىكەنلەرنى ئۆز قەلىمى ئارقىلىق چېپىپ، ئېچىپ

تاشلاپ، ئۇلارنىڭ هالاكەت يولىغا ”قىزىل چىراغ“
يېقىپ، ئۇلارنى قۇتقۇزۇۋېلىش ئۇچۇن ئۆز پىكرىنى
بايان قىلغان، مىللىتىمىز ئارىسىدىكى ئاشۇنداق بىر
قىسىم كىشىلەرگە كاللىسىنى سىلكىۋېتىش ۋە قول-
قىنىڭ توپىسىنى قېقىۋېتىش توغرىسىدا مۇراجىئەت
قىلغان، مىللىتىمىزنى ئاشۇنداق بىر قىسىم ”ئازغان
بىچارە“لەرنى قۇتقۇزۇۋېلىشقا چاقىرغان.

دوستلار! مىللىتىمىز ئارىسىدىكى ئاشۇنداق بىر
قىسىم كىشىلەرنى قۇتقۇزۇۋېلىش بىر ياكى بىرقانچە
كىشىنىڭ مەجبۇرىيىتى بولماستىن، بەلكى بىر پۈ-
تۈن مىللەتتىكى بارلىق كىشىلەرنىڭ مەجبۇرىيىتى
ھېسابلىنىدۇ. شۇڭلاشقا، ئۇلارغا دوستلۇق قول-
مىزنى سۇنۇپ، ھىممەت ئېتەكلىرىمىزنى كەڭرى
ئېچىپ، ئۇلارنى قۇتقۇزۇۋېلىش ۋە مىللىتىمىزنىڭ
ساپاسىنى ئۆستۈرۈش ھەربىر ئۇيغۇر پەرزەنتىنىڭ
مۇقەددەس بۇرچى ھېسابلىنىدۇ. مەن بۇ ماقالە ئار-
قىلىق، ئۆز مىللىتىمگە بولغان چۈشەنچەمنى خېلى
ئاشۇردۇم، ئىللەتنى تونۇتۇپ، مىللەتنى گۈللەندۈ-
رۈشكە قەدەم تاشلاش ئىرادىسىگە كەلدىم.

بۇ ماقالىنى ئوقۇپ قىزىقىشىم ئۇلغىيىپ بىر-
دىنلا يەنە ”0“، ”60“ رەقەملىرى ۋە بىر ياشنىڭ
ئالدىقاندا ئاقتۇر خىياللارغا چۆكۈپ تۇرغانلىقىغا، بىر
ئوغۇل بالىنىڭ ئۆزۈن بوتۇلكىنى كۆتۈرۈۋالغانلى-

قىغا، بىر يىگىتنىڭ تاماكا ئىسى ئىچىگە غەرق بو-
لۇپ كەتكەنلىكىگە، چىرايلىق كىيىنىۋالغان كالتە
چاچ بىر قىزنىڭ سۈرىتىگە كۆزۈم چۈشۈپ قالدى.
شۇنىڭ بىلەن بۇ ئەسەرنىڭ «زەئىپ تەن، چۈشكۈن
روھ» دېگەن ماۋزۇسىغا بېرىلىپ بۇ ماقالىنى ئوقۇش-
قا باشلىدىم.

بۇ ماقالىنى ئوقۇۋېتىپ ئۆز-ئۆزۈمگە: ”خۇدايا
توۋا! 11 يىل جاپا تارتىپ ئوقۇپ ۋەتەننىڭ، مىللەت-
نىڭ، ئاتا-ئانا، ئوقۇغۇچى-ئۇستازلارنىڭ كۈتكەن
ئۈمىدى بىلەن ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش پۇرسىتىگە
ئېرىشكەن ئوقۇغۇچىلار ئۇ يەرلەردە ئۆزىنىڭ نېمە
ئىش قىلىۋاتقانلىقىنى ۋە ئاتا-ئانىسىنىڭ جاپا تارتىپ
تاپقان پۇلىنىڭ نەگە كېتىۋاتقانلىقىنى، ئۆزىنىڭ رو-
ھى ۋە جىسمانىيىتىنىڭ قانچىلىك زەئىپلىشىپ كەت-
كەنلىكىنى ئويلاپ قويامدىغاندۇ؟ ئېھتىمال ئۇلارمۇ
رادىئو-تېلېۋىزورلاردىن خەلقئارا خەۋەرلەرنى ئاڭ-
لاپ، يېرىم ئايلىق سۆھبەتلەرنى ئوقۇيدىغاندۇ-ھە!
خەلقئارالىق ئىلىم-پەن، تىببىي ساھە، سەھىيە،
پەن-تېخنىكا، تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرىگە قاتناشقان
ئۇيغۇر بالىلىرى قانچىلىك؟ نېمە ئۇچۇن ئۇيغۇرلار-
دىن دوكتور، پروفېسسور، ماگىستىر بولغانلار بار-
ماق بىلەن ساناپ بېرەلىگۇدەكلا، دېگەن سوئاللارنى
ئويلامدىغاندۇ؟ ئاتا-ئانا ۋە ئوقۇتقۇچى-ئۇس-

تازلىرىنىڭ ئۆزىگە سىڭدۈرگەن قان-تەرىنى ئويلى-
دىغاندۇ؟ ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئىمتىھانلاردا كۆز بويام-
چىلىق قىلىپ كۆچۈرۈپ يۈرۈپ ئاران-تەستە 60
نومۇر ئېلىشى بىلەن ھېلىقى شۋېتسارىيىلىك بىر
قىزنىڭ چەت ئەل ئەدەبىياتى ئىمتىھانىدا 95 نومۇر
ئېلىپ تۇرۇپمۇ ئۆكسۈپ يىغلىغانلىقىنى سېلىشتۇ-
رۇپ باقمىغانمىدۇ؟ نېمە ئۈچۈن مىللىتىمىز كىشى-
لىرىنىڭ تەن سالامەتلىكى ناچار، تەن قۇۋۋىتى ئا-
جىز، ئەقلىي قۇۋۋىتى تۆۋەندۇ دېگەنلەرنى ئويلىمى-
غاندۇ؟" دېگەن سوئاللار مېڭەمنى قوچۇۋەتتى.

يېقىندا بىزنىڭ يۇرتتىكى بىر ئالىي مەكتەپ
ئوقۇغۇچىسى بىلەن سۆھبەتلىشىپ قالدىم:

— ئالىي مەكتەپ دېگەن ئاجايىپ ياخشى بىلىم
بۇلىقىدۇر-ھە؟ — دەپ سورىدىم ئۇنىڭدىن، ئۇ ئاغ-
زىنى پۇرۇشتۇرۇپ تۇرۇپ:

— نەدىكىنى، كۈنلەر ئويۇن-تاماشا بىلەن ئۆتۈ-
ۋاتىدۇ، ئويۇنغا ئارىلاشمىساڭ تىلغا قالىسەن، شاڭ-
خوغا قالىسەن، — دېگەنىدى. مانا ئابلىكىم ئابلى-
مىتمۇ خۇددى كۆپ ساندىكى ئۆتكۈر پىكىرلىك كى-
شىلەرگە ئوخشاش ئۆز مىللىتىنىڭ تەقدىرىگە كۆڭۈل
بۆلىدىغان ۋە ئالىي مەكتەپ ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلىرى-
نىڭ تۇرمۇشىنى يېزىش ئارقىلىق، ئۇلارنىڭ نېمە
ئىش قىلىۋاتقانلىقىنى ئۇلارغا ئېيتىش ۋە ئۇلارغا

جىددىي سىگنال بېرىش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ روھى ۋە
جىسمانىيىتىدىكى ئۆسمىلەرنى ئۆز قەلىمى ئارقىلىق
كېسىپ تاشلاپ، ئۈمىدلىك نوتىلارنىڭ ۋاقىتسىز قۇ-
رۇپ قاقشال بولۇشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئوي-
لانغان ۋە باش قاتۇرغان. ئەي، "بىر قىسىم يۇقىرى
مەلۇماتلىق ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى" ئۆزۈڭلار-
نىڭ قانداق يولغا كىرىپ قالغانلىقىڭلارنى ۋە نېمە
ئىش قىلىۋاتقانلىقىڭلارنى ئويلاپ قويۇڭلار ھەم تۇمان
باسقان ئەقىل ئورمانلىقىڭلاردىكى تۇماننى سۈرۈپ
چىقىرىپ، ئۆز "قالپاق"لىرىڭلارغا لايىق ئىش قى-
لىڭلار! بىزگە شانلىق ئۈلگە بولۇڭلار. ھۆرمەتلىك
ئابلىكىم ئابلىمىت ئاكىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنمۇ قەلە-
مىنى توختىتىپ قويماي، كۆپلەپ ياخشى ئەسەرلەرنى
يېزىپ تۇرۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

(ئاپتور: يەكەن ناھىيىلىك مىللىي تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ تولۇق 3-يىللىق 4-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى)

”يىپەك يولى“نىڭ قايتا ئېچىلىشى ۋە ”تۆگە قۇشى“ روھى

ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن

”ئويغاتماق— ئەڭ مۇشكۇل ئىش، چۈنكى، ئۇ
ھەر ئىككى تەرەپنى بىئارام قىلىدۇ“
—«ئىنجادىيەتنامە» دىن

يۇرتىمىز ۋە خەلقىمىزنىڭ تارىختىكى شۆھرە-
تىلىك مەدەنىيەت گۈلزارىنى سۇغىرىپ كەلگەن خەلقئا-
را ئالاقە يولى— ”يىپەك يولى“ قايتا ئېچىلدى! مىلا-
دىدىن ئىلگىرىكى زامانلاردىن تاكى يېقىنقى زامان
دېڭىز-ئوكيان قاتنىشىغىچە داۋام قىلغان يىپەك يولى
ئالاقىلىرىنىڭ سىمۋولى بولغان ”تۆگە“ يېڭى يىپەك
يولىنىڭ ئېچىلىشى بىلەن ”قاناتلىق تۆگە “ئوبرازىدا
قايتا نامايان قىلىندى. بىزنى تەقەززا قىلغان كەلگۈ-
سى بىزنى كۈتۈپ تۇرغان كەلگۈسىگە ئايلانماقتا!
”تۆگە“ سىمۋول قىلىنغان يىپەك يولى زامانلى-
رىدا ئەجدادلىرىمىز شەھەر-قەلئەلەرنى ھالقا قىلغان
ئاۋات بوستان مەدەنىيىتى يارانتقان، ھۈنەرۋەز ۋە

خەلقئارا سودىگەر خەلق سۈپىتىدە دۇنياغا تونۇلغان،
پەلسەپە ۋە تەبىئەت پەنلىرىدە قامۇسى ئالىملارنى يې-
تىلدۈرگەن، مۇشۇ ئاساستا سەنئەتتە داڭ قازانغان-
دى. ئۇ چاغدىكى تەكلىماكان چۆللۈكى دىيارى مەدە-
نىيەت چۆللۈكى ھالىتىگە چۈشۈپ قالغان بولماس-
تىن، ئەكسىچە ساياھەتنامە مۇئەللىپلىرىگە ئالتۇن
ئىلھام بېغىشلىغان مەدەنىيەت دەھلىزى ئىدى.
”تۆگە“ سىمۋول قىلىنغان ئاۋات ئەسىرلەر خا-
رابىلىرىنى ئۇغۇت قىلىپمۇ باياشاتلىققا ئىگە بولالمى-
دۇق. ئەمدى ”قاناتلىق تۆگە“ سىيما قىلىنغان يېڭى
ئەسىرلەر تىزمىسى ئالدىدا تۇرىمىز. بۇ غايەت كاتتا
ھادىسىنى يېتەرلىك مەنىسى بىلەن ھېس قىلىدىغان
كىشىلەر ئاز بولسىمۇ، ئۇنى كەلگۈسى تارىخچىلىرى
ئېپتىخارلىنىپ تىلغا ئالىدۇ.
ئويلاپ قالدىم. ”تۆگە“ بىلەن ”قاناتلىق تۆگە“
نىشانلانغان تارىخىي دەۋرلەر ئارىسىدا ئۆتكەن زۇلمەت-
لىك ئەسىرلەرگە نېمىنى سىمۋول قىلىش لازىم؟ بۇ
بىر سىمۋولنىڭ ئىخچاملاش ۋە ھېس قىلدۇرۇپ تەر-
بىيىلەش كۈچى ناھايىتى چوڭغۇ! مېنىڭچە ”تۆگە
قۇشى“نى سىمۋول قىلىش كېرەك، ئەلۋەتتە!
شۇنداق، بىز بۇ جاھالەتلىك ئەسىرلەردە ئىلىم
ۋە ھېكمەتتىن ئايرىلىپ، ئىشانلىق ۋە مەزھەپ مۇرت-
ۋازلىقى لاتقىسىغا پاتتۇق. ”ئاق تاغ“، ”قارا تاغ“

بولۇۋېلىپ، قان توٚكتوك، ئويغاتقۇچى مەشرەپ، زە-
لىلى، خاراباتى، ئەزىزى ۋە خالىقلارنى خارلاپ سىرت-
تىن كەلگەن مەختۇم ئەزەم، يۇسۇپ چاڭموزىلارنى
ئەۋلىيا ئەزەم قىلىپ، ياسالما مازارلارنى تاۋاپ قى-
لىپ ياتتۇق. قولىمىزدىن كەلگىنى داپ تاراڭشىتىپ
ئۇسسۇل ئويناش بىلەن مەدداھلىق ۋە ھاپىزلىق بول-
دى! ئاخىر بىر تال قەنت، بىر تال مىخ، بىر تال
سەرەڭگىنىمۇ چەتتىن ئالىدىغان كۈنگە قالدۇق!

يىپەك يولىنىڭ خارابلىشىشى خەلقئارا تارىخي
خاراكتېرلىك ھادىسە ئىدى. بىز بۇ تاشقى مۇھىت
ئىچىدە بارغانسېرى بېكىنمىچىلىك بىلەن شۇغۇللان-
دۇق. بىر پۈتۈن ئۇيغۇر مىللىتىنى بىرقانچە ۋىلا-
يەت-ناھىيىلەر بويىچە قاماپ تاشلاپ، بىر-بىرىدىن
ئۈركۈيدىغان، بىر-بىرىنى چەتكە قاقىدىغان "يۇرت-
ۋازلىق پسىخولوگىيىسى" تەييارلىنىۋالدۇق. بىر زا-
مانلاردا ۋاڭ يەندى، يىللۇچۇسەي، ماركوپولو ۋە بىر
توپ ئەرەب ساياھەتچىلىرى قەلىمىدە ئىزچىل "ئۇي-
غۇر" دەپ تىلغا ئېلىنىدىغان ئىبارە كېيىنچە رادلوۋ،
مالۇۋ، روبوۋىسكى، ۋەلىخانوۋ قاتارلىقلار قەلىمىدە
"قۇمۇللۇقلار"، "تۇرپانلىقلار"، "تارانچىلار"، "دو-
لانلىقلار"، «قەشقەرلىقلەر"، "ماچىنلىقلار" دەپ يې-
زىلىدىغان بولدى. ئۇيغۇر ئىبارىسى پەقەت "سېرىق
ئۇيغۇر"لارنىڭ نامىدىلا قالدى. گەرچە بۇ ئەسىر-

يېڭى مەدەنىيەت مەشئەلچىلىرى تەشەببۇسى ۋە ئۇيغۇر
مەدەنىيەت-مائارىپىنىڭ ئىلھامىدا "ئۇيغۇر" ئىبارە-
سىنى ھەممىمىز ئېغىزدا، قەغەزدە، ۋىۋىسكا ۋە تام-
غىلاردا ئېتىراپ قىلغان بولساقمۇ، لېكىن روھىيەت-
تە، ئاستىنقى ئاڭدا تېخى قوبۇل قىلىپ كېتەلمە-
دۇق. مۇھەببەت-نەپرەت سىزىقىدا، ھالاۋەت تەقسىم
قىلىش چۈمۈچىدە، مەسىلە ھەل قىلىش تەستىقىدا،
دوستلىشىش ۋە مۇراسىم داستىخانلىرىدا، باھا-تەق-
رىز زۇۋانلىرىدا، ئۆرلەش-چۈشۈش تاناپلىرىدا، كى-
رىم-چىقىم سېتىكىلىرىدا تېخى "ئۆز يۇرت بالىسى"،
"ئۆزگە يۇرت كالىسى" ئالاڭلىقى ئېغىر! مىللىي
مەدەنىيەت ئارغىماقلىرىنىڭ بەيگىسىگە قويۇلغان تو-
ساق شادىلىرى ھەر بىر يۇرت بويىچە بىردەك ئەمەس!
بۇ بولمىغۇر، ھالاك قىلغۇچ ئاپەتنى جىن-شەيتانلار
ئەمەس، "ئۆز يۇرت" ئەزىمەتلىرى بەجا كەلتۈرۈپ
تۇرۇپتۇ. تاماقخانىلارغا كىرىشتىمۇ "ئۆز يۇرت"
خىزمەت تەقسىماتىدىمۇ "ئۆز يۇرت" ماقالە-كىتاب
نەشىر قىلىشتىمۇ "ئۆز يۇرت"، ساداقەت بىلدۈرۈش-
تىمۇ "ئۆز يۇرت"، ئۆلۈم-يېتىمدىمۇ "ئۆز يۇرت"!
پەقەت "توتېم" پاسونىدا بەدەنگە گۈل چېكىش بىلەن
"شامان" قىياپىتىدە گىرىم قىلىشلا قالدى!

سىرتقا قارىتا ئىشكنى ئېچىۋېتىش شامىلىدا
ھەر بىر ناھىيىلەرگىچە كۆپلىگەن كىتاب-ژۇرنال

يايمىلىرى كەڭ تارقالدى. ئۇنىڭدا مەملىكەتنىڭ ھەممە يېرىدىن، ھەتتا تەيۋەن، شياڭگاڭلاردىن كەلتۈرۈلگەن خەنزۇچە كىتاب-ژۇرناللار ئەركىن سېتىلماقتا. مەن پات-پاتلا يىراق ئۆلكە-شەھەرلەردە چىقىدىغان ژۇرناللارنىڭ ئەسەر ئەۋەتىش تەكلىپلىرىنى تاپشۇرۇپ ئالىمەن، بۇ گۈللەش مۇھىتى بىلەن گۈللەش روھىيىتى ئالتۇن ئۈزۈككە ياقۇت كۆزدەك بىرلەشكەن مەنزىرىنىڭ ئىپادىسى، بىزدىچۇ؟ بىر ۋىلايەتنىڭ ژۇرنىلىنى باشقا ۋىلايەتلەردە، ھەتتا ئۇرۇمچىدە كۆرۈش مۇمكىن ئەمەس. بىزدە خېلى كۆپ ژۇرنال نەشىر قىلىنىدۇ. ئەمما، ئۇ خۇددى مەھبۇس تامىقىدەك ئۆز-ئۆزىنى قامال قىلغان روھىيەت سىپىلى— ئۆز يۇرت دائىرىسىدىلا ھەزىم قىلىنىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ھەربىر ۋىلايەت ژۇرناللىرى ئۆز يۇرت كىشىلىرىنىڭ ئەسەرلىرىنى ئېلان قىلىپ، ئۆز يۇرت كىشىلىرىگىلا ئەۋەتىلىدۇ.

يېقىندىن بېرى، يەرلىك شىۋىلەرنى يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلات سۈپىتىدە ماختاپ كېڭەيتىدىغان، يەنى ئىسىم-فامىلىلەر ئاخىرىغا "ئارتۇشى"، "كەلپىنى"، "دولانى"، "لەمجىنى" دېگەنلەرنى ھەتتا تېخىمۇ كىچىك كەنت ناملىرىنى قوشۇپ ئاتايدىغان باشلامچىلار چىقىپ قالدى! يىراق ئەللەردە مۇساپىرەتتە قوللىنىلغان بۇ يۇرت ناملىرىنى ئۆز يۇرتىدا

"توتېم" ئورۇقداشلىقى تامغىسى قىلىۋېلىش قايسى روھىيەتتىن ئېتىلىپ چىققاندۇ-ھە؟! يېڭى يېپەك يولى ئېچىلدى! ئەمما مەھەللى مەدەنىيەت بىكىنمىچىلىكىنىڭ پېچەتتى بۇزۇلغىنى يوق! "قاناتلىق تۆگە" پائالىيەتكە كىرىشتى! ئەمما "تۆگە قۇشى" بېشىنى قۇمغا تىقىۋېلىشتىن خالاس بولغىنى يوق! بۇ ھال داۋاملىشىدىكەن، قەدىمىي يىپەك يولى ئەزىمەتلىرى بولغان ئۇيغۇرلار خۇددى كۆكۈم-تالقان بولغان بوتۇلكا سۇنۇقلىرىدەك بىر زاماندىكى شېشىلىك ھالىدىن قالغان كىرىستاللىرىنى ئاپتاپ نۇرىدا يالتىرىتىپ ماختىنىشتىن باشقا، يېڭى شەربەتكە مۇيەسسەر بولالمايدۇ. بۇ يېڭى يىپەك يولى ھېكمەتلىرىدىن داۋاملىق چەتتە قېلىشقا ئېلىپ بارماسلىقى مۇمكىن ئەمەس.

ھەي، ئەتتەڭ! لۇشۇن ئەپەندى "ئاكيۇ" روھىنى سىزىپ بەرگەندەك، "تۆگە قۇشى" ئەرۋاھىنى تەسۋىرلەپ بېرەلەيدىغان ئەقىل ۋە قول قاچان قەلەم تۇتاركى. . . .

بىز مۇشۇنداق ئانىمۇ؟

پەزىلەت ئىسرائىل

—مانا باغقىڭىز، ئالدىمىزدىكى يەكشەنبە كۈنى، ئۇنتۇپ قالماڭ! —دېدى ئۇ ئالدىراشلا. ئۇھ، يەنە باغاق، بايلا تېخى شۇ يەكشەنبە كۈنى كەچتە ئۆتكۈزۈلىدىغان ۋېچىركىنىڭ باغقىنى تاپشۇرۇۋالغانىدىم، مانا ئەمدى بۇ باغاق! باغاققا خۇش ياقماسلىق بىلەن قارىدىم: ”. . . قىزىمىز×××نىڭ بۆشۈك تويى مەرىكىسىگە تەكلىپ قىلىمىز“! هوي، بۇ خانقىز دۇنياغا كۆز ئېچىپ ئانچە ئۇزۇن بولمايلا مەن ئۇنى مۇبارەكلەپ بارغان ئىدىمغۇ؟ ئۇلار بۇنى ئۇنتۇپ قالغانمىدۇ-يا؟ ياكى پارتىزان شەكلىدە يوقلاپ بېرىش هېساب بولمامدىكىنە؟ يەكشەنبە، قەدىرلىك يەكشەنبە، ئالتە كۈنلۈك خىزمەتنىڭ هاردۇقىنى چىقىرىدىغان، يىغىلىپ قالغان ئۆي ئىشلىرىنى قىلىنىۋالىدىغان مۇشۇ يەكشەنبىمۇ ئۆزۈمنىڭ ئىختىيارىدا بولماي قېلىۋاتىدۇ! ئەجەب ئىش! خەقلەر بالىنى باشقىلارغا تۇغۇپ بەرگەندەك ئۇستى-ئۇستىلەپ مەرىكە ئۆتكۈ-

زۈۋاتقان، ئەمدى بىرىنىڭ تويىنى تۈگىتىپ تۇرساڭ، بىرىنىڭ بۆشۈك تويى، بىرىنىڭ سۈننەت تويى، بىرىنىڭ ئۆي تويى! هازىر بۇ تويلارمۇ ئاز كېلىپ قالغاندەك ”قاتار چاي“، ”ئەمەل چېيى“، ”ئۇزىتىش چېيى“، ”كۈتۈۋېلىش چېيى“. . . يەنە ئاللىقانداق توي، چايلار بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى كېلىۋاتقان . . . مېنىڭمۇ 18 ئايلىق بولغان قىزىم بار. خىزمەتداشلىرىم ”بۆشۈك تويىنى قاچان ئوينايمىز؟“ دەپ تولا سوراپ هاردى، مەن خالىمىدىم. مۇشتۇمدەك بالا ئۆزىنىڭ شەرىپىگە ئۆتكۈزۈلۈۋاتقان ئۇنداق مەرىكىلەرنى بىلەمدۇ؟ بۇ ئەمەلىيەتتە ئۆزىنىمۇ، باشقىلارنىمۇ قاقشىتىش، توغرىسىنى ئېيتقاندا ”داستىخان يىغىۋېلىش“تىن باشقا نەرسە ئەمەس!

ئەمدى هېلىقى ۋېچىركىنىڭ گېپىگە كېلەي، شۇ يەكشەنبىدە هېلىقى ئارزۇلۇق قىزنىڭ بۆشۈك تويىغا بوينۇمدىن باغلىغاندەك بارغاندىن كېيىن، كەچتە ۋېچىركا سورۇنىغا داخىل بولدۇم، مانا نۇرغۇن زورۇقۇشلار، ئاچچىق يۇتۇشلار بەدىلىگە ئۆتكۈزۈلۈۋاتقان ۋېچىركا، زال ئاجايىپ هەشەمەتلىك بېزەلگەن. ئۇنىڭغا ياراشتۇرۇپ، تاكىلداپ مېڭىپ يۈرگەن، شەهەر ئالغاندەك مەغرۇر گىدىيىپ ئولتۇرۇشقان خانىم-قىزلار، ئۇلارنىڭ كۆزلەرنى ئالىچەكمەن قىلىۋېتىدىغان پۇزۇر ئۇستىۋاشلىرى، تېخى بىر-

نەچچە ھەپتە بۇرۇنلا تويى بولغان يىگىت-قىز ئالدى-
راش يۈرۈپ مېھمان كۈتمەكتە، يىگىت كۆلۈمسى-
رەشكە ھەرقانچە ئۇرۇنسىمۇ، ئىچ-ئىچىدىن ئۆرلەپ
تۇرغان خاپىلىقى تەبەسسۇمگە ئورۇن بەرمەيدۇ. چۈن-
كى، ئۇ ئېغىر توي چىقىملىرى بىلەن ھالسىرىغان،
تېخى ئۇھ دەپ دېمىنى ئېلىۋېلىشقا ئۈلگۈرمىگەن ئا-
تا-ئانىسىنى قاقشىتىپ، بۇ قۇيرۇقچە مەرىكىنى ئۆت-
كۈزۈۋاتقىنىغا نارازى. خانىشلاردەك ئېسىل كىيىنى-
ۋالغان ئاۋۇ ئايالنىڭ ناز قىلىپىمۇ، تەئەددى قىلىپمۇ
ئاخىر بۇ رەسمىيەتنى بېجىرىشكە مەجبۇر قىلغىنىغا
نارازى، ئۇ ئاخىر ئايالىنىڭ رايىغا باقتى، باقمىسا
بولامدۇ. ئۇ دېگەن پۈتۈن-سۆرۈك بىر ئەركەك،
شۇنچە مۇشكۈل توي ئىشىدىمۇ زەپەر قۇچقان ئەزىمەت
تۇرسا، غۇلىچى تۈگەپ، غېرىچى قالغاندا چىدىمىسا
بولمايدۇ-دە ئەلۋەتتە!

يۇقىرى ئاۋازدا چېلىنىۋاتقان مۇزىكا، ھەرخىل
تۇرق-قىياپەت، ھەر خىل چىرايلارغا قاراپ ئويغا
چۆكتۈم، بىزدە مۇشۇنداق مەرىكىلەر، شەكلى ئۆز-
گەرگەن رەسمىيەتلەر نېمانچە كۆپتۇ؟ بۇرۇنقى قىل-
مىسا بولمايدىغان ساناقلىقلا مەرىكىلەر ھازىر شاخلى-
نىپ، باللاپ كۆپىيىۋاتىدۇ. بۇنىڭغا چەك قويىدى-
غان، ئۇنى توسىدىغان جامائەت پىكرى يوقمىدۇ؟
ئېنىقكى، ئەتراپىمدىكى كۆزنىڭ يېغىنى يىگۈدەك

چىرايلىق كىيىنىشىپ قېتىپ ئولتۇرۇشقان ئاۋۇ خې-
نىملار ئۆچپىسىدىكى مودا كىيىملىرىنى، ۋاللىداپ
تۇرغان يالتىراق مېتاللىرىنى كۆز-كۆز قىلىشتا بو-
لىكىدىن ياخشى سورۇن تاپالمايدىغانلىقىنى ياخشى بى-
لىشىدۇ، ئەتەي قوللىرىنى ناز بىلەن سوزۇشۇپ
ئۇستەلدىكى يېمىشلەردىن ئالغانداك قىلىشىدۇ، ئە-
مەلىيەتتە بولسا بارماق-بېغىشلىرىدىكى ئالتۇن جاب-
دۇقلىرىنى باشقىلارغا كۆز-كۆز قىلىشىدۇ. مۇشۇن-
داق چاغدا زالغا يەنە بىر مېھمان كىردىمۇ ھەممىسى
كوماندا بەرگەندەك تەڭلا بويۇنلىرىنى قاقىرلاردەك
سوزۇشۇپ، بۇ مېھماننىڭ چېچىدىن تارتىپ پۇتىنىڭ
ئۇچىغىچە، قۇلاق بويۇنلىرىدىن تارتىپ بارماقلىرىغى-
چە ئالا قويماي ئىنچىكىلىك بىلەن تىنتىپ چىقىدۇ،
ئەگەر بۇ مېھمان ئۆزىنى كۆرسىتىشنى بىلىدىغان
مۇنداق سورۇنلارنىڭ قەدىر-قىممىتىنى ياخشى چۈ-
شىنىدىغانلاردىن بولسا، بەدىنىنى ئەركىن چايقاپ،
ئۇچ قەدەمدە بارىدىغان يەرگە ئالتە قەدەمدە ئاران
بېرىپ بولىدۇ، بۇ چاغدا ئۆزىنى سورۇننىڭ گۈلى
ھېسابلىشىپ ئولتۇرۇشقان خانىملار ئۇنىڭ ئۇستى-
ۋاش، زىبۇزىننەتلەردە ئۆزىنى بېسىپ چۈشىدىغانلى-
قىنى ھېس قىلىپ قالسا، كۈلكىگىمۇ، يىغىغىمۇ
ئوخشىمايدىغان بىر خىل ئىپادە بىلەن ئۇنىڭغا باشقا
تەرەپتىن ئەيىب ئىزدىمەكچى بولۇشىدۇ. ئەگەر يېڭى

مېھمان سەل بىچارە، ”زاماننىڭ كەينىدە قالغان“لار-
دىن بولسا كۆرۈك: بىر-بىرىگە قاراپ سەت ھىجىي-
شىپ ئۇنى مەسخىرە قىلىشىدۇ، كەمسىتىشىدۇ! ئۇ-
نىڭ بۇ سورۇنغا لايىق ئەمەسلىكىنى، ئۆزلىرى بىلەن
بىر ئۇستەلدە ئولتۇرۇشقا تېخىمۇ لايىق ئەمەسلىكىنى
ئىما-ئىشارەتلەر بىلەن بىلدۇرۇشىدۇ، مانا بۇ بىزنىڭ
ئاياللىرىمىز! ئۆزىنىڭ قىممىتىنى ئۇستىگە ئارتقان
ئالا-بۇلىماچ لاتا-پىتىلەر بىلەن ئۆلچەيدىغان، قوش-
لاپ سېلىنغان يالتىراق مېتاللار بىلەن ئۆلچەيدىغان
ئۇيغۇر ئاياللىرى! ئۇستەلدە بىر-بىرىنى ئىتتىرى-
شىپ، پېتىشماي تۇرغان رەڭگارەڭ قورۇملارغا قا-
راپ، رايونىمىزنىڭ كەڭرى يېزىلىرىدا ياشاۋاتقان،
ئېتىز بىلەن ئېغىلنىڭ ئارىسىدا قاتراپ ئۆمرى ئۆتۈ-
ۋاتقان جاپاكەش دېھقانلىرىمىزنى، دېھقان ئاياللىرى-
مىزنى ئويلىدىم، بىز مۇشۇنداق سورۇنلاردا مەست-
ئەلەس بولۇپ يۈرگەنلىرىمىزدە، ئېغىر ئەمگەك،
مال-چارۋا بېقىش بىلەن ئۆمرى ئۆتۈۋاتقان، ئاچچىق
توپا، كۆل-توزاننىڭ دەستىدىن چىرايىمۇ توپا رەڭگە
كىرىپ قالغان، بالدۇر قېرىپ كېتىۋاتقان ئاشۇ جاپا-
كەش ئاياللىرىمىزنى خىيالىمىزغا كەلتۈرىمىزمۇ؟!
مىللىتىمىزنىڭ، بالىلىرىمىزنىڭ تەقدىرى قانداق بو-
لىدىغانلىقى ئۈستىدە ئويلىنىپ بېقىش بىزنىڭ كاللى-
مىزغا نېمىشقا كىرمەيدۇ؟! مىللەتنىڭ كېلەچىكىگە

ۋەكىللىك قىلىدىغان ئەۋلادلارنى ئاپىرىدە قىلىۋاتقان
ئاياللىرىمىزنىڭ ساپاسى زادى قانچىلىك؟! بۇ مەسى-
لىلەرنى ئالىي بىلىم يۇرتلىرىدا سىستېمىلىق مەدەنى-
يەت تەربىيىسى ئالغان، ئەمما ئالغان بىلىمىنى كى-
يىنىش، تارىنىشتىن باشقىغا ئىشلىتىشنى بىلمەيدى-
غان ماۋۇ ئاياللىرىمىز خىيالىغا كەلتۈرۈشمىگەن
يەردە، كۈن بويى تۈگىمەس ئۆي ئىشلىرى بىلەن
ھالسىراپ بېشى ياستۇققا ئاران ئۇلىشىۋاتقان دېھقان
ئاياللىرىمىز خىيالىغا كەلتۈرەرمۇ؟

بىز ئانىلار— دۇنياغا كۆز ئېچىۋاتقان ھەر خىل
جان ئىگىسىنىڭ تەبىئىي يېتەكچىسى، سەبىي بوۋىقى-
مىز ۋىلىقلاپ كۈلۈشكە باشلىغاندىن تارتىپ مەكتەپ
يېشىغا يەتكەنگە قەدەر ئانىسىدىن تەلىم ئالىدۇ، ھەتتا
پەرزەنتىمىز ئائىلىمىزدە قاچانغىچە تۇرىدىكەن، بىز-
نىڭ ھەربىر ھەرىكىتىمىز، سۆزىمىز، ئىش تۇتۇش-
لىرىمىز بالىمىزغا ئۆرنەك بولىدۇ. ئەمدى بىز ھا-
زىرقى ھالىتىمىزگە قاراپ باقايلى: ھېچنېمىنى بىل-
مەيدىغان مۇشتەك بوۋىقىمىزغا شۇنچە ھەشەم-دەرەم-
لەر بىلەن بۆشۈك توي قىلىپ بېرىمىز، ئەمما شۇ
بالىمىزنىڭ خاراكتېرى يېتىلىشكە باشلايدىغان ئەڭ
مۇھىم دەۋرلەردە ئۆزىمىزگە رودىپايدەك چاپلاشتۇرۇ-
ۋالغان تۈگىمەس ئويۇن-تاماشالىرىمىز بىلەن بالى-
مىزغا قاراشقا چولىمىز تەگمەيدۇ؛ بىر سورۇنغا كى-

يېپ بارغان كىيىمىمىزنى ئىككىنچى سورۇنغا كىيىپ بارغۇمىز كەلمەيدۇ، ئۆلگۈرەلىگەنلىرىمىز سورۇنغا ئاتاپ يېڭى كىيىم تىككۈزىمىز، ئۆلگۈرەلمىگەنلىرىمىز تەييار كىيىملەرنى باھاسىنىڭ قىممەتلىكىگە قارىماي سېتىۋالىمىز. بايلىقنىڭ نىشانى ھېسابلىنىدىغان ھالقا-ئۈزۈك، بىلەزۈكلىرىمىزنىڭ شەكلىنى ھەر بىر سورۇنغا بارغاندا بىر خىل ئۆزگەرتىمىز، ھازىر بولسا بىر قۇلاققا ئىككىدىن ھالقا سالىدىغان يېڭى ئۇسۇل چىقتى (بەلكىم بۇ يەنە كۆپىيەشى مۇمكىن)، بىر بويۇنغا ئىككى زەنجىر، بىر بېغىشىغا ئىككى بىلەزۈك، ئۈزۈكلەرغۇ بارماقلار يېتىشمەيدىغان ھالغا يەتتى. داستىخىنىمىزمۇ سالاپەتىمىزگە ماس كەلمىسە بولمايدۇ، 20-30 يۈەنلەرنى ئېغىزغا ئېلىشتىن نومۇس قىلىمىز. شۇنىڭ بىلەن ئەسلىدە بالىمىزنىڭ ئەقلىي قابىلىيىتىنى يېتىلدۈرۈشكە ياردىمى بولىدىغان ھەر خىل ئويۇنچۇق، رەسىملىك ھېكايە كىتابچىلارنى سېتىۋېلىش سودا-سېتىق كۈنتەرتىپىگە ئەسلا كىرگۈزۈلمەيدۇ. ھەتتا ئىقتىسادىمىز يېتەرلىك بولغان ئەھۋالدىمۇ باھاسى ئىنتايىن ئەرزان ئەمما بالىمىزغا كېرەكلىك بولغان شۇ نەرسىلەرنى سېتىۋېلىشقا قورسىقىمىز ئاغرىيدۇ! ئەمدى بىز كۆڭۈلدىكىدەك ياسىنىپ بولغاندىن كېيىن قارىساق، بالىمىزنىڭ — ئەتراپىمىزدا پىلتىڭلاپ يۈر-

گەن بۇ سەبىي جاننىڭ ئۆزىمىزگە يۈك بولۇپ قېلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىمىز. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنى چوڭلارنىڭ ئۆيىگە، بۇ دۇنياغا تۆرەلدۈرۈپ قويغىنى ئۈچۈن بالاغا قالغان ئاتا-ئانىمىزنىڭ يېنىغا ئىتتىرىمىز. بالىمىزنىڭ بىزدىن ئايرىلغۇسى كەلمەيدۇ، چۈنكى ئۇلار ئانا مېھرىگە تەشنا، يېنىمىزدىن بىردەممۇ نېرى كەتمەسلىكنى تىلەيدۇ، ئىزدەيدۇ. مانا بۇ بىزنىڭ تۇرمۇش تەرتىپىمىز!

مېنى بىرى تانىسىغا تارتقاندەك قىلدى. مەنمۇ ئايلىنىۋاتىمەن، خىياللىرىممۇ تىنىمسىز ئايلىنىۋاتىدۇ. بالا دېگەن كۆرگىنىنى ئاڭسىز رەۋىشتە دورايدۇ. قاراپ باقايلى، ئىككى-ئۈچ ياشلارغا كىرگەن يۇمران بالىلىرىمىز ئۆزلىرىگىمۇ بىز يۈزىمىزگە ئۈستى-ئۈستىلەپ سۇرۇۋاتقان نەرسىلەرنى سۇرۇپ قويۇشىمىزنى تەلەپ قىلىشىدۇ. ھەتتا بىز دىققەت قىلمىغان ۋاقىتتا يۈزلىرىنى ئالا-پاساق بوياپ ناھايىتى كۈلكىلىك تۇسكە كىرىپ قېلىشىدۇ، ئۇلار بۇنداق نەرسىلەرنى بالىلارنىڭ ئىشلەتسە بولمايدىغانلىقىنى بىلمەيدۇ، چۈنكى بىز ئۇلارغا بۇنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندۈرۈپ قويمىغان، تېخى بەزى ئانىلار كىچىككىنە قىزچاقلىرىنىڭ قاشلىرىغا قاپقارا سۈرمە سىزىپ قويۇشىدۇ. بۇ بالىغا شۇنداق قىلىشنى تەبىئىي رەۋىشتە ئۈگەتكەنلىك بولماي نېمە؟! باشلانغۇچ مەك-

تەپتە ئوقۇيدىغان قىزچاقلارغا قارايدىغان بولساق،
قاپاق، مەڭىزلىرىنى قىزارتىۋالغان، مەن بىر قانچە
قىزدىن نېمە بىلەن شۇنداق قىزارتىۋالغانلىقىنى سو-
رىغاندا، ئۇلار ئۆيىدىكى قىزىل باغاق قەغىزىنى ھۆل-
دەپ قىزارتقانلىقىنى ئېيتىپ بەردى (ئۆيىمىزدە با-
غاق ئۆكسىمەيدۇ ئەمەسمۇ!).

بويلىرىدىن خۇش ھىدلارنى تارىتىپ، قاش-
كۆزلىرىنى سۈزۈپ تانسا ئويناۋاتقان، قىزىق پاراڭغا
چۈشۈپ كەتكەن ئويۇنخۇمار ئاياللارغا ئۇزاق قارىدىم:
نېمىشقا بىزدە كىتاب ئوقۇيدىغان، كىتاب يىغىدىغان
ئادەت شۇنچە ئاز؟ كىتابخانىلارغا قارايدىغان بولساق،
ئىجتىھات بىلەن كىتاب ئوقۇۋاتقان، كىتاب سېتىۋې-
لىۋاتقان ئاياللاردىن قانچىلىكنى ئۇچرىتىمىز؟! كۆ-
زىمىزگە ۋاللىدە چېلىقىپ قالىدىغانلىرىنى ھېسابقا
ئالمىغاندا يوق دېيەرلىك؛ بىزنىڭ مودا كىيىم تاللاپ
كۆنلەپ-كۆنلەپ بازار ئايلىنىشقا، زىرىكمەي ماشىنى-
چېغا قاتراشقا، چاچلىرىمىزنى زامانىۋى پاسوندا يا-
سىتىشقا ۋاقتىمىز كەڭرىكى، پايدىلىق بىلىملەر بى-
لەن تەمىنلەيدىغان، باللىرىمىزنى تەربىيىلەشكە يول
كۆرسىتىدىغان ئېسىل كىتابلارنى سېتىۋېلىشقا ۋاق-
تىمىز يەتمەيدۇ، كىتابخانىلارنىڭ ئىشىكى قاياققا قا-
رايدىغانلىقىنىمۇ بىلمەيمىز!

بىز بالىمىز ھېچنېمىنى بىلمەيدىغان چاغدا ئۇ-

لارنىڭ شەرىپىگە كاتتا مەرىكىلەرنى ئۆتكۈزۈپ بېرى-
مىز؛ تازا تەربىيىگە، مېھىر-مۇھەببىتىمىزگە تەشنا
بولغان چېغىدا ئۆزىمىزنى ياساپ قاش-كىرپىك چىقى-
رىپ، كۆپەيتىۋالغان ئاجايىپ-غارايىپ بەزمە-مەش-
رەپ، توي-تۆكۈنلەر بىلەن ھەپىلىشىپ ھالىمىز قال-
مايدۇ، ئېنىقىنى ئېيتقاندا، يېڭىدىن دۇنياغا كۆز
ئېچىۋاتقان پەرزەنتلىرىمىز بىزنىڭ دۇنياخورلۇق،
شۆھرەتپەرەسلىك قاتارلىق يارىماس ئىللەتلەر بىلەن
يۇغۇرۇلغان تويماس روھىيىتىمىزنى تويۇندۇرۇش-
مىزنىڭ بىر خىل ۋاستىسى بولۇپ قېلىۋاتىدۇ!

مېنى قىزىمىنىڭ بۆشۈك تويىنى ئۆتكۈزۈپ بېرىشكە
دەۋەت قىلغان بەزى سالاچىلار ھېچ خىجىل بولماس-
تىن ”قورقماي ئۆتكۈزۈۋېرىڭ، كىرىم، چىقىمنى
قامداپ بولغاندىن سىرت چۆنتەككىمۇ خېلى بىر نەرسە
چۈشىدىكەن“ دېيىشكەندە، سەسكەنگىنىمدىن تەنلىرىم
جۇغۇلداپ كەتكەنىدى! كىيىم ئەسلىدە ئادەمنى ھاي-
ۋاندىن پەرقلەندۈرۈپ تۇرىدىغان بىر تەبىئىي توسۇق
ئىدى. ھازىرقى كۈندە بولسا كىيىم-كېچەكنىڭ تۈ-
رى زامانغا يارىشا كۆپ خىللاشتى، چىرايلىق كى-
يىم-كېچەكلەر ئادەمگە سالاپەت بېغىشلاپ، ئەسلى
يېشىدىن كىچىك كۆرسىتىدۇ، ئەمما ھەرقانداق نەر-
سە چېكىدىن ئېشىپ كەتسە سەلبىي ئۈنۈم كېلىپ
چىققاندەك، بىزمۇ ھازىر كىيىم-كېچەكلەر دۇنياسى-

غا باشچىلاپ كىرىپ كەتتۇق، جەمئىيەتتىكى ئورنىمىزنى، مەرتىۋىمىزنى ئاشۇ نەرسىلەر بىلەن كۆرسىتىدىغان بولۇپ قالدۇق، مەسلىھەت چاي، قاتار چاي، هاردۇق چاي، يەنە ئاللىقانداق ئانا چاي، بالا چايلار بىلەن تاكاسلاپ هارمايمىز، كىيىم يەڭگۈشلەپ هارمايمىز!

«نىلىسنىڭ غاز ئۈستىدىكى ساياهىتى» ناملىق كارتون فىلىمنى يازغان ۋە شۇ ئەسىرى ئۈچۈن نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن سېلمالاگروف — ئايال، بىزنىڭ باللىرىمىز شۇ فىلىمنى ناھايىتى قىزىقىپ كۆرۈشتىغۇ؟ «ئانىلىق كۆيى»، «ئۆلۈم سونېتلىرى» قاتارلىق ئەسەرلىرى بىلەن ئېلىمىز كىتابخانلىرىغا تونۇشلۇق بولغان چىلى يازغۇچىسى مىسترالمۇ ئايال، يازغان رومانلىرىنىڭ كۆپلۈكى بىلەن داڭق چىقارغان، باربارا كاتلانمۇ ئايال، ئىككى قېتىم نوبېل مۇكاپاتىغا سازاۋەر بولغان پولشا ئالىمى مارىيە كيۇرىمۇ ئايال، ئاڭلىشىمچە ياپونىيىنىڭ داڭلىق "خوندا" ماركىلىق موتسىكلىتىنىمۇ ياپونىيىلىك بىر ئايال كەشىپ قىلغانىكەن، ئەمدى ئۆزىمىزگە قاراپ باقايلى؛ يىراقنى قويۇپ يېقىنغىلا نەزەر ئاغدۇرغاندىمۇ، بىزدە مەملىكەت ئىچىگە، ياق، ئاپتونوم رايونىمىزغىلا تونۇلغان مەشهۇر ئاياللاردىن قانچىسى بار؟! ئەگەر كىيگەن كىيىملىرىنىڭ كۆپلۈ-

كى، ئېسىللىكى، چوڭ-كىچىك مەرىكە-مەشرەپلىرىنىڭ كۆپلۈكى، تاقىغان زىننەت بۇيۇملىرىنىڭ كۆپلۈكى بىلەن مەشهۇر سانىلىدىغان ئىش بولسا، بىزنىڭ ئاياللىرىمىز چوقۇم بىرىنچىلىكنى ئالغان بولاتتى. ئەمما مەن هازىرغىچە بىرەر مىللەت ئاياللىرىنىڭ مۇشۇنداق شەكلەن نەرسىلەر بىلەن مەشهۇر بولغانلىقىنى، تارىختا ئىزى بارلىقىنى هېچقانداق كىتابتا ئۇچرىتىپ باقمىدىم! بىز هەدەپ هازىرقى ياشلىرىمىزنى بىغەم، لايغەزەل دەپ قاقشايمىز، "مال ئىگىسىنى دورىمىسا هارام" دېگەندەك، بىزدەك ئاسمان ئۆرۈلۈپ چۈشسە تېگىدە يېتىپ مانتا يەيدىغان، بالىسىنىڭ كەلگۈسى، ئۆز مىللىتىنىڭ كەلگۈسى بىلەن پەرۋايى پەلەك لاياقەتسىز ئانىلارنىڭ قولىدا چوڭ بولغان باللاردىن يەنە قانداق نەرسىلەرنى كۈتۈش مۇمكىن؟ بىزنىڭ باللىرىمىزغا روھىي ئوزۇق كەمچىل، كۆز يۇمالمايمىز. ئېلىمىزدە ئىشلەنگىنىگە خېلى ئۇزۇن بولغان «غەربكە ساياهەت» ناملىق كۆپ قىسىملىق تېلېۋىزىيە تىياتىرى تەرجىمە قىلىنغاندىن كېيىن نۇرغۇن قېتىم قويۇلدى، ئەمما باللىرىمىز بۇنىڭدىن قىلچىمۇ زېرىكمىدى، يېقىندا قويۇلغان «ئەقىللىق يىشيۇ»، «ماركونىڭ ئانىسىنى ئىزدىشى» ناملىق كارتون فىلىملەرمۇ باللىرىمىزنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى، ئەگەر بىز ئۆزىمىزگە

ئەڭ يېقىن، ئەڭ تونۇش بولغان بالىلار تۇرمۇشىنى
تېما قىلىپ، بالىلىرىمىزغا ياشايدىغان زېمىننى سەھ-
نە قىلىپ ئەسەر يازساق، تېلېۋىزىيە فىلىملىرىنى
ئىشلىسەك، تېخىمۇ ياخشى ئەمەسمۇ؟ ! بالىلىرىمىز-
نىڭ تەشنالىقىنى تولۇق قاندۇرغان بولمامدۇق؟
داغدۇغا بىلەن باشلانغان ۋېچىركىمۇ ئاخىرلاش-
تى. بايىقىدەكلا خامۇشلۇق ئىچىدە ساھىبخانلار بى-
لەن خوشلاشتىم، تىنىق ياز كېچىسى، سەلكىن شا-
مال، جىمىرلاپ تۇرغان سانسىز يۇلتۇزلار مېنى يەڭ-
گىللەتتى. شوخلۇق بىلەن كۆز قىسىشىپ تۇرغان
نۇرلۇق يۇلتۇزلارغا قاراپ خىياللىرىمنى داۋام ئەت-
تىم: ئەگەر بىزدە بۇبىي رابىئەدەك ئاياللار كۆپ
بولغىنىدا ئىدى، مەھمۇد قەشقەرىدەك ئالىملىرىمىز-
مۇ كۆپلەپ يېتىشىپ چىقاتتى. «تۈركىي تىللار دىۋا-
نى» بىلەن بىر قاتاردا جاھان سەھنىسىدىن شۆھرەت-
لىك ئورۇن ئالىدىغان نادىر ئەسەرلىرىمىز بىلەن
باشقىلارغا تونۇلاتتۇق. ياق، بىزنىڭ ئاياللىرىمىزغا
كىتاب پارىڭى ئانچە خۇش ياقمايدۇ، كىتاب ھەققىدە،
ئۆزىمىزگە پايدىلىق بىلىملەر ھەققىدە سۆزلەيدى-
غانلاردىن بىز ئاسانلا بىزار بولۇپ قالىمىز، مەن
ھەممىلا ئاياللىرىمىزنى بىر مۇقامغا توۋلايدۇ دېمەك-
چى ئەمەسمەن، بىر ئۆمۈر دوسكا ئالدىدا تۇرۇپ بور
توزانلىرى بىلەن چېچى ۋاقىتسىز ئاقىرىپ كېتىۋات-

قان، تەشنا دىللارنى ئىلىم شەربىتى بىلەن سۇغى-
رىپ، قاراڭغۇ دىللارنى ئىلىم مەشئىلى بىلەن يورۇ-
تۇپ، كۆيۈپ تۈگىگەن شامدەك ئۈن-تىنسىز ئەجىر
قىلىۋاتقان ئاياللىرىمىز بار. ئەمما بىزدىكى مىللىي
مۇھىت ئىچىدە چىقىۋاتقان تېتىقسىز قۇيۇن بۇ خىل-
دىكى ئاياللىرىمىزنى تېگىشلىك ئورۇنغا ئىگە قىلماي-
ۋاتىدۇ. بىز قۇرۇق سۆلەت ۋالىي خانىمغا، ياكى
”بۇغداينىڭ باھانىسىدا قارىمۇق سۇ ئىچىپتۇ“ دېگەن-
دەك جۆرىسى ئەمەلدار بولسا، ئۆزى سەمىرىپ تېرى-
سىگە سىغماي قېلىۋاتقان تېشى پال-پال، ئىچى
غال-غال خېنىملارغا ياراشمىسا خۇشامەتنى
ۋايىغا يەتكۈزۈپ قىلىمىز، ئەمما شۇ سورۇندا ئول-
تۇرغان، بالىلىرىمىزنى تەربىيىلەپ بېرىۋاتقان مىن-
نەتسىز باغۋەنلەرگە نەزەرىمىزنى ئانچە ئاغدۇرۇپ
كەتمەيمىز، بولۇپمۇ پۇل ئۆزىنىڭ كۈچ قۇدرىتىنى
كۆرسىتىشكە بازار تاپقان بۇ يىللاردا جاپاكەش ئوقۇت-
قۇچىلارغا قىلىنىدىغان ئېتىبارمۇ يوقىنىڭ ئورنىدا
بولۇپ قېلىۋاتىدۇ! چەت ئەللەردە ئاياللار بالىلىق
بولغاندىن كېيىن خىزمىتىدىن چېكىنىپ بالا تەربى-
يىلەش بىلەن بولىدىكەن، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى بىلەن
بىزنىڭ تۇرمۇشىمىزنى تەڭلەشتۈرگىلى بولمايدۇ،
ئەلۋەتتە. ئەمما بىز ئىمكانىيىتىمىز بار ئەھۋالدىمۇ
بالىمىزنى قانداق تەربىيىلەش ئۈستىدە كاللىمىزنى

ئانچە ئۇپرىتىپ كەتمەيمىز. ھېلىمۇ ئېسىمدە، ياپو-
نىيىنىڭ «ئاپشاركا پۇشتىكى» ناملىق تېلېۋىزىيە تى-
ياتىرىنى كۆرگەن چېغىمدا، لياگزىنىڭ ئاتا-ئانىسى-
نىڭ ئۆز بالىسىنى يالغان سۆزلەۋاتىدۇ دەپ قارىغان
چېغىدىكى ئۆمسە چىرايىنى كۆرۈپ ھەيران قالغان-
دىم، ئۇغۇ بەدئىي توقۇلما، ئەمما بەدئىي توقۇلما-
مۇ تۇرمۇش چىنلىقىغا ئۇيغۇن بولىدىغۇ؟ كىچىككىنە
بىر قىزچاقنىڭ گېپىدىن، ئۇنى يالغان ئېيتتى دەپ
ئەيىبلەشكەن قۇرداشلىرىنىڭ نارازىلىقلىرىدىن شۇن-
چىلىك جىددىيلىشىپ ساراسىمىگە چۈشكەن ياش ئا-
تا-ئانىنىڭ ھالىتى ماڭا بەك تەسىر قىلغانىدى. چۈن-
كى بىزنىڭ بالىلىرىمىز يالغان سۆزلىسە بىز ئۇنچە-
لىك جىددىيلىشىپ كەتمەيمىز، بالىلىرىمىزغا يالغان
سۆزلەشنىڭ زىيىنىنى چۈشەندۈرۈشنىڭ ئورنىغا ئۇلا-
رنى دۆشكەلەيمىز ياكى ”ھەي، بالا دېگەننىڭ مۇشۇن-
داق يالغان سۆزلەيدىغان بىر مەزگىلى بولىدۇ“ دەپلا
بولدى قىلىمىز، ئەقەللىيسى بىزدىكى بالىلارغا كۆيۈ-
نۈش ئۇسۇلىمۇ توغرا ئەمەس. بىز ھەدېسە ئۇيغۇر
بالىلىرىنىڭ تىلى ناخشا بىلەن، ئايىغى ئۇسسۇل بە-
لەن چىقىدۇ دەپ ماختىنىمىز. ئەمدى باشلانغۇچ
مەكتەپتە ياكى باغچىلاردا تەربىيىلىنىۋاتقان بالىلىر-
مىزغا قاراپ باقايلى: ئۇلارنىڭ قىزىقىدىغىنى ناخشا،
كەچكىچە توۋلايدىغىنىمۇ ناخشا، بالىلارنىڭ مۇشۇ

باسقۇچتىكى ۋاقتى ئۇلاردىكى تۈرلۈك پەنلەرگە بول-
غان قىزىقىشنى يېتىلدۈرىدىغان، ئەقىل بۆلىقىنى
ئاچىدىغان مۇھىم دەۋر ھېسابلىنىدۇ، بىز تۈرلۈك
يوللار، تۈرلۈك شەكىللەر بىلەن ئۇلارنى ئىلىم دۇن-
ياسىغا يېتەكلەشنىڭ ئورنىغا ھەدېسە ناخشىغا توۋلى-
تىپ ۋاقىت ئۆتكۈزىمىز. ئەگەر بىز مۇشۇ دەۋردە
بالىلارنى چىڭ تۇتۇپ پەرۋىش قىلساق، باغچىلارغا
ياكى مەكتەپلەرگە قەرەللىك بېرىپ، بالىمىزنىڭ تەر-
بىيىلىنىش ئەھۋالىنى نازارەت قىلىپ تۇرساق، ئۇ
يەرلەردىكى تەربىيىچىلەرنىڭ بالىلارغا كەچكىچە ناخشا
ئۆگىتىدىغان بىر تەرەپلىمىلىك تەربىيىلەش ئۇسۇلىغا
قارىتا ئىنكاس بىلدۈرگەن بولار ئىدۇق.
بالىلىرىمىزدىكى ناخشا قىزغىنلىقى شۇنداق يۇ-
قىرىكى، ئۇلار ئۆزلىرىگە مۇۋاپىق كېلىدىغان ناخشى-
لارنى ئېيتىش بىلەن چەكلىنىپ قالماي، ئۆز يېشىغا
ماس كەلمەيدىغان ناخشىلارغىمۇ قىزىقىدۇ. مەن ئون
ياشلىق بىر قىزنىڭ خاتىرىگە يېزىۋالغان «ۋاپادارىم»
ناخشىسىنى ئېيتىشنى مەشق قىلىپ يۈرگىنىنى كۆر-
دۈم. مۇشتۇمدەك بالىلارنىڭ چوڭلارنىڭ ناخشىسىنى
ئېيتىپ يۈرۈشى، كىنو-تېلېۋىزورلاردىكى ئۆزلىرىگە
مۇۋاپىق كەلمەيدىغان تەسۋىرلەرنى سۆزلىشىپ يۈرۈ-
شى ئادەمنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلىدۇ.
بىزنىڭ ئىقتىسادىي شارائىتىمىز ئۇنچىۋالا ناچار

ئەمەس، مازلىنىپ بىر قولاقتا ئىككىدىن هالقا سې-
لىنىۋېلىشىنىڭ ياكى بىر بويۇنغا ئىككى تال زەنجىر
ئېسىۋېلىشىنىڭ ئورنىغا يېڭى-يېڭى كىتابلارنى سېتى-
ۋالساق، ھەتتا، چاققانغىنە بىر كۇتۇپخانا قۇرۇۋال-
ساقمۇ بولىدىغۇ؟ ئەمما يورغىلاشقا ئامراق ئاياللىرى-
مىز يېڭى شەكىللەر بىلەن بېيىتىپ بېزەۋاتقان ”داس-
تىخان يىغىلىشى“نىڭ جىقلىقىدىن كىتابخۇمار ئايال-
لىرىمىزمۇ كىتاب يىغىشقا ئامالسىز قېلىۋاتىدۇ.
چۈنكى، پۇلنى غازاڭدەك خەجلەش بىلەن ئۆزىنى
ھەممىدىن ئۈستۈن چاغلايدىغان شۆھرەتپەرەس ئايال-
لىرىمىز تائامدىن كېيىنكى ”ھېساب تاپشۇرۇش“قا
50 يۈەنلىك، 100 يۈەنلىك پۇللارنى باشقىلارنىڭ
كۆرمەي قېلىشىدىن ئەنسىرىگەندەك قىلىپ ئەتەي شا-
راقلىتىپ ياكى خەتلىگۈچىلەرگە ئالاھىدە ئورغۇ بى-
لەن ئېيتىپ بېرىۋاتقان چاغدا، بايىقى ئاياللىرىمىز-
نىڭ ئۇلارنىڭ ئالدىدا چېنىپ قالغۇسى كەلمەيدۇ،
ئۇلار چەكلىك ئىقتىسادىي مەنبەسى بىلەن بىر ئائىلى-
نى قامدىشى كېرەك، ئايدا مۇشۇنداق ”پۇل تاپشۇ-
رۇش“تىن نەچچىسى بولسا، ئۇلارنىڭ قولىدا قالىدى-
غىنى چاغلىق. مەن مۇشۇ خىياللارنى سۈرۈۋېتىپ
يېنىمدا تاتلىق ئۇخلاۋاتقان كىچىككىنە قىزىمنىڭ
پۇسملاق مەڭزىگە يېنىككىنە سۆيدۈم، شۇندا توسات-
تىن ئويلىغانلىرىمنى يېزىپ چىقىپ ئاياللىرىمىزنىڭ

دىققىتىگە سۇنۇش ئىستىكى پەيدا بولدى، گەرچە بىز-
نىڭ ئاياللىرىمىزنىڭ كىتاب، گېزىت-ژۇرنال دېگەن-
لەر بىلەن ئانچە ئېقى كېلىشمىسىمۇ، شامالغا مۇشت
ئاتقاندەك بۇ چولتا ماقالىنى يېزىپ چىقتىم. ھەي
ئاياللار، ئۆزىمىزنى دەڭسەپ تۇرايلى، پەرزەنتىمىز
ئالدىدىكى جاۋابكارلىقىمىزنى ئۇنتۇپ قالمايلى! ئۇي-
غۇر ئاياللىرىدىنمۇ يەر يۈزىدىن يوقىلىپ كەتسە،
باشقىلارغا كۆرۈنگۈدەك ئىز قالسۇن!

1995-يىل 21-ماي

(ئاپتور: تۇرپان ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇتقۇ-
چىلىرىنى تەربىيىلەش مەركىزىدە)

مودا ۋە ھەشەم-پەشەملىرىمىز ھەققىدە پاراڭ

خەلىپە ساۋۇت (قىرغىز)

ھەر قېتىم «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلىنىڭ
نەشىردىن چىقىش قەرەلى كېلىش ئالدىدا نېمىگىدۇر
ئىنتىزار بولغاندەك، بىر خىل تەشنالىق ئىچىدە كۈن-
لەرنى تەخىرسىزلىك بىلەن ساناپ كېتىمەن. ژۇر-
نالنىڭ ھەربىر سەھىپىسى مەن ئۈچۈن چەكسىز بىر
لەززەت بېغىشلىغۇچى مەنىۋى كۈچ بىلەن كۆز ئال-
دىمدا جۇلالاپ چاقناپ كېتىدۇ.

بۈگۈن يەنە بۇ ژۇرنالنىڭ 1995-يىللىق 5-
سانىنى قولۇمغا ئېلىپ، خۇددى بىرسىنىڭ قولۇمدىن
تارتىۋېلىشىدىن ئەنسىرىگەندەك، تېز-تېز ۋاراقلاپ،
ئادىتىم بويىچە مۇندەرىجىسىگە كۆز يۈگۈرتتىم.

«مىللىتىم ھەققىدە پاراڭ» سەھىپىسىدىكى
«بىز مۇشۇنداق ئانىمۇ؟» دېگەن سەرلەۋھە دىققىتىم-
نى تارتتى. (چۈنكى مەنمۇ بىر ئانا-دە؟).

چۈشلۈك تاماق ۋاقتى بولۇپ قالغىنىغىمۇ قارى-

ماي، ئالدىمغا چاي بىلەن قورۇق ناننى قويۇپ، ژۇر-
نال بەتلىرىگە سىڭىپ كەتتىم: «بىز مۇشۇنداق ئاند-
مۇ؟»... «بىز مۇشۇنداق ئانىمۇ؟»... ماقالىنى
ئوقۇپ بولۇپ، بېشىمنى كرېسلونىڭ كەينى يۆلەنچۇ-
كىگە تاشلىغىنىمچە قانچىلىك ۋاقىت ئولتۇرۇپ كەت-
كىنىمنى بىلمەي قالدىم. ئىشقىلىپ، بىر خىل ئۆ-
كۈنۈش، ئەپسۇسلۇق تۇيغۇسى يۈرىكىمنى ئۆرتەپ،
ھەر كۈنلۈك ئىجتىمائىي تۇرمۇشىمىزدا ئۇچراۋاتقان
غەيرىي نورمال ئەھۋاللار، ئايالىلار جامائىتى ئىچىدە-
كى كىشىنى چۆچۈتكۈدەك دەرىجىدىكى چاكىنا ئادەت-
لەر، كۈنسېرى ئېشىپ بېرىۋاتقان ئىستېمال قارى-
شى، ھەر كۈنى، ھەر سائەت دېگۈدەك يېڭىلىنىپ
بېرىۋاتقان مەنمەنچىلىكنىڭ چەك دەرىجىسى... قا-
تارلىق ئۆز ئېڭىمغا سىغدۇرالمايۋاتقان ئىشلار خۇددى
قىستاڭ بازاردىكى بىر-بىرىگە يول بېرىشمەي ئىتتى-
رىشىپ، ۋارقىرىشىپ-جارقىرىشىپ كېتىۋاتقان كى-
شىلەر توپىغا ئوخشاش بىردە غۇجمەكلىشىپ، بىردە
سۈرۈلۈپ دېگەندەك كۆز قارىچۇقىمغا قادىلىپلا قالدى.

ۋاقىت توشۇپ قاپتۇ! ۋېلىسىپىت پىدالىنى كۈ-
چەپ تەپكىنىمچە ئالدىراپ ئىشقا باردىم. مېنىڭچە
بولغاندا، سومكامدىكى ژۇرنالنى چىقىرىپ، ئىشداش-
لىرىمغا— ئانىلارغا بۇ ماقالىنى ئوقۇپ بېرىپ، كۆز
قاراشلىرىمنى ئورتاقلاشقۇم، ئۇلارنىڭمۇ ئويلىغانلى-

رىنى بىلگۈم بار ئىدى. تېخىمۇ ئېنىقراقىنى ئېيتسام
(قولۇمدىن كەلسە) ئۆزۈم تونۇيدىغان ياكى تونۇماي-
دىغان ھەممە ئاياللارغا— بارلىق ئانىلارغا بۇ ماقالىنى
يۇقىرى ئاۋازدا ئوقۇپ بەرگۈم بار ئىدى. ئەپسۇس!
. . .

نۇرغۇن كۆپ چېكىتلەرنىڭ ئورنىغا دەل كېلە-
دىغان جۈملىلەر پەيدا قىلغان غەليان ئىچىدە چۈشتىن
كېيىنكى ئىشىمنى تۈگىتىپ ئۆيگە قايتتىم. كاللامدا
يەنىلا ”بىز مۇشۇنداق ئانىمۇ؟“ دېگەن سوئال.
كېچە، بىر-بىرىگە گىرەلىشىپ ئۈزۈلمەس ھال-
قا شەكلىنى ئالغان سوئال بەلگىلىرى ئۇيقۇمنى قاچۇ-
رۇپ، مېنى يەنە ژۇرنال بەتلىرىگە سۆرەپ كىردى:
توغرا! بىز شۇنداق ئانىمۇ؟ (مەن قانداق ئانا؟)

* * *

مەن ئانا بولغان كۈندىن باشلاپ، قېنىمدىن
سۈت ئېرىپ بېرىپ بوۋىقىمنى ئوزۇقلاندۇردۇم.
ياخشى كىيسۇن، ياخشى يېسۇن، دەپ ئۆز گېلىمدىن
سىقىپ، ئۇستۋاشلىرىمنى يېڭىلىماي، كۈنلەرنى
ئۆتكۈزدۈم، ئۇلارنى ئوقۇتتۇم. مانا بۇلار مېنىڭ
نەزەرىمدە ئانىلىق بۇرچۇمنى ئەڭ ئەلا دەرىجىدە ئادا
قىلغانلىق بولدى. لېكىن ئاياللارنىڭ ئانىلىق بۇرچى

شۇنچىلىكمۇ؟ مەن ئاياللىق ھەم ئانىلىق سالاھىيىتىم
بىلەن مۇنۇلارنى سەمىمىي ئېتىراپ قىلماي تۇرالماي-
مەن:
دۇنيا ئاياللار بىلەن گۈزەل، ئائىلە ئاياللار بى-
لەن قۇدرەتلىك، تۇرمۇش ئاياللار بىلەنلا مەنىلىك ۋە
لەززەتلىك. شۇ مەنىدىن ئالغاندا، ئاياللار ئۇلۇغ ئىن-
سانلاردۇر. ئاياللارنىڭ ئۆز زىممىسىگە ئالغان يۈكى
ئەڭ ئېغىر، ئەڭ ئەھمىيەتلىك. خوش، شۇنداق ئې-
كەن، بىز ئاياللار، كۆتۈرۈشكە تېگىشلىك يۈكنىڭ
ئەڭ ئەھمىيەتلىك تەربىيىنى كۆتۈردۇقمۇ ياكى ئۇنىڭ
ئورنىغا باشقا يۈكنى ئارتىۋالدۇقمۇ؟ ھازىرقى چېكى
يوق بەزمە-مەشرەپ، توي، چاي، مەنمەنچىلىك، زۆ-
رۈرىيىتى يوق قائىدە-يوسۇن، ئورۇنسىز باردى--
كەلدىلەردە بىزنىڭ مەسئۇلىيىتىمىز بارمۇ-يوق؟
مەن قىلچە يوشۇرماي دېۋېتەي: يۇقىرىقىلار پەقەت
بىز ئاياللارنىڭلا پەيدا قىلغان ھەشەم-پەشەملىرىمىز.
بۇ توغرىسىدا ئەرلەرنىڭ ئاغزىدىن چىقىرالماي،
كۆڭلىگە يوشۇرغان ئەلەملىك ”ئۇھ“ تارتىشلىرىنى،
بىز ”قائىدە ئۇقمايدىغان چۇپەي“ دېگەن بىر ئېغىز
ھاقارەت بىلەنلا يىغىشتۇرۇپ كەلدۇق، خالاس!
بىز ئاياللار— ئائىلىنى ئىچكى جەھەتتىن باشقۇ-
رىدىغان خوجايىنلارمىز، بالىلارغا تۇنجى دەرسنى بې-
رىدىغان ئۇستازلارمىز. لېكىن، بىز (بولۇپمۇ مۇشۇ

ئاي، مۇشۇ كۈنلەردە) ئائىلىمىزنى قانداق باشقۇرۇ.
ۋاتىمىز، پەرزەنتلىرىمىزنى قانداق تەربىيىلەۋاتە.
مىز؟ ئۇلار ئېلىشقا تېگىشلىك تۈنجى بىلىمنى نېمە.
دىن بېرىۋاتىمىز؟

بىر كۈنى ئەر-ئاياللار بىرگە ئولتۇرغان بىر
سورۇندا بىر دوستىمىز: ”مېنىڭ ئۈچ بالام ئوقۇپ
مەكتەپ پۈتتۈرۈپتۇ، شۇ چاغقىچە ئۇلارنىڭ خېتىنى
(پۇچۇركىسىنى دېمەكچى) تونۇمايمەن، — دېدى ۋە
كەينىدىنلا ئۇلارنىڭ كەپسىزلىكىدىن داتلاپ كەتتى،
— گۆش-ماي، تاۋار كۆرپىنىڭ ئۈستىدە چوڭ بولغان
شۇ بالىلارغا قاراپ، تۈزۈك بىر ئادەم بولار دېسەم،
نەدىكى بىر...“

ئۆز بالىمىزنىڭ خەت پۇچۇركىسىنى تونۇمايدى.
غان بىز ئانىلار بالىلىرىمىزدىن يەنە نېمىلەرنى كۈتە.
لەيمىز؟ بىز بالىلىرىمىزنىڭ خەت پۇچۇركىسىنى نې.
مە ئۈچۈن تونۇمايمىز؟ مودا رىقابىتىگە ئالدىراپ پا.
لاقشىپ، بالىلىرىمىزنىڭ تاپشۇرۇق دەپتىرىنى،
كونسپېكتىنى كۆرۈشكە ۋاقتىمىز چىقمىغاندۇ، تا.
يىنلىق.

بىز ئاياللار ئەسلىدە پۇچۇركا تونۇمىغۇدەك دە.
رىجىدە دۆت ئەمەسمىز. بىزنىڭ زېھنىي قۇۋۋىتىمىز.
نى ئەرلەردىن ئۆتكۈر دېسەك ئارتۇق كەتمەيدۇ. بىز
تىككەن كانۋا گۈللۈك كەشتە نۇسخىسىنى مىسالغا

ئالساق، ئۆلچەملەشتۈرۈپ سىزىلغان بىر تۆشۈكچىگە
تۆت قېتىم يىڭنە سانجىپ، گۈل نۇسخىسىنى كەشتى.
لەيمىز. بۇ جەرياندا ئېزىپ كەتمەيمىز. بىز تىككەن
مۇشۇ كەشتىنى ئەرلەرنىڭ تىكەلىشى مۇمكىن ئە.
مەس، چوڭ-كىچىك قانچە گۈل شەكلى بارلىقىنى
ساناپ بېرىڭ دېسىمۇ، سانىيالماي، بېشى ئايلىنىپ
قالىدۇ ئۇلارنىڭ.

مانا بۇ ئەڭ ئاددىي بىر مىسال. شۇنداق ئىكەن،
بىزنىڭ ئاشۇ ئۆتكۈر زېھنىمىز قانداق ئىشلارغا سەرپ
بولۇپ كېتىۋاتىدۇ؟ ئەڭ ئەرزىمەس ئىشلارغا! مەن.
مەنچىلىك مۇسابىقىسىگە! ئەسلىدە بىز ئاشۇ ئۆتكۈر
زېھنىمىزنى زايە قىلماي، پەن-بىلىم ئىگىلىشىمىز،
مەدەنىيەت سەۋىيىمىزنى ئۆستۈرۈش بىلەن كۆپرەك
مەشغۇل بولۇشىمىز كېرەك ئىدى. شۇنداق بولغاندا،
پەرزەنتلىرىمىز ئالدىدىكى مەسئۇلىيەت تۇيغۇمىزمۇ
باشقىچە بولاتتى، ئەلۋەتتە.

بۇ قۇرلارنى يېزىۋېتىپ، ئۈچ يىلنىڭ ئالدىدىكى
بىر ئىش ئېسىمگە كەلدى: كىتابخۇمار دوستلاردىن
بىر قانچىمىز بىر يەكشەنبە كۈنى بىر دوستىمىزنىڭ
تەكلىپى بىلەن مەلۇم بىر باغقا سەيلىگە چىقتۇق.
گەپ ئارىسىدا ئۆزىمىزنىڭ شۇ كۈنلەردىكى كىشىلەر
نەزەرىدىكى ئورنىمىز توغرىلىق ”دەرد تۆكۈشۈپ“
قالدۇق. ئارىدىن بىر دوستىمىز:

—هازىر خەلقىمىز قورساق تويغۇزۇپ، ئۇس-
ۋاشلىرىنى يېڭىلاشنىڭ غېمى بىلەن بولۇپ كەتتى،
بۇ باسقۇچ ئاياغلاشقاندىن كېيىن ئاندىن بىزنىڭ قەد-
رىمىزگە يېتىدىغانلارمۇ چىقىدۇ. ئۈمىدۋار بولايلى،
— دېدى تولىمۇ يۇمۇرلۇق قىلىپ، —شۇ زامانلار
كەلگەندە ”كىتاب خالتىسى مەتولار“ دېگەن مەسخىر-
دىنمۇ قۇتۇلىمىز.

ئاچچىق مەسخىرە ۋە ئىنكار قىلغۇسىز رېئاللىق
بىلەن يۇغۇرۇلغان بۇ سۆز هازىرغىچە قۇلاق تۈۋىمدە
جاراڭلاپ تۇرۇپتۇ. ئويلايمەن: بىزنىڭ كۆپ ساندىكى
ئاياللىرىمىزمۇ شۇ زامانلار كەلگەندە، ئاندىن ئۆگ-
ىنىشكە كىرىشەمدىغاندۇ؟

بىز ئاياللارنىڭ ئائىلىدىكى يۈكى بەك ئېغىر.
تۈگىمەس ئۆي ئىشى بىلەن ئۆزىمىزنىڭ ئاياللىق
پسىخىكىمىزدىكى خاسلىق كەلتۈرۈپ چىقارغان ئاۋا-
رىچىلىقلارمۇ بىزگە يېتىپ ئاشاتتى. لېكىن بىز بۇ-
نىڭغا قانائەت قىلمىغاندەك، مۇشۇ كۈنلەردە ”مودا“
دەپ ئاتىلىدىغان باش-ئايىغى كۆرۈنمەيدىغان ئېزىتقۇ-
نىڭ ۋەسۋەسىسىدە ئىختىيارسىز هالدا چۆرگىلەۋاتى-
مىز. شۇ كۈنلەردە، ئىسراپ بولۇۋاتقان زېهنىمىز-
گە، تەبىئىي هالدا كېمىيىۋاتقان ئۆمۈر ۋاراقلىرى-
مىزغا، قايتىلانمايدىغان ئالتۇن چاغلىرىمىزغا هازىر-
غىچە هېچ دىققىتىمىزنى بېرەلمەيدىغاندەك قىلىمىز.

بىز ئۆزىمىز مىڭبىر جاپادا ئىشلەپ تاپقان ئايلىق
ئىش هەققىمىزنى ئەرلىرىمىزنىڭ تاپقان پۇلى بىلەن
قوشۇپ، ئاشۇ زۆرۈرىيىتى بولمىغان ”مودا“ شاملى-
غا قويۇپ بېرىۋاتىمىز، بۇنىڭدىن قانچىلىك نەتىجىگە
ئېرىشتۇق؟

بىر كۈنى، يېقىن ئۆتىدىغان بىر دوستۇم ئىنى-
سى تويلاشماقچى بولغان قىزنىڭ ئۆيىگە دەسلەپكى
چاي ئاپىرىش رەسمىيىتى ئۈچۈن بارىدىغانلىقىنى
ئېيتىپ، مېنىمۇ بىرگە بېرىشقا تەكلىپ قىلدى. قىز
تەرەپكە 18 ئادەم باردۇق. قىزنىڭ دادىسى ئۇزۇن
يىللىق مائارىپچى بولۇپ، بىر كىشىلىك مائاشى بى-
لەن يەتتە نوپۇسنى باقىدىكەن. لېكىن ئۇلار ئۇ كۈنى
ئۆز هالى-كۈنى بىلەن هېسابلاشماي، داستىخاننى
كەڭرى سالدى. مەن ئوقۇرمەنلىرىمنى پەقەت ئەڭ
ئالدىدا كەلتۈرۈلىدىغان سىنچاي ئۈچۈن تىزىلغان
قەنت-گېزەك، يەل-يېمىش تەخسىلىرىنىڭ ساندىنىلا
خەۋەردار قىلاي: چوڭ-كىچىك يەتمىش سەككىز
تەخسە!

مانا بۇ ساندىن ئەقىللىق ئوقۇرمەنلىرىم داستى-
خاننىڭ كېيىنكى كۆرۈنۈشلىرىنى تەسەۋۋۇر ئېكرا-
نىغا ئېلىپ كېلەلەيدۇ.

بىر هەپتە بولغاندا، دوستۇمدىن بۇ توينى قىل-
مايدىغان بولغانلىقىنى ئۇقتۇم. سەۋەبى— قىزنىڭ

ئائىلىسىنىڭ كاناپ داستىخىنى بىلەن يۇلتۇز گۈل-
لۈك پىيالىسى بولمىغانلىقتىن، چاينى ئادەتتىكى
چىنە چەينەكتە ئېلىپ كىرگەنىكەن.
تېخى ئۈچىمىزدىكى كىيىمدىن ياماق، قول-پۇ-
تىمىزدىن قاداق تەلتۆكۈش يوقىلىپ بولالمىغان
80 -يىللارنىڭ باشلىرى ئىدى. ئاشۇ كاناپ داستى-
خان، يۇلتۇز گۈللۈك پىيالىلەرنىڭ غەلۋىسى كىم-
دىن چىقتى؟ بىز ئاياللاردىن! كاناپ داستىخان، يۇل-
تۇز گۈللۈك پىيالىسى يوقلۇقىدىن خورلانغىنى
كىم؟ يەنە بىزنىڭ قىزىمىز، بىز ئايالالارنىڭ قىزلى-
رى. بۇ ئاچچىق ئەسلىمە— ئون نەچچە يىلنىڭ ئالدى-
دىكى ئىش. ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئون نەچچە يىل
مابەينىدە چايلىرىمىز ئاجايىپ زور تەرەققىياتلارغا ئې-
رىشىپ، نەچچە باھار، نەچچە يازنى يېڭى-يېڭى مۇ-
جىزە، يېڭى-يېڭى يۈزلىنىشلەر بىلەن كۈتۈۋالدى.
”كاناپ داستىخان“ ۋەقەسى تەرەققىي قىلىپ قايسى
دەرىجىگە يەتتى، بۇنى يەنىلا بىز ئايالالار ئۆزىمىز
بىلىمىز.
هازىرقى جەمئىيىتىمىزدە بەئەينى بالايىئاپەت
تۇسىنى ئالغان ھەشەمەتخور تويلار، چايلار، بەزمە-
ئويۇنلاردا بىز ئايالالارنىڭ ھەسسىمىز بارمۇ-يوق؟
بەرھەقكى، بۇلاردا بىزنىڭ ھەسسىمىز بارلا ئەمەس،
بىز ئايالالار بۇ ۋابا مىكروبىنى يېتىلدۈرگۈچى، تار-

قاتقۇچى، ئەڭ ئاخىرىدا يەنە ئۆزىمىز يېتىلدۈرگەن
مۇشۇ ۋابا مىكروبى بىلەن نابۇت بولغۇچىلاردۇرمىز.
ئاياللار، ئانىلار! بىز ئويلاپ باقايلىچۇ؟ بىز
دۇنياغا فىزىئولوگىيىلىك قانۇنىيەت بويىچە بالا تۇغ-
قىلى، شارائىتىمىز بولسىلا ياسىنىپ تارانغىلى،
بىر-بىرىمىزنىڭ ئالدىدا كۆرەڭلىگىلى، غەيۋەت قىل-
غىلى تۆرەلگەنمۇ؟ ئەگەر شۇلار ئۈچۈنلا تۆرەلگەن
بولساق، بىز ”ئانا“ دېگەن مۇقەددەس نامغا ”ئاياللار
ئۇلۇغ، ئاياللار قەدىردان“ دېگەن يۈكسەك باھاغا يۈز
كېلەلەيمىزمۇ؟
بىز كۆپ ھاللاردا ئەتراپىمىزدىكى تەڭتۇشلىرى-
مىزگە مۇئامىلە قىلىشتا، باھا بېرىشتە، ئۇنىڭ كىي-
گەن كىيىمىگە، ئېسىۋالغان زىبۇزىنىنىتىگە، ئېرى-
نىڭ ئەمىلىگە، توپلىغان ماددىي بايلىقىغا قارايمىز.
(قەلبىنىڭ، ئادىمىيلىكىنىڭ قانداق بولۇشىدىن قەت-
ئىينەزەر) ئىقتىسادىي ئەھۋالى ياخشى بولسىلا، ئۇ-
لارنى كۆرگەندە، كۆلگىمىز بولمىسىمۇ زورلاپ كۈ-
لىمىز، ئورنىمىزدىن تۇرغىمىز بولمىسىمۇ لىككىدە
تۇرىمىز. شۇ كۈنلەردە بىز ئاياللاردا شۇنداق بىر
تەڭسىز كۆز قاراش شەكىللەندىكى، ئارىمىزدىكى قاي-
سى ئايالنىڭ خىزمىتى جاپالىق، كىرىمى ئاز بولسا،
شۇ ئايال بىزنىڭ نەزەرىمىزدە تۆۋەن ئورۇندا؛ كىم-
نىڭ خەجلىگەن پۇلى، كىيگەن كىيىمى ئەجىرسىز

قولغا كەلگەن بولسا، شۇ ھۆرمەتلىك تۇيۇلىدۇ.
شۇ كۈنلەردە بىز ئايالларنىڭ قول سومكىلىرى.
مىز شۇنداق كىچىكلەپ كېتىپ بارىدۇكى، ھەي،
نېمىسىنى دەي. ئالدى 300 يۈەنلىك، ئەڭ ئاددىيلى.
رىمۇ 15-20 يۈەنلىك بۇ زىننەت سومكىلىرىغا بىر
دانە ئەينەك، بىر دانە قاش قەلىمى، بىر دانە لەۋ
سۈرۈقى ۋە بىر پارچە نېپىز قول ياغلىقتىن باشقىسى
پاتمايدۇ، بىز شۇلارنىلا سېلىۋالىمىز-دە، يۈرۈپ
كېتىمىز.
باشقىلارنىغۇ قويۇپ تۇرايلى، ئاپتونوم رايون.
مىز بويىچە رەسمىي تىزىملىكتىكى 1 مىليون 300
مىڭ نەپەر ئايال ئىشچى-خىزمەتچىنىڭ ئىچىدىمۇ
سومكىدىن كىتاب، خاتىرە، قەلەم تېپىلمايدىغان.
لاردىن قانچىلاپ-قانچىلاپ باردۇ؟
بىزنىڭ بارماقلىرىمىزغا سېلىۋالغان نەچچە
گراملىق يوغان ئۈزۈكلىرىمىز كىتاب ۋاراقلاپ، خا.
تىرە يېزىشىمىزغا قولايسىزلىق تۇغدۇرسا، بويۇن.
مىزدىكى قات-قات زەنجىرلىرىمىز "دىققەت قىلمىسام
يوقىلىپ كېتەرمۇ؟" دېگەن ۋەسۋەسە بىلەن كۆڭلى.
مىزنى بىئارام قىلىپ، زېھنىمىزنى يىغىپ ئۆگىنى.
شىمىزگە، ئىشلىشىمىزگە، كەلگۈسىمىزنىڭ ۋارىس.
لىرى بولغان بوغۇنلارغا ئۈلگە تىكلىشىمىزگە توس.
قۇنلۇق قىلمايدۇ دېيەلەيمىزمۇ؟ كېيىنكى كۈنلەردە،

بىز ئانىلاردىن پەرزەنتلىرىمىزگە مىراس ئۆچۈن ئال.
تۇن-جابدۇقلاردىن باشقا يەنە خورىماس ئەقىل، يۈك.
سەك پەزىلەت مىراس قېلىشى كېرەك ئەمدىغۇ؟
تارىختا قانچىلىغان شۆھرەتلىك خانىم-قىزلار
ئۆتتى. ئۇلار مال-دۇنيا ئالدىدا تىز پۈكمىدى، مەئى.
شەتلىك تۇرمۇشقا ئالدانمىدى، غۇربەت تۇرمۇشقا
تەسلىم بولمىدى. شۇڭا ئۇلار ھەرگىزمۇ پالانىنىڭ
ئايالى، پوكۇنىنىڭ قىزى دېگەن نام بىلەن ئەمەس،
بەلكى ئۆز نام-شۆھرىتى بىلەن بىزگىمۇ يېتىپ كەل.
دى. بىزچۇ؟ ئۆزىمىزنىڭ ئاياللىق نامىمىزنى ئۇلۇغ.
لاشنىڭ، قەدىرلەشنىڭ ئورنىغا ئاللىقانداق ھوقۇق--
مەرتىۋە، پۇل، مودا كىيىم ۋە يالتىراق مېتاللارنى
چوڭ بىلىپ، شۇلارنى بەخت دەپ قاراۋاتىمىز. بۇ
ئەمەلىيەتتە ئۆزىمىزدىن كۆرە شۇ ماددىي نەرسىلەرنى
ئەلا بىلگەنلىكىمىز ئەمەسمۇ؟
بىزنىڭ مودىكەش ئاياللىرىمىز ھەر كۈنى بىر-
دىن "مودا"نى ئىجاد قىلسا، بىز ئانىلار كۈن بويى
ئالتۇن جابدۇق، مودا كىيىم سەۋداسىدا يۈرسەك،
پەرزەنتلىرىمىزنىڭ خەت يېزىلىشىنى كۈتۈپ تۇرغان
ئاپئاق قەغەزدەك غۇبارسىز قەلب ئېتىزىغا نېمىلەر-
دىن ئۇرۇق تىككەن بولىمىز؟
بىز ئاياللار ئارىسىدىكى "مودا" دەپ ئاتىلىدىغان
ئېزىتقۇنىڭ ئازدۇرۇش سەۋەبىدىن، تېخى توي قىل-

ـمىغان ياش قىزلاردىمۇ كەلگۈسىدىكى ”مودا“غا يېتى-
شەلمەي قېلىش ئەندىشىسى باشقىچە بىر خىل تۇر-
مۇش غايىلىرىنى يېتىلدۈرمەكتە. ئۇلار ھەقىقىي مۇ-
ھەببەتنى قەلبىنىڭ ئەڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىغا كۆمۈپ
قويۇپ تۇرۇپ، كەلگۈسىدە ئۆزىگە ياخشىراق تۇر-
مۇش مۇھىتى يارىتىپ بېرەلەيدىغان ”ئۆسەلەيدى-
غان“، ”ئىستىقباللىق“ جورىلارنى (ئۆزى ياخشى
كۆرمىسىمۇ) قوغلاشماقتا. بەزى قىزلارنىڭ شوئا-
رى: ”ئۆزىمىز ياخشى كۆرگەن كىشى بىلەن ئەمەس،
بىزنى ياخشى كۆرگەن كىشى بىلەن، بىزنى «مودا»
غا ئېرىشتۈرگەنلەر بىلەن توي قىلىمىز“ دېگەندىن
ئىبارەت. مانا بۇ بىزنىڭ كۆز ئالدىمىزدا چوڭ بولۇ-
ۋاتقان قىزلىرىمىزنىڭ تۇرمۇش مەنتىقىسى، ئالىي
غايىسى! ئۇلارنىڭ كەلگۈسى تۇرمۇش پىلانىدا بۇنىڭ-
دىن ئارتۇق، بۇنىڭدىن باشقا ھېچقانداق پىلان يوق.
قىزلاردىكى بۇ ”غايە“ بىزدەك مودىكەش ئانىلارنىڭ
شەكلىسىز بېسىمىدا بىخ سۇرۇپ يېتىلگەن.

ئاھ خۇدا! بۇ نېمىدېگەن ئېچىنىشلىق ئەھۋال؟
بۇ توغرىدا بىز كىمدىن ئاغرىنىمىز؟ كىمدىن زارلى-
نىمىز؟ بۇنىڭغا كىم جاۋابكار؟

بىلىشىمىز كېرەككى، بىز ئاياللارنىڭ ئائىلە،
جەمئىيەت ۋە پەرزەنتلەر ئالدىدىكى مەسئۇلىيىتىمىز
ئىنتايىن ئېغىر ھەم مۇھىم. بىزنىڭ ئائىلىگە كۆر-

ستىدىغان تەسىرىمىز ھەم چوڭ، بىز ئاياللىق نازا-
كىتىمىز ۋە تۇگىمەس ”ۋايساشلىرىمىز“ بىلەن،
سىرتتا ھەيۋىسى قۇلاقنى يارغۇدەك شۇنداق كۈچتۈڭ-
گۈر ئەرلىرىمىزنى ”ئىندەككە“ كەلتۈرەلەيمىز.
شۇنداق ئىكەن، بىزنىڭ ئىدىيىۋى ھالىتىمىز، مەق-
سەت، نىشانىمىز، ئارزۇ-غايىلىرىمىز، ئەلۋەتتە،
ئائىلىگە، پەرزەنتلەرگە بىۋاستە تەسىر قىلىدۇ. ئا-
ياللارنىڭ مەدەنىيەت ساپاسىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەن بولۇ-
شى بالىلارنىڭ ئىدىيىۋى ھالىتىنىڭ يېتىلىشىدە مۇ-
ئەييەن رول ئوينايدۇ. بىز ئەنە شۇنداق مەسئۇلىيەت
ۋە مەجبۇرىيەت ئاستىدا تۇرۇپمۇ ئۆيقۇمىزنى ئاچماي،
ھە دېسىلا تېشىمىزنى پارقىراتساق، ”ئانا“ دېگەن بۇ
مۇقەددەس نامنى چىن مەنىسىدىن تونۇپ يەتمىسەك،
بۇ نېمىدېگەن ئېچىنىشلىق!

مەن بۇ ماقالەمدە، ئاياللار زادىلا زىبۇزىنىنەت
ئاسماسلىقى، يەنىلا جۇلدۇر كېيەن يۈرۈشى كېرەك،
دېمەكچى ئەمەسمەن. زىبۇزىنىنەت ئاسايلى، چىراي-
لىق، پۇزۇر كىيەيلى. بىز بىر ئەۋلاد ئاياللارنىڭ
ئەڭ گۈزەل چاغلىرى توپا-تۇمان، نامراتلىق ئىچىدە
ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ چاغلاردا پۇل تاپساق لايىقىدا كىيىم
يوق، كىيىم تاپساق يېتەرلىك پۇل يوق. قىز چاغلى-
رىمىزدا قىزغا لايىق، ياتلىق بولغاندا كېلىنگە لايىق
كىيىم كىيەلمەي، چاچلىرىمىز چۇۋۇق، قوللىرىمىز

قاداق ئۆتۈپ كەتتۇق. ئىسلاھات شامىلىدا جانلانغان
بازار ئىگىلىكى ئائىلىلىرىمىزگە ئارزۇ قىلغىنىمىز.
دىنمۇ ئارتۇق باياشاتلىق، ئاسايىشلىق بەخش ئەتتى،
بىز ئايالLارنى ياشارتىۋەتتى، چىرايلىقلاشتۇرۇۋەتتى.
شانائەت ماللىرى بازىرىغا قارايدىغان بولساق، بۇ با.
زارلارنى ئايالLار ئۈچۈنلا ئېچىلغانمىكى دەپ قالىمىز.
بىز ئۈچۈن يارىتىلغان شۇنداق گۈزەل زامانغا مىڭلار.
چە بارىكاللا!

لېكىن بىز مۇشۇنداق ئەۋزەل شارائىت ئىچىدە
ياشاۋېتىپ، ماددىي مەدەنىيىتىمىز ئۆسكەنسېرى،
مەنىۋى مەدەنىيىتىمىزنىڭ خارابلىشىۋاتقانلىقىنى بە.
لەمدىغاندىمىز؟ بىز ئايالLار ئالدى بىلەن ياسىنىشنا
ئەمەس، بالىلىرىمىزنىڭ ئەقىل بۇلىقىنى ئېچىشقا
مەبلەغ سېلىشنى تونۇپ يېتىشىمىز كېرەك ئىدى.

ئايالLار— گۈزەل بويلۇق، ئىپار خۇيلۇق خا.
نىم-قىزلار: بىز ئۆزىمىزنى ھەقىقىي قىممەت جە.
ھەتتىن مۇكەممەللەشتۇرۇش بەيگىسىگە قاچان ئاتلە.
نىمىز؟ قاچان قىزارماي تۇرۇپ: ”مەن لاياقەتلىك
ئانا“ دېيەلەيدىغان بولىمىز؟ كەلگۈسى ئەۋلادلىرىمىز
ئېكسكۇرسىيە قىلىدىغان مۇزېيلارغا بىزلەردىن نېمە.
لەر قويۇلۇشى كېرەك؟

* * *

ئاخىرىدا مول، رەڭدار سەھىپىلەر ئارقىلىق بىز
ئايالLار ئۈچۈن ئەينەكلىك رولىنى ئوينىغان «مىللەت.
لەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلىغا، بىز ئايالLارنىڭ ۋۇجۇدى.
مىزدىكى خەتەرلىك ”ئۆسمە“نى ئۆتكۈر تىغلىق ”ئو.
پېراتسىيە پىچىقى“ بىلەن يېرىپ، ئۆزىمىزگە كۆر.
سەتكەن، بىزنى ئۆزىمىزنى قۇتقۇزۇشقا دەۋەت قىلغان
ئاپتور پەزىلەت ئىسرائىلغا رەھمەت ئېيتىمەن.

(ئاپتور: قەشقەر ۋىلايەت يېڭىشەھەر ناھىيىلىك
رادىئو-تېلېۋىزىيە ئىدارىسىدا)

«نېمىسلار ھەققىدە پاراڭ»غا يانداشما پاراڭلار

ئەلسۆيەر

ژۇرنىلىمىزنىڭ مۇشۇ سانىدىكى «دۇنيا مىللەت-
لىرى» سەھىپىسىگە بېرىلگەن «نېمىسلار ھەققىدە
پاراڭ» ناملىق تەرجىمە ئەسەرنىڭ ئاخىرقى تەھرىر-
لىكىنى ئىشلەۋاتقىنىمدا، تەپەككۇرۇم قاناتلىنىپ،
مېنى ھېلى بىر خىل دۇنياغا، ھېلى يەنە بىر خىل
دۇنياغا ئېلىپ كېتەتتى. ئەنە شۇ ئەسەرنى ئوقۇغان
ھەرقانداق بىر ئەقىل ئىگىسى نېمىسلار بىلەن جەمئى-
يىتىمىزنى، مىللىتىمىزنى سېلىشتۇرماي قالمايدۇ.
مېنىڭ تەپەككۇرۇممۇ ئاخىرقى ھېسابتا ھازىر ھە-
مەيلەننىڭ ئاغزىدىن چۈشمەيدىغان ”مىللەت ساپاسى“
دېگەن مەسىلە ئۈستىدە توختاپ قالدى. مىللەتنىڭ
ساپاسى چوڭ جەھەتتىن ئالغاندا، ئۇلۇغ كەشپىياتلار-
نى يارىتىش، ئەڭ ئىلغار زامانىۋى تېخنىكىلارنى ئە-
گىلەپ، ئەڭ ئىلغار مەھسۇلاتلارنى ئىشلەپچىقىرىش-
تىن تارتىپ، ئاددىيسى كۈندىلىك تۇرمۇشتا مەدەنىي

ياشاشقىچە بولغان بارلىق جەھەتلەردە ئۆز ئىپادىسىنى
تاپىدۇ.. بىر مىللەتنىڭ ئومۇمىي ساپاسى ئۇنىڭ ھەر
بىر ئەزاسىنىڭ كۈندىلىك قىلمىشىدىن ئەكس ئېتى-
دۇ. قاراڭ، نېمىسلارنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشتا
جان-جانىۋارلارغا كۆيۈنۈشى، بىلىمگە ئىنتىلىشى،
ھەتتا خالا جايدا ئولتۇرغان ۋاقتىنىمۇ بوش ئۆتكۈزۈ-
ۋەتمەي كىتاب كۆرۈشى، ھەممە ئائىلىلەردە دۇنيا
خەرىتىسىنى، يۇرۇشلەشكەن لۇغەتلەرنى، گۈل-گى-
ياھلارنى پەرۋىش قىلىشقا ئائىت كىتابلارنى ساقلى-
شى، دوستلۇققا سادىق بولۇشى، باشقىلارنى مەسخىرە
قىلىدىغان لاۋزا قىلىقلاردىن ساقلىنىشى، ھەرقانداق
ئىشنى ئەقىلگە تايىنىپ قىلىشى، باشقىلارنىڭ تۇر-
مۇشىغا دەخلى يەتكۈزۈشنى ئەخلاقسىزلىق دەپ بىلى-
شى، مۇھىتنى گۈزەللەشتۈرۈشكە ھەممەيلەننىڭ تەڭ
كۆڭۈل بۆلۈشى، باشقىلارغا كاشىلا قىلمايدىغان ھەم
باشقىلارنىڭمۇ ئۆزىگە كاشىلا قىلىشىغا يول قويمايدى-
غان تۇرمۇش پوزىتسىيىسى، پۇتۇشكەن ۋاقىتقا قات-
تىق رىئايە قىلىشى ۋەھاكازالارنىڭ ھەممىسىدىن نې-
مىس مىللىتىنىڭ ساپاسىنىڭ يۇقىرىلىقىنى كۆرۈ-
ۋالغىلى بولىدۇ. نېمىسلاردىن نوبېل ئەدەبىيات مۇ-
كاپاتىغا ئېرىشكەن مەشھۇر يازغۇچىلار، خەلقئارالىق
مۇكاپاتلارغا ئېرىشكەن كاتتا ئالىملار چىققان، ئۇلار-
نىڭ ھازىرقى ئىقتىسادىي تەرەققىياتىمۇ دۇنيادا ئال-

دىنقى ئورۇندا تۇرىدۇ. بۇمۇ ئۇلارنىڭ ئومۇمىي سا-
پاسىنىڭ ئۈستۈنلۈكى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك.
باشقىسىنى قويۇپ تۇرۇپ، يالغۇز بىلىم خۇمار-
لىقىنىلا مىسالغا ئالايلى: يېقىندا غەربىي ياۋروپاغا
تەكشۈرۈشكە بېرىپ قايتقان بىر كىشىنىڭ بايان قى-
لىشىچە، قايتىش سەپىرىدە بىر ئايروپىلانغا چىققان
200-300 سەپەرداشىنىڭ 80% چەت ئەللىك (ئۇلارنىڭ
كۆپىنچىسى نېمىسلار)، 20% جۇڭگولۇق ئىكەن.
بۇ ئالىم كۆڭۈل قويۇپ ساناپ، ھەيرانلىق ئىچىدە
شۇنى ھېس قىلغانكى، مەيلى ئايروپىلان كۈتۈش زا-
لىدا ياكى ئايروپىلان ئىچىدە بولسۇن كۆڭۈل قويۇپ
گېزىت، ژۇرنال، كىتاب ئوقۇپ ئۆگىنىۋاتقانلارنىڭ
ھەممىسى چەت ئەللىك ئىكەن، مۈگدەۋاتقان ياكى
ئۇيان-بۇيانغا ھاڭۋېقىپ قاراۋاتقانلار جۇڭگولۇقلار
ئىكەن. بۇغۇ جۇڭگولۇقلار بىلەن چەت ئەللىكلەرنىڭ
سېلىشتۇرمىسى، ئەمدى بىزگە دائىم چېلىقىپ تۇرى-
دىغان مۇھىتلاردا ئۆزىمىز بىلەن ئۆزگە مىللەتلەرنى
سېلىشتۇرۇپ باقايلىچۇ. بىزدە بوش ۋاقىت چىقسىلا
ئۆگىنىۋاتقانلار زادى قانچىلىك؟ توغرا، مىللىتىمىز-
دىمۇ ئۆگىنىشكە بېرىلىدىغان، تىرىشچان كىشىلەر
بار، لېكىن كېسىپ ئېيتالايمەنكى، بىزدە ئۆگىنىش-
كە بېرىلمەيدىغانلار كۆپ. شۇنداق بولغاچقا، مىللە-
تىمىزنىڭ ئومۇمىي ساپاسى تۆۋەن. ساپا تۆۋەن بول-

غاچقا، نۇرغۇن جەھەتلەردە چېنىپ قېلىۋاتىمىز. نا-
دانلىق ئىللەتلىرى يامراپ كېتىۋاتىدۇ، تېخى ئۇنى
ئېتىراپ قىلغىمىز كەلمەيدۇ. نېمىسلارمۇ بىر مىل-
لەت، بىزمۇ بىر مىللەت. ماقۇل، بىز دۇنياغا مەش-
ھۇر «مېرسېدىس» ماركىلىق داڭلىق پىكاپمۇ ئىشلەپ-
چىقارمايلى؛ مەيلى بىزدىن نوبېل مۇكاپاتىغا ئېرىشى-
دىغان ئالىملارمۇ چىقمىسۇن، مەيلى نېمىسلاردەك
خالا-جايدا ئولتۇرۇپمۇ كىتاب ئوقۇمايلى، بىراق قۇ-
رۇق پاراڭلارغا ئارىلىشىپ، تېتىقسىز ئولتۇرۇشلارغا
بېرىپ ياكى ۋاقىت ئىسراپ قىلىدىغان توي-تۆكۈن،
چاي-پايلارغا قاترىغانىنىڭ ئورنىغا ئاز-تولا ۋاقىت چى-
قىرىپ ئۆگىنىپ، مېڭىمىزنى تولۇقلاشىمۇ قولىمىز-
دىن كەلمەسمۇ؟ مەيلى ئۇنىمۇ قىلمايلى دەيلى، بىرەر
يىغىلىشلارغا ياكى ئۇچرىشىشلارغا ئۆز ۋاقىت-قەرە-
لىدە يېتىپ بېرىپ، باشقىلارنىڭ ۋاقتىنى زايە قىل-
ماسلىقىمۇ قولىمىزدىن كەلمەسمۇ؟ قاراڭ، نېمىسلار
باشقىلارنىڭ تۇرمۇشىغا ئارىلىشىۋېلىشنى، دەخلى
يەتكۈزۈشنى ئەخلاقسىزلىق دەپ بىلىدىكەن. بىزنىڭ
بەزى ئادەملىرىمىز بولسا، ئۆزىنى سورىمايدۇ، كول-
لېكتىپ سورۇنلارغا كېچىكىپ كېلىشتىن، ۋەدى-
سىزلىك قىلىشتىن، ۋاراڭ-چۇرۇڭ قىلىشتىن،
قىقاس-چۇقان كۆتۈرۈشتىن، تېتىقسىزلارچە ئۆچكى-
دەك مەرەپ كۈلۈشلەردىن، قىسقىسى، ئۆزگىنىڭ

خىزمەت ۋە ئارام ئېلىشىغا دەخلى يەتكۈزۈشتىن نو-
مۇس ھېس قىلمايدۇ، بەلكى ئۆزىنىڭ نوچىلىقىنى
كۆز-كۆز قىلغانلىقىدىن پەخىرلىنىدۇ. باشقىلار ئا-
گاھلاندۇرۇش بەرسە، ئۆزىنىڭ قىلىقسىزلىقىدىن
ئۇيۇلۇپ ئەپۇ سورىماقتا يوق، كۇرۇكى تۇتقان توخۇ-
دەك ھۇرپىيىپ، جېدەل پەيدا قىلىشتىن يانمايدۇ،
ئەنە شۇنداق ئاددىي ئىشلاردىنلا خەقنىڭ ساپاسىنىڭ
قانداقلىقىنى، ئۆزىمىزنىڭ ساپايىمىزنىڭ قايسى دە-
رىجىدە ئىكەنلىكىنى كۆرۈۋالالمايمىزمۇ؟

بۈگۈنكى دەۋر رىقابەت دەۋرى، ئىقتىسادىي جە-
ھەتتىكى رىقابەت، پەن-تېخنىكا جەھەتتىكى رىقابەت
تېگى-تەكتىدىن ئالغاندا، ئىختىساسلىق خادىملار رى-
قابىتىدىن ئىبارەت. جايلارنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىيا-
تىنىڭ قانداق بولۇشى ئىختىساسلىق كىشىلەرنىڭ
ئاز-كۆپلۈكى ۋە مىللەتنىڭ ئومۇمىي ساپاسىنىڭ
ئۈستۈن-تۆۋەنلىكى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. قايسى
جايدا، قايسى مىللەتتە ئۆگىنىش كەيپىياتى قويۇق
بولسا، شۇ جايدا، شۇ مىللەتتە ئىختىساسلىق خادىم-
لار كۆپ يېتىلىدۇ، مىللەتنىڭ ئومۇمىي ساپاسىمۇ
ئۈستۈن بولىدۇ، جەمئىيەت مۇقىم بولىدۇ، ئىقتى-
سادىي تەرەققىيات ياخشى بولىدۇ. بىز ئىقتىسادنى
گۈللەندۈرىمىز، مىللەتنى روناق تاپقۇزىمىز دەيدىكەن-
مىز، پۈتۈن مىللەتتە قويۇق ئۆگىنىش كەيپىياتىنى

يېتىلدۈرۈشىمىز لازىم. مىللەتنىڭ پۈتكۈل ئەزالىرى-
دا بىلىملىك بولۇش شەرەپلىك، بىلىمسىزلىك، نا-
دانلىق— نومۇس دەيدىغان قىممەت قارىشىنى تۇرغۇ-
زۇشىمىز لازىم.

«مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلى كەڭ ئوقۇر-
مەنلەر دۇنيادىكى ۋە ئېلى-
مىزدىكى مىللەتلەرنىڭ ئېسىل خىسلەتلىرىنى تونۇش-
تۇرىدىغان ھەم ئۆزىمىز بىلەن سېلىشتۇرۇپ، ئۆزى-
مىزنىڭ ياخشى تەرەپلىرىنى تەرىپلەپ، ناچار تەرەپلە-
رىنى قامچىلاپ، كىشىلەرنىڭ روھلىنىشىغا تۈرتكە
بولىدىغان يۇقىرىقىدەك ماقالە-ئەسەرلەرنى كۆپلەپ
ئەۋەتىشىنى، بۇ ھەقتىكى تەسىرات ۋە پىكىرلىرىنى
كۆپلەپ ئەۋەتىپ تۇرۇشىنى قارشى ئالىدۇ.

يەنىيەندە كۆرگەن ۋە ئاڭلىغانلىرىم

(زىيارەت خاتىرىسى)

مۇختار قادىر

. . . ئۇ كۇلۇۋاتقاندا، مايلىشىپ قارىداپ
كەتكەن بادام دوپپىسىغا، قوۋچاچ چاڭگىسى-
دەك مەينەت ساقىلىغا، كىرلىشىپ كەتكەن
گەدىنىگە، رەتسىز كىيىم-كېچەكلىرىگە قا-
راپ، "تېخى سەن ئۇيغۇرلارنىڭ ۋەكىلى ئى-
كەنسەن-دە" دەپ ئويلىدىم ئىچىمدە.

مۇقەددىمە

مەن تاسادىپىي پۇرسەتتە، ياپراقلار ئالتۇن رەڭ-
گە كىرىپ، زېمىننىڭ سېخىي داستىخىنى كەڭ ئې-
چىلغان، بىپايان ياپون دېڭىزىدىن ئۆرلىگەن كۈز
شامىلى پېتىر قولتۇقى ئارقىلىق تۇمىنجياڭ ۋادىسىغا
ئاستا-ئاستا چېچىلغان ئۆكتەبىر ئېيىنىڭ باشلىرىدا
شەرقىي شىمالدىكى "ئالتۇن ئۈچ بۇرجەك" دەپ تە-
رىپلىنىدىغان يەنبيەن چاۋشيەنزۇ ئاپتونوم ئوبلاستىدا
ئېكسكۇرسىيە، زىيارەت ۋە ئۆگىنىشتە بولدۇم. جە-

لىن ئۆلكىسى بويىچىلا ئەمەس، پۈتۈن مەملىكەت
مىقياسىدا ساۋاتسىزلىقنى تۈنجى بولۇپ تۈگىتىپ،
ھەر تۈمەن نوپۇسنىڭ 3037 ئادىمى ئالىي مەكتەپ
سەۋىيىسىگە يەتكەن بۇ گۈزەل ئوبلاست مېنى ئىختى-
يارسىز ھالدا ئۆزىگە رام قىلىۋالدى. ئىسلاھات،
ئېچىۋېتىش، تەرەققىياتتىن ئىبارەت ئۇلۇغ دولقۇن-
نىڭ مۇشۇ گۈزەل تۇپراقتا پەيدا قىلغان ئاجايىپ
يېڭىلىقلىرى مېنى ئۆزاققىچە ھاياجانغا سالدى. مېھ-
ماندوست، قەيسەر، مەرىپەتپەرۋەر چاۋشيەنزۇ خەلقى
ھەم بۇ مىللەت ۋۇجۇدىدىكى مائارىپنى ھەممىدىن
ئۈستۈن قويۇشتەك ئۇلۇغۋار روھ مېنى قولۇمغا قە-
لەم ئېلىپ، ئۆز مىللىتىمىنىڭ ئوقۇرمەنلىرى بىلەن
ئورتاقلىشىشقا ئۈندىدى. شۇڭا، ناباپلىقىمغا قارى-
ماي، بۇ خاتىرىنى پۈتۈپ چىقتىم. قېرىنداشلىرىمى-
نىڭ ئويىدا ھېچ بولمىغاندا مائارىپقا بولغان يېڭىچە
چۈشەنچە پەيدا بولۇپ قالسا ئەجەب ئەمەس.

شەرتلىك سايلام

"مائارىپنى قوللىيالمىغان رەھبەر لاياقەتلىك
رەھبەر ئەمەس". بۇ يەنبيەن— خەلقىنىڭ جاراڭلىق
شوئارى بولۇپلا قالماستىن، ھەر دەرىجىلىك پارتىيە،
ھۆكۈمەت تەشكىلاتلىرىنىڭ شەھەر باشلىقى، ھاكىم،
دىرېكتور قاتارلىق رەھبەرلىرىنى ئىشقا قويۇشتىكى
ئاساسىي ئۆلچىمى ئىكەن. خەلق ۋەكىللىرى سايلام

ھوقۇقىنى يۈرگۈزگەندە، ئالدى بىلەن سايلانغۇچى-
نىڭ مائارىپنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن قايسى
ياخشى ئىشلارنى قىلىپ بەرگەنلىكىنى سۈرۈشتە قى-
لىدىكەن.

يەنىيەندىكى ئوتتۇرا-باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ
ئوقۇتۇش شارائىتى دۆلەت، كوللېكتىپ، شەخسلەر-
دىن ئىبارەت ئۈچ تەرەپنىڭ بىردەك ئىزچىل مەبلەغ
سېلىشى بىلەن پەيدىنپەي ياخشىلانغان، ئوقۇتۇش
ئۈسكۈنىلىرىنىڭ زامانىۋىلىشىش دەرىجىسى بىلەن
ئوقۇتقۇچىلار قوشۇنىنىڭ ساپاسى ماس قەدەمدە ئۆ-
گىرى سۈرۈلگەن. بىز يەنجى شەھەرلىك بېيشەن
باشلانغۇچ مەكتىپىگە بېرىپ، ئېلېكترلەشكەن ئوقۇ-
تۇش سىنىپىغا كىرگىنىمىزدە، "شىنجاڭلىق مېھمان-
لارنى قارشى ئالىمىز" دېگەن خەت ۋە بىزنىڭ بىر
نەچچە مىنۇتلۇق ئېكسكۇرسىيە پائالىيىتىمىزنىڭ ئە-
مەلىي ئەھۋالى ئېلېكتر مېڭىلىق ئېكراندا پەيدا بول-
دى. دېمەك، ئۇلارنىڭ ئاددىي، ئوقۇتقۇچىلىرى تو-
لۇق بولغان ئۈسكۈنىلىرىگە تايىنىپ، بىرنەچچە مى-
نۇت ئىچىدە بىر فىلىمنى ئىشلەپ بولۇپتۇ.

يەسلىدىن باشلاپ...

"بىزنىڭ بۇ يەردىكى يەسلى باللىرى گېزىت
ئوقۇيالايدۇ"، قارىماققا 50 ياشلارغا كىرىپ قالغان
جاڭ مۇدىر (چاۋشيەن مىللىتىدىن بولۇپ، يەنبيەن

ئوبلاستلىق ئوقۇتۇش-تەتقىقات ئىشخانىسىنىڭ مۇدى-
رى ئىكەن) شۇنداق دېگەنىدى، دەررۇ ئىشىنىپ كې-
تەلمىدىم، لېكىن ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۇنىڭ ھەقىقەت
ئىكەنلىكىنى بىلدىم.

يەنبيەن چاۋشيەنزۇ ئاپتونوم ئوبلاستى بەش شە-
ھەر، ئۈچ ناھىيىدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، 1
مىليون 870 مىڭ نوپۇس ئىچىدە چاۋشيەنزۇلار
40.2 پىرسەنتىنى، خەنزۇلار 56.9 پىرسەنتىنى، خۇي-
زۇ، مانجۇ قاتارلىق باشقا 21 مىللەت 2.9 پىرسەنتىنى
ئىگىلەيدىكەن. مەيلى قايسى مىللەت بولسۇن، ھەقى-
قىي باراۋەرلىك ئاساسىدا تولۇق تەربىيىلىنىش شارا-
ئىتىغا ئىگە بولغاچقا، ئاھالىلەرنىڭ پەن-مەدەنىيەت
سەۋىيىسى خېلىلا يۇقىرى ئىكەن. بالىلارنىڭ مەك-
تەپكە كىرىشتىن ئاۋۋالقى تەربىيىسى مۇكەممەل بو-
لىدىكەن. باشلانغۇچ مەكتەپلەر يەسلى تەربىيىسىنى
ئالمىغان (ساۋادىنى چىقارمىغان) بالىلارنى قوبۇل
قىلماسلىق ئۆلچىمىدە چىڭ تۇرۇپ، قوش تىل
(چاۋشيەن، خەنزۇ تىللىرى) لىق ئوقۇتۇشنى مۇھىم
ئورۇنغا قويىدىكەن.

مائارىپنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئارقىلىق يەنە
مائارىپنىڭ ئاساسىي ئۇلىنى (ئوقۇغۇچىلارنىڭ كې-
لىش مەنبەسىنى) چىڭىتىش يەنبيەن خەلقىنىڭ ئۆز
ئالدىغا ئىجادىيىتى ئىكەن. بىز بارغانلا مەكتەپلەردە

ۋە ئورۇنلاردا بۇنى چوڭقۇر ھېس قىلدۇق. مەكتەپ
باشقۇرۇشتا ئەمەلىي ئىقتىدار يېتىلدۇرۇش ئاساسىي
نىشان بولغاچقا، بۇ ئوبلاستتا تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ-
لەرنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلار بىر تۇتاش ئىمتىھان
ئارقىلىق ئېلىمىزدىكى نۇقتىلىق ئالىي مەكتەپلەرگە
بىۋاستە قوبۇل قىلىنىدىكەن ۋە ئايرىملىرى چەت
ئەللەرگە ئوقۇشقا چىقىرىلىدىكەن.

ئوخشاشلىق ئىچىدىكى پەرق

چاۋشيەنزۇ مىللىتى مىللىي ھېسسىياتقا ۋە مىل-
لىي ئىپتىخارلىق تۇيغۇسىغا باي خەلقلەرنىڭ بىرى
بولۇپ، مەدەنىيەت، ئۆرپ-ئادەت، تىل-يېزىق ۋە
باشقا جەھەتلەردە ئۆز مىللىتى ئالاھىدىلىكىنى ساقلاپ
ۋە ئۇنى گەۋدىلەندۈرۈپ، تاشقى مەدەنىيەتنىڭ تەس-
رىنى ئۆز مىللىي ئالاھىدىلىكىگە يۇغۇرۇپ، ئۇنىڭ
ئىلغار، پايدىلىق تەرەپلىرىنى ئۆگىنىپ ۋە قوبۇل
قىلىپ، شۇ ئاساستا دەۋرگە، تەرەققىياتقا ماسلىشىپ
ئۆزگىچە يېڭىلىق يارىتىش روھى بىلەن ياشايدىكەن.

ئاددىيسى چاۋشيەنزۇ مىللىتىنىڭ تىل ئۆگە-
نىش قىزغىنلىقى بىزنى ھەيرەتتە قالدۇردى. ئۇلار
خەنزۇ تىلىنى پىششىق بىلگەندىن باشقا، ياپون،
ئېنگلىز، رۇس تىللىرىنىمۇ بەس-بەستە ئۆگىنىدى-
كەن ۋە بىر-بىرىگە ئۆگىتىدىكەن. ئوتتۇرا مەكتەپ-
لەردە خەنزۇ تىلى دەرسلىكى ئەمەس، خەنزۇ ئەدەبى-

ياتى دەرسلىكى ئۆتىلىدىكەن. چاۋشيەنزۇ مىللىتى
ئارىسىدا خەنزۇ تىلى ۋە چەت ئەل تىللىرىدا نۇتۇق
سۆزلەش مۇسابىقىسى، خەنزۇ ئىشچى-خىزمەتچىلەر
ئارىسىدا چاۋشيەن تىلىدا نۇتۇق سۆزلەش مۇسابىقى-
سىگە ئوخشاش تۈرلۈك مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش پائا-
لىيەتلىرى داۋاملىق بولۇپ تۇرىدىكەن.

مەن بىرنەچچە چاۋشيەنزۇ رەھبەر بىلەن پاراڭ-
لىشىش جەريانىدا مۇنداق بىر نۇقتىنى بايقىدىم. ئۇ-
لارنىڭ خەنزۇچە سۆزلەش سەۋىيىسى شۇنچە يۇقىرى
تۇرۇپ، مەيلى يىغىنلاردا بولسۇن ۋەياكى ئىجتىمائىي
سورۇنلاردا بولسۇن ئالدى بىلەن ئۆز ئانا تىلىدا سۆز
باشلايدىكەن. گەرچە بىز خەنزۇچە سۆزلىگەن بولساق-
مۇ، ئۇلار ئۆز تىلىدا سۆزلەپ، ئاندىن ئۆزى يەنە
خەنزۇ تىلىغا تەرجىمە قىلىپ بەردى. مەن بۇنى ۋا-
قىت ئىسراپچىلىقى دەپ قاراپ كۆز قارىشىمنى شەر-
ھىيلىگەنىدىم، يەنجى شەھەرلىك مائارىپ كومىتېتى-
نىڭ ئايال مۇدىرى ليۇگۇڭسا (چاۋشيەن مىللىتى-
دىن) پەخىرلەنگەن ھالدا مۇنداق دېدى:

— بىر مىللەتنىڭ مىللەت بولۇپ تۇرالىشىدىكى
ئاساسىي بىرلىك تىل بولىدۇ. ئەگەر بىز ئانا تىلى-
مىزنى يوقىتىپ قويساق، چاۋشيەنزۇ مىللىتىنى يو-
قىتىپ قويغان بولىمىز. شۇڭا ئانا تىلنى قەدىرلەش
بىر خىل ئەنئەنە سۈپىتىدە چىڭ تۇتۇلۇشى كېرەك،

بۇ — مىللىي غۇرۇر مەسىلىسى.
ئۇ ھەق گەپنى قىلغانىدى. شۇ ئان بىز ئۇيغۇرلار
ئارىسىدىكى خەنزۇچە سۆزلەش ئىقتىدارىنى نامايان
قىلىشقا ئالدىراپ، ئانا تىلىنى كەمسىتىدىغان ناتىۋاز-
لار، «چوشلۇك تاماقنى چۈيلىپىلا قىلدىم» دەپ ئەب-
جەش سۆزلەيدىغان ئەخمەقلەر، «مەن ئۇرغۇي» دەپ
مەيدىسىگە مۇشتلايدىغان بىلىمسىزلەر، «يېڭى يېزىق-
تا ئوقۇغانمەن» دەپ خىجىل بولماستىن ھىجىيىدىغان
ساۋاتسىزلار كۆز ئالدىمغا كەلدى.
يەنبيەندىكى چاۋشيەنزۇلار مۇلايىم، تېتىك،
جۇشقۇن بولۇپلا قالماستىن، ئىنتايىن ئەدەپلىك ۋە
مەدەنىيەتلىك ئىكەن. مەيلى تونۇش بولسۇن-بولمى-
سۇن، گەپ سورىغان ھامان، ئۇلار سىزگە ئېگى-
لىپ تەزىم قىلىپ تۇرۇپ جاۋاب بېرىدىكەن.
خانىم-قىزلارنىڭ ئىللىق چىرايلىرى بىلەن مۇلايىم
ھەرىكىتى كىشىگە بىر خىل يېقىملىق تۇيغۇ بېغىشلاي-
دىكەن.
مەن تۇمەن شەھىرىگە كېتىۋېتىپ، ئېتىز-ئې-
رىقلاردا دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان جۇش-
قۇن ياشلارنىلا كۆردۈم. ئۇلارنىڭ ئىچىدە 50-60
ياشلارغا كىرىپ قالغانلار كۆزۈمگە زادىلا چېلىقما-
دى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى پېشقەدەملەرنى مىللەتنىڭ
بايلىقى سۈپىتىدە ئاسرايدىكەن، بىزنىڭ بەزى ئادەم-

لىرىمىز بولسا...!

يەنجى شەھىرىدىكى ئۇيغۇرلار

مەن 1993-يىلى جەنۇبىي جوڭگونى ئايلىنىپ
شاڭخەي، نەنجىڭ قاتارلىق چوڭ شەھەرلەردە تۇرلۇك
سودا-سېتىق كەسىپلىرى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان
ئۇيغۇرلارنى كۆرگەنىدىم. بۇ قېتىم شىمالىي جوڭگو-
نىڭ ئەڭ شەرقىگە جايلاشقان يەنجى شەھىرىدىمۇ شۇ
خىل كەسىپتىكى قېرىنداشلىرىمنى كۆردۈم ۋە ئۇلار
بىلەن سۆھبەتلەشتىم.
دەسلەپتە كۆرۈشكەن كىشى خوتەن ۋىلايىتىنىڭ
كېرىيە ناھىيىسىدىن كېلىپ، ئىچكىرى ئۆلكىلەردە
تىجارەت قىلىۋاتقىنىغا تۆت يىل بولغان ئىسمائىلخان
بولدى. ئۇ دەسلەپ ئون تونىنا كىشمىش ئۈزۈم بىلەن
يەككە-يېگانە ھالدا يۇرتىدىن چىقىپ، تيەنجىن، خار-
بىن قاتارلىق جايلاردا ئۈزۈمچىلىك قىلىپتۇ، يەنجى
شەھىرىگە كەلگىلى يېرىم يىللا بولۇپتۇ، ھازىر ئۇ-
نىڭ ئىجارىگە ئالغان ئۆيى، دۇكىنى بار ئىكەن،
خوتۇنى ۋە ئىككى ئىنىسى بىلەن بىرلىكتە شىنجاڭ-
دىن كىرگۈزۈلگەن قۇرۇق ئۈزۈملەرنى پارچە ساتى-
دىكەن. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، يەنبيەن ئوبلاستىنىڭ
ھەرقايسى ناھىيە، شەھەرلىرىدە ئۇيغۇر سودىگەرلەر
بار ئىكەن. ئۇلار ئاساسەن ئۈزۈمچىلىك، گۆلىچى-
لىك، كاۋاپچىلىق تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىكەن.

—سلەر شۇنچە يىراقتا كېلىۋالغۇچە مەركىزىي
شەھەرلەردە تىجارەت قىلساڭلار بولمامدۇ؟ —دەپ
سورىدىم مەن.

—باشقا يەرگە ئوقەتچىلەر ساماندەك يېغىپ كەت-
تى، شۇڭا تىجارەت يۈرۈشمەيدۇ، بۇ يەردە ئوقەتچى-
لەر ئاز، ئۇنىڭ ئۈستىگە يەنجى شەھەرلىك ھۆكۈمەت
بىزنى ئۇيغۇرلارنىڭ ۋەكىلى دەپ ياخشى قارايدۇ،
بىزگە ئېتىبار بېرىدۇ، بولۇپمۇ چاۋشيەنزۇ مىللىتى
بىزگە بەكرەك يېقىنچىلىق قىلىدۇ، —دېدى ئۇ مەغ-
رۇرانە كۈلۈپ تۇرۇپ. لېكىن ئۇ كۈلۈۋاتقاندا، مايى-
لىشىپ قارىداپ كەتكەن بادام دوپپىسىغا، قۇچقاچ
چاڭگىسىدەك مەينەت ساقىلىغا، كىرلىشىپ كەتكەن
گەدىنىگە، رەتسىز كىيىم-كېچەكلىرىگە قاراپ، "تې-
خى سىەن ئۇيغۇرلارنىڭ ۋەكىلى ئىكەنسەن-دە" دەپ
ئويلىدىم ئىچىمدە.

—ساۋاتلىقمۇ سىز؟

—ھە، دېسەممۇ بولىدۇ، ياق دېسەممۇ بولىدۇ.
ئانچە-مۇنچە خەنزۇچە بىلسەكلا بولىدۇ ئەمەسمۇ؟

—قانچىلىك پۇلىڭىز بار؟

—ئىككى-ئۈچ يۈز مىڭى بولمىسا، بۇ خەقنىڭ
شەھىرىدە نېمە قىلىمىز دەيلا ئۇكام؟!

كېيىن ئۇنىڭغا ئەگىشىپ، ئۇنىڭ ئىجارىگە ئال-
غان ئۆيىگە باردىم. قاپقاراڭغۇ كوچىنىڭ بىرنەچچە

ئېغىز ئۆيىدە 30-40تەك ئۇيغۇر ئولتۇرىدىكەن،
ئۇلارنىڭ بەزىلىرى كاۋاپچى، بەزىلىرى ئۈزۈمچى،
يەنە بەزىلىرى يانچۇقچى بولۇپ، بەزىلىرىنىڭ كۆزلى-
رىدىن ياۋايىلىق، نادانلىق، مەنمەنلىك ئۇچقۇنلىرى
چاقناپ تۇراتتى. مەن بىر نەچچىسىنىڭ يۈز-قوللى-
رىدىكى پىچاق ئىزلىرىنى كۆرۈپ سەل قورقتۇم.
بىراق ئۇلار مېنى ئورۇۋېلىپ "شىنجاڭنىڭ ھارىقىنى
ئېلىپ كەللىمۇ؟ بىردىن ئوتلىۋالايلى" دەپ سوراش-
تى. ئىسمائىلخان مېنىڭ مەكتىلىك ئىكەنلىكىمنى،
غەربىي-جەنۇبىي تارىم نېفىتلىكىدە خىزمەت قىلىدى-
غانلىقىمنى ئېيتىۋىدى، بىرسى ئالدىمغا "گۈلۈپپە-
دە" يىقىلدى:

—جېنىم ئاكا، شۇ مەكتت نەشىسىدىن بىر چې-
كىم بەرگەن بولسىلا، مانا ماۋۇ ئەللىك كوي!

ياش قورامىدىن قارىغاندا مەندىن بىر نەچچە ياش
چوڭ بولغان بۇ كىشىنىڭ مېنى ئاكا دېگەنلىكىدىن
ئەمەس، بەلكى بەڭگە قاتارىدا كۆرگەنلىكىدىن چىش-
لىرىم غۇچۇرلاپ كەتتى.

مەن ئۇنى-بۇنى دەپ بۇ بۇرۇقتۇملۇق ئىچىدىن
چىقىۋالدىم-دە،. كىرا ئاپتوموبىلىنى توسۇپ، مېھ-
مانخانىغا قايتماقچى بولدۇم. ئىسمائىلخان ئېتىلىپ
چىقىپ مېنى مېھمان قىلماقچى ئىكەنلىكىنى بىلدۈر-
گەنىدى، مەن كەسكىن تۇردە:

—مېنى مېھمان قىلىدىغان شۇ پۇلىڭىزغا مۇن.
چىغا چۈشۈۋېلىڭ، كىيىم-كېچەكلىرىڭىزنى ئالماش.
تۇرۇپ، ھەقىقىي ئۇيغۇر ۋەكىلى بولۇڭ! —دېدىم.
مانا بۇ مەن يەنجى شەھىرىدە كۆرگەن ئۇيغۇرلار
ئىدى. ئەسلىدە ئۇلار مىللەتنىڭ ۋەكىلى بولۇشى
كېرەك ئىدى. بىراق ئۇلار ئۇنداق بولالمايلا قالماس.
تىن، مىللەت ئۈچۈن ھاقارەت كەلتۈرۈۋېتىپتۇ.
گەرچە مەن دالىيەن، تيەنجىن، بېيجىڭ شەھەرلىرىدە
ئىنتايىن پاكىز، رەتلىك يۈرىيدىغان، سالاپەتلىك،
مۆتىۋەر ئۇيغۇر سودىگەرلەرنى كۆپ ئۇچراتقان بول.
سامۇ، يەنجىدىكى ئىسمائىلخانلارنى ئويلاپ، ئۇزاق.
قىچە ھەسرەتكە چۆمدۈم.

خاتىمە

مول ھوسۇللۇق كەچكۈز يېتىپ كەلدى. مەن
ۋە مېنىڭ ھەمراھلىرىم يەنبيەن چاۋشيەنزۇ ئاپتونوم
ئوبلاستى بىلەن خوشلىشىپ شېنياڭ، دالىيەن قاتار.
لىق چوڭ شەھەرلەرنى، لۈشۈن ھەربىي پورتىنى،
بوخەي دېڭىزىنى، تيەنجىن، بېيجىڭ قاتارلىق مەر.
كىزىي شەھەرلەرنى ئايلىنىپ، پۈتكۈل شىمالىي
جۇڭگونىڭ ئىللىق مۇھەببىتىنى، تەرەققىيات ئەندى.
زىسىنى، مەدەنىيەت جەۋھەرلىرىنى ئېلىپ ئۆز ئور.
نىمىزغا قايتتۇق. يۇقىرىقى بايانلىرىم بۇ قۇتلۇق سە.
پەردە ھېس قىلغانلىرىمنىڭ بىر قانچە تامچىسىدىن

ئىبارەتتۇر. بۇ توغرىدا ئوقۇرمەن دوستلار بىلەن
پىكىرلىشىشكە يەنە پۇرسەت چىقىدۇ دېگەن ئۈمىدتە
خاتىرىنى ئاخىرلاشتۇردۇم.

1995-يىلى

(ئاپتور: پوسكام نېفىت بازىسى پەرزەنتلەر
مەكتىپىدە)

"شۈكۈر قىلىش" بىزگە مەنىۋى يۈك بولۇپ قالمىسۇن

مۇھەممەت تۇداجى

ئۇيغۇرلار ئۇزاق تارىختىن بېرى "شۈكۈر قىلىش" ئىبارىسىنى ھاياتلىق ئۆلچىمى ۋە قانائەت مىزانى سۈپىتىدە ئىشلىتىپ، ئۆزىنىڭ ئىخلاسمەن مۇخلىس ئىكەنلىكىنى نامايان قىلىپ كەلدى؛ ئاچ-يالىڭاچ قالمىسىلا، ۋۇجۇدىدا نەپەس بولسىلا سەۋر-تاقەت قىلىپ ئولتۇرۇشنى، "شۈكۈر" دەپ كۈن ئۆتكۈزۈشنى بىر خىل ياخشى ئەخلاق-پەزىلەتنىڭ بەلگىسى دەپ تونۇشتى. شۇنىڭ بىلەن، نادانلىق ۋە نامراتلىققا ئۆكۈنمەيدىغان، تىرىكچىلىكنىڭ ئېغىر يۈكى يەلكىسىنى باسسىمۇ "غىڭ" قىلماي دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ يۈرۈۋېرىدىغان بۇ خىل قانائەتچانلىق تەدرىجىي ھالدا مىللىتىمىز ئىچىدىكى بىر قىسىم كىشىلەرنى ئالغا ئىنتىلمەيدىغان، يېڭىلىق ياراتمايدىغان، باشقىلار بىلەن رىقابەتلەشمەيدىغان مەنىۋى كېسەلگە باغلاپ قويۇپ، تەرەققىيات ۋە پارلاق ئىستىقبا-

لىدىن چەتلەشتۈرۈۋەتتى. بەزىلەر ئۆز كۈنىنىڭ قانداق ئۆتۈۋاتقانلىقى بىلەن ھېسابلاشماي پۇ ئېتىپ، باشقىلارنىڭ قانداق كۈن كەچۈرۈۋاتقانلىقىنى خىيالىغا كەلتۈرمەي "شۈكۈر" قىلىپ، قانائەت بۆشۈكىدە بەخىرامان ئۇخلاپ، نادانلىق ۋە مۇشەققەتنى پانىي دۇنياغا، ئۈمىد ۋە ئارزۇلىرىنى باقىي دۇنياغا ئاتاپ ياشاپ كەلدى. تەبىئەت ھادىسىلىرى، جەمئىيەتتىكى جاھالەت كۈچلىرىنىڭ ھاقارەت ۋە كەمسىتىشلىرىگە ئۇچراپ، ئۆزلىرىنىڭ ئاجىزلىق ۋە زەئىپلىكى ئاشكارىلانغان چاغدىمۇ يەنىلا "شۈكۈر قىلىش" ئارقىلىق ئۆزىگە تەسەللىي بېرىپ، ئۇ خىل زورلۇقنى ئوبيېكتىپ قانۇنىيەتلەرنىڭ تەركىبى قاتارىدا ئۆز پېشانىلىرىگە پۈتۈلگەن بىر "قىسمەت" دەپ قاراپ، ئۇنىڭغا ئامال ۋە چارە قىلىشنى تەقدىر بىلەن قارشىلىشىش دەپ تونۇشتى.

ئەسلىدىن ئالغاندا، مىللىتىمىز ئارىسىدىكى خېلى بىر قىسىم كىشىلەر "شۈكۈر قىلىش"نىڭ ھەقىقىي مەنىسىنى تولۇق چۈشەنمىگەن. ئەكسىيەتچى كۈچلەر كەڭ ئاۋامنى "شۈكۈر قىلىش" قەپىزىگە سولاپ قويۇپ، ئەكسىچە ئۆزلىرى ھېچنەرسىگە شۈكۈر-قانائەت قىلماي، ئۆزلىرى خالىغانچە ئەيش-ئىشرەتلىك، كەيپ-ساپالىق تۇرمۇش كەچۈرگەن. شۈكۈر ئەسلىدە بىز چۈشەنگەن يۇقىرىقى مەنىدە-

دە ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ ھەقىقىي مەنىسى-
نەپسانىيەتچىلىك قىلماسلىق، ئۆزىنىڭ رەزىل مەنپە-
ئەتى ئۈچۈن باشقىلارنى زىيانغا ئۇچراتماسلىق، ئۆزى-
نىڭ بۈيۈك ئادەم بولۇپ يارالغانلىقىدىن مىننەتدار
بولۇش ۋە ئۇنىڭ قەدىر-قىممىتىگە يېتىش مەنىسىدە
ئېيتىلغان. ئۇ ھەرگىزمۇ ھەرقانداق خورلۇققا،
ئاچ-يالىڭاچلىققا، موھتاجلىققا، ئازاب-ئوقۇبەتكە
شۈكۈر قىلىش دېگەن مەنىنى بىلدۈرمەيتتى.
مۇتەئەسسىپ-جاھىل كۈچلەرنىڭ "شۈكۈر قى-
لىش"نى ئەسلى مەنىسىدىن يىراقلاشتۇرۇپ، مىللەت
روھىدىكى يامان ئىللەتكە ئايلاندۇرۇپ قويۇشى بىلەن
جەمئىيەتتە ئاز بولمىغان سەلبىي تەسىرلەرنى پەيدا
قىلدى. بىر قىسىم كىشىلەردە بىكار تەلەپلىك "ئۈج-
مە پىش ئاغزىمغا چۈش" دەيدىغان ھۇرۇنلۇق ئۇسۇپ
قالدى. ھەتتا ئېغىر ھالدا تۈرلۈك قايغۇ-ھەسرەت-
لەرنى، بەختسىزلىك ۋە شەرمەندىلىكلەرنىمۇ كەلتۈ-
رۈپ چىقاردى. ئەينى چاغدا مىللىتىمىز ۋىجدانىي
غۇرۇرى دەپسەندە قىلىنىپ، كەچۈرۈش مۇمكىن بول-
مايدىغان دەرىجىدە ھاقارەت ۋە زوراۋانلىقلارغا تىز
پۈكۈپ "شۈكۈر" ئارقىلىق ئۆزلىرىنى بەزلىگەن بول-
سا، يەنە بۈگۈنكى كۈندىمۇ ئىلگىرىلەۋاتقان دۇنياۋى
رىقابەت قايىنىمىغا ئۆزىنى ئاتماي، ئەكسىچە سېرىقتال
تۇرمۇشنىڭ قانائەت قاچىسىغا قاراپ ئولتۇرۇپ، غا-

يىپتىن بەخت تىلەپ قول قوشتۇرۇپ باشقىلارنىڭ
ئۆزىنى قۇتقۇلدۇرۇشىنى كۈتۈپ تۇرسا بولامدۇ؟
ئەجدادلىرىمىز ئىچىدىكى ئىلغار پىكىرلىك ئا-
لىملىرىمىز، خەلق غېمىنى يەيدىغان شائىرلار مىللى-
تىمىز ئىچىدىكى مۇنداق ناچار ئىللەتلەرنى كۆپ قې-
تىملاپ قاتتىق سۆكۈپ تەنقىدلىگەن بولسىمۇ، لې-
كىن ۋۇجۇدىمىزدا تېخىچە تۈپتىن قاتتىقراق ئۆزگە-
رىش بولمىدى. ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئارىسىدا بىرەر
ئىلمىي ئۇنۋاننى ئېلىپ مائاشىنى ئۆستۇرسىلا "شۈ-
كۈر" قىلىپ ئالغا ئىنتىلمەي بىر ئىزىدا توختاپ
قالىدىغان؛ دېھقانلار ئىچىدە ئاچ-يالىڭاچ قالماي بى-
رەر بۇردا نان بىلەن قورسىقىنى تويغۇزسىلا قانائەت
ھاسىل قىلىدىغان؛ ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدا سىنىپتىن
چۈشۈپ قالماي تېزرەك خىزمەتكە چىقسىلا مەقسەتكە
يەتتىم دەيدىغان كەيپىيات ئەۋج ئالدى. جەمئىيەتتىمۇ
بەزىلەر بىكار تەلەپ بولۇپ لاغايلاپ يۈرۈشكە، دوق-
مۇشلاردا توپلىشىۋېلىپ قۇرۇق پاراڭ سېلىشقا، قار-
تا قىمار ئويناشقا، ھەتتا زەھەرلىك چېكىملىك چې-
كىشكە رازىكى، ئۆزىنىڭ ئىنسانىي ۋىجدانى بىلەن،
ئەدەب-ئەخلاق بويىچە ياشاپ ئالغا ئىنتىلىشىنى، يېڭى-
لىق يارىتىشنى خالىمايدۇ. ئۇلاردا جەمئىيەت تەرەق-
قىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئىستىكى، كۈچلۈك رىقا-
بەت ئېڭى كەمچىل. بەلكى جاھاندارچىلىق پەلسەپىسى

بويىچە ”شۇكۇر“ دەپلا كۈن ئۆتكۈزۈپ، ھۇرۇنلۇقنى ئۆزىگە ھەمراھ قىلىۋالغان.

”شۇكۇر قىلىش“ كىشىلەرنى كىشىلىك ھايات قىممىتىدىن مەھرۇم قىلىپلا قالماستىن، بەلكى پۈتكۈل مىللەتنىمۇ دەۋر روھىدىن، ئىلگىرىلەش كۈچىدىن، رىقابەت تۇيغۇسىدىن ئايرىۋېتىدۇ. جەمئىيەتنى نامراتلىقتا، چىرىكلىكتە قالدۇرۇپ، پۈتۈن مىللەتنى جانلىق ھاياتىي كۈچتىن مەھرۇم قىلىدۇ. بىز ”شۇكۇر قىلىش“نى ئۆزىمىزگە مەنىۋى يۆلەك قىلىۋالماي، ئۆزىمىزنى دەۋر تۇيغۇسى بىلەن، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش روھى بىلەن، دۇنياۋى ئۇچۇرلار بىلەن ۋە كەلگۈسىنىڭ تەلىپى بىلەن قوراللاندۇرۇپ، رىقابەت ئېڭىنى ئوبدان ئۆزلەشتۈرۈپ، دۇنياۋى تەرەققىيات قەدىمى بىلەن ماس روھتا ياشىشىمىز كېرەك.

ئاھ، مېنىڭ مىللىتىم. . .

روزى سايىت

1

نەسەبتە كۈللى ئالەم ئېتىراپلىق مىللىتىم باردۇر،
ئوغۇز پۈشتى—مۇقامى كاتتىلىقتا زىنىنىتىم باردۇر.

يۈسۈپ، مەخمۇت كىتابىغا يېزىلغان نىي باھادىرلىق،
يەنە تاڭ قامۇسىدا قەيت ئەجىرلىك مېھنىتىم باردۇر.

يىپەك، قاشتاش، گىلەم، بۇغداي، بېدە، قەغەز. . .
گە بىز ھەغدا،
(بۇنى جاڭ چيەنمۇ تەستىقلايدۇ تۆھپەم، قىممىتىم
باردۇر.)

قەدىم تۆھپە—يىراق ئۆتمۈشكە تالىق، ماختىناي
قانداق،
قۇياشلىق تاڭدا يۈكسەلمەككە تاغدەك ھىممىتىم بار-
دۇر.

مېنىڭ بۇ مىللىتىم شۇنداق ”قېرى“، ياق، نەۋجى-

ۋان مىللەت،
بۇ مىللەتنىڭ بۈگۈن، ياق، ئەتىسىدە تەم-تېتىم بار-
دۇر. . .

مېنىڭ بۇ مىللىتىم "پەگا"غا چۈشكەن «تۆر» گىمۇ
چىققان،
بۇ ھەقتە سۆزلىسەم شان-شەۋكىتىم گاھ ئۆللىتىم
باردۇر.

ئۆزىنىڭ مىللىتىنى يەرگە ئۇرماس ھېچ كىشى زىن-
ھار،
مېنىڭ بۇ "تىللىشىم"دا تەكتى ھۆرمەت، خىزمىتىم
باردۇر. . .

2

بۇ مىللەت شەنىنى يايغان جاھانغا ئۈم-ئۈيۈشقاقلىق،
ھالا ئەمدى چېچىلدى قۇم كەبى، تەستەك قۇيۇشماق-
لىق. ①

ھەسەتلىك دىل، ھەسەتلىك گەپ، ھەسەتلىك كۆز
. . . شۇڭا دائىم،
ئارام تاپمايدۇ "كولاش"تا، تېخى كولاپ تويۇشماق-
لىق.

خىيالىدا ئىلىم-ئىرپان ئەمەس جاڭجال، رى-
يا، پىتنە. . .
ئەدەپ-ئەخلاقنى يەم قىلدى قىزىل كۆزلۈك، ئۇرۇش-
قاقلىق.
كىچىكلەر چوڭغا بىھۆرمەت، ئەپۇنى خالىماس چوڭ-
لار،
ئۇدۇم بوپقالدىغۇ چۈجە-خورازدەك تەڭ تۇرۇشماق-
لىق.

"مۇھەببەت-سۆيگۈدە گۈللەيدۇ ئالەم، زىتلىشىش
نەسلىك،
بۇ نەسلىك يولنى تار قىلغاي"نى ھېچ ئويلاپ قويۇش-
ماغلىق.

كىشىنىڭ چىن ۋاپا، ئىخلاستىن ئارتۇق غەمخورى
نەدە،
بۇ مىللەت ئۇشبۇ غەمخورلۇق بىلەن سۆھبەت قۇرۇش-
ماغلىق.

ئىلىم-پەن راك بىلەن ئەيدىزگە تاپتى-تاپقۇسى مەل-
ھەم،
بۇ مىللەت خەۋپى راك يەڭلىغ مىجەزىنى تونۇشماغ-
لىق.

3

بۇ مىللەتتە "ساقاللىقلار" ناماز خانىلىقتا يۈزلەندى،
"ساقالسىزلار" لاغايلاشقا، مەمەدانلىقتا يۈزلەندى.

ئويۇنپەزلەر سوقۇپ تاش بىرلە تاشنى كۆڭلىنى ئاچ-
سا،
"كارا OK"، "تانسكەش"نىڭ ۋاقتى بىزمانلىقتا②
يۈزلەندى.

جاهان نەدە، ئۆزى نەدە؟ بۇنى ئويلايدىغانلار ئاز،
ئەجەب ئىش، پەيلى-خۇيدا بەخىرامانلىقتا يۈزلەندى.

پاسون-مودا كىيىم، چاچ نۇسخىسى سۆھبەتتىكى ماۋ-
زۇ،
ياسانماقنىڭ غېمى هالى پەرىشانلىقتا يۈزلەندى.

"يېرى كەڭ، بايلىقى مول، خەلقى ئەمگەكچان" ئاتال-
غان يۇرت،
هۇرۇنلۇقتا كۈنى، ئىسسىت، خەيرى-ئېھسانلىقتا يۈز-
لەندى.

بۇ مىللەت ئىلمۇ-ئىرپان، كەشىپ-ئىجادتا تۆھپىكار
مىللەت،

نېمىشقا ئەمدى "ئەقلى كالتە ئىنسان"لىقتا يۈزلەن-
دى؟

بۇ مىللەتنىڭ غېمىدە تۇرسا دەۋران، يۈلىسە ھەددەپ،
نېمىشقا يۈلىگەنچە سالپۇ-سەرسانلىقتا يۈزلەندى؟ . . .

4

بۇ مىللەتنىڭ قېنىنى بۇزدى يۇرتۋازلىق، خوتۇنباز-
لىق،
ئاتا يانداشتى مەيخورلۇق بۇ "بازلىق"لار قىلىپ ئاز-
لىق.

"قايەرلىككەن؟" بىلەن ئۆلچەپ "يامان"نى، "ياخ-
شى"نى، توۋا،
ئىمانى، جاننى بەردى جانانلار ئاتسا قاش نازلىق.

ئىچىپ مەي زورلىنىپ-زورلاپ، ئەقلىنى مەي بىلەن
خورلاپ،
كۆزنى بەستلىكى تورلاپ، قىلىشتى غەمزە-غەممازلىق.

بۇلارمۇ يەتمىگەندەك، كۆر، چىقاردى باشقىچە ئا-
دەت،
گۇرۇھ ئايرىپ، جېدەل ئىستەپ، گوماندا يۈتتى

ھەمرازلىق.

ئۇ چىشلەپ، بۇ تېپىپ، ئۇ كوچىلاپ، بۇ چىۇخچە-
لاپ. . . ھەيھات،
ئاداۋەت، غۇم-مۇرامدا دىل يېرىنى ئەيلىدى سازلىق.

ئۆگەنمەك يوق، تىرىشماق يوق، ئىلىم تەھسىلگە
قىلماس زوق،
يەنە قېپىقالدى بىرمۇنچە ئېسىل خۇي، خۇيدا
رەڭۋازلىق.

ئارام تاپسا سوقۇشتۇردى، تالاشتۇردى خوراز، ئىت-
نى،
جاھاندا بارمۇ بىر مىللەت سۈپەتتە ئۇشبۇ ئەندازلىق؟

5

مېنى بۇ مىللىتىمىزنىڭ غەپلىتى ئۇندەيدۇ چۇقانغا:
—ئەجەب مىللەت ئىدىڭ بوش كەلمىگەن كۆپ نوھى
توپانغا. ③

جاھالەت دەۋرى پۈتكەندە، زامانىنىڭ زورى يېتكەندە،
سېنىڭ روھىي راۋانىڭ دەسسىدى ئىللەتتە قاپقانغا.

”ئىتىمىز، بۇغداي، قوناق. . .“تىن ئۆزگىسى يادىڭغا

كەچمەيدۇ،
ئەقىل، كۆچنى خوراتتىنىڭ ئەسكى كەتمەن —
”گۆپپۇ-گۆپپالىڭ“غا.

”ئوقۇيمەن!“ دەپ تىرەجەپ يىغلىسا سەن زورلىغاچ
تويغا،
يېشى ئون ئۈچ شۇ دىلپارەڭ—قىزىڭ ئايلاندى چوكان-
غا.

ئوماق ئوغلۇڭ زامانى پەن كۆككە ئۆرلىمەكچىدى،
چىقاردىڭ مەكتىپىدىن، باقتى قوي—ئايلاندى چوپان-
غا.

ئايال-مەزلۇملىرىڭدىن قىزغىنىپ نۇر، ئاسقۇزۇپ
چۈمبەل،
”بۇگۈنكى ئۆپكە ئەلا. . .“ دەپ پۈچەك دان توشتى
دوپپاڭغا.

قېنى، ئېيت مىللىتىم، دائىم ئۆتەمدۇ كۈنلىرىڭ
شۇنداق،
ھەۋەس ئەيلەشتە كۆز چىمچىقلىتىپ ياتقانغا، قوپقان-
غا؟ . . .

6

خىيالىم شۇ: مېنىڭ بۇ مىللىتىممۇ نۇر قۇچاقلارمۇ؟
نادانلىق ئىللىتىنى ئىلمۇ-ئىرپاندا پىچاقلارمۇ؟

جاھان نۇر تېزلىكىدە، بەلكى نۇردىن تېز سەپەر
ئەتمىش،
"قورساق"تىن نېرىغا ئۆتمەس نىچۇن گەپ"ۋاچ-ۋا-
چاقلار"مۇ؟

رىقابەت، مەرىپەتنىڭ ئالىمى بۇ—باشقىچە ئالەم،
ئېلېكترلەشتى بۇ كەمدە قازان ھەتتا ئوچاقلارمۇ.

پەقەت بىزلا تېرىپ تەمەچ، پاسار ياقساق تونۇر،
مەشكە،
پېتىدىن چۇشمىسە، توۋا، قەدىم تاش يارغۇنچاقلار-
مۇ؛ ④

ھاراقتىن بىر تۇرۇشتا قانچىلىك ئىچمەكتە بەسلەش-
سەك،
دەرىخا! ئەقلۇ-ئىدراكنى بۇ قاشقالىق پاچاقلارمۇ؟

جاھان مىللەتلىرىنىڭ سەپ-قاتارى بىزگىمۇ مەن-

سۇپ، "بىلىش"تە! بىز بىلەلمەس دۆت-قاپاق-
بۇ مەنسۇپلۇق
لارمۇ؟

ئۇنتۇما مىللىتىم، ئاۋۋالقىسى پۇشتۇڭغا تەۋە شان،
سېنىڭ شانىڭ نېمە، سىنغان ساپال، دات تىغ، رۇ-
چاقلارمۇ؟! ⑤

7

مۇسەننىپ، بول ئۇمىدۋار، مىللىتىڭ ئىقبالدا ياش-
نايدۇ،
تېپىپ بىرلىك كۇچىدىن كۇچ قەدەمنى پۇختا تاشلاي-
دۇ.

ئۇنى ئويغاتتى ئىسلاھات تېگى، غاپىللىقى يىتكەي،
ئەمەس ئانچە ئۇزاق توي مەزگىلى، مەشرەپمۇ باشلاي-
دۇ.

ئۇمىدلەن مىللىتىڭنىڭ ئەتىسىدىن، سۆيگۇسىدىن
ھەم،
شېرىن پەرھادىنى، لەيلاسى مەجنۇننى باغاشلايدۇ.

ئەمەس ھېچقانچە ئىللەتنىڭ كۇچى ئۆزىنى بىلگەنگە،
نى ئىللەت تاغىنى ئۆزىنى بىلگەنلەر پاچاقلايدۇ.

ئەقىل-ئىدراكنى قاشتاقلىق تۇتالماس ئىلكىدە ئەـ
دى،
دەۋر تۇرغاچقا پاكلاپ روھنى، غاپىللىق ياۋاشلايدۇ.

كېرەم، دىلبەر⑥گە باق، مىللەتنى كۆر، روھلان،
خۇيۇڭنى تۈز،
ئىشەنمەسلەر ئۆزىگە "قىل"نى "پىل"دەپ، غەم ھا-
پاشلايدۇ.

جامائەتكە ئەجەب جىق سۆزلىدىڭ روزى، يەنە سۆزلە،
دېگىن: ئۆزىنى بىلىشتە مىللىتىم گۈللەيدۇ، ياشناي-
دۇ!

1993-يىل ئۆكتەبىر، خوتەن

ئىزاھلار:

① قۇيۇشماق—ئۆم بولماق، بىرىكمەك مەنىسىدىكى
شىۋە.
② بىزمانلىق—كەچقۇرۇنلۇق، كەچلىك.
③ رىۋايەتتە ئېيتىلغان نوھ پەيغەمبەر زامانىسىدىكى
توپان (سۇ) بالاسى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.
④ يارغۇنچاق—قول بىلەن چۆرۈپ ئۇن تارتىدىغان ئىپ-
تىدائىي تۈگمەن.

⑤ رۇچاق—قەدىمكى ئوقياغا تەقلىدىي ياسىلىدىغان با-
لىلار ئوقياسى.
⑥ كېرەم، دىلبەر—مائارىپنى قوللاش نەمۇنىچىسى،
كارخانىچى كېرەم ئىمىن ۋە مەشھۇر ئۇيغۇر ناخشى-
چىسى دىلبەر يۇنۇس كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

يۈرەكنى غاجايدۇ تىنىمسىز ئويلار

ۋارىسجان قاسىم

مىللەت ۋۇجۇدىدىكى قاباھەتنى تەن ئېلىش—شۇ
رەزىللىك. قاباھەتنى خۇدالىق دەرىجىسىدە تۇرۇپ قار-
غاشتۇر.

—چىنگىز ئايتماتوۋ

قانچە سۇلار ئاقتى، بورانلار سوقتى، چېچەكلەر
تۆكۈلدى، ھايات ئۆز رىتىمىنى ھەر مىنۇتتا يىڭىلاپ
چەكسىز تەلپۈنۈش، سوقۇلۇش مەۋجىنى پەيدا قىل-
دى. بىزچۇ؟ بىز نېمىلەرنى ئويلىدۇق؟ كىملەرنى
كۈتتۇق؟ نېمىگە ئېرىشتۇق؟ پەقەت بەغەرەز، يا-
ۋاش، غەمكىن خىياللار بىزنى چىرمىدى. ئارزۇل-
رىمىز ئارزۇ پېتىچە قالدى. گاھىدا ئانچە-مۇنچە قاي-
ناپ قويۇش بىلەن چەكلەندۇق. ئادىمىيلىك تۇيغۇ-
مىزنىڭ، يوشۇرۇن ئاڭ، مۇجۇلغان روھىيىتىمىز
ساندۇقىدا قانداق نىجىسلىقلارنىڭ ساقلىنىپ، ئە-
سىرلەرنىڭ سېھىرلىك مېھرىدىن پۈتكەن مەرىپەت
دۇردانىلىرىنىڭ قاشتاق تۇيغۇمىز تەرىپىدىن قانداق

تەرزدە يەنچىپ تاشلانغانلىقىنى سېزەلمىدۇق، مانا بۇ
بىزدىكى ئەڭ كەچۈرگۈسىز ئىللەت، روھىي يىمىرد-
لىش ئىدى.

خەيرىيەت، قورام تاشنىڭ يۈرىكىدىن بۇلدۇقد-
ە چىققان بۇلاق سۈيىدەك ئەزگۈ بىرسادا ياڭرىدى
—پەۋقۇلئاددە سەزگۈدىن تۇغۇلغان پىكىر ھۆرلۈك-
نىڭ چاقنىشى مېنى ئەندىكتۇردى، قايغۇرتتى، شاد-
لاندۇردى، كۆزياشلار بىغۇبار نۇرقايىنىمغا چۆكتى!

ساتىراشخانىغا كىرگىنىمنى بىلمەن، قايتىپ
چىققاندا باشقىچە ئادەمگە ئايلاندىم. قېنىمدا ھەسرەت-
لىك دولقۇن ھوۋۇلدايتتى.

چاساقال بىر ئادەم بوم ئاۋازدا شېئىر ئوقۇماق-
تا، ھەممەيلەن جىمجىت تىكىلگەن، ساتىراشنىڭ
ئۇستىرا تۇتقان قولى توختاپ قالغان، ساقالغا سۇر-
كەلگەن ماغزاپ ئېقىپ كۆڭلەكنىڭ ئىچىگە كىرىپ
كەتكەنىدى.

بۇ ئادەمنى يايرىتىدىغان يۇمۇرلۇق مىسرالار
بولماستىن بەلكى، مىللەتنىڭ ۋۇجۇدىدىكى ئەجەللىك
ئىللەتلەر قامچىلانغان تەنھالىق قەسىرىدىن شۇڭغۇپ
چىقىپ بىپايان بوشلۇقتا يۈزلەنگەن، رېئاللىقنىڭ
كۆكسىگە ئوتلۇق خەنجەر ئۇرغۇچى مىسرالار ئىدى.

سىرتقا ئالدىراپلا چىقتىم-دە، كىتاب بوتكىلىرد-
نى ئىزلەپ يۈرۈپ مىڭ بالالىقتا بۇ ژۇرنالدىن بىرنى

قولۇمغا چۇشۇرۇپ ئارقا-ئارقىدىن بىر نەچچە قېتىم
ئوقۇپ چىقتىم. ھەر قېتىم ئوقۇسام باشقىچە يېڭى
تۇيۇلدى. ئۆزىمىزنى ئاقلاشقا ئىمكان يوق، پىكىرلەر
ئوقى دەل جايىغا تەگكەن ئىدى. مىللىي ئەدەبىيات-
مىز ئۈستىدىكى يۈكنىڭ نەقەدەر ئېغىرلىقىنى جىد-
جىت تەلپۈنۈش ئىچىدە ھېس قىلدىم.

مىللەتنىڭ ئىللەتلىرىگە ئوت يېقىشقا جۈرئەت
قىلغان بۇ شېئىر «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلىنىڭ
1994-يىللىق1-سانىغا بېسىلغان شائىر روزى سايىت-
نىڭ «ئاھ، مېنىڭ مىللىتىم...» دېگەن شېئىرى
ئىدى. كىملەردىندۇر شۇنداق سادانىڭ چىقىشىنى
كۈتكەن دىللار سۈكۈناتنى پارتلىتىپ چايقالغان ئەقىل
قايىنىمىدىن ئۆزىنى ئىزلەشكە كىرىشتى. مانا، بۇ-
نىڭدا ئۆزلۈك ئېڭىنىڭ نادىر، ئاتەشلىك سىمفونىيە-
سى ياڭرايدۇ.

شائىر ئېغىر تىنىقلار قوينىدا تولغىنىدۇ. بۇ-
رۇنقى سەلتەنەتنىڭ ئۆلگەن روھىيەتكە يېڭى جان بې-
غىشلىيالمايدىغانلىقىنى قەيت قىلىدۇ.

سۇنغان پىسخىكىنىڭ يوچۇقلىرىدىن ساقىپ
چىقىۋاتقان قاباھەتنىڭ سۈرىتىنى زور چىدامدا سى-
زىپ كۆرسىتىدۇ:

"بۇ مىللەت شەنىنى يايغان جاھانغا ئۈم-ئۈيۈشقاقلىق،
ھالا ئەمدى چېچىلدى قۇم كەبى، تەستەك قويۇشماق-

لىق. ھەسەتلىك گەپ، ھەسەتلىك كۆز
ھەسەتلىك دىل، ھەسەتلىك كۆز
شۇڭا دائىم،
... تېخى كولاپ تويۇشماقلىق.
ئارام تاپمايدۇ "كولاشتا" تېخى كولاپ تويۇشماقلىق.
خىيالىدا ئىلىم-ئىرپان ئەمەس، جاڭجال، رىيا، پىتى-
نە،
ئەدەپ-ئەخلاقنى يەم قىلدى قىزىل كۆزلۈك، ئۇرۇش-
قاقلىق.
كىچىكلەر چوڭغا بىھۆرمەت، ئەپۇنى خالىماس چوڭ-
لار،
ئۇدۇم بوپ قالدىغۇ چۈجە-خورازدەك تەڭ تۇرۇشماق-
لىق.

بۇ يەردە ئۇلۇغ بوۋا كالان شائىر، ئۇستازىمىز
يۈسۈپ خاس ھاجىپ ۋە مەرىپەتپەرۋەر، ئوت يۈرەك
شائىر ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنىڭ بەختىيار قەرزدارلىق
ۋە مەسئۇلىيەت تۇيغۇسىدىن ئۇنۇپ چىققان يېگانە،
گېگانىت چۇقانىغا ئاھاڭداش، قەلبلەر ئىختىيارىي ئە-
مەس، بەلكى مەپتۇنكار ئازاب ئىچىدە قوبۇل قىلىدى-
غان تىكەنلىك ناخشا ياڭرايدۇ.

شائىر مىللەت ۋۇجۇدىدىن ئۆزىنى ئىزلەش يو-
لىدا ئاددىيلا ئۆز-ئۆزىنى يوپۇتۇش، چاكىنا مەدھىيە-
ۋازلىق ئۇسۇلىنى قوللانماي، بەلكى مىللەتنى چىرى-
تىدىغان، مىللەتنىڭ شۆھرىتىنى ئىنسانىيەت مۇنبە-

ىرىدىن سۇپۇرۇپ تاشلايدىغان ۋاباسمان ئىللەتلەر—
ھەسەتخورلۇق، يالغانچىلىق، ئالدامچىلىق، چېقىم-
چىلىق، مۇناپىقلىق، پىتنىچىلىك، نەپسانىيەتچىلىك
ۋە خۇنۇك روھىي گادايلىقنىڭ پاجىئەلىك زىيانلىرى-
نى شائىرانە ئېچىنىش تۇيغۇسىدا كىتابخان سەزگۈ-
. سىگە يايىدۇ.

شېئىرىي مەنزىرىلەر قايىنىمىدىن تۈتەكلىك قە-
دەملەر سىلجىپ چىقىدۇ. مۇتەپەككۇرانە ياش ئوخ-
چۇپ تۇرىدۇ.

بىز كىم؟ ؟ ؟

بۇنى تەسەۋۋۇر قىلىش تېخىمۇ قىيىن، غالجىر-
لاشقان ئوي-خىيالمۇ، قاناتلىق تەپەككۇرمۇ بۇ سوئال-
نىڭ چېتىگە چىقىپ بولالماي ھېرىپ قالىدۇ.

چوڭ ھەجىملىك شانلىق تارىخىمىزنى ۋاراقلى-
ساق يۇسۇپ خاس ھاجىپ، مەھمۇد قەشقىرى، فارا-
بى، ناۋايىدەك بۈيۈكلەر ئۆزىنىڭ پاك ئىنسانىي پەزى-
لىتى، ئىلىم-پەندىكى ئاجايىپ زور كامالىتى بىلەن
دۇنيا مەدەنىيىتىنىڭ تومۇرىدا ھاياتلىق قېنىنى دول-
قۇنلاتقانلىقىنى كۆرىمىز، لېكىن، كېيىنكى زامان-
لاردا تۇرلۇك سەۋەبلەر—بولۇپمۇ ئۆزىمىزنىڭ ماڭقۇ-
رۇتلۇقىمىز—دىتسىزلىكىمىز، ئەسلىمىزنى ئۇنتۇ-
شىمىز تۈپەيلىدىن بۈيۈك تۆھپىلەرنى يەپ تۈگىتىپ،
ئۆز ئارا قوللاش، قوغداش، ئاسراش، يېڭىلىق قوبۇل

قىلىش ئورنىغا گۇرۇھۋازلىق، يۇرتۋازلىقنىڭ رە-
زىل، سۆرەلمە خاراكتېرلىك كېسىلىگە گىرىپتار بو-
لۇپ، ھېجىيىپ تۇرۇپ تالانت ئىگىلىرىنى ئېچىنىش-
لىق قىسمەتلەرگە دۇچار قىلىپ، مەرىپەت ئاسمىنى-
دىن غالجىرلارچە ساقىتىپ، كېيىن ئۇيالماي كۆزد-
ىمىزدىن شەيتاننىڭ شۆلگىيىدەك مۇناپىقانە ياشلىرد-
مىزنى تۆكۈپ ياقىمىزنى يىرتىپ، ھەسرەتلىك مەر-
سىيە، ھەيۋەتلىك قەسىدىلەرنى ئوقۇدۇق، يېڭىلىق
دېسە خۇددى ھىندى كالا گۆشىدىن ئۈركىگەندەك
ئۈركىدۇق. ئۆز ۋاقتىدا ئاسىيانىڭ يۈرىكىدە مەدەنى-
يەت مەشئىلىنى ياققان مىللەت ھالا بۈگۈنگە كەلگەندە
گويا مايسىراپ قالغان جىنچىراغدەك پىلىلداپ قال-
دى. شۇ چاغلاردا ئالدىغا پەشتاما تارتىپ يۈرگەن
مىللەتلەر ئەقىل ۋە يېڭىلىققا ئەھمىيەت بەرگەچكە
تەرەققىياتتا پارتلاش بولدى، ئاڭ-ئىدراك غايەت زور
قۇدرەتتە تەۋرەندى، دولقۇن ياسىدى. ئىنسان تەقدى-
رى، ماھىيىتى، ياشاشتىكى مەقسىتى توغرىسىدا
ئەستايىدىل ئويلاش كۇنسايىن چوڭقۇرلاشتى.

چوقۇنۇش ئىدىيىسىنى تەرەققىيات يولىدىن سۇ-
پۇرۇپ تاشلىدى. شۇڭا دۇنيانىڭ دەسلەپكى تارىخىنى
ياراتقۇچىلارنى ھاڭ-تاڭ قالدۇرۇپ پارلاق تەپەككۇر
مەيدانىغا كەلدى، ئۇرۇش ۋە تەرەققىياتنىڭ دەھشىتى-
دىن ياپراق ئۇستىدىكى بىر تامچە شەبنەمدەك تىترەپ

تۇرغان يەر شارىدا ئادەم ئەقلىنى لال قىلغىدەك بۇ-
.سۇش ۋە ئېچىرقىغان لەھەڭدەك غالجىرانە ئاپەتلەر،
كۆرۈنمەس كويقاپتەك ئېغىزىنى چوڭ ئېچىپ، ئىن-
سانىيەتنى ئازاب دېڭىزىغا سۆرەۋاتسا، بىز تېخى كا-
رامىتىم بار دەپ، ئاجايىپ يوغان مانتىلارنى ياساپ
ئىچىگە كىرىپ بەخىرامان مۈكچىيىپ ئولتۇرۇپ،
ئاچكۆزلۈك بىلەن قىيمىسىنى تېرىپ موكۇلدىتىپ
يەۋاتىمىز. ھەتتا خىجىل بولماي مانتا ئىچىدە قىيما
تالىشىپ ئۇرۇشۇۋاتىمىز.

ھەقىقەتلەر بىزگە ئىشلارنىڭ، ئىنسان تەقدىرى-
نىڭ ئۇنداق ئاددىي ئەمەسلىكىنى، چاقماقتەك پىرقى-
راۋاتقان دۇنياغا ئاننىڭ قورسىقىدىكى بالىنىڭ كۆ-
زى بىلەن قارىماسلىقنى، ئاللىبۇرۇن مەست بولۇپ
كەتكەن ۋىجدانىمىزنىڭ بىھوش سەزگۈسىگە ئۇزاق
مۇددەت تۇزغا چىلانغان ئازابنىڭ زەھەرلىك، مۇزدەك-
مۇ سوغۇق شەربىتىنى تېمىتىش بىلەن ئۆگەتتى،
لېكىن بىز بۇنىڭغا ئانچە ئېرەن قىلمىدۇق.
"بۇ مىللەتنىڭ قېنىنى بۇزدى يۇرتۋازلىق، خوتۇنباز-
لىق،
ئاڭا ياندىشى مەيخورلۇق، بۇ "بازلىق"لار قىلىپ
ئازلىق.

"قەيرلىككەن" بىلەن ئۆلچەپ "يامان"نى "ياخشى"نى

تۇۋا،
ىسانى، جاننى بەردى جانانلار ئاتسا قاش نازلىق.

ىچىپ مەي زورلىنىپ، زورلاپ، ئەقىلنى مەي بە-
لەن خورلاپ،
كۆزنى مەستلىكى تورلاپ، قىلىشتى غەمزە-غەمماز-
لىق.

بۇلارمۇ يەتمىگەندەك، كۆر، چىقاردى باشقىچە ئا-
دەت،
گۇرۇھ ئايرىپ، جېدەل ئىستەپ، گۇماندا يۇتتى
ھەمرازلىق.

ئۇ چىشلەپ، بۇ تېپىپ، ئۇ كوچىلاپ، بۇ چۇخچىلاپ... ھەيھات،
ئاداۋەت، غۇم-مۇرامدادىل يېرىنى ئەيلىدى سازلىق.

ئۆگەنمەك يوق، تىرىشماق يوق، ئىلىم تەھسىلگە
قىلماس زوق،
يەنە قېپقالدى بىرمۇنچە ئېسىل خۇي، خۇيدا رەڭۋاز-
لىق.

ئارام تاپسا سوقۇشتۇردى، تالاشتۇردى خوراز، ئىت-

نى،
جاھاندابارمۇ بىر مىللەت سۇپەتتە ئۇشبۇ ئەندازلىق"
بۇنداق شارائىتتا كىم-كىم بىلەن ئىچىلىپ-يېيىلىپ
پاراڭلىشالىسۇن؟ ئادەمنى گۇمران قىلىشتىكى ئەڭ
ئەشەددىي ئۇسۇل بىرىنى بىرىدىن قورقىدىغان قىلىپ
قويۇشتىن ئىبارەت مەنىۋى تراگېدىيە بولسا كېرەك.
ئازابنى نوقۇل ھالدا كىشىلەرنىڭ تارتىشقا تېگىشلىك
نېسىۋىسى دەپ قاراش تولىمۇ بىمەنىلىكتۇر، لېكىن،
تىنچىماس ئازابلىق يوللار بىزنى چاقىرىدۇ.

مىللەت مەدەنىيلەشمىسە، زامانىۋىلاشمىسا ھاي-
ۋانلارغىمۇ ئارام يوق. ئادەملەرنىڭ قەبىھلىكلىكىدىن
رەنجىگەندە گۇناھسىز ھايۋانلارنى قاساپ تىللاپ كې-
تىمىز، مىللەتنىڭ قايغۇسىنىڭ ئورنىغا چاكىنا،
چۇپەي شەخسىي ماجىرالارنى سۆرەپ كىردۇق. ھېچ-
كىمدىن تۆلىتىۋالغىلى بولمايدىغان، قايتىلانمايدىغان
گۆھەردەك يارقىن-جۇلالىق دەۋرىمىزنى خوتۇن ئې-
لىش ۋە خوتۇن قويۇشقا بەخشەندە قىلىۋەتتۇق. رىۋا-
يەتتىكى "ئۇلۇغ"لارنى دوراش خىيالىدا ئالچاڭلاپ ما-
ڭالماي قالدۇق؛ قانچە خوتۇن ئالغانلىقىمىز بىلەن
ئىپتىخارلىنىپ، ھېيتلىق ئالغان گاچىدەك شادلى-
نىپ كۈلدۇق.

ئېتىقاد تۇراقسىزلىقى ۋە قاشاقلىقى بىزنى يې-
تىمچىلىكنىڭ تېگى كۆرۈنمەس جىلغىسىغا باشلاپ

باردى، باشقىلاردىن، يېڭىلىقلاردىن ئەمەس؛ قور
مىزدىن قورقۇشنىڭ ئەڭ ئەشەددىي، زۇلمەتلىك
قورقۇش ئىكەنلىكىنى بايقىيالمىدۇق. پەخىرلىنىشكە
توغرا كەلسە، ھەممىدىن ئاۋۋال بىز مەيدىمىزگە
مۇشتلاپ ئۆزىمىزنى باسالماي ھەتتا نەيرەڭۋازلىقتا
قىلىنىڭ ئىچىدە پويىز ماڭدۇرۇشقا قادىر بولدۇق.
تاماق يېيىشكە يارىتقان ئەسۋاب دەپ ئاتالغان چوكىنى
باشقا يەرلەرگىمۇ نومۇس قىلماي ئىشلەتتۇق، ئەپسا-
نىۋى قەدەھۋازلىق، پاسىقانە مەيخورلۇق ئەقىلنى
كۆيدۈرۈپ، ئاڭنى يالماپ يۇتۇپ، مىللەتنى قۇرۇق
جاھازا — ئىسكىلىت شەكلىگە كەلتۈردى. ئىقبالىيەت
مۇنبىرىنى ياۋايى ھايۋانلارنىڭ بەزمەگاھىغا ئايلاندۇ-
رۇش قەدىمىنى تېزلەتتى.

ھەقىقىي مىللىي غۇرۇر يېتىم ئەمەس، لېكىن
بىز مىللىي روھ، مىللىي غۇرۇر دېگەننى مەست
چاغلاردا كۆچەپ توۋلاپ، ئۆزىمىزنىڭ پۇچەك، ئىق-
تىدارسىزلىقىمىزنى ئاشكارىلاپ كۆز-كۆز قىلىۋاتى-
مىز، ئەپسۇس، سولتەكلىكنى، يالغاندىن چىڭقىلىپ
يۈزىنى قىزارتىشنى مىللىي روھ دەپ كۆركەم ھې-
داشلىق لىباسىنى كىيدۈرۈپ قويساق، ئۆزىمىزگە
ئۆزىمىز دوزاخ ھازىرلىغان، قىيامەتنى چاقىرغان بو-
لىمىز. ئويلاپ باقساق، ئاخشامقى مەستخۇش جەڭگى-
ۋارلىقنىڭ ئەتىسى كۆپۈكتەك غايىب بولىدىغانلىقىنى

سىزىمىز.

رەزگى ئىللەتلەر كەلكۈنى ۋۇجۇدىمىزنى باس-
تۇرما قىلدى، ئۆمۈچۈك توردەك قاپلىدى، بۇرنى-
مىزغا شۇنچە سۇ كىرگىنىگە باقماي، بۇ جاھالەتنىڭ
جادۇگەرىگە بىز ھەر جايدا گويا چوڭ دادىمىزغا ئىل-
تىپات كۆرسەتكەندەك تۆردىن ئورۇن بەردۇق، قول-
تۇقلاپ يۈردۇق، شۇڭا بۇ ئىللەتلەرنىڭ خورىكى
ئۆستى، ھەتتا خەلقىمىز مىللەتنىڭ تۇۋرۈكى، ئى-
لىم-پەننىڭ، ئادالەتنىڭ بايراقدارى، ھىمايىچىسى،
مەنىۋى ئاتىمىز، ھەقىقىي ئىنسان دەپ يۈرگەن زىيا-
لىيلىرىمىزنى چىرىتىپ ئادەم يىرگەنگۈدەك ھالەتكە
كەلتۈرۈپ قويدى. ۋىجدانغا ياد خاھىشلارغا سەسكە-
نىش يوق، ئالىقان ئېچىشقۇدەك چاۋاك چېلىپ قار-
شى ئالدۇق، بۇنى ساداقەت، ئۈمىدكە جاۋاب قايتۇ-
رۇش دەپ بىلدۇق. ئىككى قۇتۇپقا بۆلۈندۇق، ئەپۇنى
ئۇنتۇپ، قەبىلىۋازلىق ئىللىتىنى داپ قىلىپ چال-
دۇق. شۇنداقتىمۇ ۋىجدان بايرىقىنى ئېغىزىمىزدا
يەتتىنچى ئاسمانغا يەتكۈدەك ئېگىز كۆتۈردۇق.

بىز جەننەتنى ئەقىل-ئىدراكتىن ئەمەس، سەر-
گەردان خىياللاردىن ئىزلىدۇق، مەينەت-قاسماق
جەندە-كۇلا بىلەن ئاللانىڭ نۇرانە جامالىغا مۇشەررەپ
بولۇشنى خام تاما قىلدۇق.

"بۇ مىللەتتە" "ساقاللىقلار" نامازخانلىقتا يۈز-
لەندى،
"ساقالسىزلار" لاغايلاشقا، مەمەدانلىقتا يۈزلەندى.

ئويۇنپەزلەر سوقۇپ تاش بىرلە تاشنى كۆڭلىنى ئاچ-
سا،
"كاراOKI"، "تانسىكەش"نىڭ ۋاقتى بىزمانلىقتا يۈز-
لەندى.

جاھان نەدە، ئۆزى نەدە؟ بۇنى ئويلايدىغانلار ئاز،
ئەجەب ئىش، پەيلى-خۇيدا بىخارامانلىقتا يۈزلەندى."

مەسچىتكە كىرىش ئىبادەتنىڭ تاشقى شەكلى،
روھىي جەھەتتىن ئۇلۇغلۇقتا، پەزىلەتكە، مەرىپەتكە
يۈغۇرۇلۇش ياشاشنىڭ مەنىسى، ئىبادەتنىڭ ساغلام-
لىقى ۋە بۈزرۈكۋارلىقى.

بىز كوچىلاردا نۇرغۇن نەۋقىران ياشلارنىڭ
ئۆمرىنى بىر كۆزىنى قىسىپ كۈچەپ تاش سوقۇشقا
قۇربانلىق قىلىۋاتقانلىقىنى، يايراۋاتقانلىقىنى كۆرد-
مىز. بۇ ئۆمۈچۈكنىڭ چىۋىن يەپ "بۇنداق لەززەتنى
جاھاندا مەندىن باشقا كىم تاپقاي" دەپ ماختانغانلىقى-
دەك بىر ئىش. بىھۇدە ئېقىپ كەتكەن دەقىقىلەرنىڭ
قەھرلىك چىشلىرى بىزنىڭ ۋىجدانىمىزنى قاقشاتماس-

مۇ؟ ئەۋلاد ئالدىدا ھېساب بەرمەسمىزمۇ؟

مەشھۇر يازغۇچى باجىن: ”بىلىم، مەدەنىيەت بولمىسا، ئىقتىسادنى قانداق تەرەققىي قىلدۇرغىلى بولسۇن؟“ دەپ توغرا ئېيتقان.

جانلىق بىر دەقىقە ھەرىكەت مىڭلاپ قۇرۇق ئۇھ تارتىشلاردىن ئەلا، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ”بۆشۈكتىن تۆشۈككىچە ئىلىم ئۆگىنىش كېرەك“ دەپ، ئىبادەت مۇسۇلمانلارنىڭ، ئىلىم-پەن باشقىلارنىڭ ئىشى ئەمەسلىكىنى كۆرسەتكەن.

”ئېتىز، بۇغداي، قوناق. . .“تىن ئۆزگىسى يادىڭغا كەچمەيدۇ،

ئەقىل، كۈچنى خوراتتىڭ ئەسكى كەتمەن-”گۈپپۈگۈپپاڭ“غا.

”ئوقۇيمەن!“ دەپ تىرەجەپ يىغلىسا سەن زورلىغاچ تويغا،

يېشى ئون ئۈچ شۇ دىلپارەڭ—قىزىڭ ئايلاندى چوكانغا.

ئوماق ئوغلۇڭ زامانى پەن كۆكىگە ئۆرلىمەكچىدى، چىقاردىڭ مەكتىپىدىن، باقتى قوي—ئايلاندى چوپانغا.

ئايال-مەزلۇملىرىڭدىن قىزغىنىپ نۇر، ئاسقۇزۇپ چۈمبەل،

”بۇگۈنكى ئۆپكە ئەلا. . .“ دەپ پۈچەك دان توشتى

دوپپاڭغا.

قېنى، ئېيت مىللىتىم، دائىم ئۆتەمدۇ كۈنلىرىڭ شۇنداق،

ھەۋەس ئەيلەشتە كۆز چىمچىقلىتىپ ياتقانغا، قوپقانغا؟. .

بىزغۇ جاھالەتنىڭ ئازغۇن سازلىق-پاتقاقلىقىدا ئۆمرىمىزنى زايە قىلدۇق، تارىخنىڭ ھۆرلۈك، ئەركىنلىك توغرىسىدىكى نادىر ناۋالىرىنى قاشقاق سەزگۈمىز سىقىپ چىقاردى. تارىخ نەپەس ئالسا، بىز غەلىبە قىلدۇق دەپ كۆرەڭلەپ كەتتۇق. بىراق، بوغۇلغان قانۇنىيەتلەرنىڭ قىساس خەنجىرى كۆلەڭگىدەك غەم ھاپاشلىغان ”پەخىرلىك“تۈيغۇمىزنى لەرزىگە سالسا، تىترەپ تۇرۇپ توۋا قىلىپ ئارقىدىنلا تېنىۋالدۇق، چاڭقاقلىقىمىزنى جاھانغا جاكارلىدى.

باللار—بىز قىزغىن سۆيۈپ كۆتۈرۈپ كېتىۋاتقان، كىلەچەككە يەتكۈزۈپ بېرىلىدىغان ئۆچمەس مەشئەل. لېكىن بىز ئازغىنە پۇلنى دەپ چوڭ خاتالىققا يول قويدۇق. ئۇلارنىڭ تەپەككۇرىنىڭ قاناتلىرىغا دۇنيانىڭ ئېغىر تاشلىرىنى باغلاپ، غايە گۈلشەنىدىن مەجبۇرىي يۇلۇپ، كەلگۈسىنىڭ قان-يىرىڭ قاينىغان دوزىخىغا كۆلۈپ تۇرۇپ قاتمال تەبەسسۇم بىلەن ئىتتىردۇق.

بىزدە ئىستىقبال قايغۇسى ئەمەس، پۇل قايغۇ-

سى ئەۋج ئالدى. چاكىنا ئادەتنى ئالتۇن ھەل بىلەن بېزىدۇق. ئاياللارغا ھاياسىزلارچە مەپتۇن بولۇپ، تىرىكلىك ۋىجدانىنىڭ يۈزىگە قارا سۈركىدۇق. سۇخەنچىلىك قىلدۇق. سەممىيلىك ئەنقا قۇشتەك غايىب بولدى. بىر-بىرىمىزنىڭ كەينىدە گەپ توقۇشۇپ، ئۈسەكلەرنى ئويدۇرۇپ چىقاردۇق. بەخت-تەلەينى، ھۇزۇر-ھالاۋەتنى داڭقان پۈتى بوھتانلاردىن ئىزلىدۇق.

”رىقابەت، مەرىپەتنىڭ ئالىمى بۇ—باشقىچە ئالەم،

ئېلېكترلەشتى بۇ كەمدە قازان ھەتتا ئوچاقلارمۇ! جاھان مىللەتلىرىنىڭ سەپ قاتارى بىزگىمۇ مەنسۇپ، بۇ مەنسۇپلۇق ”بىلىش“تە! بىز بىلەلمەس دۆت-قاپاقلارمۇ؟

تۇنجۇققان، ئۇنسىز قايناۋاتقان روھىيەت قاتلىمىغا چۆككەن نادىر تەپەككۇرغا، ئاتەشلىك پەرۋازغا ئاپىرىن! بىز ئۆزلۈكىمىزنى مۇشۇنداق رەھىمسىزلەرچە ئوپېراتسىيە قىلىش بەدىلىگە يېڭىلىق يولىغا كىرەلەيمىز. ئۇخلاۋاتقان ئادەم چۈشىدىن قورقىدۇ، ئويغانغان ئادەم رېئاللىقتىن قورقمايدۇ.

(ئاپتور: قاغىلىق ناھىيىلىك مائارىپ ئىدارىسىدا ئىشلەيدۇ)

خۇراپات

(مۇخەممەس)

مۇھەممەتجان راشىدىن

بوزەك ئىزدەپ جاھاندىن بىزنى تاپقان خۇراپات،
تالاي ئەلدە شاللىنىپ، بىزگە ياققان خۇراپات،
نادانلىقنىڭ تونىنى بىزگە ياپقان خۇراپات،
گادايلىقنىڭ ئۇرۇقىنى بىزگە چاچقان خۇراپات،
بەخت! دېسەك، بېرەلمەي بەدەر قاچقان خۇراپات.

تىڭشاپ باقسام ۋەزىنى: خانىقادا يات، دەيدۇ،
كىيىپ ئۇزۇن پەرىجە، قويماي تەسۋى تارت، دەيدۇ،
خوتۇنلارنى: يۈزۈڭگە قارا چۈمبەل ئارت، دەيدۇ،
ئۆمۈر بويى بازاردا ماتا، ناسۋال سات، دەيدۇ،
تۇگەل تۇتقان يولىدا ئەگمىز ئاققان خۇراپات.

”تەقدىر“ دەيدۇ، باشلايدۇ بىزنى ئۇدۇل قەبرىگە،
ھەقىقەتنى تېگىشەر سالا قىلىپ سەۋرىگە،
قول قوشتۇرۇپ تۇرماقنى ئۇدۇم قىلدۇق نەۋرىگە،
كۆنۈپ كەتتۇق شۇڭلاشقا تاغدەك جاپا-جەبرىگە،
بەدنىيەتلەر قولىدا بولدى قاپقان خۇراپات.

تىلاۋەتنىڭ-ئىخلاسىنىڭ ئەڭ ياخشىسى شۈكۈر، دەپ،
پەرەنجىنى پەزىلەت، ناشۈكۈرلەر كۈپۈر، دەپ.
كېلىۋەرسۇن بىز بىلەن ئاشۇ ئەسكى سۆپۈر، دەپ،
ئايدا يۈرسە ئىنسانلار، ئۇخلاپ ياتقان خۇراپات.

شۇ ئىخلاسنى ئۇلۇغلاپ پېتىپ كەلدۇق پاتقاقتا،
بۇ دۇنيادا ئايلاندۇق ئەڭ ئالدىنقى ئەخمەقتا،
"يامان!" دېسە، جۇرئەت يوق كەچتە كىگىز قاقماق-
قا،
ئىسكەنجىگە كۆنمىسەك، باغلاپ سۆزلەر ئەخلاقتا،
جىمى ئىشنى بىر ئەپلەك دىنغا چاتقان خۇراپات.

ئامراق كېلۇر ئەزەلدىن جاپاسى يوق بىنەمگە،
ئىخلاسى يوق زاۋۇتقا، قىزىقسىمۇ گىلەمگە.
قويۇپ بەرسەك قايتماقچى ساپان بىلەن سۆرەمگە،
ئۇسسۇل ئويناپ هارمىدى ئەجەب كونا سەنەمگە،
ياستۇقىدا قەدىمنىڭ خورەك تارتقان خۇراپات.

تىرىكىدە سۈرەتكە چۈشسە گۇناھ بولارمىش،
ئاخىرەتتە ئۇ بىزدىن ئۆزىگە جان سورارمىش،
يىرىك دېسەك زاغرىنى، تەڭرى شۇئان ئۇرارمىش،
هوقۇش قونغان مەهەللە سۇ بولسىمۇ قۇرارمىش،

نادانلارغا بىهۇدە گۇناھ ئارتقان خۇراپات.

تۇرسا بىزگە بۇ ئالەم تۆت-بەش كۈنلۈك قونالغۇ،
ياسالمىساق بىر لامپا، ياكى دەزمال، ئۇنئالغۇ،
قاششاقلىقتا كۈن ئۆتسە، خەلقىمىزگە ئۇۋالغۇ؟
مارسلارغا ئۇچقانلار سالدى ئايغا تۇرالغۇ،
پۇتىمىزغا ئەزەلدىن پالتا چاپقان خۇراپات.

قاششاقلىقتا قالامدۇق، بىز ئۇنىڭدىن قاچمىساق،
ئەۋلادلارغا ئىلىم-پەن نۇرلىرىنى چاچمىساق؟
نەدە بىزگە باي بولۇش، پەنگە ئىشىك ئاچمىساق،
ئۆزى ئەسلا يوقالماس، ئۆزىمىزنى تارتمىساق،
بىزنى ئالداپ، بوينىغا تۇمار ئاسقان خۇراپات.

(ئاپتور: غۇلجا ناهىيىلىك1-ئوتتۇرا مەكتەپتە)

ناشۈكۈر خىياللار

(نەسىر)

ئەخمەت ئىمىن

جەڭگىۋار ناشۈكۈرلۈك

ئادەمدە ناشۈكۈرلۈك بولمىسا، زېرىكىش بولارمىدى؟
زېرىكىش بولمىسا، تىرىكىش بولارمىدى؟
تىرىكىش بولمىسا، ئىنتىلىش بولارمىدى؟
ئىنتىلىش بولمىسا، ئېلىشىش بولارمىدى؟
ئەي، ئىنساننى كۈرەشكە ئۈندىگەن ناشۈكۈرلۈك!

شاكال ئىچىدىن ئاسمان قەھرىگىچە

سەن شاكالنى چوقۇلاپ يورۇقلۇققا چىقىۋېدىڭ، زېمىن ئايىغىڭدا پاياندار بولدى.
سەن قانىتىڭنى رۇسلاپ زېمىندىن كۆتۈرۈلۈۋېدىڭ، ئاسمان ساڭا كەڭ قۇچاق ئاچتى.
ئەي، كۆكتە دەۋران سۈرۈۋاتقان بۈركۈت!
ساما تەختىدىن ئورۇن ئېلىشىڭ شاكال قەسرىگە قانائەت قىلمىغانلىقىڭنىڭ مەھسۇلىدۇر-ھە!

يۇقۇملۇق كۈلكە

ئۇ بىكاردىن-بىكار تىل-ئاھانەت ئىشتىپ تۇرۇپ شۈكۈر قىلدى. مەن ئۇنىڭدىن:

—بۇنىڭغا نېمىشقا شۈكۈر قىلىسەن؟—دەپ سورىدىم. ئۇ:

—ھېلىمۇ شۈكۈر، ئۇ ئۇرغان بولسا، قانداق قىلاتتىم!؟—دېدى.

بىر كۈنى ئۇ ناھەقتىن-ناھەق تاياق يەۋالدى ۋە يەنە شۈكۈر دېدى.

مەن ھەيرانلىق بىلەن سورىدىم:

—ئەمدى تاياق يېگەنگىمۇ شۈكۈر قىلامسەن؟

ئۇ مەندىنمۇ ھەيران قالغان ھالدا جاۋاب بەردى:

—نېمىشقا شۈكۈر قىلمايدىكەنمەن؟ ئەگەر ئۇ مېنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن بولسا، قانداق قىلاتتىم؟

—ئەلۋەتتە، شۈكۈر دەيتتىڭ-دە،—دېدىم ئاچچىق بىلەن.

—ھە، مانا،—دېدى ئۇ مېنى گەپتە ئۇتۇۋالغاندەك خۇشال بولۇپ،—خۇداغا شۈكۈر، ھېلىمۇ شۈكۈر دېگۈدەك ئەھۋالىم بار ئىكەن!

مەن ئۇنىڭ ھالىغا ئېچىنىپ ئاچچىق كۈلدۈم. ئۇ مېنىڭ بۇ كۈلكەمگىمۇ شۈكۈر قىلغان بولسا كې-

رەك، تاتلىق كۈلۈپ كەتتى. شۇ تاپتا ئىككىمىزنىڭ ئاچچىق، تاتلىق كۈلكىلىرى ئۆز ئارا قوشۇلۇپ كەتكەنىدى. كۈلكە يۇقۇملۇق، دەپ توغرا ئېيتىلغانىكەن. خەقلەر بىزنىڭ كۈلكىمىزگە قاراپ تەڭ كۈلۈشكە باشلىدى.

ئادەم ئاتىنىڭ شۈكرىسى

ئادەم ئەلەيھىسسالام خۇدا تەرىپىدىن جان ئاتا قىلىنغان ھامان چۈشكۈرۈك بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ خۇداغا شۈكۈر ئېيتتى.

ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ دۇنياغا ئادەم بولۇپ يارالغانلىقىغا شۈكۈر قىلغانىدى.

خۇدا ئۇنىڭغا: ”يارىتىشنى مەن ياراتتىم، يارالمىشىڭ ئۆزۈڭدىن“ دېدى.

ئۇ ئادەملىك بۇرچىنى تونۇدى.

ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ بارچە ئەۋلادلىرى ئەسلىنى ئۇلۇغلاپ، ئۆزلىرىنى ئادەم دەپ ئاتىدى ۋە نۇرغۇنلىرى ئۆزلىرىنىڭ ئادەملىك بۇرچىنى تونۇپ، يارالمىشىغا ئىگە بولدى.

پەقەت مەنلا شۇنداق قىلالمىدىم.

چۈنكى مەن ئادەم ئەلەيھىسسالام تونۇغان ئادەملىك بۇرچنى ئۇنتۇپ، پەقەت ئۇ ئېيتقان شۈكۈرنىلا ئەستە تۇتۇۋالغانىدىم.

جۈلدۈر كېپەن خوتۇننىڭ ساداسى

گۈزەل باھار كۈنلىرىنىڭ بىر ئەتىگىنى جۈلدۈر كېپەن بىر خوتۇن دالىغا چىقىپ ۋارقىرىدى:

—ئادەم ئاتا توپىدىن بىنا قىلىنغاندا يالىڭاچ ئىدى، ھاۋا ئانا ئادەم ئاتىنىڭ سول قوۋۇرغىسىدىن يارىتىلغاندىمۇ ئوخشاشلا يالىڭاچ ئىدى. ئۇلار شۇ ھالىتىگە قانائەت قىلغان بولسا، بۇ چاغقىچە ھەممىمىز يالىڭاچ يۈرگەن بولماسمىدۇق!؟ ھەي، بىزنى كىيىم ۋەسۋەسىگە سالغان قانائەتسىزلىك!

ئۇ ئۆز ئاۋازىنىڭ ئەكس سادا چىقىرىشىنى ئۈمىد قىلغانىدى، لېكىن بۇ ئاۋاز قۇمغا سىڭگەندەك يوقاپ كەتتى.

باھاردا چىرايلىق ياسىنىۋالغان تەبىئەت ئۇنى مەسخىرە قىلغاندەك كۈلۈپ قويدى.

دانا بىلەن سۆھبەت

—مەن دانادىن سورىدىم:

—شۈكۈرنىڭ مەنىسى نېمە؟

—شۈكۈرنىڭ مەنىسى—بولدى-بولدى. ئۇ پەقەت ئادەمنى ئىنتىلىشتىن توختىتىدۇ.

—ناشۈكۈرلۈكنىڭ مەنىسى نېمە؟

—ناشۈكۈرلۈكنىڭ مەنىسى—ياق، بولمىدى. ئۇ ھامان ئىنساننى ئالغا سىلجىتىدۇ.

رىقابەت قامچىسى

بوز ئات بەيگىدە باشقا ئاتلار بىلەن قاتارلىشىپ تەڭ چېپىپ كېتىۋاتاتتى، چەۋەنداز ئۇنى زەرب بىلەن قامچىلىدى. بوز ئات ئىگىسىگە ئاچچىق قىلىپ:

— ھېچقايسى ئاتتىن قالماي چېپىۋاتسام، ماڭا يەنە قامچا تېگىۋاتىدىغۇ، قولۇڭدىكى قانداق ناشۈكۈر قامچا ئۇ ئۆزىنى سورىمايدىغان؟! — دېدى.

چەۋەنداز ئۇنىڭغا كۈلۈپ تۇرۇپ جاۋاب بەردى:

— بىلىپ قوي، قولۇمدىكى قانائەت قامچىسى ئەمەس، رىقابەت قامچىسى.

تىلەك

مەن بىرەيلەننى شۈكۈر-قانائەت بىلەن ياشاشقا دەۋەت قىلغانىدىم، ئۇ بېشىنى چايقاپ تۇرۇپ ماڭا:

— ياق، بۇرادەر، ئىنساپ يوق مۇھىتتا شۈكۈر-قانائەت بولماسلىقى كېرەك، — دەپ جاۋاب بەردى.

مەن ئۇنىڭ سۆزىنى ئويلىنىپ قالدىم ۋە ئىچ-ئىچىمدىن تولغىنىپ تۇرۇپ ھەممەيلەنگە ئىنساپ تىلىدىم.

شۇ چاغدا بۇ تىلىكىمگە قوشۇلىدىمىكىن دەپ قالدىم، بۇلغانغان زېمىن-ئاسمانمۇ كۆزۈمگە خۇددى تولغىنىپ كېتىۋاتقاندەك كۆرۈنۈپ كەتتى.

سۇنىڭ ئىقرارى

توختام سۇ ھالىتىمگە شۈكۈر قىلغانىدىم، ھورغا ئايلىنىپ كەتتىم.

ھور ھالىتىمگە شۈكۈر قىلغانىدىم يامغۇرغا ئايلىنىپ كەتتىم.

ئېرىقلاردا كۆۋەجەپ ئېقىۋاتقىنىمدىلا ئۆزۈمنىڭ ئەسلى ناشۈكۈرلۈكىنىڭ مەھسۇلى ئىكەنلىكىنى چۈشەندىم.

باي ۋە گاداي

روھى گاداي باي— گاداي باي
روھى باي گاداي— باي گاداي.

غۇرۇر

كەمبەغەل كىشى بىر نامەردنىڭ داستىخىنىغا نەزەر-گۈزىرىنى سالماي مېڭىۋىدى، مەن ئۇنىڭدىن سورىدىم:

— بۇ، تەمەخورلۇقتىن شۈكرانىلىق ياخشى، دەۋاتقىنىڭمۇ؟

— ياق، — دېدى ئۇ كىشى، — بۇ، تەمەخورلۇقتىن غۇرۇر بىلەن ئاچ كەتكىنىم ياخشى دەۋاتقىنىم.

ئاراملىق

بارچە مەخلۇقات كۆككە چىقسام دەپ ئارمان قىلىدۇ.

كۆكتە ياشاشنىڭ تەسلىكىنى پەقەت قۇشلار بە-

لىدۇ.

ئۇھ، ئاراملىق بېرىدىغان زېمىن!

شۈكۈر دېگەن نېمە؟

زاھىت: شۈكۈر — بۇ دۇنيادىن ھېچنېمە تەمە قىلمايدىغان مەۋجۇتلۇقۇم.

پەيلاسوپ: شۈكۈر — چارچىغان روھنىڭ تەسەللىسى.

شائىر: شۈكۈر — جۇشقۇن روھنى چۈشەيدىغان ئارقان.

نېمە قىلساڭ بىر نېمە قىل

چامىڭ يەتمىسە بوپتۇ، شۇ ھالىڭغا شۈكۈر ئەيلە،

لېكىن ئىمكانىقەدەر ھەر ئىشقا بىر تەۋەككۇل ئەيلە.

تۇۋا

باي ئالدىدىكى شۇنچە ئېسىل تائامغا شۈكۈر قىلمىدى.

گاداي بىر بۇردا نانغىمۇ شۈكۈر قىلدى.

— تۇۋا، — دېدىم مەن، — شۈكۈر يوقسۇزلۇقنىڭلا مەھسۇلىمىدۇ؟!

مۇرتەدنىڭ شۈكرىسى

مۇرتەد ھاڭغا غۇلاپ چۈشۈۋاتقاندا ياردىكى بىر دەرەخكە ئىلىنىپ قالدى ۋە دەرھاللا:

— شۈكۈر خۇدا، — دەۋەتتى.

ھەممىنى كۆرۈپ ۋە بىلىپ تۇرغان بۆركۈت ئۇنىڭدىن سورىدى:

— سەن ئەزەلدىن شۈكۈر قىلىشنى بىلمەيتتىڭ، بۇ شۈكۈر ئېيتىشىڭ نېمىلىكتىن؟

— چۈنكى مەن ئازراق بولسىمۇ نىجادلىق تاپتىم، — دېدى مۇرتەد جاۋاب بېرىپ، — ئۈمىد بېغىشلىمىسا، مەن شۈكۈر ئېيتاتتىممۇ؟!

ناشۈكۈر ئالەم، ناشۈكۈر ئادەم

زېمىن كېچىدىن زېرىكسە، ئاسمان كۈندۈزدىن زېرىكەر. ئەي، ناشۈكۈر ئالەم!

گاداي جاپادىن زېرىكسە، باي راھەتتىن زېرىكەر. ئەي، ناشۈكۈر ئادەم!

ئاچ-زېرىن

ئاچلىقتىن جېنى ھەلقۇمىغا كېلىپ قالغان كىشى باينىڭ ئالدىدىكى تائامغا چاڭ سالدى. باي ئۇنىڭغا كايىپ تۇرۇپ:

— شۈكۈر-قانائەت بىلەن ياشا، ئەدەپلىك بول دېۋىدى، ئۇ دەرھاللا:

— چىدىغۇسىز ھالغا شۈكۈر قىلغىلى، ئاچلىقتا ئەدەپ ساقلىغىلى بولمايدۇ، تەقسىر — دەپ جاۋاب بەردى.

ئوقۇتقۇچىنىڭ بايقىشى

ئوقۇتقۇچى ئوقۇغۇچىلىرىغا دەرس سۆزلەۋېتىپ مۇنداق سوئال قويدى:

—بىز بۈيۈك تەبىئەتنى ئىنسان ئۈچۈن يارىتىلغان دەيمىز. قېنى، جاۋاب بېرىپ بېقىڭلارچۇ، تەبىئەتتىن زادى قانداق پايدىلىنىش كېرەك؟

زەپىران چىراي ئوقۇغۇچى جاۋاب بەردى:

—تەبىئەت بەرگەن نەرسىنى ئېلىش كېرەك.

قىزىل يۈزلۈك ئوقۇغۇچى دېدى:

—تەبىئەتتىن ئالىمەن دېگەن نەرسىنى ئېلىش كېرەك. ئوقۇتقۇچى يەنە سوئال قويدى:

—جەمئىيەتنى ئىنسان ياراتقان دەيمىز. قېنى، دەپ بېقىڭلار، جەمئىيەتنىڭ زادى نېمىسى بولۇشىمىز كېرەك؟

—خىزمەتچىسى، —دېدى ئالدىنقى ئوقۇغۇچى.

—ياق، خوجىسى بولۇش كېرەك، —دېدى كېيىنكىسى.

ئوقۇتقۇچى كېيىنكىسىگە ھەممىدىن يۇقىرى نومۇر قويدى. ئوقۇتقۇچى نومۇرنى ھەقىقەتەن بىلىپ قويغانىكەن. كېيىنكى چاغلاردا ئالدىدىكى ئوقۇغۇچى ئاجىز، كېيىنكىسى كۈچلۈك بولۇپ ياشىدى.

تىزگىن

مەن دادامدىن سورىدىم:

—بۇ دۇنيادا شۈكۈر بىلەن ياشاش كېرەكمۇ، ناشۈكۈرلۈك بىلەن؟

دادام گەپنى ئۇزاقتىن باشلاپ جاۋاب بەردى:

—بىر چاغلاردا ئاتلىق سەپەرگە ئاتلانغىلىۋاتقىنىمدا، دادام رەھمەتلىك ماڭا: ”بالام، ھەرقانداق چاغدا يوگەن قولۇڭدىن چىقىپ كەتمىسۇن، تىزگىنسىز ئاتتا مەنزىلىڭگە يېتەلمەيسەن“ دېۋىدى. دادامنىڭ ئېيتقىنى راست ئىكەن. ئاتنى تىزگىنىنى بەزىدە تارتىپ، بەزىدە بوشىتىپ چاپمىساڭ بولمايدىكەن. مەن شۈكۈرلۈك بىلەن ناشۈكۈرلۈكنى تىزگىنگە ئوخشىتىمەن. خالىساڭ، ئۇ تىزگىننى چىڭىت شۈكۈرلۈك بىلەن؛ خالىساڭ، ئۇ تىزگىننى بوشات ناشۈكۈرلۈك بىلەن. مەقسەت ياشاشتىلا ئەمەس، بەلكى ئادەمدەك ياشاشتا.

تىنىمسىزلىك

ئۇ تىنىمسىز ئادەم ئىدى، بىر ئارمىنىغا يەتسە، يەنە بىر ئارمىنىغا يېتىش ئۈچۈن تىرىشاتتى، ئېلىشاتتى. يىللار ئۆتتى، ئاخىر ئۇنىڭغا ئەجەل نۆۋىتى يېتىپ كەلدى.

ئەزرائىل ئۇنىڭغا:

—ئەمدى شۇ تىنىمسىزلىكىڭنى يەرلىكىڭگە ئۆزۈڭ بىلەن بىللە ئەكىرىپ كېتىدىغان بولدۇڭ، دېدى.

—ياق، —دېدى ئۇ، —مەن ئۇ تىنىمسىزلىكىمنى بالامغا قالدۇرۇپ قويدۇم.

(ئاپتور: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدا)

خالاستان*

(چاتما نەسىر)

ئىبراھىم ئالىپ تېكىن

مۇقەددىمە

قۇياش ئاپىرىدوت ئالەمگە ئاپىرىدە بولدى. ئۇ نۇرغۇن تۇرغۇن يۇلتۇزلارغا ئوخشاش ئاتەش چېھرىدىن پۈتكۈل كائىناتقا نۇر سوۋغا قىلدى. يەرنىڭ مەغرىپ ۋە مەشرىقىدىن تارتىپ جىمى جايلىرىغا تاغلار تۇغۇلدى. دەريا، دېڭىزلار كۆز يوردى. ئىنسانلارغا ھاياتلىق ئاتا قىلغۇچى تۇپراق يارالدى. قۇياش ھاياتلىقتا نۇرغۇن زىرائەتلەرنى سېخىيلىق بىلەن بېرىۋەتتى. دۇنيادا يېڭى بىر ئېرا دەۋرى باشلاندى.

ئانا ماكانىمىزدىكى تاغلارنىڭ بىرى خانتەڭرى، يەنە بىرى ئالتاي، يەنە بىرى كوئىنلۇن، يەنە بىرى مۇقەددەس قارا قۇرۇم ئىدى. بۇ تاغلاردا ئىنسانلار ھايات كەچۈرۈشكە باشلىدى. مەدەنىيەت، يېزىق ۋە

---

* خالاستان—زەرەپشان دەرياسىنىڭ بىر ئېقىنى، قاغىلىق ناھىيىسى تەۋەسىدىكى دەريا نامى

ناخشا-مۇزىكا دۇنياغا كەلدى. غۇر-غۇر مەيىن شامال بۇ نەرسىلەرنى ئالەمنىڭ يىراق-يىراق بۇلۇڭ-پۇچقاقلىرىغىچە ئېلىپ كەتتى... زامانلارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن يېزىلار شەھەرلەرگە، قىشلاقلار يېزىلارغا كۆچتى. نۇرغۇن شەھەرلەر دۇنيانىڭ ياقۇت كۆزىگە ئايلاندى. مەن بۇنىڭدىن نەچچە مىڭ يىللار ئىلگىرى ئۇلۇغ قارا قۇرۇم ئاتا تەرىپىدىن قۇرۇلغان قەدىمىي شەھەرگە ئۇلۇغ تەڭرىنىڭ شاراپىتى بىلەن قەدەم تەشرىپ قىلدىم. ئۇ ماڭا يىغلاپ تۇرۇپ، ياق كۈلۈپ تۇرۇپ قۇچاق ئاچتى. ئۇ مېنىڭ ئەڭ گۈزەل جەننىتىم...

بۇ يەر قاغىلىق

مەن كۆزۈمنى ئېچىپ ئەتراپقا باقتىم. يېنىمدىلا ئاق شايىغا يۆگەنگەن بىر پەرىشتە ماڭا كۈلۈپ باقتى. مەن ئۇنىڭ يېنىغا باردىم. ئۇ مېنىڭ بوينۇمغا ئېسىلىپ مېنى سۆيدى. مەن كۆزۈمنى يۇمۇۋالدىم. كۆزۈمنى ئاچسام، ئۇ قۇياش نۇرى بىلەن بىرگە زېمىننىڭ ئۈستىدە گويا يېڭى ئۈچۈرما بولغان كۆك كەپتەر باچكىسىدەك ئۇچۇپ يۈرمەكتە ئىدى. مەن ئۇنىڭغا يەنىمۇ سىنچىلاپ قارىدىم. ئۇ مېنىڭ قىپقىزىل يۈرىكىمدىن ئوخچۇپ چىقىۋاتقان ئوتلۇق سۆيگۈ ئىكەن. مەن سۆيگۈمنى، مۇھەببىتىمنى بارلىق ياخشى نەرسىلەرگە ھەدىيە قىلىمەن.

مەن بازارغا چىقتىم. مېنىڭ خەلقىم خالتا-خۇرجۇنلىرىغا لىقلىنا ئازاب توشقۇزۇپ كوچىلاردا ئۇيان-بۇيان مېڭىپ يۈرۈپتۇ. ئۇلارنىڭ سولغۇن چىرايلىرى شۇنداق پارلاق كۈندۈزدە قۇياش ئىلاھى ئاتا قىلغان نۇردىن بەھىر ئالالماپتۇ. روھى يۇيۇپ-تاراپ يەرلىكىگە قويۇلغان ئەرۋاھتەك چۈشكۈن. مەن بۇ ئېچىنىشلىق تراگېدىيىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتىم. ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي ۋارقىراپ كەتتىم. ئەتراپىمغا نۇرغۇن ئادەملەر ئولاشتى. ئۇلار ماڭا قاراپ كۈلۈشتى. مېنىڭ ئەسەبىيلەشكەنلىكىمنى كۆرۈپ "ساراڭ بولۇپ قاپتۇ" دېيىشتى. مەن يەنىمۇ قاتتىقراق تۇۋلىدىم، ۋارقىرىدىم. ئەتراپىمغا ئولىشىۋالغان ئادەملەر ماڭا قاراپ "بۇ ساراڭنى چالما-كېسەك قىلىپ ھەيدىۋېتەيلى، ئۇ شەھەرنىڭ كەيپىياتىنى بۇزدى" دەپ ماڭا قارىتىپ چالما-كېسەكلەرنى ئاتتى. ئۈستىۋېشىم قانغا مىلىنىپ كەتتى. مەن ئاشۇ يەردە قىمىر قىلماي تۇرۇۋەردىم، يۈرىكىمدىن ئوخچۇپ چىققان ناخشام يەنىمۇ پەرۋاز قىلىشقا باشلىدى.

قۇياش قارا قۇرۇم تاغ تىزمىلىرىغا قىزغۇچ شەپەق نۇرى چېچىپ ئاستا-ئاستا كۆزۈمدىن غايىب بولدى. مەن ھېلىقى يەردە يېتىپ قالدىم، ئۇ يەر مېنىڭ ئەمەسمۇ! مەن ئۆز يېرىمدە ئۆلۈپ كېتىشنى خالايمەن. جەسىتىم تار كوچىدا قالسىمۇ، مېنى چال-

ما-كېسەك قىلغان ھېلىقى ئادەملەر ھامان بىر كۈنى مېنى ئۆز يېرىمگە دەپنە قىلىدۇ.

مەن قەشقەردىن خېلى يىراق ئاشۇ يۇرتنىڭ ئاۋات كوچىلىرىدا ئايلىنىپ يۈرىمەن. ئۇ خالاستان دەرياسىنىڭ تامچە-تامچە زەمزەملىرى بىلەن چېچەن خوتۇن-قىزلىرىنى، كۆزلىرىدىن ئەقىل-پاراسەت ۋە باتۇرلۇق يېنىپ تۇرغان ئەر-يىگىتلىرىنى ئارمانىغا يەتكۈزىدۇ.

مەن مەسچىت مۇنارىنىڭ ئۈستىدە تۇرۇپ يىراقتىكى قارا قۇرۇمنى كۆردۇم.

قارا قۇرۇم

ئۇ مۇقەددەس تاغ، مىڭلىغان دەريا، ئۆستەڭلەرنى ئاپىرىدە قىلغان ئىلاھ.

مەن تۇمانسىمان ئاپئاق بۇلۇتلار بىلەن بوي تالىشىپ مەغرۇر غادىيىپ تۇرغان ئۇ سەلتەنەت باغرىغا قاراپ خېلى ئۇزاق تۇرغاندىن كېيىن، قۇياش كۆزۈمدىن غايىب بولدى. قاراڭغۇدا كۆرىدىغىنىمىز پەقەت قاراڭغۇلۇق. مەن بىر شامالغا ئەگىشىپ ئۇ تاغقا باردىم. ئۇ يەرگە باردىم-يۇ، قېتىپ تۇرۇپلا قالدىم. ئۇنىڭ مىليونلىغان يۈرىكى بىلەن مىليونلىغان كۆزى بار ئىدى. ئۇ يۈرەكلەر يىغلايتتى، يۈرەكلەرگە ئەگىشىپ كۆزلەرمۇ يىغلايتتى. بۇ كۆزلەردىن ئاققان ياش خالاستان دەرياسىنىڭ سۈيى ئىدى.

ئاتا ئازابلىق ياش تۆكىدۇ. ئۇنىڭ يۈرىكى ئەنە شۇ نەچچە مىڭ ئەسىرلىك ئازابلارنى ئۆزىنىڭ تېرەن قاتلىمىغا يوشۇرغانىدى.

مەن تاڭ ئاتقۇچە ئۇ يەردە تۇردۇم، كۆز ياشلاردىن ئۇتلۇدۇم. مەن ئەتراپىمغا نەزەر تاشلاپ مەيۇسلىك ئىچىدە قارىدىم، ماڭا ئوخشاش ئادەملەر ياش ئىچمەكتە ئىدى.

بىز بۇ بۈيۈك ئاتا تاغنىڭ كۆز يېشىنى ئىچدىمىز، ئۇنىڭ كۆز يېشى بىزنىڭ ئازابىمىز.

تەجەللىي ياشىغان ماكان

مەن بىر كوچا دوقمۇشىدا تەجەللىي ئۇستاز بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم. مەن بالىلىق ھۆرمىتى بىلەن ئۇ پەرىشتىگە ئېگىلىپ سالام بەجا كەلتۈردۈم. ئۇ دانىشمەن بوۋاي ماڭا ئىللىق جاۋاب ئورنىدا پىشانىگە سۆيۈپ قويدى. بىز گۈللەر ھۇپپىدە ئېچىلغان يەردە ئەمەس، يوپۇرماقلىرى سارغىيىپ كەتكەن بىر ئورمان ساھىلىغا بېرىپ مۇڭداشتۇق. بۇ كىشى ماڭا نېمە قىلىش كېرەكلىكى، ئارزۇ-ئىستەكلەرگە قايسى يول بىلەن يېتىش كېرەكلىكى توغرىسىدا تەلىم بەردى. مەن دانىشمەنلەرنىڭ دانا سۆزلىرىنى ياشاش قىبلىنامەم قىلدىم، بۇ ئەقىل ئۈنچىلىرىنى يۈرىكىم بەتلىرىگە نەقىش قىلىپ ئويدۇم. تەجەللىي بىر قاتار ئەقىل مېۋىلىرىنى ماڭا بېرىپ كۆزۈمدىن شاپپىدە

غايىب بولدى. مەن سۇغا تەشنا ئاۋۇ سارغايغان يوپۇرماقلارنىڭ سۇلغۇن ھالىغا قاراپ ئورنۇمدىن دەس تۇردۇم:

— مەن سىلەرگە سۇ ئەكىلىپ بېرىمەن!

ياڭراق ئاۋازىمنى ئاڭلىغان تەجەللىي بىر كۆك نۇردىن نامايان بولدى. ئۇ يۇمشاق قوللىرى بىلەن بېشىمنى سىلاپ تۇرۇپ:

— ئوغلۇم، ئەمدى ئەقلىڭنى تاپتىڭ!

— دېدى-دە، كۆز ئالدىمدىن غايىب بولدى.

ياڭاق

بۇ يەردە ياڭاق كۆپ بولىدۇ. ياڭاقنى كۆپ ئىستېمال قىلغۇچىلار ئەقىللىق بولىدىكەن.

كۆپنى كۆرگەن پېشقەدەم مۇئەللىم نەۋرىسىنى ئەركىلىتىپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ كىرلىشىپ كەتكەن شاپاق دوپپىسىغا بىر قانچە تال ياڭاق سېلىپ بەردى. ئۇ گۆدەك بالا دەرۋازا ئالدىدىكى كونا قارىياغاچ سايىسىدا ئولتۇرۇپ ياڭاق چېقىۋاتاتتى. بىر توپ ئادەم كېلىپ ئۇنىڭ ياڭاقلىرىنى تارتىۋالدى، بالا يىغلىغىنىچە بوۋىسىنىڭ يېنىغا كىرىپ داتلىدى:

— ئوغلۇم، ياخشى نەرسىلەرنىڭ ئىگىسى كۆپ بولىدۇ. بىز ئۆزىمىزنىڭ ياخشى نەرسىلىرىمىزنى ئۆزىمىز دېگەندەك قەدىرلىيەلمىگەنلىكىمىز ئۈچۈن، خەقلەرنىڭ بولۇپ كېتىۋاتىدۇ. سەن گۇناھنى ئۆ-

زۈڭدىن كۆر، ياڭاقلىرىڭنى مۇشۇ ھويلىدا چېقىپ يېسەڭ باشقىلار كۆرمەيدۇ ئەمەسمۇ...

مەن ياشانغان مۇئەللىمنىڭ پىكرىگە قوشۇلدىمەن. بىز ئۆزىمىزنى مەھكەم تۇتۇشىمىز، ئىشىمىزغا پۇختا بولۇشىمىز كېرەك ئىكەن. شۇنداق بولغاندا ياخشى ياشىيالايدىكەنمىزغۇ.

ئالدامچىلىق

مەن كوچىنىڭ بىر چېتىگە جايلاشقان سودا بازىرىدا ئايلىنىپ يۈردۇم.

ئۇ گويا ئادەم دېڭىزى ئىدى. ئادەملەر دەريادەك ئۇيان-بۇيان ئاقاتتى. مەن ئادەملەر توپلىشىۋالغان بىر دۇكاننىڭ ئالدىدا توختىدىم، دۇكاندار ماللىرىنى ھەدەپ كۆككە ئۇچۇرۇپ ماختايتتى.

— خالايىق، بۇ مۇقەددەس بەيتۇل ھەرەمنىڭ مېلى، ئۇلۇغ خۇدا شاپائەت، بەخت-سائادەت ياغدۇرغان قىبلىگاھىمىزنىڭ مېلى! — ياشانغان ئۇ چالنىڭ ئاۋازى خىرقىراپ چىقىۋاتاتتى. مەن رەختلەرگە زەن قويۇپ سەپسېلىپ چىقتىم. باشقا نۇرغۇن ئادەملەر، يىراقلاردىن كەلگەن سودىگەرلەر، يېزىلاردىن كەلگەن دېھقانلار مىڭبىر جاپادا تاپقان پۇللىرىغا ئۇلۇغ ”ھەرەم“نىڭ ئاشۇ ماللىرىدىن ئېلىپ كېتىشتى. مەن سودىگەردىن سورىدىم:

— تاغا، بۇ ماللار راست ھەرەمنىڭمۇ؟

ئۇ گېپىمدىن ئاچچىقلاندى بولغاي، سۆزلەپلا كەتتى.

— ئۇكام، تەقى-تۇرقلىرىدىن قارىغاندا ئوقۇغاندەك قىلىلا، مەن ياشىنىپ قالغان موللا ئادەممەن، بىر پۈتۈم گۆرگە ساڭگىلىدى. مانا مۇشۇ روزا-رامىزان كۈنلەردە مۇقەددەس ئىسلام دىنىمىزنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىپ بېرىمەن، بۇ ماللار ھەرەمدە ئىشلەنگەن. . .

مەن بۇ ئادەم بىلەن گەپ تەگىشىشنى راۋا كۆرمەي، رەختلەردىكى ”جۇڭگو“ china دېگەن خەتنى ئوقۇپ قويۇپلا ئۆز يولۇمغا راۋان بولدۇم. شۇنداق، ئادەملەر بىر-بىرىنىڭ نادانلىقىنى بىلىۋالدى. شۇڭا نادانلىقتىن پايدىلىنىپ مەقسەتلىرىگە يېتىشىۋاتىدۇ.

مۇساپىرلار قەسرى

شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان بۇ قەسىر ئەسلىدىن بىر باينىڭ ھەشەمەتلىك مېھمانخانىسى بولۇپ، يېتىم-يېسىرلەرگە ۋەخپە قىلىپ بېرىلگەنىدى. بۇ يەرنى ھەر يەرلەردىن كەلگەن چوڭ-كىچىك مۇساپىرلار ئۆزىنىڭ مۇقەددەس ھەرەمخانىسى قىلىۋالغاندى. بىر كۈنى مەن ئۇ يەرگە باردىم. ئۇ يەردە دەھشەتلىك ئۇرۇش بولۇپ كەتكەنىدى. قىيا-چىيا، پىغانلىق ۋارقىراش-جارقىراشلار سارايىنى بىر ئالغاندى. مەن ئىككى چەت-ياقا يۇرتلۇقنىڭ قانغا مىلەن-

گەن ئۇستىۋېشىغا قاراپ ئاچچىق خورسىندىم.

تۇۋا ئىلاھىم، ئۇلار نېمە تالىشىۋاتقاندۇ، تالىشىدىغان نېمىسى باردۇ؟ . . . مەن ئۇ بىر-بىرى بىلەن زەھەرلىك چاياندەك ئېلىشىۋاتقان، قەدىمكى رىم قۇللىرىدەك مۇشتلىشىۋاتقان، ئەقىل-پاراستىنى يۇندا ئازگىلىغا تاشلاپ قويۇپ، دەلدۈش، ساراڭلارچە يۇرۇۋاتقان ئۇ بىر تىللىق دوستلىرىمغا غەزەپ كۆزلىرىمدە چەكچىيىپ قارىدىم. غەزەپ-نەپرىتىم ئىچىمىگە سىغماي تۇۋلاپ كەتتىم. ”ھۇ، مۇناپىقلار، سىلەر مەڭگۈ مۇشۇنداق قەلەندەر بولۇپ ياشايسىلەر“، ئۇلارنى سۆكۈت باستى، ئۇلار جىمجىت ئولتۇراتتى.

تونۇر كاۋىپى

ئىلاھىم كارامەت ياراتقان بۇ زېمىننىڭ جىمى يۇرتلىرىدا ئۆزگىچە تائاملارنى ئالاھىدە قەدىرلەشكە، ماختاشقا ئەرزىيدۇ. مەن بۇ يەرنىڭ تونۇر كاۋىپىغا ئالاھىدە قىزىقىپ قالدىم. ھەر كۈنى دېگۈدەك كاۋاپخانىغا بېرىپ، ئۇ تائامدىن ھۇزۇر-ھالاۋەت تاپىمەن.

بىر كۈنى كاۋاپچى تاماق ئۈستىلىدىكى سۆڭەكلەرنى يىغىشتۇرۇۋاتاتتى، تۇيۇقسىز بىر سۆڭەك زۇۋانغا كەلدى:

— ئۇستام، بىز سىزدىن ئۆتۈنۈپ قالايلى، بىزنى بوغۇدىن ئېتىبارەن ئىتقا تاشلاپ بەرمەڭ، ئۇ بىزنى يەپ يەنە بىزگە خىرىس قىلىدىكەن. بىز جان

بەرگەن نەرسىنىڭ بىزگە قان، ئاپەت بېرىشىنى ياقتۇرمايمىز. خالىسىڭىز بىزنى ئاشۇ ياۋاش-يۇمشاق قويلارغا تاشلاپ بېرىڭ.

ئۇ ئىتقا ئوخشاش چىشلەشنى بىلمىسىمۇ قاۋاشنى بىلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس...

كاۋاپچى سۆڭەكنىڭ يىغلاپ تۇرۇپ ئېيتقان سۆزلىرىنى ئاڭلاپ كۈلۈپ قويدى-دە، سۆڭەكلەرنى يەنە ئىشىك ئالدىدا تەلمۈرۈپ قاراپ تۇرغان ئىتلارغا تاشلاپ بەردى.

خالاستان

مەن بىر ئوتتۇنچى بىلەن بىللە جاڭگالغا باراتتىم. ئۇ قېرىپ ھالىدىن كەتكەن ئېشىكى ئۈستىدە ئولتۇرۇپ بىر ناخشىنى جاراڭلىق باشلايتتى. بىراق ناخشىنىڭ ئاخىرىنى چىقارمايلا ئۇيقۇغا كېتەتتى.

مېنىڭ بىر بېلىقچى ئاغىنەم بار ئىدى. ئۇ داۋاملىق بېلىق تۇتقىلى دەرياغا باراتتى، تورنى بىر قانچە قېتىم تاشلاپ قويۇپلا بېلىق چۈشمىسە قۇرۇق قول كېلەتتى.

يەنە بىر دوستۇم بار ئىدى. ئۇ ئۇزۇنغا يۈگۈرۈشكە خۇشتار ئىدى. بىراق ھەل قىلغۇچ مۇسابىقىلەردە يېرىم يولدىلا توختاپ قالاتتى.

كۆرگەن، بىلگەن يەنە بىرمۇنچە ئادەملىرىمنىڭ ئۇنداق قىلىۋېتىمەن، بۇنداق قىلىۋېتىمەن، دەپ يۈ-

غان سۆزلەپ ھېچ ئىشنى بىر باشقا ئېلىپ چىقالماي، لاتىپۇرۇش بولۇپ قالغانلىقىنى كۆردۈم.

مەن بۇ خالاستان دەرياسىنىڭ گۈزەل ساھىلىدا تۇرۇپ ئۇنىڭدىن:

— ئەي دەريا، سەن كىم بولىسەن؟ — دەپ سورىدىم.

— مەن قارا قۇرۇم قولىدىكى ئالتۇن يادىن ئېتىلىپ چىققان كۈمۈش ئوق بولىمەن، — دېدى دەريا.

— سېنىڭ نىشانىڭ قەيەر؟ — قايتا سورىدىم.

— مېنىڭ نىشانىم ئۇزۇن، — دېدى دەريا.

— سەن ئۇ يەرگە بارغۇچە ھېرىپ قالمامسەن؟

— مەن ئۇنىڭدىن يەنە سورىدىم.

— مەن ھېرىپ قېلىشنى ئويلىغان بولسام ئالتۇن يادىن ئايرىلىپ قالمىغان بولاتتىم. مەن ئوقتەك قىزىپ، پوقتەك سوۋۇيدىغانلاردىن ئەمەس! — دېدى دەريا.

مەن گەپ قىلالماي تۇرۇپلا قالدىم. ھەيۋەتلىك ئېقىۋاتقان بۇ ئۇلۇغ ئېقىن ماڭا بىر روھ ۋە جاسارەت بېغىشلىدى.

1994-يىل 25-ئۆكتەبىر، قاغىلىق-يەكەن.

بەخت تىلەش

(نەسىر)

توختىتۆمۈر روزىنىياز

1

پۈت-قولىنىڭ يىلىكى قۇرۇغان، كۆزلىرى خىـ
رەلەشكەن، چىشلىرى كىرىشكەن، ئىمجان يۈرىكىنى
تۈن چاشقانلىرى غاجاۋاتقان، ئالەمدەك كۆڭۈل-كۆكـ
سىنى رەھىمسىز دەرد-ھەسرەت تۇمانلىرى قاپلىغان
مىسكىن دېھقان تالاي ئازاب-ئوقۇبەتنىڭ شاھىتى سۈ-
پىتىدە تارىشىدەك قېتىپ كەتكەن ماغدۇرسىز قوللىـ
رىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ تەڭرىگە ئىلتىجا قىلدى:

—ئەي تەڭرىم! كۆرۈپ تۇرۇپسەن بىزنىڭ ئەھـ
ۋالىمىزنى، بىلىپ تۇرۇپسەن خىيالىمىزنى. . . شۇ
تاپتا بىز ساڭا ئەگەشكۈچى ۋە چىن دىلىمىز بىلەن
بىر ساڭا ئېتىقاد قىلغۇچى، بىزنىڭ شاپائەتچىمىز
پەقەتلا سەن! لېكىن ھالىمىز خاراب، ئەھۋالىمىز
نېچۈك؟ . . . بۇنىڭغا ھېچكىممۇ ئەقىل كۆزى بىلەن
قويمىدى قاراپ، شۇ ۋەجىدىن: بىزنىڭ بەخت-سائا-
دىتىمىز ئۇ ئالەمدىمۇ ياكى بۇ ئالەمدىمۇ؟—دەپ ئىلـ

تىجا بىلەن سېنىڭدىن باقتىم سوراپ! . . . تەڭرىدىن
سادا كەلدى:

—ھەي ئىنسان! جاپاكەش دېھقان. . . مەن سا-
ڭا، سېنىڭ ئارزۇيۇڭدىكىدىنمۇ نەچچە ھەسسە
بەخت-سائادەت ئاتا قىلدىم. بىراق سەن ئۆز بەختىڭنى
بىلىپ تۇرۇپ، ئۇنىڭغا ئېرىشىشكە ئىنتىلمەي، يەنە-
لا مېنىڭ بېشىمنى ئاغرىتىپ ئۆز-ئۆزۈڭگە جاپا قىلـ
دىڭ. . . مەن ساڭا زېمىننى، زېمىندىكى بارلىق
مەۋجۇداتنى بويسۇندۇرۇپ بەردىم، پۈتكۈل جاھان
تىلسىملىرىنىڭ ئاچقۇچىنى ساڭا تۇتقۇزدىم. لېكىن
سەن شۇ قىممەتلىك ئاچقۇچنى كۆرۈپ تۇرۇپ ئېلىشـ
نى خالىمىدىڭ، يەنىلا ماڭا تەلمۈردۈڭ، ماڭا ئىلتىجا
قىلدىڭ. . . بىلىشىڭ كېرەككى، مەن ياراتقان مەۋ-
جۇداتلارنىڭ سىرلىرىنى قانچە چۈشەنگەن كىشى مې-
نىمۇ شۇنچە چۈشىنەلەيدۇ ھەم ماڭا شۇنچە يېقىنلىشا-
لايدۇ. مەن بەخت-سائادەتنى شۇنىڭغا ئاتا قىلىمەن،
ئۇشبۇ ئالەمدە ئۆزىڭىمۇ، ئۆزگىلەرگىمۇ بەخت يارىتال-
مىغانلارغا ئۇ ئالەمدىمۇ، بۇ ئالەمدىمۇ جاپا قىلىـ
مەن! . . .

—مېنىڭ بەش ۋاق ناماز ئوقۇپ ساڭا ئىبادەت
قىلغىنىم، جاپا تارتىپ ئىشلەپ، ئىنسان ۋە جان-جا-
نىۋارلارنى ئوزۇقلۇق بىلەن تەمىنلىگىنىمنىڭ ساۋا-
بىچۇ؟—دېدى دېھقان ئەڭ بىچارە ھالەتتە تىترەپ تۇ-

روپ.
—ساۋاب؟! . . . —تەڭرىدىن سادا كەلدى،—
مېنىڭ ھەقىقىي مۇسۇلمان بەندەم قىلغان ئىشقا مەن-
پەئەت تەلەپ قىلمايدۇ، تەمەننانى كۆزىگە ئىلمايدۇ،
قىلچىلىك ئۆزىنى ئويلىماي، ئۆز قەۋمى ئۈچۈن خا-
لىس تۆھپە يارىتىش يولىدا جاپا چەكسىمۇ ھارمايدۇ.
بىلسەڭ، سەن چىن ساۋابنى ئۆز قېرىنداشلىرىڭنىڭ
كۆڭلىدىن ئىزدە!

تەڭرىنىڭ ساداسىنى ئاڭلىغان دېھقان ئۇشبۇ زې-
مىننى، ئانا تۇپراقنى يېنىش-يېنىشلاپ سۆيۈپ تۇ-
رۇپ نىدا قىلدى:

—ئاھ، مېنىڭ بەختىم، سەن ۋە مېنىڭ خەل-
قىم!

2

سەللىسىنىڭ چوڭلۇقىدىن بېشى ئېگىلگەن،
مۆمىن بەندىلەرنىڭ نېمەتلىرىگە كۆڭۈل رىشتى مەھ-
كەم چىگىلگەن، ئىخلاسمەنلىرىنىڭ خەير-ساخاۋىتى-
دىن پۇت-قوللىرى ئۇزۇن كېرىلگەن ئىشان ئاخۇنۇم
جايىنامازدا تەمكىن ئولتۇرۇپ، تولۇق ئىشەنچ بىلەن
تەڭرىگە ئىلتىجا قىلدى:

—ئەي تەڭرىم! ئۇشبۇ ئۆتكەن ناماز، قىلغان
ئىبادىتىمنى مەقبۇل قىلغايسەن، بىناماز بەندىلەرنىڭ
دىلىغا ئىمان، باي-غوجىلىرىمنىڭ كۆڭلىگە ئىنساپ

بەرگەيسەن. . . پادىشاھنىڭ ئەمرىنى تۇتماي، ۋاجىپ-
نى بۇزغان پاسىق بەندىلىرىڭگە مەڭگۈ لەنەت قىلغاي-
سەن، ماڭا ئوخشاش سېنىڭ پەرز-ۋاجىپلىرىڭغا تو-
لۇق ئەمەل قىلغان، مازار-ماشايىخلارنى تاشلىمىغان
سادىق بەندەڭگە بۇ ئالەمدە غېنىيلىقنى، ئۇ ئالەمدە
سەككىز جەننەتنى ئاتا قىلغايسەن! مېنى ھۆرمەت ۋە
ئىززەتلىمىگەن، سۆزلىرىمنى قۇۋۋەتلىمىگەن، ئىن-
ساپ ۋە ئىمانىنى يوقاتقان شىرىكبوللا بەندىلىرىڭگە
ئۇ دۇنيا، بۇ دۇنيا جاپا قىلغايسەن! . . .

—بولدى بەس! —تۇيۇقسىز تەڭرىدىن كۈچلۈك
سادا كەلدى، —ھەي ئىنسان، قاياققا كەتتى سەندىكى
ئىمان! . . . سەن ئۆزۈڭ ھەقىقىي مۇسۇلمان بولساڭ
ئىدىڭ، ئۆز قەۋمىڭگە تىنچ-ئامانلىق تىلىگەن بولات-
تىڭ، ئۆز قېرىنداشلىرىڭنىڭ قەلبىگە ئىمان، كۆڭ-
لىگە تەۋپىق-ھىدايەت، دىلىغا ئىلىم-مەرىپەت، ھازىر
ۋە كەلگۈسىگە بەخت-سائادەت تىلەر ئىدىڭ ھەم شۇ-
نىڭغا يېتەكلەر ئىدىڭ. ئەپسۇس سەن ئۇنداق قىلمى-
دىڭ. . . بەندىلىرىمگە ئازاب-ئوقۇبەت تىلىدىڭ، بىلى-
سەڭ سەن مۇسۇلمانچىلىقتا نىيەت ئەلا، ئەمەل بى-
رىنچى! يەنە شۇنى سەمىڭگە سېلىپ قويايكى، ھەر
كىشى ئۆز قەۋمىنىڭ بەخت-سائادىتى ۋە ھۆرلۈكى
ئۈچۈن ھېچقانداق ئىش قىلىپ بېرەلمەي، ئۆزى ئۈ-
چۈنلا ياشايدىكەن، ئۇل كىشىنىڭ ئۇ ئالەمدىكى جايى

دوزاخ بولىدۇ.
تەڭرىنىڭ ساداسىنى ئاڭلىغان ئىشان ئاخۇنۇم-
نىڭ ۋۇجۇدىغا تىترەك ئولاشتى، گازىردەك كۆزلە-
رى بولسا غۇۋا تورلاشتى، ئاخىرىدا ئۇ تۇيۇقسىز
ھۆڭرەپ (يىغلاپ) تاشلىدى-دە، زار-زار قاقشاپ تۇ-
رۇپ تەڭرىگە ئىلتىجا قىلدى:
—ئەي ھەممىگە قۇدرەتلىك تەڭرىم! مېنى كە-
چۈرگىن، دىلىمدىكى شەيتان ۋەسۋەسىسىنى ھەم تە-
مەخورلۇق چىرىغىنى تۈگەل ئۆچۈرگىن، مەن قايتى-
دىن ئادەم بولاي، ماڭا يول كۆرسەتكىن!...
ئۇنداق بولسا شۇنى بىلىۋال، —تەڭرىدىن دەر-
ھال سادا كەلدى، — بەندىلىرىمنىڭ ۋەزىپىسى، ھەر
قانداق شارائىتتا ئىناق ئۆتۈش ۋە بىر-بىرىنىڭ
بەخت-سائادىتى ئۈچۈن كۈرەش قىلىش، ئۆز ئارا
بىر-بىرىگە پايدا-مەنپەئەت يەتكۈزۈش، بىر-بىرىگە
كۆيۈنۈش، جاپا-ھالاۋەتتە دائىم بىرگە بولۇش...
ئەگەر قايسى بىر خەلق ئۆز ئارا بىرلىكنى يوقىتىدى-
كەن، مەن ئۇنىڭغا زۇلۇم ۋە كۈلپەت ئاتا قى-
لىمەن!...

بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغان ئىشان ئاخۇنۇمنىڭ كۆز
ئالدىغا باشقا بىر دۇنيا نامايان بولدى-دە، ئىختىيار-
سىز ھالدا زېمىننى، ئانا تۇپراقنى سۆيۈپ تۇرۇپ
ئۈنسىز نىدا قىلدى:

—ئاھ، مېنىڭ بەختىم، سەن ۋە مېنىڭ خەل-
قىم!

3

بىر نەچچە پىۋا بوتۇلكىسى قالايمىقان تىزىلغان
كىچىككىنە شىرە ئۈستىگە ماغدۇرسىز ئىككى قولى
بىلەن ئاران ئېسىلغان غېرىب بىر ئەپەندى زامان
غەۋغالىرىدىن يامانلاپ، پىۋا بوتۇلكىسىنىڭ بويىنىنى
مەھكەم قاماللاپ، كۆزلىرى ياشلانغان، خۇداغا تاش-
لانغان ھالدا ھەسرەتلىك نىدا قىلدى:
—ئاھ تەڭرى! بۇ تەڭسىز جاھانغا مېنى نېمىش-
قىمۇ ياراتقانسەن؟! ئەقلىمنى بىلىم نۇرلىرى بىلەن
يۇغۇرۇپ، قەلبىمنى ۋىجدان سۇلىرى بىلەن سۇغۇ-
رۇپ، كۆڭلۈمنى ۋەتەن-خەلق مۇھەببىتى بىلەن تول-
دۇرۇپ، ئۆزىنىڭ ھالاكىتىگە خۇشاللىق بىلەن ئىن-
تىلىۋاتقان نادان مىللىتىمگە نېمىشقىمۇ قاراتقانسەن؟
نېمىشقا مەن مۇشۇنداق نادان مىللەتنىڭ پۇشتى بو-
لۇپ قالغاندىمەن؟!...
—رەنجىمە ئىنسان، رەنجىمە، —زىيالىينىڭ
نىداسىدىن تاقىتى تۈگىگەن كەرەملىك تەڭرىدىن دەر-
ھال سادا كەلدى، —ئاۋۋال ئۆزۈڭنى تۈزە، ئۆزۈڭدى-
كى ئىللەتلەرنىمۇ كۆرۈشكە يارىتىلغان سېنىڭدىكى
كۆز. سەن بىر مىللەتنىڭ پۇشتى ئىكەنسەن، دېمەك
ئۇ مىللەت ساڭا ئاتا-ئاناڭدەك ئۆز... ۋەتەن ۋە مىل-

لەتنىڭ غەم-قايغۇسى مەۋج ئۇرسا ئېگىزدا، ئادەملىك
غۇرۇر، غەيرەت ھەم شجائەت توختاۋسىز دولقۇنلى-
سۇن قېنىڭدا. . . ئۆلۈمدىن قورقماي مىللەت ئۈچۈن
كۆرسەتسەڭ ھىممەت، ئەۋلادىڭ تېپىپ نۇسرەت،
ھەق-ئادالەت پارلىغاي ئۆتتەك تېنىڭدا! . . .

تەگرىنىڭ ساداسىدىن پۈتۈن ۋۇجۇدى لەرزىگە
كەلگەن زىيالىي ئېغىر قەدەملىرىنى جاسارەت بىلەن
يۆتكەپ قاۋاقخانا ئالدىغا چىقتى ۋە ئۆزىنى ”مەرھابا
ئوغلۇم!“ دەپ كۆتۈرۈپ تۇرغان ئانا تۇپراقنى كۆر-
دى-دە، دەرھال تىزلىنىپ چوڭقۇر مېھرى بىلەن سۆ-
يۈپ تۇرۇپ نىدا قىلدى:

— ئاھ! مېنىڭ بەختىم، سەن ۋە مېنىڭ
خەلقىم!

4

دەۋر ئاتا قىلغان ھەشەمەتلىك بەخت-سائادەتتىن
يېرىم مەست بولغان مۆھتەرەم باشلىق خۇدا بەردى
ئاستا-ئاستا ئۈمىلەپ كېتىۋاتقان ئارزۇ-ئارمانلىرىغا
يۆرەك-باغرى قاتتىق سىيرىلىپ، ئىچ-ئىچىگە ئۇلۇغ
بىر تىنىپ، نېمىشقىدۇر بۈگۈن ئۇلۇغ تەگرىنى ئۆ-
زىگە ئەڭ يېقىن بىلىپ، ئىلتىجا قىلدى مۇنداق ئۈن
سېلىپ:

— ئەي تەگرى، ئۆزۈڭ پاك ئىلاھ بولغاچقا تى-
لەيمەن شۇنى كۆزۈم ياشلىق، بەكمۇ لايىق كېلەتتى

ماڭا شاھلىق! ئايغىمغا باش قويۇپ خىزمىتىمنى
قىلسىكەن جىمى باشلىق! . . .

— مەقسىتىڭ ماڭا ئايان ھەي ھاماقەت! —
تۇيۇقسىز كەلگەن تەگرىنىڭ ساداسى، باشلىق خۇدا
بەردىنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتتى، — بەرگەن ئىدىم بىر
چاغ ساڭا ئەقىل-پاراسەت، ئەپسۇس سەن يۈرگۈزدۈڭ
ئۆز قەۋمىڭگە جەبىر-جاھالەت، دىلىڭدىن ئۆچتى ۋە-
تەن-خەلقىڭگە يۈكسەك ساداقەت. . . شۇنداق قىلساڭ
باسىدۇ سېنى نەس ھەم پالاكەت، شۇندىمۇ بولمىسا
سەندە ئۆز خەلقىڭگە مېھرى-مۇھەببەت، ئاخىر كۆتۈ-
ۋالىدۇ سېنى ئەڭ چوڭ ھالاكەت! . . .

تەگرىنىڭ ساداسىنى ئاڭلىغان باشلىق خۇدا بەر-
دىنىڭ كېلەڭسىز بەدىنىنى سوغۇق تەر باستى، ئە-
قىل، ھوشى بولسا — شەيتان بۇلغىۋەتكەن ۋىجدانىنى
سۆزسىز سوراقلاپ تارىخنىڭ ھەقىقەت دارىغا بوغۇپلا
ئاستى. . . بۇنىڭغا ئىگراپ تاشلىغان باشلىق خۇدا
بەردى زۇۋانىنى يەنە بىر قېتىم تەلمۈرۈپ ئاچتى:

— ئەي تەگرى شەپقەتلىك پەرۋەردىگار! مەن ئا-
دەم بولاي، ماڭا بىر سۆز قالدۇرۇپ قوي يادىكار!

. . . تەگرىدىن مۇنداق سادا كەلدى:

— ئادەم ئۈچۈن ئادەمدەك ياشاش تەستۇر، ئادەم-
دەك ياشىمىغانلارنىڭ كۆڭلى پەستۇر، ئاۋام خەلقى-
نىڭ نەپرىتىگە قالساڭ، ئاقىۋىتىڭ نەستۇر!

تەڭرىنىڭ ئۇشبۇ ساداسىدىن قاتتىق بىر شۇركەنگەن باشلىق خۇدابەردى كۆزىنى ئېچىۋىدى، ئۆزىنىڭ كىندىك قېنى تۆكۈلگەن قەدىمكى بىر يۇرتنى كۆردى ۋە دەرھال تىزلىنىپ، ئانا تۇپراقنى سۆيۈپ تۇرۇپ نىدا قىلدى:

— ئاھ. . . مېنىڭ بەختىم، سەن ۋە مېنىڭ خەلقىم!

5

كەرەملىك ئاللا مۇبارەك نەزەرىنى زېمىنگە ئاغدۇرغانىدى، ئۆزىنىڭ بىر توپ بەندىسىنىڭ زار-زار يىغلىشىپ، ئاللىكىملەرگە تەلمۈرۈپ، تىلەمچىلىك قىلىۋاتقانلىقىنى كۆردى ۋە تەئەججۈپ بىلەن ئۇلاردىن سورىدى:

— ئەي بەندىلىرىم! سىلەر نېمە قىلىۋاتىسىلەر؟ مەن ئەسلى تىلەمچىلىك قىلىشنى نەھيى قىلغانغۇ؟!

ئۇلار دەرھال جاۋاب بېرىشتى:

— بىزنىڭ تىلەمچىلىك قىلىشىمىز پەقەت جان بېقىش ئۈچۈن.

تەڭرى سورىدى:

— سىلەر كىمدىن سەدىقە تىلەۋاتىسىلەر؟

ئۇلار جاۋاب بەردى:

— ئادەمدىن!

تەڭرى سورىدى:

— سىلەرمۇ ئادەم ئەمەسمۇ؟

ئۇلار ئۇندىمەي جىم تۇرۇشتى.

تەڭرى خىتاب قىلدى:

— ئەي ئەزىز بەندىلىرىم! ئۆزۈڭلارنى ئۆزۈڭلار خار قىلماڭلار ئۇنداق. . . قولۇڭلاردىكى ئالتۇن تاۋاق، ھەم بايلىقىڭلار ئەمەسمۇ ئانا تۇپراق؟!

ئۇلار تەڭرىنىڭ ئۇشبۇ ساداسىدىن تولىمۇ ئوڭايسىزلانغان ھالدا يەرگە قارىغانىدى، ئۆزىنىڭ تاپىنى ئاستىدا يەنجىلىپ تۇرغان ئۆزىگە تەئەللۇق غايەت زور بەختنى كۆردى. . .

نورۇز ھەققىدە رىۋايەت

—زېمىن قىز بىلەن نورۇز يىگىتنىڭ مۇھەببەت ھېكايىسى

(نەسىر)

دىلنۇر ئابلىز

بۇ رىۋايەتنى ماڭا مومام ئېيتىپ بەرگەنىدى، مەن سىلەرگە ئېيتىپ بېرەي. بۇ بىر تەۋەررۈك بولۇپ قالغۇسى.

ئاللا ئىگەم ئۇزۇن زامانلار ئىلگىرى زېمىن قىزنى ئۇنىڭ گۈزەللىكىدىن زوقلىنىش ۋە ئۇنىڭ تۈگىمەس نېمەتلىرى بىلەن پۈتكۈل ئالەمگە ئۆز قۇدرىتىنى نامايان قىلىش ئۈچۈن ياراتقانىكەن. بۇ قىز گۈزەللىكتە تەڭداشسىز، لاتاپەتتە يېگانە ئىكەن. ئۇنىڭ بىر جىلۋىسى ئالەمنى ئاجايىپ بىر سېھىر بىلەن پەردازلاپ بېزەۋېتىدىكەن ھەم ھەر جاننى ياشارتىپ، يۈرەكلەرنى قانداقتۇر بىر لەززەت ئىلكىدە يايرىتىپ، ئۇخلىغان ھېسلارنى ئويغىتىدىغان پەرىشتە ئىكەن.

لېكىن زېمىن قىز باشقىلارغا زوق بېرىپ جانلىرىنى يايرىتقىنى بىلەن ئۇنىڭ جېنىنى يايرىتىدىغان جۈپتى بولمىغاچ، بارا-بارا جۇدەپ ئاخىر قۇرۇق ئۇستىخان بولۇپ، چاچلىرىمۇ ئاقىرىپ، چىرايلىرى سارغىيىپ، يۈرىكىمۇ مۇزلاپ، تېنى سوۋۇپ خار تۇپراققا ئايلىنىپ كېتىپتۇ. ئاللا ئۇنىڭ بۇ ھالىتىدىن ئېچىنىپ، ئۇنىڭ باغرىنى ئىللىتىپ، قايتىدىن ھوشىغا كەلتۈرۈش مەقسىتىدە ھارارەتلىك ئاتەش قۇياشنى يارىتىپتۇ. قۇياش ئاتەش نۇرلىرىنى زېمىن قىزغا ئايىماي سېپىپتۇ، بىراق ئۇ يەنىلا ئىللىماپتۇ، ھەتتا قىمىرلاپمۇ قويماپتۇ. قۇياشمۇ نۇر چېچىپ كەچلىرى ھاردۇقتىن ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ئاللا يەنە ئاينى، يۇلتۇزلارنى يارىتىپتۇ. ئاينىڭ جۇلالىق نۇرلىرىمۇ، شوخ يۇلتۇزلارنىڭ چاقچاقلىرىمۇ ئۇنىڭ توڭلىغان، تولماي قاراڭغۇلۇقتا مەھكۇم بولغان دىلىنى يورۇتالماپتۇ، ئويغىتالماپتۇ.

ئاللانىڭ بۇ ئىشتىن بېشى قېتىپتۇ. ئاخىر ئۇنى باشقا بىر يول بىلەن ئويغاتماقچى بولۇپتۇ-دە، تەبىئەتنىڭ كۈن بىلەن تۈن تەڭلەشكەن ۋاقىت-سائەتلىرىدە نورۇز ئىسىملىك بىر قاۋۇل مەردانىنى ئاپىرىدە قىپتۇ. ئۇ روھتىن تۆرەلگەن مۇھەببەت مۆئەككىلى ئىكەن.

رىۋايەت دېدىمغۇ، رىۋايەتلەردە مۆجىزىلەر كۆپ

يۇز بېرىدىكەن، نورۇز يىگىت يارىلىپ تۇنجى قېتىم
زىمىن قىزنىڭ ھۇزۇرىغا مۇبارەك قەدەملىرى بىلەن
يېتىپ كېلىشى ھامان زىمىن قىز بىر شېرىن مۇھە-
بەت شەپىسىدىن قاتتىق تەشنالىقتا ئويغىنىپتۇ ۋە
نورۇز يىگىتنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا ئاشىق-بىقارار بو-
لۇپ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئالدىراشلا ياسىنىشقا
باشلاپتۇ. ئۆز قەلبىنى قارلىغاچلارنىڭ يېقىملىق
سايراشلىرى بىلەن ئىزھار قىپتۇ. نورۇزمۇ ئۇنىڭ
گۈزەللىكىگە ئاشىق بولۇپتۇ. ئۇلار شۇنداق يۇغۇرۇ-
لۇپتۇكى، ھاي-ھاي! زىمىن قىزنىڭ توڭلىغان ۋۇ-
جۇدى ئىللىپ، باغرىدا نورۇزنىڭ ئىللىق مېھرى
ئېقىپتۇ. زىمىن باغرىدا چۇغلۇق، قىزىل گۈللەر
ئېچىلىپ ئۇلارنىڭ مۇھەببەت شەربىتىدىن قىزارغان
ئاتەش رەڭ لېۋىنى نامايان قىپتۇ.

زىمىن قىزنىڭ نورۇزنىڭ بويلىرىغا چىرماشقان
سۇمبۇل چاچلىرى بوستانلار ئارقىلىق، تولغان كۆك-
سى چوققىلار ئارقىلىق، يۇمشاق باغرى چىمەنلەر
ئارقىلىق، كۈرمىڭ خىل ناز-كەرەشمىلىك جىلۋىدار
يۈزى گۈلزارلار ئارقىلىق نامايان بولۇپ، جاھانغا
مەغرۇرانە ھالدا جۇلالىق ھۆسنىنى ئېچىپ بېقىپتۇ.

ئۇ يار ۋەسلىدىن مەستخۇشلۇق ئىلكىدە تولغى-
نىپ، تومۇرىدا ئاققان سۇلار كۆۋەجەپ پەلەككە دول-
قۇن ئېتىپتۇ. كۆك ئۇلارغا قاراپ ھاياجاندا ئىككى

تامچە ياش تۆكۈپتۇ. بۇ ياش ئەمەس، كۆكنىڭ ئۇلار-
غا سوۋغا قىلغان بىر جۈپ گۆھىرى ئىكەن. ئۇلار
رەھمەتلەر بىلەن ئۇنى بويىنىغا ئېسىپتۇ. شۇنىڭ بى-
لەن ئۇلار بۇ يۈكسەك مۇھەببەت ۋە ھۆرمەتتىن تېخى-
مۇ گۈزەللىشىپ ئالەمگە تېخىمۇ گۈزەل تۈس بەخش
ئېتىپتۇ.

ئۇلار ئىككىسى ۋىسال تېپىپ، ئاشۇنداق شېرىن
مۇھەببەت شارابىغا قېنىشىپ بىللە ئۆتۈپ بىر پەسىل-
نى ئۆتكۈزۈپتۇ، زىمىن قىز تېخىمۇ تولۇپ، ياشناپ
ۋايىغا يېتىپتۇ. يەنە بىر پەسىل كەپتۇ. زىمىن قىز
تېخىمۇ ۋايىغا يېتىپ، باغرىدىكى ئالما، ئانار، نەش-
پۈت، ئۈزۈملەر شىرنە يىغىپ پىشىپتۇ. ئاشىقلار-
نىڭ ۋىسال پەيتى كارامىتىدە ھوسۇللاردىن تاغ ياسى-
لىپ، پۈتكۈل جانلىق شادلىق ناۋاسىغا چۆمۈشۈپتۇ.
بىراق ھەر ئاشىقنىڭ ھىجران پەسلى بولىدىكەن.
ئاللا ھەم باقىي ئالەمنىڭ ھەم پانىي ئالەمنىڭ تەڭرى-
سى بولغاچ، نورۇزسىز باھارى كۈلمەي، ھايات گۈل-
لىرىنى ياشنىتالمىغان باقىي ئالەمدىكى جانلىقلارنىڭ
كۈچلۈك تەقەززاسى، باھارغا بولغان تەشنالىقىنى
قاندۇرۇش ئۈچۈن نورۇز يىگىتنى ھەر يىلى بىر
پەسىل باقىي ئالەمنى گۈللەش ۋەزىپىسىگە تەيىنلەپ-
تۇ. ئۇلار ھۆشقىتىپ ياش تۆكۈشۈپ ئايرىلىپتۇ.
زىمىن قىز ھىجران ئازابىغا چىدىماي چاچلىرىنى يۇ-

لۆپ، ناله قىلىپ يىغلاپتۇ. نورۇز يىگىتمۇ ئۇلام بىلەن ئازابلىق ياشلىرىنى تۆككىنىچە كېتىپتۇ... زىمەن قىزنىڭ بارا-بارا ھايات گۈللىرى سولۇپ، سارغىيىپ ھەتتا تۆكۈلۈپ، ئىللىق باغرى ھىجران دەھشىتىدىن قايتا مۇزلاپ، بىھوشلىنىپ يەنە قېتىپ قاپتۇ، ھۆسنىمۇ يوقىلىپتۇ.

شۇندىن بېرى، ھەر يىلى زىمەن قىز كۈن بىلەن تۈن تەڭلەشكىنىدە، نورۇز كەلگىنىدىلا ئاندىن ھوشىغا كېلىپ ئۆز ھۆسنىگە تولۇپ، پانىي ئالەمدىكى پۈتكۈل جانلىقنى مانا مۇشۇنداق ۋىسال شەربىتى بىلەن كۈلدۈرىدىكەن. نورۇز كەتكىنىدە تەبىئەتنىڭ زىمىستان كۈنى ھاسىل بولۇپ، ئىللىق يۈرەكلەرنى مۇزلىتىدىكەن...

رىۋايىتىمنى ئاڭلىدىڭلار، نورۇز كېلىپ زىمەن قىز ئۆز ھۆسنىگە تولۇپ تولغان قەلبى، مۇزلىغان تېنى ئىللىغىنىدا بىزنىڭمۇ قەلبىمىز باشقىدىن ئىللىپ، سۆيگۈ ئوتلىرىمىز يېلىنجاپ جانانلىرىمىزنى كۈتىمىز، سۆيگۈ شەربىتى ئىچىشىمىز.

... مانا نورۇز كەلدى، نورۇز بىلەن زىمەن قىز دىدارلاشقان خاسىيەتلىك كۈنمۇ كەلدى. ئۇلارنىڭ يۈرەك-باغرى ۋىسال قۇچىقىدا مەست بولغان بۇ شېرىن مىنۇتتىن بىزمۇ جانانلىرىمىز بىلەن لەززەت ئالماقتىمىز، شۇ تاپتا زامان ئاشىقلىرىنىڭ قۇچاقلى-

رىمۇ بوش ئەمەس...

ئەنە نورۇز يىگىت كېلىش بىلەنلا ساھىبجامال يارىغا بىتاقەت بولغان يۈرىكىدىن سۆيگۈ ئۇنچىلىرىنى چاچتى:

— مەن كەلدىم، مەن كەلدىم، تېزراق ياسان گۈزىلىم، تېزراق تاران، ئىشىكىڭنى ئاچ، ئىللىق باغرىڭنى ئاچ...

— ئېھ زامان ئاشىقلىرى، شۇ تاپتا سىلەرمۇ يارىڭلارنىڭ قۇلىقىغا شىۋىرلاۋاتقانسىلەر...

(ئاپتور: «يېڭى قاشتېشى» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمىدە)

ئادەم مەڭگۈ تۇنۇگۇنكى كۈندە ياشاۋەرمەسلىكى كېرەك

ياپونىيىنىڭ دېچۇەن مۇفۇ زامانىسىدا، كۇەيتەن چېڭجىڭ ئىسىملىك بىر كىشى ئۆتكەنىكەن. ئۇ بىر قېتىم ئەڭ يېڭى پاسوندىكى پىچاقتىن بىرنى سېتىۋاپتۇ-دە، كۆڭلىدە ناھايىتى مەمنۇن بولۇپ، ئۇنى بەزبىن لۇڭۋۇ دېگەن كىشىگە كۆرسىتىپ ماختىنىپتۇ. لېكىن لۇڭۋۇ ئۇنىڭغا: ”سىز نېمىشقا بۇ پىچاقنى ئالدىڭىز؟“ دەپتۇ-دە، يېنىدىن ئۆزىنىڭ پىچىقىنى چىقىرىپ ئۇنىڭغا كۆرسىتىپتۇ، ھەم ”سىزنىڭ بۇنداق پىچىقىڭىزنىڭ دەۋرى ئۆتۈپ كەتكەن“ دەپتۇ.

چېڭجىڭ ئۇنىڭ گېپىنىڭ يوللۇق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپتۇ-دە، لۇڭۋۇنىڭ پىچىقىغا ئوخشايدىغان پىچاقتىن بىرنى سېتىۋېلىپ، ئۇنى لۇڭۋۇغا كۆرسىتىپتۇ. لېكىن لۇڭۋۇ: ”ئۆتكەن قېتىم مەن سىزگە كۆرسەتكەن پىچاق ھازىر ئەسقاتماس بولۇپ قالدى“ دەپتۇ-دە، يېنىدىن تاپانچىسىنى چىقىرىپ كۆرسىتىپتۇ. •

ئۈچىنچى قېتىم يۈز كۆرۈشكەندە، لۇڭۋۇ چېڭ-

جىڭغا مۇنداق دەپتۇ: ”بۈگۈنكى جەمئىيەتتە، قورال ماھارىتىنىلا بىلىش كۇپايە قىلمايدۇ، سىز تارىخىي كىتابلارنى كۆپرەك ئوقۇڭ.“

تۆتىنچى قېتىم كۆرۈشكەندە، لۇڭۋۇ دەپتۇكى: ”خەلقئارا ئومۇمىي قانۇن تولىمۇ ئۆگىنىشكە ئەرزىيدىكەن، تەرەققىي قىلغان دۆلەتلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنى قوللىنىۋاتىدۇ، مەنمۇ ئاشۇ قانۇننى تەتقىق قىلىۋاتىمەن.“

دېمەك ئادەتتىكى كىشىلەردە ھازىرقى ھالەتكە شۈكۈر قىلىدىغان ئادەت بار. لېكىن، دەۋر ئېقىمى ئىزچىل تۈردە ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ، سىزنىڭ مەڭگۈ تۈنۈگۈنكى كۈندە ياشىشىڭىزغا باقمايدۇ، ھەر بىر كىشى كۈندىن-كۈنگە بىلىمىنى يېڭىلىشى، يېڭى شەيئىلەرنى ئۈزلۈكسىز ئۆگىنىشى لازىم.

(ئىدرىس بارات تەييارلىغان)

مۇۋەپپەقىيەت قازانغان زاتلار هازىرلىغان 12 خىل سۈپەت

مۇۋەپپەقىيەت قازانغۇچىلار تۇركۇم-تۇركۇملەپ چىقىۋاتقان بۈگۈنكى دەۋردە، كىشىلەر ”كىشىنى مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىدىغان ئىندىۋىدۇئاللىق ياكى ئىندىۋىدۇئاللىق گۇرۇپپىسى“ دېگەن نېمىنىڭ مەۋجۇتلىقىغا ئومۇمىيۈزلۈك ئىشەنمەكتە. كىشىلەر يەنە شۇنىڭغىمۇ ئىشەنمەكتىكى، دەل مۇشۇ كىشىلەرنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكى بەزىلەرنى ئۆز كەسپى ساھەسىدە نوچىلارغا ئايلاندۇردى، يەنە بەزىلەر بولسا، ئەنە شۇنداق خاراكتېر ئالاھىدىلىكنىڭ بىر خىلى ياكى بىرنەچچە خىلى كەمچىل بولغانلىقتىن، جان تىكىپ كۈرەش قىلىپمۇ مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشەلمەي، پوچىلار قاتارىغا ئۆتۈپ قالدى.

مۇۋەپپەقىيەتشۇناسلىق ئالىملىرى يەنى ئەنە شۇ مۇۋەپپەقىيەت قازانغان زاتلارنىڭ قانداق قىلىپ مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشكەنلىكىگە قىزىققان پسىخولوگلار ۋە قىلمىششۇناسلار—نۇرغۇن جەھەتتىن تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ، مۇۋەپپەقىيەت قازانغان زاتلارنىڭ

ھەرقايسى جەھەتلەردىكى ماتېرىياللىرىنى توپلاپ ۋە تۈرلەرگە ئايرىپ تەھلىل قىلىش ئارقىلىق، ھەربىر مۇۋەپپەقىيەت قازانغۇچىنىڭ خاراكتېرىدە تەبىئىي ھالدا كەم دېگەندىمۇ تۆۋەندىكى 12 خىل سۈپەتنىڭ ھازىرلانغانلىقىنى ھەمدە ئۇنىڭ ئىچىدىكى بىرنەچچە جەھەتتە ئىپادىسى ئالاھىدە كۆزگە كۆرۈنەرلىك ئىكەنلىكىنى بايقىدى.

(1) ئۇلار كۈندىلىك تۇرمۇش، كىشىلىك جەمئىيەت، قىسقىسى دۇنيانىڭ ھەرقايسى جەھەتلىرى توغرىسىدا ناھايىتى كەڭ دائىرىلىك ساۋاتقا ئىگە بولغان. شۇنداق بولغاچقا، ئۇلار تۇرمۇشتىكى تۈرلۈك ئىشلار توغرىسىدا توغرا، ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن ھۆكۈم چىقىرالىغان.

(2) ئۇلار مەلۇم بىر ساھەگە ئائىت كەسپىي بىلىملەرنى پۇختا ئىگىلەپ كامالەتكە يەتكەن. يىللىق مائاشى ئالتە خانىلىق سانغا يەتكەن بىر مۇتەخەسسىس مۇنداق دەيدۇ: ”مەن ئىشلەتكەن ئۇسكۇنىلەرنىڭ نېمە ئۈچۈن شۇنداق ئىشلەيدىغانلىقىنى بىلىشىم مېنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش سىرىمنىڭ بىر قىسمى.“

(3) ئۇلار ئۆزىگە ئىشەنگەن، ئۆزىنىڭ ئەقىل-پاراستىگە ۋە ئىقتىدارىغا تايانغان، بۇ تەرەپ ئىككى تەركىبىي قىسمنى يەنى ئۆز-ئۆزىگە نىشان تۇرغۇزۇش ئىقتىدارىنى ۋە ئىرادە كۈچىنى ئۆز ئىچىگە

ئالىدۇ.

(4) ئۇلار ياخشى ئەقلىي سەۋىيىگە ئىگە. بۇنىڭدا ئىرسىيەت ئامىلىنىڭ تەسىرى بار، ئەلۋەتتە. لېكىن تېخىمۇ مۇھىمى، ئۇلار كېيىنكى تەربىيىلىنىشكە ۋە تىرىشچانلىققا تايانغان، چۈنكى، ئەقلىي قۇۋۋەتنى ھاسىل قىلىدىغان تۆت ئامىلنىڭ ھەممىسى كېيىنكى چېنىقىش ئارقىلىق ئۈزلۈكسىز ياخشىلىنىپ ۋە كۈچىيىپ بارىدۇ. بۇ تۆت ئامىل مۇنۇلار: ئىنتايىن يۇقىرى ئەقىل دەرىجىسى؛ مول سۆز بايلىقى؛ ياخشى ئوقۇش ماھارىتى؛ ياخشى ئىپادىلەش ماھارىتى.

(5) ئۇلار مەلۇم خىزمەتنى ئورۇنداشتا ئىنتايىن يۇكسەك ئىقتىدارغا ئىگە. ئۇ، ياخشى تەشكىللەش ئىقتىدارىنى، ئۇنۇملۇك ئىشلەش ئادىتىنى، جاپالىق ئىشلەش ۋە ئىجتىھات بىلەن تىرىشىشنى خالايدىغان روھنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

(6) رەھبەرلىك ئىقتىدارى. بۇ ئىقتىدار يالغۇز قول ئاستىدىكىلەرنى باشقۇرۇشنىلا ئەمەس، بەلكى تېخىمۇ مۇھىمى قانداق قىلىپ قول ئاستىدىكىلەرنى رىغبەتلەندۈرۈشنىمۇ كۆرسىتىدۇ.

(7) ئىنتايىن كۈچلۈك ئىجادىي كۈچ. ئىجادىي كۈچنىڭ ئىككى كېلىش مەنبەسى بار: بىرى، شەخسىي قابىلىيەت—بىلىم زاپىسى؛ يەنە بىرى، كۆزى-

تىش ئىقتىدارى ۋە ياخشى بولغان بىۋاسىتە سېزىم ئىقتىدارى.

(8) ھەق-ناھەقنى پەرق ئېتىش ئىقتىدارى. مۇۋەپپەقىيەت قازانغۇچىلارنىڭ كۆپىنچىسى ناھايىتى كۈچلۈك ھەق-ناھەق تۇيغۇسىغا ئىگە، باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، ئۇلارنىڭ ئۆزىنىڭ ئەقىدىسى ۋە ئېتىقادى بار، ئەخلاق تۇيغۇسى ناھايىتى كۈچلۈك.

(9) ئۆزىگە بولغان ئىشەنچ. ئۆزىگە ئىشەنچى كامىل كىشىلەر بىر ئېنىق نىشانغا قاراپ پۇختا قەدەم بىلەن ئىلگىرىلىيەلەيدۇ. ئۆزىگە ئىشەنچىنىڭ كامىل بولۇشى بىر تۈرلۈك ئەقلىي سۈپەت ھېسابلىنىدۇ. ئۇ، كىشىلەرنى قارىغۇلارچە قارامىلىق قىلىشقا دەۋەت قىلمايدۇ، بەلكى مۇۋەپپەقىيەت ئېلىپ كېلىدىغان ئىشلارغا تەۋەككۈل قىلغۇزىدۇ.

(10) ئاغزاكى ئىپادىلەش جەھەتتىكى ياخشى ئىقتىدار. بۇ خىل ئىقتىدار مۇۋەپپەقىيەت قازانغۇچىلارنى ئوڭۇشلۇق ئىشلەش ۋە تۇرمۇشتا ئۇنۇملۇك ئالاقىلىشىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىدۇ.

(11) كۆيۈمچانلىق. باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، مۇۋەپپەقىيەت قازانغۇچىلارنىڭ كۆپىنچىسى باشقىلارغا ئىنتايىن كۆيۈنىدۇ، ئۇلار ئۆز مەنپەئەتى ئۈچۈنلا شادلىنىپ، قايغۇرۇپ يۈرمەستىن، بەلكى باشقىلارغا ياردەم بېرىشنى بەخت ھېسابلايدۇ.

(12) مۇۋەپپەقىيەت قازانغۇچىلار ئومۇمەن تەلەيلىك كېلىدۇ. ۋەھالەنكى، مۇۋەپپەقىيەتشۇناسلار شۇنىڭغا ئىشىنىدۇكى، بۇنداق تەلەيىنىڭ ئوڭدىن كېلىشى يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان 11 خىل سۈپەتنىڭ ئىنئامى: مۇۋەپپەقىيەت قازانغۇچىلار تېخىمۇ كۆپ پۇرسەتلەرنى بايقاش ھەم ئۇنى تېزلىكتە تۇتۇۋېلىش ئىقتىدارىغا ئىگە.

مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشنىڭ 15 تۈرلۈك ”ئالتۇن تېئورېمىسى“

سىز ئۆمۈر بويى كۆزلىگەن تۈرلۈك ئىشلىرىڭىزدا مۇۋەپپەقىيەت قازىناي دېسىڭىز، تۆۋەندىكى 15 ماددىغا ئەمەل قىلىڭ:

1. ”ئىنىق نىشان“. ئۇنى بېكىتسىڭىز، سىزنى ھەيران-سەيرانلىق تۇرمۇشتىن قۇتۇلدۇرۇپ، كۆڭلىڭىزنى ياخشى نەتىجە بېرىدىغان ئۆمۈرلۈك ئىشقا قارىتىشىڭىزغا ياردەم بېرىدۇ.

2. ”ئۆزىڭىزگە بولغان ئىشەنچ“. ئۇنى تۇرغۇزسىڭىز، سىزنىڭ ”نامراتمەن، كېسەلچانمەن، ياشىنىپ قالدىم، تەنقىدكە ئۇچرارمەنمۇ، مۇھەببەتتىن مەھرۇم بولارمەنمۇ، ئۆلۈپ كېتەرمەنمۇ“ دەيدىغان ئالتە تۈرلۈك ھەسرەت ۋە قورقۇشنى يېڭىشىڭىزگە ياردەم بېرىدۇ.

3. ”پۇل ئامانەت قويۇش ئادىتى“. ئۇنى يېتىلدۈرسىڭىز، سىزنىڭ كىرىمىڭىزنى سىستېمىلىق كونترول قىلىدۇ.

4. ”ئالغا ئىنتىلىش روھى ۋە رەھبەرلىك ئىق-

تىدارى". سىزدە مۇشۇنداق روھ ۋە ئىقتىدار بولسا، ئۇ سىزگە ئۆزىڭىز شۇغۇللانغان ئىشلاردا بىر ئەگەشكۈچى ئەمەس، بەلكى سەركەردە بولۇشنى ئۆگىتىدۇ. ئۇ سىزنىڭ سەركەردىلىك ئىقتىدارىڭىزنىڭ مۇكەممەللىشىشىگە ياردەملىشىپ، سىزنى پەيدىنپەي ئۆز ئىشلىرىڭىزنىڭ يۇكسەك چوققىسىغا چىقىرىدۇ.

5. "تەسەۋۋۇر كۈچى". ئۇ سىزنىڭ ئىدىيىڭىزنى غىدىقلاپ، سىزدە يېڭى ئوي-پىكىر، يېڭى پىلانلارنى پەيدا قىلىدۇ ھەم سىزنىڭ "ئېنىق نىشان"ىڭىزغا يېتىشىڭىزگە ياردەم بېرىدۇ. ئۇ سىزگە قانداق قىلىپ كونا، ھەممىگە ئايان بولغان ئۇقۇمدىن يېڭى مۇددىئا بەرپا قىلىشنى، شۇنداقلا كونا ئىدىيىدىن يېڭى ئۇنۇم ھاسىل قىلىشنى ئۆگىتىدۇ. ئۇ كۆڭۈل قويۇپ ئۆگەنگۈچىلەرنىڭ تۈگىمەس-پۈتمەس بىلىم كانىدۇر.

6. "تولۇپ-تاشقان قىزغىنلىق". ئۇ، سىز بىلەن ئۇچراشقانلىكى كىشىلەرنى سىز توغرىسىدا ۋە سىزنىڭ ئوي-خىياللىرىڭىز توغرىسىدا ناھايىتى زور قىزىقىش پەيدا قىلىپ، سىزنى ئۇنىڭ بىلەن ئىچقويۇن-تاشقويۇن بولۇپ كېتىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىدۇ. "قىزغىنلىق" كىشىنى مەپتۇن قىلىدىغان كىشىلىك خاراكتېرنىڭ ئاساسى، ھالبۇكى سىز ئۇنىڭغا ئىگە بولغاندىلا، ئاندىن باشقىلارنىڭ ئۆزىڭىز

بىلەن ھەمكارلىشىشىغا تەسىر كۆرسىتەلەيسىز.

7. "ئۆزىنى تىزگىنلەش ئىقتىدارى" ئۇ، "تەڭپۇڭلۇقنىڭ چاقى"، سىز ئۇنىڭدىن پايدىلىنىپ، ئۆزىڭىزنىڭ قىزغىنلىقىڭىزنى تىزگىنلىيەلەيسىز ھەم ئۆز قىزغىنلىقىڭىزنى ئۆزىڭىز ئۈمىد قىلغان نىشانغا قارىتالايسىز، ئۇ سىزگە "تەقدىرنىڭ خوجايىنى، روھىي دۇنيانىڭ كاپىتانى" بولۇشنى ئۆگىتىدۇ.

8. "جاپاغا، دەردكە چىداپ ئىشلەش، ھەق جوداسى قىلماسلىق". ئۇ سىزگە قانداق قىلىپ "ھاسىلاتنى كۆپەيتىش پرىنسىپى"دىن پايدىلىنىشنى، ئۆزىڭىز تەمىنلىگەن مۇلازىمەتتىن نەچچە باراۋەر ئارتۇق مەنپەئەتكە ئېرىشىشنى ئۆگىتىدۇ. ئەگەر سىز "جاپاغا، دەردكە چىداپ ئىشلەش، ھەق تەلەپ قىلماسلىق" ئادىتىنى يېتىلدۇرمەي، "ئالغان ھەققە چۇشلۇقلا ئىش قىلىمەن" دەپ يۈرسىڭىز، مەڭگۈ ئۆزىڭىز شۇغۇللانغان ئاشۇ كەسىپنىڭ رەھبىرى بولالمايسىز.

9. "كىشىنى جەلپ قىلىدىغان مىجەز". ئۇ، مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش پىشانىڭىزنىڭ تايانچ نۇقتىسى. سىز ئۆز تىرىشچانلىقىڭىزنىڭ "قوپارغۇ"سىنى مۇشۇ تايانچ نۇقتىغا قويۇشىڭىز كېرەك. ئاندىن كېيىن ئەقىل-پاراسىتىڭىز شۇنىڭغا ماسلىشىپ كەلسە، دۇچ كەلگەن ھەر قانداق توسالغۇلارنى يېڭەلەيسىز. مانا مۇشۇ دەرس بىر كىچىدىلا بىر مۇنچە سەركەردىلەرنى

بەرپا قىلالايدۇ. ئۇ سىزگە قانداق قىلىپ مىجەزىڭىز-
نى ئۆزگەرتىشنى ئۆگىتىدۇ، شۇنداق قىلسىڭىز،
سىز ھەر قانداق مۇھىتتا ياكى ھەر قانداق ئادەمگە
ماسلىشالايسىز، مۇشۇ ئاساستا، سىز ئاسانلا بىر
رەھبەر بولۇپ قالىسىز.

10. ”توغرا ئىدىيە“. ئۇ بارلىق مۇۋەپپەقىيەت-
لەرنىڭ مۇھىم ئۇل تېشى. ئۇ سىزگە قانداق قىلىپ
”خەۋەر ۋە ماتېرىياللار“ ئىچىدىن ”پاكىت“نى تېپىش-
نى، قانداق قىلىپ ئايان بولغان پاكىتلارنى ”مۇھىم“
ۋە ”مۇھىم ئەمەس“ دېگەن ئىككى خىلغا ئايرىشنى؛
قايسىسىنىڭ ”مۇھىم“ پاكىت ئىكەنلىكىنى قارارلاش-
تۇرۇشنى؛ قانداق قىلىپ ”پاكىت“لار ئىچىدىن ئې-
نىق خىزمەت پىلانى تۇرغۇزۇشنى ئۆگىتىدۇ.

11. ”يەكدىللىك“. ئۇ سىزگە قانداق قىلىپ
دىققەت نەزەرىڭىزنى بىر ئاساسىي مەسىلىگە مەركەز-
لەشتۇرۇپ، شۇ ئاساسىي مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ
ئەمەلىي پىلانىنى تۈزۈپ چىقىشنى، قانداق قىلىپ
باشقىلار بىلەن ھەمكارلىشىشنى، ئۇلارنىڭ بىلىمى-
دىن پايدىلىنىپ، ئۆزىڭىزنىڭ پىلانىڭىزنى ۋە نىشا-
نىڭىزنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلى-
دۇ.

12. ”ھەمكارلىق روھى“. ئۇ سىزگە ”بىرلە-
شىپ ھەرىكەت قىلىش“نىڭ قىممىتىنى كۆرسىتى-

دۇ، باشقىلار بىلەن ئازارسىز ھەمكارلىشىشنى ئۆ-
گىتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن سۈركىلىش، ھەسەتخورلۇق،
جېدەل-ماجىرا، زوقلىنىش ۋە ئاچكۆزلۈكلەرنىڭ
ھەممىسىنى تۈگىتىپ، ئۆز ئىشلىرىڭىزنى روناق تاپ-
قۇزۇشنى ئۆگىنىۋالىسىز.

13. ”مەغلۇبىيەت مۇۋەپپەقىيەتنىڭ ئانىسى“.
ئۇ سىزگە قانداق قىلىپ ئۆزىڭىزنىڭ ئىلگىرىكى خا-
تالىقلىرى ۋە مەغلۇبىيىتىنى پۇتىڭىز ئاستىدا ئۇل
تاش قىلىشنى ھەمدە ”مەغلۇبىيەت“ بىلەن ”ۋاقىتلىق
ئوڭۇشسىزلىق“نىڭ پەرقىنى ئايرىشنى ئۆگىتىدۇ.
شۇنداقلا ئۇ سىزگە قانداق قىلىپ باشقىلارنىڭ ۋە
ئۆزىڭىزنىڭ مەغلۇبىيىتىدىن تەجرىبە-ساۋاق ئېلىشنى
ئۆگىتىدۇ.

14. ”باشقىلارغا كەڭ قورساق بولۇش“. ئۇ
سىزگە قانداق قىلىپ ئاداۋەت تۈپەيلىدىن كېلىپ چى-
قىدىغان بالايى-قازا ئاقىۋەتلىرىدىن ساقلىنىشنى ئۆ-
گىتىدۇ. ”ئىچى تارلىق قىلىش“ بىلىم كىتابىنى
يېپىپ قويۇپ، مۇقاۋىسىغا ”تامام بولدى، مەن ھەم-
مىنى بىلىپ بولدۇم“ دەپ يېزىپ قويغانغا باراۋەر.
ئىچى تارلىق ئەسلىدىكى دوستلارنى دۈشمەنگە ئايلان-
دۇرىدۇ. ئۇ، ياخشى پۇرسەتلەرنى قولىڭىزدىن كەت-
كۈزىدۇ، كاللىڭىزنى گۇمان، ئىشەنمەسلىك ۋە ئادا-
ۋەت بىلەن ئايلاندۇرىدۇ.

15. ”ئالتۇن تېئورېمىنى يولغا قويۇش“ سىزگە ئىنسانلار قىلمىشىغا ئائىت ئۇلۇغ قانۇنىيەتلەرنى قازداق تەتبىق قىلىشنى ئۆگىتىدۇ. بۇنى ئىگىلىسىڭىز، سىز باشقىلارنىڭ ھەمكارلىشىشى ۋە ياردەملىشىشىگە ئاسانلا ئېرىشەلەيسىز. ”ئالتۇن تېئورېما پەلسەپىسى“ ئۆزىگە ئۇل قىلغان مۇشۇ قانۇننى چۈشەنمەسلىك مىليونلىغان كىشىلەرنىڭ مەغلۇپ بولۇشىنىڭ ئاساسي سەۋەبى، شۇنداقلا ئاشۇ كىشىلەرنى ئۆمۈرۋايەتلىك نادامەت، نامراتلىق ۋە چۈشكۈنلۈككە مۇپتىلا قىلىدۇ.

13 خىل ئېسىل پەزىلەت

1. نەپسىنى يىغىش. غىزانى بەك تويغىچە يېمە، هاراقنى مەست بولغۇچى ئىچمە.

2. كەمسۆز بولۇش. قىلغان گېپىڭ ئۆزگىگە ياكى ئۆزەڭگىمۇ پايدىلىق بولسۇن، پايدىسىز پاراڭدىن ھەقىقىي تۇردە تىلىڭنى تارت.

3. تۇرمۇش تەرتىپلىك بولۇش. ھەر بىر نەرسىنى مۇئەييەن بىر جايغا قوي، ھەر بىر كۈندىلىك ئىشنى مۇئەييەن ۋاقىتتا قىلىپ بول.

4. بەلنى چىڭ باغلاش. قىلىشقا تېگىشلىك ئىشنى جەزمەن قىل، قىلىمەن دەپ بەل باغلىغان ئىشتىن يالتىيىپ قالما.

5. تېجەشلىك بولۇش. ۋاقىتنى زايە قىلما، ھەر سائەت، ھەر چارەكتە ئەھمىيەتلىك ئىشلارنى قىل، زۆرۈرىيىتى يوق بارلىق ھەرىكەتلەرنى تاشلا.

6. سەمىمىي بولۇش. كىشىلەرنى ئالدىما، ئىدىيىدە ئادىل، پاك بول، گەپ-سۆزدىمۇ شۇنداق.

7. تىرىشىپ ئۆگىنىش. مەڭگۈ ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇپ پايدىلىق ئىشلارنى قىل، ۋاقىتنى زايە قىلما.

8. ئادىل بولۇش. ئۆزگىگە زىيان سېلىپ، ئۆزۈڭ پايدا ئالىدىغان ئىشنى قىلما، باشقىلارغا پايدا يەتكۈزىدىغان، سەن ئادا قىلىشقا تېگىشلىك بولغان مەجبۇرىيەتنى ئورۇنلاشنى ئۇنتۇپ قالما.

9. ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتمەسلىك. ھەر قانداق ئىشتا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشتىن ساقلان، باشقىلار ساڭا تېگىشلىك جازا بەرسە، سەن ئۇنىڭغا سەۋرى-تاقەت قىل.

10. پاكىز بولۇش. بەدىنىڭنى، كىيىمىڭنى ۋە تۇرار جايىڭنى پاكىز تۇت.

11. تەمكىن بولۇش. كىچىككىنە ئىشلار ياكى خالىي بولغىلى بولمايدىغان ئاددىي ۋەقەلەر تۈپەيلىدىن ئالاقىزادە بولۇپ كەتمە.

12. ھايالىق بولۇش. سالامەتلىكىڭنى ۋە كېيىنكى ئەۋلادلارنى بېقىپ قاتارغا قېتىشنى نەزەردە تۇتۇپ، جىنسىي ئىشلاردا ئۆزۈڭنى تۇتۇۋال، ھەددىدىن زىيادە بېرىلىپ كېتىپ، سالامەتلىكىڭگە زەخىم يەتكۈزمە ياكى ئۆزۈڭنىڭ ياكى ئۆزگىنىڭ كۆڭۈل ئارامىنى ياكى نام شەرىپىنى بۇزما.

13. كەمتەر بولۇش. ئەيسا پەيغەمبەرنى ۋە سوقراتنى دورا.

يۇقىرىقى 13 خىل ئېسىل پەزىلەت ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىنىڭ دۆلەت قۇرغۇچىلىرىنىڭ بىرى

بولغان فرانكلىننىڭ ئۆز ئۆمرىدە يەكۈنلەپ چىققان تەجرىبىسى. فرانكلىن ئۆمۈر بويى ئۆز-ئۆزىنى يېتىلدۈرۈشكە ئىنتايىن ئەھمىيەت بەرگەن، ھەتتا 13 خىل ئېسىل پەزىلەتنى ئۆزىنىڭ قىلمىش مىزانى قىلىپ، ئاشۇلارنى بىر-بىرلەپ ئىشقا ئاشۇرۇشنى ئۆزىگە تەلەپ قىلىپ قويغان.

ھاياتتا، كىشىگە ئەڭ ياخشى ياردەم شۇ كىشىنىڭ ئۆزىدىن كېلىدۇ. فرانكلىن مۇنداق دەپ قارىغان؛ بۇ 13 خىل ئېسىل پەزىلەتنى يېتىلدۈرۈشۈم ئۆزۈمنىڭ ئۆزۈمگە ياردەم قىلغانلىقىم بولىدۇ. ئۇ ئۆز تەرجىمىھالىدا مۇنداق يازغانىدى: ”مېنىڭ مەقسىتىم بارلىق ئېسىل پەزىلەتلەرنى يېتىلدۈرۈشتىن ئىبارەت. لېكىن، دىققەت نەزىرىنى چېچىۋەتمەسلىك ئۈچۈن، ئەڭ ياخشىسى دەرھال ھەممىسىگە تەڭلا تۇتۇش قىلماي، بەلكى ئەڭ ياخشىسى بىر مەزگىل ئىچىدە زېھنىمنى مەركەزلەشتۈرۈپ، بىر خىل ئېسىل پەزىلەتنى يېتىلدۈرۈشۈم كېرەك. بۇ خىل ئېسىل پەزىلەتكە ئادەتلەنگەندىن كېيىن، ئۇلاپلا يەنە بىر خىلنى يېتىلدۈرۈشكە دىققەت قىلىشىم لازىم، تاكى 13 خىل ئېسىل پەزىلەتكە ئادەتلەنگىنىمگە قەدەر شۇنداق قىلىشىم كېرەك. ئاۋۋال ئېرىشكەن بەزى ئېسىل پەزىلەتلەرنىڭ باشقا ئېسىل پەزىلەتلەرنى يېتىلدۈرۈشكە ياردىمى بولىدۇ، شۇڭا مەن ئۇلارنى بىر

تەرتىپ بويىچە قاتارغا تىزىپ چىقتىم.»

يۇقىرىقىلار فرانكلىن ئۆزى ئۈچۈن بېكىتكەن 13 خىل ئىسىل پەزىلەت ۋە ئۇنىڭ قوشقان ئىزاھى.

(يۇقىرىقى ماقالىلارنى ئىدرىس بارات تەييارلىغان).

پۇل توغرىسىدىكى 15 ئەقلىيە سۆز

پۇل گۇناھتىن دېرەك بېرەمدۇ ياكى خۇشاللىقتىن دېرەك بېرەمدۇ؟ پۇل ھەققىدە دۇنيادىكى ھەر خىل كىشىلەر ھەر خىل تەبىرلەرنى بېرىپ كەلدى. مەيلى نېمىلا دېگەن بىلەن، پۇل يەنىلا مۇھىم. قېنى ئەمدى قەدىمدىن تارتىپ ھازىرغىچە ئۆتكەن دانىشمەنلەرنىڭ پۇل توغرىسىدىكى تەبىرلىرىدىنى ئاڭلاپ باقايلى:

(1) پۇللا بولسا، دۇنيانىڭ ھەممە يېرىگە بارغىلى بولىدۇكى، پەقەت بىرلا جايغا، يەنى جەننەتكە بارغىلى بولمايدۇ؛ پۇللا بولسا، ئالىمەن دېگەن ھەر قانداق نەرسىنى سېتىۋالالايسەن، شۇغىنىسى خۇشاللىقنى سېتىۋالالمايسەن.

(2) دوستۇڭدىن پۇل سورىماقچى بولغىنىڭدا، شۇنى ئويدان ئويلىغىنكى، ساڭا پۇل لازىممۇ ياكى دوستمۇ؟

(3) يانچۇقىدا پۇلى بار ئادەم نامرات بولۇشى ناتايىن، پۇلدىن باشقا ھېچنېمىسى يوق ئادەملا نامراتتۇر.

(4) قانائەت پەقەت سىنىڭ پۇل تېپىش ئىقتىدارىڭ بىلەن كۆڭۈلدىكى ئارزۇيۇڭ توغرا تاناسىپ بولغاندىلا ھاسىل بولىدۇ.

(5) بىر ئادەم توساتتىن باي بولۇپ كەتكەندە ياكى بىراقلا بىرمۇنچە پۇل زىيان تارتقاندا، ئۇنىڭ پەزىلىتى ئەڭ جىددىي سىناققا دۇچ كېلىدۇ.

(6) بەزىلەر پۇلنى جېنىدىن ئەزىز بىلىپ، پۇلنى دەپ ھەر قانداق ئىشتىن باش تارتماي، گۇناھ ئىشلارنى، يامان ئىشلارنى قىلىدۇ. پۇل ئەكسىچە ئۇنىڭ قۇربانىغا ئايلىنىپ قالىدۇ-دە، كىشىلەر تەرىپىدىن ”گۇناھ مەنبەسى“ دەپ ئاتىلىدۇ.

(7) پۇل—ناھايىتى ياخشى مالاي، بىراق ناھايىتى ئەسكى خوجايىن.

(8) ئىلگىرى، ئاياللار پۇل ئۈچۈن ئەرگە تېگەتتى؛ ھازىر، ئاياللار پۇل ئۈچۈن ئەردىن ئاجرىشىدىغان بولدى.

(9) ھەممىلەن ۋاقىت—پۇل دېمەكتۇر دېيىشىدۇ. شۇنداقلا دوستلار ئارا بىر-بىرىدىن پۇل ئايىماسلىق مەردلىكى ئۈستىدە سۆزلىشىدۇ. لېكىن گەپ پۇل سوراشقا بېرىپ يەتكەندە، ئۇ دوستۇڭ ساڭا ۋاقىت بېرىپ تۇرۇشنى خالايدۇ.

(10) پۇلنى خۇدا دەپ بىلگەن كىشى ئاخىر چۈشىدە ئالۋاستىنى كۆرۈپ قارا باسىدۇ.

(11) پۇل ياكى سېنى ئۆز تۇرمۇشۇڭ بىلەن تېخىمۇ زىچ باغلايدۇ، ياكى سېنى ئۆز تۇرمۇشۇڭدىن ئايرىۋېتىدۇ.

(12) پۇلنى قانچىكى كۆزگە ئىلمىغان كىشى پۇلغا شۇنچە ئاچكۆز كېلىدۇ.

(13) پۇل گوياكى ئوغۇتقا ئوخشايدۇ، ئۇنى چېچىپ تۇرمىساڭ، ئۇنىڭ قىممىتىنى ئەسلا كۆرەلمەيسەن.

(14) ئەگەر سەن بارلىق دوستلىرىڭنى رەنجىتەي دېسەڭ، ئەڭ ياخشى چارە: ئۇلاردىن پۇل سورا، ئاندىن بۇ ئىشنى ئۇنتۇپ كەتكەن بولۇۋال.

(15) ئاتا ئانىنىڭ بالىسىغا بېرىدىغان ئەڭ قىممەتلىك نەرسىسى پۇل ئەمەس، بەلكى مۇھەببەت.

(ئىدرىس بارات تەييارلىغان)

مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشنىڭ پرىنسىپى

قىممەتلىك ماللارنى توپلىغىن، ئاندىن سودا بىلەن شۇغۇللان؛ ئەدەب-قائىدىلەرنى ياخشى ئۆگەنگىن، كېيىن كىشىلەر بىلەن ئارىلاشقىن؛ باش قاتۇرۇپ پۇختا ئويلان، ئاندىن كېيىن ھەرىكەتكە كىرىشكىن، مانا بۇ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشنىڭ پرىنسىپى.

مەرتىۋىسى يۇقىرىلار بىلەن ئارىلاشقاندا، ھەرگىز خۇشامەت قىلما؛ مەرتىۋىسى تۆۋەنلەر بىلەن ئارىلاشقاندا، ھەرگىز ھاكاۋۇرلۇق قىلما، مۇشۇنداق قىلغاندىلا ئاندىن يارامىلىق ئادەم بولالايسەن.

بىرەيلەن سورىدىكى: ”ئالىيجانابلار ئەخلاق-ئىلىم جەھەتتە تاكامۇللاشسىلا كۇپايىغۇ، يەنە نېمىشقا ئۆز ئارا ئالاقە قىلىشقا ئەھمىيەت بېرىدۇ؟“ ئاقىل جاۋاب بەردىكى: ”ئاسمان-زېمىن بىر-بىرى بىلەن ئالاقە قىلىپ، كائىناتنى بەرپا قىلدى؛ كىشىلەر ئەخلاق بىلەن ئالاقە قىلىپ، تۆھپىلەرنى بەرپا قىلدى. نېمىشقا ئالاقە قىلىشنى چەكلەپ، تاكامۇللىشىش بىلەن كۇپايىلىنىپ قالىدىكەنمىز؟“

زامانىمىزدىكى بىر دادىنىڭ ئوغلىغا قىلغان نەسىھىتى

1992-يىلى ئامېرىكىدا كەڭ بازار تاپقان «تۇرمۇشىڭىزغا كىچىككىنە مەسلىھەت» ناملىق كىتابتا: دادا بولغۇچى خ. جېكسون راۋنىڭ ئالىي مەكتەپكە كىرىش ئالدىدا تۇرغان ئوغلىغا بەرگەن 511 تۈرلۈك نەسىھىتى بايان قىلىنىدۇ. بۇ ماقالىنى نەشرگە تەييارلىغۇچى گېرمانىيىنىڭ «رەڭدار» ناملىق رەسىملىك ژۇرنىلىدىن ئۇنىڭ بەزى ماددىلىرىنى كۆڭۈل قويۇپ تاللاپ كىتابخانلارغا سۇندى، بۇلار تۆۋەندىكىچە:

1. ماشىنىنىڭ ئەڭ ئەرزىنىنى سېتىۋال؛ ئۆيىنىڭ ئەڭ ياخشىسىنى سېتىۋال — ئىقتىسادىي ئەھۋالىڭ يار بەرگەن ئەھۋالدا.

2. دوستلۇرۇڭنى تاشلىۋەتمە.

3. قىز دوست تاللىغاندا قاتتىق ئېھتىياتچان بول، چۈنكى ئۇ سېنىڭ بۇندىن كېيىن بەختلىك بولۇش-بولماسلىقىڭدا 90 پرسەنت رول ئوينايدۇ.

4. ھەر كۈنى 30 مىنۇت ۋاقىت چىقىرىپ پىيا-

دە يول يۈر.

5. بىرەر دوستۇڭغا بىرەر مەخپىيەتلىكىڭنى ئېيتىپ بېرىشتىن ئاۋۋال تەكرار ئويلان.

6. ئىش ھەققىڭنى بېرىدىغان كىشىنىڭ ھەرگىز يامان گېپىنى قىلما.

7. ئەبەدىي ھۆل يەرگە دەسسىمەيدىغان ئادەملەردىن كۆپ ئېھتىيات قىل.

8. بالىلىرىڭ ئادىللىق، ھەققانىيلىق، گۈزەللىك، ئېسىل پەزىلەت ئۈستىدە ئويلانغىنىدا دەرھال سېنى ئېسىگە ئالالايدىغان بولسۇن.

9. ئىنسانىيەت دۇنياسىدىكى راستچىللىق، گۈزەللىك، پاكلىقنى پەرق ئېتىشنى بىلىۋال.

10. ئۆزۈڭنى ۋە باشقىلارنى كەچۈرۈشنى بىلىۋال.

11. بىر يىل ۋاقتىڭنى سەرپ قىلىپ، بىرەر پارچە كلاسسىك ئەسەرنى ئوقۇپ چىق.

12. جىددىي قۇتقۇزۇش چارىلىرىنى ئۆگىنىۋال.

13. بىرەر كىشى سېنى ئۆز قويىنىغا ئالاي دېگىنىدە، ئۇنىڭ ئۈمىدىنى ھەرگىز يەردە قويما.

14. ھەر كۈنى ئالتە ئىستاكان سۇ ئىچىپ تۇر.

15. سېنى قەدىرلەيدىغان كىشىلەرنىڭ غېمىنى يېيىشنى بىلىۋال.

16. ھەر قانچە زور قىيىنچىلىققا دۇچ كەلسەڭمۇ، ھېيت-بايراملاردا ئامال قىلىپ ئائىلەڭدىكىلەر بىلەن بىرگە بول. ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن، بۇ خىل ئەسلىمە بىباھا گۆھەرگە ئايلىنىدۇ.

17. سىرتقا ساياھەتكە چىققىنىڭدا، ھەميانىڭغا ئىسىم-فامىلەڭ، تېلېفون نومۇرىڭ، دوستلىرىڭنىڭ تېلېفون نومۇرى ۋە سالامەتلىك ئەھۋالىڭ پۈتۈلگەن بىرەر كارتوچكا سېلىۋېلىشنى ئۇنتۇما.

18. مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشكىنىڭدە، تىنچ ئولتۇرۇپ ئۆزۈڭنى بېسىۋالالىغىنىڭ-بېسىۋالالمىغىنىڭ ئۈستىدە، سالامەتلىكىڭ ئۈستىدە ۋە قىزغىنلىقىڭنىڭ ئۇرغۇپ تۇرغان-تۇرمىغانلىقى ھەققىدە ئويلىنىپ كۆر.

19. ھەر يىلى باھاردا بىرەر تۈپتىن جىرىم تىكىپ قوي.

20. ئېسىڭدە بولسۇنكى، نىكاھ ئاساسىنىڭ ياخشى بولۇشى مۇنداق ئىككى تەرەپكە باغلىق: (1) ياخشى ھەمراھ تېپىش؛ (2) ئۆزى ياخشى ئادەم بولۇش.

21. تۇغقانلىرىڭ، ئايالىڭ ۋە بالىلىرىڭنى ئەيىبلىمەكچى بولغىنىڭدا، ئۆزۈڭنى تۇتۇۋېلىش ئېسىڭدە بولسۇن.

22. ئۆتكەن ئىشلارنى ئېسىڭگە ئېلىپ پۇشاي-

مان يېمەكچى بولغىنىڭدا، باتۇرلۇق بىلەن ئالدىڭدىكى ئىشلارنى ئويلاشقا جۈرئەت قىل.

23. ئۆزۈڭچە بىرەر بۈيۈك ئەقىل تاپتىم دەپ قارىغىنىڭدا، ئۇنى ھەرگىز باشقا پارچە-پۇرات ئىشلارنىڭ تەسىرىگە ئۇچراتما.

24. ھېسسىياتىڭنى بېسىۋېلىشقا ماھىر بول.

25. ئائىلە ئاساسىڭنى ھەر كۈنى ئاز-تولا ئەمەلىي ئىش قىلىش يولى بىلەن مۇستەھكەملە ۋە ياخشىلاپ بار.

62. كىشىلەرنى قارىسىغا تەنقىد قىلما، ئۆز كۆزۈڭ بىلەن كۆرگىنىڭ بۇنىڭ سىرتىدا.

27. بىرەر جۈملە دوستانە سۆزنىڭ ياكى بىرەر ياخشى ئىشنىڭ رولىغا ھەرگىز سەل قارىما.

28. باشقىلارغا ياخشى گەپ قىلغىنىڭدا، باللىرىڭمۇ ئۇنى ئاڭلىسۇن.

29. بىلىشىڭ كېرەككى، بەخت بايلىقتا، ھوقۇقتا ۋە چىراي-شەكىلگە ئەمەس، ئەتراپىڭدىكىلەر بىلەن ئەپ ئۆتەلىشىڭگە باغلىق.

30. كىشىلەر بىلەن تۇنجى كۆرۈشكىنىڭدە، تەشەببۇسكارلىق بىلەن قول بېرىپ، ئىسىم فامىلەڭنى ئېيتىپ بەر، قارشى تەرەپ سېنى ئۇنتۇپ قالمايدىغان بولسۇن.

31. كارىۋىتىڭنىڭ بېشىغا خاتىرە ۋە قەلەم قو-

يۇپ قوي، ياخشى ئەقىل-چارە كۆپ ھاللاردا سەھەر سائەت ئۈچتە كاللاڭغا كېلىدۇ.

32. جاپالىق ئىشلەش بەدىلىگە ئارزۇ قىلغان نەرسەڭگە ئېرىشكىنىڭدە، ئۇنىڭدىن بەھرىمەن بولۇشنى ئۆگىنىۋال.

33. تۇغۇلغان كۈنىڭدە بىرەر ئىش قىلىشنى كۆڭلۈڭگە پۈكۈپ قوي.

34. مۇھەببەت ئاساسىڭ بولمىسا توي قىلما.

ئۆزۈڭ ياسىغان تۇرمىنى ئۆزۈڭ بۇز

بەزىلەر ئوتتۇرا ياشقا كىرە-كىرمەيلا روھسىزلىنىپ، ئۆزىنى تاشلىۋېتىدۇ.

بەزىلەر كەسپىي جەھەتتە نەتىجە قازانغان ھامان، شۇ نەتىجىنىڭ ئاسارىتىدە چىرمىلىپ قېلىپ، بىلىم ئېلىش يولىدىكى قىزىقىشلىرىدىن مەھرۇم بولىدۇ.

بەزىلەر يېشىنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ، ئۆزىنى ئۇزلۇكسىز ئالدايدۇ، نەتىجىدە ئۆزىنى بىلىشتىن ئىبارەت ئەقىل-پاراسەت بولىقىدىن مەھرۇم بولىدۇ.

كىشىلەر ئۆزىگە ئۆزى تۇرمە ياسايدۇ، يەنە ئۆزى ئۇنىڭغا گۇندىپاي بولىدۇ.

ئۆزۈڭ ياسىغان تۇرمىنى ئۆزۈڭ بۇزۇشىڭ كېرەك. ئۆزىنى ئالدىماسلىق تولىمۇ پايدىلىق. ئەگەر سەن ئۆگىنىشنى قەتئىي داۋاملاشتۇرساڭ، غايەت زور ھەرىكەتلەندۇرگۈچ كۈچ بولىدىغان قىزغىنلىق — سېنىڭ ئەڭ سادىق ھەمراھىڭ بولىدۇ.

كىشىلەر ئۆزىنى كىچىككىنە مەنمەنچىلىكتىن

ئۇستۈن تۇرىدىغان ئۇلۇغ ئىشلارغا ئاتىغۇەتكەندىلا، تۇرمۇش ئاندىن مەنىلىك بولىدۇ. بىر ناردشىۋاۋ مۇنداق دېگەنىدى: "ئۆزۈڭ ئۇلۇغ دەپ بىلگەن ئىش ئۈچۈن كۈرەش قىل، مانا بۇ ھاياتنىڭ ھەقىقىي لەززىتىدۇر، سەن ھەرگىز تەلۋە ھەم شەخسىيەتچى، چۈپەي، گۆش ئۇستىخان بولۇپ قالمىغىن"

ھىندىرا گەندىنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشى

يەتتە خىل نەرسە بىزنى ھالەك قىلىدۇ:

ئەخلاق كۆز قارىشى بولمىغان سىياسى؛ جاۋابكارلىقى يوق راھەت-پاراغەت؛ ھارامدىن كەلگەن مال-دۇنيا؛ ھەق-ناھەق كۆز قارىشى يوق بىلىم؛ ئەخلاقسىز ئوقەت؛ ئىنسان تەبىئىتى بولمىغان پەن؛ قۇربانسىز چوقۇنۇش.

كىشىلىك تۇرمۇشتىكى 12 خىل كاتتا بايلىق

1. ئاكتىپ روھىي پوزىتسىيە. ئىچكى دۇنياسى ھەتتا شەخس ئۆزى تامامەن تىزگىنلەپ تۇرالايدىغان بىردىنبىر نەرسە. شۇڭا ئاكتىپ روھىي پوزىتسىيە كىشىلىك تۇرمۇشتىكى 12 خىل كاتتا بايلىقنىڭ بېشىغا قويۇلىدۇ.

2. ئوبدان بەدەن. ئوبدان بەدەن "ساغلاملىق ئېڭى"دىن كېلىدۇ. نورمال بولغان ئاكتىپ روھىي پوزىتسىيىنى ساقلاش كېسەللىكلەردىن خالىي بولۇشنىڭ ئەڭ ياخشى يولى ھېسابلىنىدۇ.

3. كىشىلىك مۇناسىۋەتتىكى ئىناقلىق. باشقىلارغا سەمىمىي ساداقەتلىك بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان كىشى جەزمەن غايەت زور ئۇنۇمگە مۇۋەپپەق بولىدۇ.

4. ۋەھىمىدىن خالاس بولۇش. ئاساسىي ۋەھىمە يەتتە خىل بولىدۇ. نامراتلىق، تەنقىد، كېسەللىك، مۇھەببەتتىن مەھرۇم بولۇش، ئەركىنلىكتىن مەھرۇم بولۇش، قېرىپ كېتىش، ئۆلۈپ قېلىش، ۋەھىمىگە قۇل بولۇپ قالغان كىشى باياشاتمۇ بولالمايدۇ، ئەركىنمۇ بولالمايدۇ.

5. كەلگۈسىدە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشنىڭ ئۈمىدى. ئۈمىد جىمىكى ئىچكى دۇنيانىڭ ئەڭ ياخشى ھالەتتىكى باشلامچىسى، شۇنداقلا ئادەمنىڭ ئەڭ چوڭقۇر خۇشاللىقىنىڭ ئاساسى.

6. ئەقىدىنىڭ سىغىمچانلىقى. ئەقىدە بىر خىل كۈچ-قۇدرەت ھېسابلىنىدۇ، ئۇ ئىدىيىنىڭ ئادەتتىكى ئېنېرگىيىسىنى مەنىۋى جەھەتتىكى تەڭ قىممەتلىك نەرسىگە ئالماشتۇرالايدۇ.

7. ئۆزىنىڭ بەخت-سائادىتىدىن باشقىلار بىلەن تەڭ بەھرىمەن بولۇش ئارزۇسى. مۇشۇنداق سەنئەتنى ئىگىلىيەلىگەن كىشى بەخت-سائادەت يولىنى تاپالىغان بولىدۇ، چۈنكى بەخت-سائادەت ئاساسلىقى بەخت-سائادىتىنى باشقىلار بىلەن تەڭ كۆرۈشتىن كېلىدۇ.

8. چىن ئىشتىياق باغلىغان خىزمەت مەشغۇلاتى. چىن كۆڭلىدىن قىزغىن ئىشتىياق باغلىغان خىزمەتكە مۇۋەپپەق بولغان ۋە ئۇنى ئورۇنلاشقا كۈچىنى ئاتىغان ئادەمدىنمۇ باي-باياشات ھېسابلىنالايدىغان ھېچقانداق ئادەم بولمايدۇ.

9. بارلىق شەيئىلەرگە ئېچىۋېتىلگەن ئىچكى دۇنيا. ئىچكى دۇنياسىنى كەڭ ئېچىۋېتەلىگەن كىشىلا ھەقىقىي تەربىيە كۆرگەن كىشى ھېسابلىنىدۇ.

10. ئۆزىنى ئىدارە قىلىش. ئۆزىنىڭ خوجايىنى بولالمىغان كىشى ئەتراپىدىكى ھەرقانداق شەيئىنىڭ خوجايىنى بولالىشى مەڭگۈ مۇمكىن ئەمەس.

11. ئادەمنى چۈشىنىش ئىقتىدارى. ئادەمنى چۈشىنىش جىمىكى دوستلۇقنىڭ ئاساسى، شۇنداقلا ئادەم بىلەن ئادەمنىڭ ماسلىشىشى ۋە ھەمكارلىشىشىنىڭ ئاساسى.

12. ئىقتىسادىي كاپىتال (پۇل). بۇ ئەڭ ئاخىرقى بىرى ھېسابلىنىدۇ. ئەمما بۇنداق دېگەنلىك پۇل مۇھىم ئەمەس دېگەنلىك ئەمەس. ئالدىدا ئېيتىلغان 11 خىل كاتتا بايلىققا كىشىلەر ئېرىشىش ئارزۇسىدا بولسىلا جەزمەن ئېرىشەلەيدۇ. ھالبۇكى، يۇقىرىقى 11 خىل بايلىققا ئېرىشكەن كىشىنى 12-بايلىق —پۇل ئۆزى ئىزدەپ كېلىدۇ.

كىشىلىك تۇرمۇشتىكى "تۆت تەمە قىلماسلىق"

ئېينىشتېيننىڭ نىسپىيلىك نەزەرىيىسىنى ۋە ئۇنىڭ كۈنلەرنى كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزۈشنىڭ سەۋەبلىرىنى چۈشىنەلەيدىغانلار ناھايىتى ئاز.

ئېينىشتېين تۇرمۇشىدا "تۆت تەمە قىلماسلىق"نى، يەنى "باشقىلاردىن ياردەم تەمە قىلماسلىق، نام-شۆھرەت تەمە قىلماسلىق، پايدا-مەنپەئەت تەمە قىلماسلىق، ئالقىش تەمە قىلماسلىق"نى ئۆزىگە دەستۇر قىلغان. شۇڭا ئۇنىڭ تۇرمۇشى ناھايىتى خۇشال-خۇرام ئۆتكەن.

ئېينىشتېين يەنە تېخى ئۆزىنىڭ خىزمىتىدىن، ئىسكرىپكىدىن، يەلكەنلىك قېيىقتىن ئالغان ھوزۇر-ھالاۋەتنىڭ كىشىلىك دۇنياسىدىكى بارلىق مەئىشەتلەردىن ئېشىپ چۈشىدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن.

قىزىقارلىق ئۆزۈندىلەر

بىر ۋە يۈز: ئالغا ئىلگىرىلەشنىڭ سەۋەبى بىرلا

بولىدۇ؛ ئارقىغا چېكىنىشىنىڭ سەۋەبى يۈز بولىدۇ. تالاي ئادەملەر ئۆزىنىڭ يارامسىز ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلايدىغان يۈز سەۋەب ئىزدەشكە پۈتۈن كۈن ۋاقتىنى سەرپ قىلىدۇ-يۇ، ئەمما ئۆزىنىڭ قەيسەر ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاشقا بىرەر سەۋەبمۇ ئىزدىمەيدۇ.

ئاقىل ۋە ئەخمىقانە ئىش: ئاقىلنىڭ تۇرمۇشى مەنىسىز بولغاندا، ئەخمىقانە ئىشلارنى قىلىدۇ.

بەزىدە چۈشەندۈرۈپ ئولتۇرۇش ھاجەتسىز: رەقىبىڭ ھەرقانچە چۈشەندۈرسەڭمۇ بەرىبىر ئىشەنمەيدۇ، دوستۇڭغا چۈشەندۈرۈش كەتمەيدۇ.

داڭلىق ھاراق، كاستۇم ۋە كىتاب: تەيۋەننىڭ ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى ۋە كاتتا بايلار ئائىلىسىدىكى ئالاھىدىلىك شۇكى، چەت ئەل ھارىقى كاستۇمدىن تولا؛ كاستۇم مەشھۇر كىشىلەرنىڭ ھۆسن خەت ۋە رەسىملىرىدىن تولا؛ مەشھۇر كىشىلەرنىڭ ھۆسن خەت ۋە رەسىملىرى كىتابتىن تولا؛ ئوقۇلغان كىتابتىن ئوقۇلمىغان كىتاب تولا.

ھەر خىل پەن ئالىملىرىنىڭ ئادەم ھەققىدىكى تەبىرى

بىئولوگ: ئادەم — ھۈجەيرىلەرنىڭ جۇغ-

لانمىسى.

ئاسترونوم: ئادەم — سامانيولىنىڭ بالىسى.

خىمىك: ئادەم — كاربون ئاتومىنىڭ مەھسۇلى.

ئەدىب: ئادەم — نومۇسنى بىلىدىغان ياكى نومۇسقا موھتاج بولغان بىردىنبىر ھايۋان.

ئىنسانشۇناس: ئادەم — بەدەن ئالاھىدىلىكىنىڭ ئاستا-ئاستا توپلىنىشى يەنى ئۆرە تۇرالايدىغان ئىككى پۇت، ئۆتكۈر كۆز، ئىشچان ئىككى قول ۋە تەرەققىي قىلغان چوڭ مېڭىدىن ئىبارەت.

ئارخېئولوگ: ئادەم — مەدەنىيەتنىڭ توپلىغۇچىسى، شەھەرنىڭ قۇرغۇچىسى، ساپال بۇيۇملارنىڭ ئىجادچىسى، زىرائەتلەرنىڭ تېرىغۇچىسى، خەت يېزىشنىڭ ئىختىراچىسى.

پسىخولوگ: ئادەم — مۇرەككەپ ۋە خاسىيەتلىك چوڭ مېڭىنىڭ ئىگىسى، ئۇنىڭ تەپەككۇر قىلىش ۋە ئابستراكتلىق ئىقتىدارى بار، ئۇنداق ئىقتىدارى ئۇنىڭ باشقا ھايۋان ئەجدادلىرىدىن ۋارىسلىق قىلغان تەبىئىي خۇسۇسىيەت ۋە ھېسسىي تۇيغۇسىنى بېسىپ چۈشىدۇ.

سەۋر-تاقەت قىلىش=غوم ساقلاش، ئەپۇ قىلىش=قورساقنى كەڭ تۇتۇش

بىر ئۆينىڭ تېمىغا ”سەۋر-تاقەت قىلىش ھەممىدىن ئۇستۇن تۇرغانلىقتۇر“ دېگەن خەتلەر يېزىلغان لوزۇنكا ئېسىلغانلىقىنى كۆردۇم. روشەنكى، بۇ قەدىمكىلەردىن قالغان نەسىھەت.

مېنىڭ قارىشىمچە، سەۋر-تاقەت قىلىش بىلەن ئەپۇ قىلىشنى سېلىشتۇرغاندا، زامانىمىزدىكى كىشىلىك مۇناسىۋەت ئەپۇ قىلىشقا تېخىمۇ موھتاج. كىشىلەرنى ئەپۇ قىلىشقا، كىشىلەرنى چۈشىنىشكە ماھىر بولۇش مەدەنىيىتى سەۋر-تاقەت قىلىش مەدەنىيىتىگە قارىغاندا تېخىمۇ ئاقىلانە، تېخىمۇ ئۇچۇق-يورۇق جاھاندارچىلىق پەلسەپىسى ھېسابلىنىدۇ.

سەۋر-تاقەت قىلىش بىلەن ئەپۇ قىلىش گەرچە كىشىلىك مۇناسىۋەتلەرنى بىر تەرەپ قىلىشتىكى بىر خىل يول قويۇش ئۇسۇلى بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان نەتىجىسى ئوخشاش ئەمەس: سەۋر-تاقەت قىلىش كۆپ ھاللاردا قورساقتا غوم

ساقلاش بىلەن نەتىجىلىنىدۇ، پۇرسەت تاپسىلا، غەزەپ-نەپرىتىنى بىلدۈرۈپ، خەقتىن دەردىنى ئېلىشقا كويىدا بولىدۇ؛ ئەپۇ قىلىش كۆپ ھاللاردا قورساقنى كەڭ تۇتۇش بىلەن نەتىجىلىنىدۇ، باشقىلارنىڭ كەتكۈزۈپ قويغان تەرەپلىرىنى ياكى ياخشى نىيەت بىلەن كۆرسىتىپ بېرىدۇ ياكى كۆلۈپ ئۆتكۈزۈۋېتىدۇ.

يولداشلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتتە، يەنىلا ئەپۇ قىلىش — ھەممىدىن ئۇستۇن تۇرغانلىقتۇر.

كىم ئەڭ چوڭ

كۆك ئاسمان كەڭ زېمىنغە نەزەر تاشلاپ دېدى:

”مەن ئەڭ ئېگىز!“

كەڭ زېمىن پۈتكۈل كائىناتقا مەغرۇرلۇق بىلەن قاراپ دېدى:

”مەن ئەڭ كەڭ!“

دېڭىز-ئوكيان پۈتكۈل كائىناتقا تىكىلىپ قاراپ دېدى:

”مەن ئەڭ چوڭقۇر!“

تەڭرى يۇي خۇاڭ[1] ساقىلىنى سىلاپ تۇرۇپ دېدى:

”ئاسمان-زېمىن مېنىڭ ئىلكىمدە، ئاسمان بىلەن زېمىن ئارىلىقىدىكى بارچە ئىشلار، پۈتكۈل كائىنات مېنىڭ ئىلكىمدە، ھېچكىمنىڭ ھوقۇقى مېنىڭ ھوقۇقۇمدىن چوڭ ئەمەس!“

ئاسماندىكى، زېمىندىكى بارچە جىسىملار ۋە جانلىقلار سۈكۈتكە چۆكۈپ، خىيالغا پاتتى.

”سىلەر مەيلى قانچە ئېگىز بولۇڭلار، قانچە كەڭ بولۇڭلار، قانچە چوڭقۇر بولۇڭلار، ھوقۇقۇڭلار ھەر قانچە چوڭ بولسۇن، ھەممىڭلار ماڭا بويسۇنۇشۇڭلار كېرەك، مەن بولمىسام، ئاسمان-زېمىن ۋە دېڭىز-ئوكيانلاردا يوشۇرۇنغان قىممەتلىك بايلىقلار ۋە ھەقىقەتلەر بايقالمايدۇ، ئىنسانىيەت جەمئىيىتى ئالغا باسالمايدۇ، ھەقىقەت سەپسەتىگە ئايلىنىپ كېتىشى مۇمكىن، سەپسەتە ھەقىقەتنىڭ ئورنىغا ئۆتۈۋېلىشى مۇمكىن، ئۇ ھالدا سىلەر ئىنسانىيەت ئۈچۈن ئەڭ زور دەرىجىدە بەخت يارىتالمايسىلەر، سىلەرنىڭ ئىنسانىيەتكە كەلتۈرىدىغان ئاپەتلىرىڭلارمۇ كونترول قىلىنمايدۇ! تېخىمۇ مۇھىمى شۇكى، جەمئىيەتتىكى

① تەڭرى يۇي خۇاڭ: «داۋجياۋ» دىنى چوقۇنىدىغان، مەرتىۋىسى ئەڭ ئۈستۈن، ھوقۇقى ئەڭ چوڭ ئاسمان ئىلاھى — ت

ئادەملەر يەنىلا بۇرۇنقىدەك خام گۆش يېيىشى، دەرەخ يوپۇرماقلىرىنى يېپىنىشى مۇمكىن!“

داۋلى گەپ باشلىۋېدى، ئاسمان-زېمىن ۋە دېڭىز-ئوكيان ھاڭۋېقىپ قالدى، بىر-بىرىگە قاراشقىنىچە، لام-جىم دېيەلمىدى.

تەڭرى يۇي خۇاڭ بېشىنى لىڭشىتىپ، قايىللىقىنى بىلدۈرۈپ، ئۆز-ئۆزىگە دېدى:

”داۋلىنىڭ سۆزى ھەقىقەتەن راست، مېنىڭ ھوقۇقۇم ھەرقانچە چوڭ بولغىنى بىلەن، يەنىلا داۋلى (يوللۇق) سۆزلىشىم كېرەك-تە!“

تېيىلىش ۋە ئۆرلەش

ئىنساننىڭ ھاياتىدا، ئاساسەن ئىككى تۈرلۈك ھەرىكەت بولۇشى مۇمكىن، بىرى تېيىلىش، يەنە بىرى ئۆرلەشتىن ئىبارەت.

قارىماققا، تېيىلىش ئاساندەك، ئۆرلەش تەستەك تۇيۇلىدۇ، لېكىن ئەمەلىيەتتە دەل ئۇنىڭ ئەكسىچە بولىدۇ. تېيىلىپ ماڭغان ئادەملەر تېزلا چارچايدۇ، شۇڭا ئۇمۇمەن بالدۇرلا كىشىلىك ھاياتنىڭ سەھنىسىدىن چېكىنىپ چىقىدۇ. بىر ئادەمنىڭ 80 ياشقىچە تېيىلىشنى تەسەۋۋۇر قىلىش قىيىن.

بىراق، ئادەم 90 ياشقا كىرگىچە ئۆرلىيەلەيدۇ، بەلكى قارىماققا ئۇ يەنىلا روھلۇق، تېتىك كۆرۈنىدۇ.

ياۋا توڭگۇز پەلسەپىسى

قەھرىتان سوغۇق بولغان قىش كۈنلىرىدە، بىر توپ ياۋا توڭگۇز بىر يەرگە قىستىلىشىپ ئىسسىنىشتى، لېكىن ئۇلارنىڭ بەدىنىدىكى تىكەن ئۇلارنى بىر-بىرىدىن يىراقلىشىشقا مەجبۇر قىلدى؛ سوغۇقتىن مۇداپىئەلىنىش ئىقتىدارى ئۇلارنى يەنە بىر يەرگە تىقىلىشقا مەجبۇر قىلدى، تىكەن ئازابى يەنە ئۇلارنى ئايرىلىشقا مەجبۇر قىلدى. مۇشۇنداق بىر نەچچە قېتىم تەكرارلىنىش ئارقىلىق، ئۇلار ئاخىر ئۆزئارا ئارىلىق ساقلاشنىڭ ئەڭ ياخشى نۇقتىسىنى تېپىپ چىقتى—يەنى، ئەڭ يېقىن ئارىلىق ئاستىدا ئەڭ چوڭ ئىسسىقلىققا ئېرىشىشتىن ئىبارەت.

ئىنسانلار ئارىسىدا، بىكارچىلىق ۋە زېرىكىش كىشىلەرنى بىر-بىرى بىلەن ئالاقە قىلىشقا مەجبۇر قىلدى، لېكىن كىشىنى بىزار قىلىدىغان خۇيلار ۋە چىداش تەس بولغان كەمچىلىكلەر يەنە ئۇلارنى بىر-بىرىدىن يىراقلاشتۇردى. . . ئاخىر كىشىلەرمۇ ئەڭ

ياخشى ئارىلىقنى تېپىپ چىقىپ، ئۆزئارا ئەدەب-قائىدە بىلەن بىرلىكتە ياشايدىغان بولدى.

هارۋا ئىتتىرىش

ئىشتىن چۈشۈپ قايتىپ كېتىۋېتىپ، بىر دۆڭنىڭ قاپتىلىدا ئۆتۈن بېسىلغان هارۋىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان بىر يىگىتكە ئۇچراپ قالدىم.

—بۇرادەر، مالال كۆرمەي هارۋىنى دۆڭگە ئىتتىرىشىپ بەرگەن بولسىڭىز،—دېدى يىگىت ماڭا. مەن ماقۇل بولدۇم.

يىگىت هارۋىنى سۆرەشكە باشلىغىنىدا ئىتتىرەي دەۋېتىپ، تۇرۇپلا كاللامغا: ”هارۋىنى ئۆزى يالغۇز سۆرەپ چىقالارمۇ“ دېگەن خىيال كېلىپ قالدى.

يىگىت هارۋىنى كۈچەپ تارتىۋاتاتتى. مەن كەينىدىن ماڭغاچ: ”قېنى، هە! يەنە كۈچەڭ!“ دەپ ۋارقىرىدىم. هارۋا ناهايىتى تەستە ئىلگىرىلەۋاتاتتى. ناۋادا هارۋا ئارقىسىغا يېنىپ كەتسە بار كۈچۈم بىلەن ئالدىغا ئىتتىرىمەن، دەپ ئويلىدىم.

يىگىت هارۋىنى تەستە تارتىپ، ئاخىر دۆڭگە چىقتى ۋە توختاپ ماڭا كەينى-كەينىدىن رەھمەت ئېيتىشقا باشلىدى.

مەن كۈلۈپ كېتىپ:

— ئەرزىمەيدۇ، ئەمەلىيەتتە هارۋىنى ئۆزىڭىز تارتىپ چىقاردىڭىز، — دېدىم.

— بۇنچە ئېگىز دۆڭدىن ئۆزۈم تارتىپ چىقىرالايمەنمۇ؟ — دېدى يىگىت ئىشەنمەي.

— راست، مەن پەقەت هارۋىغا ئەگىشىپلا ماڭدىم، ئىتتىرمىدىم، — دېدىم مەن، — ئۆزىڭىزگە ئىشىنىشىڭىز كېرەك.

ئادەم ئۆزىگە ئىشىنىشى كېرەك! شۇنداق، ئۆزىمىزگە ئىشىنىشىمىز، بولۇپمۇ قىيىن ئەهۋالدا قالغاندا، ئۆز-ئۆزىمىزگە مەدەت بېرىشىمىز كېرەك.

(«تەرمىلەر» ژۇرنىلىدىن)

كىشىلىك تۇرمۇشتا ئۆمۈرۋايەت ئەسقاتىدىغان ئالتە پەلسەپىۋى مىزان

1. ئۆزىگە ئىشىنىش. ئۆزىگە ئىشىنىش كىشىلىك تۇرمۇش پەلسەپىسىدە ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇلۇشى كېرەك، چۈنكى ئۆزىگە تولۇق ئىشەنچ قىلالىغان ئادەملا ئاندىن كىشىلىك تۇرمۇشتىكى خىلمۇخىل خەتەرلىك ئەهۋاللارغا پىسەنت قىلماي ئۇنىڭغا قارشى جەڭ ئېلان قىلالايدۇ. ئاتا-ئانىلارنىڭ پەرزەنت قەلبىدە ئۆزىگە ئىشەنچ قىلىش ئۇچقۇنىنى يالقۇنجىتىشىنىڭ سىرى پەرزەنتىڭىزنىڭ ئىقتىدار-تالانتى ئۇرغۇپ تۇرغان تەرىپىنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىپ، ئاندىن ئاشۇ ساهەگە ئاستا-ئاستا يېتەكلەشتە.

2. ئىشتىياق باغلاش. ئىشتىياق بولمىسا، هېچقانداق ئىشنى بىر باشقا ئېلىپ چىققىلى بولمايدۇ. پەرزەنت ئۈچۈن، ئىشتىياق دېگەن پەزىلەتنى مەجبۇرى تېڭىش كەتمەيدۇ، تالاي-تالاي بالىلار تۇغۇلۇشتىلا ئىشتىياققا ئىگە بولغان بولىدۇ. ئەمما بۇنداق ئىشتىياق مايىسى چوڭقىيىپ يارامىلىق ماتېرى-

ىيال بولالىشى ناتايىن، چۈنكى ئۇ ناھايىتى ئاجىز
بولىدۇ، ئاسانلا كەمسىتىلىدۇ، مەسخىرە قىلىنىدۇ
ۋە قايتا-قايتا مەغلۇبىيەتلەر تۈپەيلى نابۇت قىلىۋېتى-
لىدۇ.

3. ھېسداشلىق. بالىلار كۈچۈك ياكى ئاسلانلار-
نىڭ ئۆلۈپ قالغانلىقىنى ئاڭلىسا ياكى كۆرسە ئىچ
ئاغرىتىپ يىغلاپ سالىدۇ. بالىلاردا تۇغما ھالەتتە
باشقا ھايۋان-جانىۋارلارنىڭ ئازابىنى ھېس قىلىش ئا-
لاھىدىلىكى بولغان بولىدۇ. بۇنداق خاراكتېر-مىجەز
ئۆمۈرۋايەت داۋاملىشىپ بېرىشىمۇ مۇمكىن، مەلۇم
مەزگىلگە كەلگەندە تاماملىنىشىمۇ مۇمكىن؛ بۇنداق
بولۇشى پۈتۈنلەي بالىلار ياشىغان ئائىلىۋى شارائىت
باشقىلارغا ھەقىقىي يوسۇندا كۆيۈنۈش-كۆيۈنمەسلىكى
ۋە ھېسداشلىق قىلىش-قىلماسلىقىغا، بالىنىڭ ئاتا-
ئانىسىنىڭ بەختسىز ئەھۋاللار يۈز بەرگەندە قۇربان
بەرگەنلىكىنى كۆرۈپ تۇرغان-تۇرمىغانلىقىغا باغلىق.

4. كىشىلەرنى ھۆرمەتلەش ۋە كەسپكە بېرى-
لىش. بۇ ئىككى سۆز گەرچە يېڭى بارلىققا كەلگەن
سۆز بولمىسىمۇ، لېكىن ھازىرقى زامان كىشىلىرى
ئۇلارنى قويۇپ بەرمەي مەھكەم تۇتۇۋېلىشى زۆرۈر.
دۇنيادا نۇرغۇن-نۇرغۇن ئاۋارىچىلىقلار بار، ئۇلارنىڭ
ھەممىۋاسى كىشىلەرنىڭ بەزى شەيئىلەرگە قەتئىي ئە-
شەنچ-ئەقىدىسى بولمىغانلىقتىن كېلىپ چىققان بولى-

دۇ. كىشىلەرنى ھۆرمەتلەش ۋە كەسپكە بېرىلىش
پەزىلىتىنى كىچىكىدىن باشلاپ يېتىلدۈرۈش كې-
رەك، بۇ جەھەتتە سىز قايتا-قايتا، توختىماي تەلەپ
قىلىشىڭىز كېرەك.

5. ئۆزىنى يېڭىلاپ تۇرۇش. ھازىرقى زامان
كىشىلىرى ئۈچۈن، ئەھۋالغا قاراپ ماسلىشىش ئىق-
تىدارى ئىنتايىن مۇھىم ساپاسىنىڭ بىرى ھېسابلى-
نىدۇ. ئۆزىنى يېڭىلاپ تۇرۇشنى ئۆگىنىۋېلىپ، ئۆ-
زىنى ئۈزلۈكسىز ۋايىغا يەتكۈزۈپ، مۇكەممەللەشتۈ-
رۈپ بارغاندىلا، ئاندىن مەنىۋى جەھەتتىكى ئاجىزلىق-
نى يېڭەلەيدىغان ۋە ئۇنىڭدىن خالاس بولالايدىغان تۇر-
لۇك پەزىلەتلەرنى يېتىلدۈرۈپ چىققىلى بولىدۇ.

6. مەڭگۈ ئۈمىد بىلەن ياشاش. بۇنداق مىجەز-
خاراكتېرنى كىشىلەر ئۈچۈن ھەممىدىن بەك ئېھتى-
ياجلىق دەپ ئېيتىشقا بولىدۇ. بۇنداق مىجەز-خاراك-
تېرغا ئىگە بولغان كىشىلەر قاراڭغۇ-زۇلمەتلىك يىل-
لاردا يورۇقلۇق ئامىللىرىنى كۆرەلەيدۇ، ئۇلار ھەر-
قانداق قىيىن مەسىلىنىڭمۇ ئاخىر جاۋابى بولىدىغان-
لىقىغا، ھەرقانداق سىناقنى قوبۇل قىلىشقا بولىدى-
غانلىقىغا، ھەرقانداق قىيىنچىلىقنى يەڭگىلى بولىدى-
غانلىقىغا ئىشىنىدۇ.

ژۇرنال ھەققىدە ئىككى كەلىمە سۆز

— ئۇيغۇرچە «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلىنىڭ 50 سان چىقىرىلغانلىقىغا بېغىشلاپ

ئەخمەت ئىمىن

مەنمۇ بىر مۇھەررىر، ئۆز ۋاقتىدا «تارىم غۇنچىلىرى»، «دۇنيا ئەدەبىياتى» قاتارلىقلاردا ژۇرنالىستلىق قىلغان. ناۋادا ماڭا «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلىدا مۇھەررىرلىك قىلىش توغرا كېلىپ قالسا، سىياسىي، ئۇنىۋېرسال خاراكتېرلىك مۇشۇنداق بىر ژۇرنالنى خەلق بۈگۈنكىدەك قىزىقىپ ئوقۇيدىغان ژۇرنال قىلىپ ئىشلىيەلەيتتىممىكىن، تاڭ. ژۇرنالىستلىق ئاسان ئىش ئەمەس، بولۇپمۇ سىياسىي ژۇرناللارنى ئومۇمىي خەلقنى ئەتراپىغا يىغالىغۇدەك قىلىپ ئىشلەش تېخىمۇ ئاسان ئەمەس. بۇ مۇھەررىرلەردىن ناھايىتى زور سەزگۈرلۈك، ئاجايىپ دىت تەلەپ قىلىدۇ. مەن بۇ ژۇرنالنىڭ رەڭگارەڭ سەھىپىلىرىنى كۆرگەندە، مۇھەررىرلەرنىڭ ئۆزگىچە بىر تالانتىنى بايقاپ كېلىۋاتىمەن.

مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى دېگەن بۇ تېما، ئەلۋەتتە، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى، ماس قەدەم بىلەن تەرەققىي قىلىش ۋە ھەمدەملىكىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. مەزكۇر ژۇرنال بۇ مەزمۇنلارنى يورۇتۇشتا، ھەر بىر مىللەت ئەزاسىغا ئۆز-ئۆزىنى، ئۆز ھوقۇقىنى، مەنپەئىتىنى تونۇتۇش جەھەتلەردە ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل سىياسىي ئىبارىلەر بىلەن چەكلىنىپ قالغان ئەمەس. «مىللەت ۋە ئاپتونوم جايلار»، «مىللەت خەزىنىسى»، «مىللەتلەر مۇنبىرى»، «دۇنيا مىللەتلىرى» سەھىپىلىرىدىكى ئوقۇرمەنلەر كاللىسىدا تەبىئىي سېلىشتۇرما پەيدا قىلىدىغان ئاجايىپ يېڭىلىقلار، «مىللىتىم ھەققىدە پاراڭ» دىن ياڭراۋاتقان چوقان، ھەسرەت، ھېسداشلىق ۋە ئىنتىلىش روھى. . . مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى ئىنسانىيەتتىن ئىبارەت غايەت زور چىنارنىڭ گۈزەل شاخلىرى بولغان مىللەتلەرنىڭ مەۋجۇت رېئاللىقىنى، جۈملىدىن بىزنىڭ رېئاللىقىمىزنى يورۇتۇشتا ۋاسىتىلىك رول ئويناپ كېلىۋاتىدۇ.

مەن بۇ ژۇرنالنىڭ قاشقىسىغا يېزىلغان ”بىز ھەممىدىن ياخشىسىنى تاللاپ بولالمايمىز، ھەممىدىن ياخشىسى بىزنى تاللىسۇن“ دېگەن بۇ باياناتقا قايىللىق

نەزەرىم بىلەن پات-پات قاراپ قويىمەن. بۇنىڭدا بىر
قارىسىڭىز، تۆۋەنچىلىكمۇ بار، يەنە بىر قارىسىڭىز،
ئۆزىگە زور ئىشەنچىمۇ بار. بىر تەرەپلىمە ھالدىكى
تۆۋەنچىلىكمۇ، يوغانچىلىقمۇ كىشىنى خەلقنىڭ نەزە-
رىدىن چۈشۈرۈۋېتىدۇ. بۇ ئىككى خاراكتېرنىڭ بىر
ۋۇجۇدتىكى مۇجەسسەم ھالىتى ھەرقانداق ئادەمنى
ئۆزىگە تارتىدۇ ۋە سۆيۈندۈرىدۇ. «گۈلدەستە» دە ئې-
لان قىلىنىۋاتقان تاڭسىق-تاڭسىق ئەسەرلەرنى ژۇر-
نالنىڭ بايامقىدەك ئۆزگىچە مىجەزىنىڭ غەلىبىسىمە-
كىن، دېگۈم كېلىدۇ.

ژۇرنالدىكى ئەسەرلىرى بىلەن ئوقۇرمەنلىرىنى
ئويغا سالالىسا، ياڭراق ساداسى بىلەن ئوقۇرمەنلەر
قەلبىدە ئەكس سادا پەيدا قىلىپ، يەنە ئۇنى ئۆز
نۆۋىتىدە «ئوقۇرمەنلەر ساداسى» دا مەيدانغا ئاتالىسا،
"كۈلكە خۇرۇچلىرى" بىلەن چارچىغان ئەسەبلەرنى
تەڭشەپ، ئوقۇرمەنلەرنى ھەزىلچىلىك سورۇنىغا تار-
تىپ، ئۇلار بىلەن سەممىي چاقچاقلىشىپ ئۆتەلىسە،
قانداق مۇھەررىر پۇخادىن چىقمايدۇ، دەيسىز! مەن
«ھەزىل سوئالغا ھەزىل جاۋاب» سەھىپىسىنى كۆر-
گەندە، تازا ئەستايىدىل دەرس سۆزلەۋېتىپ، تۇرۇپلا
ئىككى ئېغىز يۇمۇرلۇق گېپى بىلەن ئوقۇغۇچىلارنى
روھلاندۇرۇۋېتىدىغان ئوقۇتقۇچىنى كۆز ئالدىمغا
كەلتۈرىمەن.

50 سان چىقىرىش بىر ژۇرنال ئۈچۈن ھېچقانچە
ئۇزۇن مۇساپە ئەمەس. دېمەك، بۇ ژۇرنال تېخى
ياش، ژۇرنالنىڭ شۇنچە ياش تۇرۇپ 80 نەچچە مىڭ
ئوقۇرمەنگە ئىگە بولالىشى (بۇ سان ژۇرنالنى بىر-بى-
رىدىن ئۆتنە ئېلىپ ئوقۇيدىغانلارنى ئۆز ئىچىگە ئال-
مايدۇ، ئەلۋەتتە) ئوڭاي ئىش ئەمەس. بۇ بىرىنچى-
دىن، يەنىلا ژۇرنال سۈپىتىنىڭ ياخشىلىقىدىن بول-
غان بولسا، ئىككىنچىدىن، مۇھەررىرلەرنىڭ تارقى-
تىش يولىنى تىرىشىپ راۋانلاشتۇرغانلىقىدىن بول-
غان. شەھەرمۇ شەھەر، يېزىمۇ يېزا يۈرۈپ ژۇرنالنى
چۈشەندۈرۈش، تەشۋىق قىلىش ھەم ئوقۇرمەنلىرىنى
چۈشىنىش، بۇ ئارقىلىق ئوقۇرمەنلىرىگە ياقىدىغان
ژۇرنال ئۇسلۇبى يېتىلدۈرۈش پەقەت ئۆزىنى كەسىپ-
كە بېغىشلاش روھىغا ئىگە بولغان ژۇرنالىستلارغىلا
خاس ئىش. بۇ جەھەتتە «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» دىكى
كەسىپداشلىرىم ياخشى ئۈلگە ياراتتى. ئاخىر نۇرغۇن
كىشىلەر ئۇلارنى تاللىدى. مەن كەسىپداشلىق سالا-
ھىيىتىم بىلەن بۇ ژۇرنالدىكى مۇھەررىرلەرنى بۇ
نەتىجىلىرى بىلەن تەبرىكلەيمەن ھەم ئاپتورلۇق سالا-
ھىيىتىم بىلەن شۇنىمۇ دەپ قويغۇم كېلىدۇكى، مەن-
مۇ سىلەرنى تاللىدىم، ئاغىنىلەر، سىلەرنى!

(ئاپتور: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدا)

«مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلى ۋە مەن

— ئۇيغۇرچە «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلىنىڭ 50 سان چىقىرىلغانلىقى مۇناسىۋىتى بىلەن

ئەخەت ھاشىم

دۇنيادىكى ھەرقانداق بىر قۇش تۇخۇمدىن چىققان بولسىمۇ، تېخى ئۇۋىسىدىن چىقمىغان، قىپقىزىل ئەتلىمە گۆش چېغىدا ئەلۋەتتە ھېچكىمنى ئۆزىگە جەلپ قىلالمايدۇ. لېكىن ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن مىنۇت-سېكۇنتلاپ چوڭىيىپ، قانات-قۇيرۇقلىرى يېتىلىشكە باشلىغاندىن كېيىن، بولۇپمۇ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىك، گۈزەللىكنى نامايان قىلغاندىن كېيىن، تەبىئىي ھالدا ھەرقانداق ئادەمنى ئۆزىگە كۈچلۈك جەلپ قىلىۋالىدۇ... خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش يېقىن دوستىمىز، سىردىشىمىز، دۆلەتلىك مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتىنىڭ يېتەكچىلىكىدە چىقىرىلىدىغان مەملىكەت دەرىجىلىك قوش ئايلىق ژۇرنال

ئۇيغۇرچە «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلىمۇ بۇنىڭدىن سەككىز يىل ئىلگىرى يېڭىدىن دۇنياغا كەلگەن چاغلاردا كىشىلەرنى ئۆزىگە بۈگۈنكىدەك كۈچلۈك جەلپ قىلىپ كېتەلمىگەن، ھەتتا نۇرغۇن كىشىلەر مۇشۇنداق بىر ژۇرنالنىڭ چىقىۋاتقانلىقىنىمۇ ئانچە بىلىپ كېتەلمىگەنىدى. يەنە بىر تەرەپتىن، كىشىلەر ئۇنىڭ نامىغا قاراپلا ئانچە كۆڭۈلشىمىگەن بولۇشىمۇ مۇمكىن. مانا ئەمدى كۆرۈپ تۇرۇپتىمىزكى، نەچچە باھار، نەچچە قىشنى ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزگەن بۇ ژۇرنال ھازىرغىچە 50 سان چىقىرىلىپ ئىسلاھاتنىڭ شىددەتلىك قايناملىرىدا تاۋلىنىپ، قانات-قۇيرۇقلىرى يېتىلىپ گۈزەل ھۆسنىگە تولغاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ ھاياتىي كۈچىنى نامايان قىلماقتا. شۇنىڭ بىلەن بىللە مىڭلىغان-ئون مىڭلىغان ئوقۇرمەنلەرنىڭ كۆڭلىنى سۆيۈندۈرۈپ، ئۇلارنى ئىختىيارسىز ھالدا ئۆزىگە تارتتى. ھالا بۈگۈنگە كېلىپ بۇ ژۇرنال بىلەن ئوقۇرمەنلەرنىڭ كۆڭۈل رىشتى تەبىئىي يوسۇندا چەمبەرچاس باغلىنىپ كەتتى...

ھېلىمۇ ئېسىمدە تۇرۇپتۇ، 1991-يىلى باھار كۈنلىرىنىڭ بىرى ئىدى. بۇ ژۇرنالنىڭ باش مۇھەررىرى يولداش ئىدرىس بارات ئۈشتۈمتۈت ئىشخانىمىزغا كۈلۈمسىرەپ كىرىپ كەلدى ۋە بىز بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشكەندىن كېيىن دىۋانغا ئولتۇرۇپ:

—ژۇرنىلىمىزنى ئەۋەتىپ تۇرۇۋاتىمىز، تاپشۇرۇپ ئېلىۋاتامسىلەر، كۆرۈپ باقتىڭلارمۇ-قانداق؟— دەپ سورىدى.

—ژۇرنال ئەۋەتكىنىڭلەرگە رەھمەت،— دېدىم مەن ۋە خىجىل بولۇپ قوشۇپ قويدۇم،— مەن ژۇرنالدىكى ماقالىلەرنىڭ ھەممىسىنى تولۇق ئوقۇپ چىقالمىغان بولساممۇ، ھەرھالدا كۆپ قىسىم ماقالىلەرنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمەن، يېقىندىن بۇيان چىقىۋاتقان ماقالىلەر خېلى ياخشى.

باشقا يولداشلارمۇ بۇ ژۇرنال ھەققىدىكى قاراشلىرىنى ئېيتىشتى. مەن:

—ژۇرنالنىڭ ئۆزى نەدە بولدى؟— دەپ سورىدىم.

—تېخىچە خەۋىرىڭىز يوقكەن-دە!— دېدى ئىدرىس بارات كۈلۈپ كېتىپ،— مۇشۇ سىلەرنىڭ نەشرىياتتا. نېرىقى بىنادىن بىر ئېغىز ئىشخانىنى ۋاقىتلىق ئارىيەت ئېلىپ تۇرغان، شۇ يەردە ئىشلەۋاتىمىز. مېنىڭ بۇ ژۇرنالغا يۆتكىلىپ كەلگىنىمگىمۇ ئانچە ئۇزۇن بولمىدى، ھازىرچە شارائىتىمىزنى ياخشى دەپ كەتكىلى بولمايدۇ، تەھرىر كۈچىمىزمۇ ئاجىزراق، لېكىن بۇلار ۋاقىتلىق ئەھۋال، چوقۇم ئاستا-ئاستا ياخشى بولۇپ كېتىدۇ.

شۇ ئەسنادا ئارىمىزدىن كىمدۇر بىرەيلەن ژۇر-

نالنىڭ نامىنى «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» دېمەي، باشقىچىرەك بىر نېمە دەپ ئۆزگەرتكەن بولسا ياخشى بولاتتى، دېگەن گەپنى قىلىپ قالدى.

—ئىلگىرى باشقىلارمۇ مۇشۇنداق پىكىرلەرنى قىلغان،— دەپ چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى ئىدرىس بارات،— بەلكى مەنمۇ شۇنداق قارىغان. راست گەپنى قىلغاندا «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» دېگەن بۇ سۆزنىڭ ئۆزىدە ھېچقانداق مەسىلە يوق. مەزمۇنىمۇ ياخشى، لېكىن بۇ سۆزنىڭ قۇلاققا غەيرىيرەك ئاڭلىنىدىغان بولۇپ قالغانلىقىغا پۈتۈنلەي لەنىتى ”تۆت كىشىلىك گۇرۇھ“ ۋە چېكىدىن ئاشقان سول سىياسەتلەرنىڭ يۈرگۈزۈلۈشى سەۋەب بولغان. ئۇلار ئاغزىدا ”مىللەتلەر ئىتتىپاقى“ دەپ ناھايىتى چىرايلىق گەپ قىلسىمۇ، ئەمەلىيەتتە پارتىيىمىزنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىگە بۇزغۇنچىلىق قىلدى، ئۇنى بۇرمىلىدى. تەبىئىي نەرسىنى سۈنئىي نەرسىگە، شەكىلۋازلىق، ياسالمىلىققا ئايلاندۇرۇپ قويدى. شۇڭا كۆپ كىشىلەرنىڭ، بولۇپمۇ ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مۇنداق شەكىلۋازلىقتىن بىزار بولغىنى راست. ھازىر ئەھۋال ئۆزگەردى، ھەممە ئىشلار ئىزىغا چۈشۈۋاتىدۇ، ژۇرنالنى سۈپەتلىك، جانلىق، رەڭدار چىقارساق، راست گەپنى كۆپرەك قىلساق، ئىشنى ئوڭشىغلى بولىدۇ. مېنىڭچە گەپ ئىسىمنىڭ قانداق بولۇشىدا ئەمەس،

مەزمۇنىدا، قانداق دېدىم؟
—ئەلۋەتتە شۇنداق.
پارىڭىمىز مۇشۇ تەرىقىدە داۋام قىلدى. يولداش
ئىدرىس بارات يولداشلارنىڭ كۆپرەك ياردەم بېرىشىـ
نى، بولۇپمۇ ژۇرنالغا كۆپرەك ئەسەر يېزىپ بېرىشىـ
مىزنى تەلەپ قىلدى. بىزمۇ كۈچىمىزنىڭ بارىچە
ياردەمدە بولىدىغانلىقىمىزنى ئېيتتۇق.
—ژۇرنىلىمىزغا ئەسەرنى قانچە كۆپ يېزىپ
بەرسەڭلار بىزگە شۇنچە كۆپ ياردەم قىلغان بولىسىـ
لەر،—دېدى ئۇ ناھايىتى سەمىمىي ھالدا،—ھازىر
ئۆز ئاپتورلىرىمىزنىڭ ئەسەرلىرى بەك كەم بولۇۋاتىـ
دۇ. تەرجىمىگىلا يۆلىنىۋېلىش ياخشى چارە ئەمەس.
—بىراق مېنى ئەسەر يېزىپ بەر دېسىڭىز ھېكاـ
يە، مەسەل دېگەندەك ئەدەبىي ئەسەرلەرنىلا يېزىپ
بېرەلەيمەن، بۇلار ژۇرنىلىڭلارغا مۇۋاپىق كېلەرمۇ؟
—دېدىم.
—مېنىڭ سىلەردىن تەلەپ قىلىدىغىنىممۇ دەل
شۇ خىلدىكى ئەسەرلەر،— دېدى ئىدرىس بارات ۋە
نېمىلەرنىدۇر ئويلىنىپ سۆزىنى داۋام قىلدى، —
قارىغاندا بەزى يولداشلار ژۇرنىلىمىزنىڭ نامىغا قاـ
راپلا «مىللەتلەر ئىتتىپاق»ى سىياسىي، نەزەرىيىۋى
ماقالىلەردىن باشقا نەرسىنى باسمايدىغان ئوخشايدۇ،
دەپ خاتا چۈشىنىپ قاپتۇ، ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس.

توغرا، ژۇرنىلىمىز مىللەتلەر ئىشلىرىغا ئائىت سىـ
ياسەت خاراكتېرلىك ۋە نەزەرىيىۋى ماقالىلەرنى باـ
سىدۇ، ئەلۋەتتە، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى، ئىتتىـ
پاقلىقىنى، تەرەققىياتى ۋە ئورتاق گۈللىنىشىنى كۆـ
چىنىڭ بارىچە تەشۋىق قىلىدۇ، لېكىن بۇنى نوقۇل
ھالدا، نەزەرىيىۋى ماقالىلەرنىلا بېسىش ئۇسۇلى بىـ
لەن ئەمەس، بەلكى خىلمۇخىل ژانىردىكى ئەسەرلەرـ
نى بېسىش، جانلىق شەكىل، قىزىقارلىق ئۇسۇللار
ئارقىلىق ئوقۇرمەنلىرىمىزگە تېخىمۇ كۆپ ئۇچۇر،
بىلىم ۋە روھىي ئوزۇقلارنى يەتكۈزۈپ بېرىش ئارقىـ
لىق ئىشقا ئاشۇرىمىز، ھازىر ژۇرنىلىمىزدا ئون
نەچچە سەھىپە بار، قايسى سەھىپىگە ئەسەر يېزىشنى
خالىساڭلار شۇنىڭغا يېزىۋېرىڭلار، ئەلۋەتتە قارشى
ئالىمىز.
مۇشۇنداق ئىختىيارىي پاراڭلىشىش نەتىجىسىدە
بىزدە ژۇرنال توغرىسىدا يېڭىچە تونۇش ھاسىل بولـ
دى. ئىدرىس بارات ئاخىرىدا قەتئىي ئىشەنچ بىلەن:
—ھازىرچە ژۇرنىلىمىزنى ناھايىتى سۈپەتلىك،
سەۋىيىلىك، ياخشى چىقىرىپ كېتىشتە بىرئاز قىيـ
نىلىمىز، ھەقىقەتەن بەزى كونكرېت قىيىنچىلىقلارـ
مۇ بار. لېكىن ئىشەنچىمىز كامىلكى، بۇ قىيىنچىـ
لىقلاردىن ئۆزۈنغا قالماي قۇتۇلۇپ كېتىمىز، نېمە
ئۈچۈن دېسەڭلار، كەينىمىزدە تاغدەك يۆلەنچۈكىمىز

بار يەنى ژۇرنىلىمىزنى خەلق ئاممىسى ۋە يۇقىرىدىن
تارتىپ تۆۋەنگىچە ھەر دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت
ئورۇنلىرى، رەھبەرلەر ناھايىتى قىزغىن قوللاۋاتى-
دۇ. نۇرغۇن ئىقتىساد ئاجرىتىپ بەردى. بۇ بىزگە
قىلىنغان غايەت زور غەمخورلۇق، كۈچلۈك مەدەت
ئەمەسمۇ! ؟ بارلىق كۈچىمىز بىلەن تىرىشىپ ياخشى
ئىشلىسەك، قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ژۇرنىلىمىزنى سۆ-
يەتلىك، قىزىقارلىق چىقىرىپ كىتابخانلارنىڭ يېقىن
دوستىغا، سىرداشىغا ئايلاندۇرمايدىغان بولساق، ئو-
قۇرمەنلىرىمىز ئالدىدا، تەشكىل ئالدىدا يۈز كېلەل-
مەيمىز. بولدى، مەن بۇ يەردە كۆپ گەپ قىلماي،
قالغىنىنى ئەمەلىيەتتە كۆرەرسىلەر، —دېدى ۋە كۇ-
لۈپ ئورنىدىن تۇردى. . . .

مۇشۇ سۆھبەتتىن كېيىن بۆلۈمىمىزدىكى بەزى
يولداشلار ژۇرنالغا ئوبدان ماقالىلەرنى، ھېكايە، نە-
سىر، شېئىر قاتارلىق ئەدەبىي ئەسەرلەرنى يېزىپ
بەردى. مەنمۇ تۇنجى قېتىم «ئالتۇننىڭ كارامە-
تى»، «قۇياش ۋە زېمىن» سەرلەۋھىلىك ئىككى
مەسەل يېزىپ بەردىم. ئۇنى ئېلان قىلالامدۇ-يوق،
تازا ئىشەنچىم يوق ئىدى. لېكىن ئۇلار مېنىڭ ئويلى-
غىنىمنىڭ پۈتۈنلەي ئەكسىچە ئارقا-ئارقىدىن ئېلان
قىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ژۇرنالغا ناھايىتى ياخ-
شى ئىلمىي ماقالىلەردىن سىرت، يەنە ھېكايە، نە-

سىر، يۇمۇر دېگەندەك ھەر خىل ژانىردىكى مەزمۇن-
لۇق، ئىخچام، قىزىقارلىق ئەدەبىي ئەسەرلەرمۇ بې-
سىلىپ تۇردى. مەندىكى بىر تەرەپلىمە قاراشلارمۇ
ئۆزگەردى، بۇ ژۇرنالغا پات-پاتلا ئەسەر يېزىپ تۇرد-
ىغان بولدۇم. تەھرىر بۆلۈمىدىكى يولداشلارمۇ نې-
مىلەرنى يېزىش، قانداق يېزىش ھەققىدە قىممەتلىك
مەسلىھەت-تەكلىپلەرنى بېرىپ تۇردى. مەن تېخىمۇ
ياخشى ئەسەرلەرنى يېزىش ئۈچۈن تىرىشتىم. شۇنداق
قىلىپ، بۇ ژۇرنالغا ھازىرغىچە ئون نەچچە پارچە
مەسەل ۋە «مىللىي ھېسسىيات ۋە مىللىي غۇرۇر
ھەققىدە ئىككى ئېغىز سۆز»، «پۇل تېپىۋاتقانلارغا
ۋە تاپقان پۇلىنى خەجلەۋاتقانلارغا بىر نەزەر» قاتارلىق
ئەسەرلەرنى يېزىپ بەردىم. ئاڭلىشىمچە بۇ ئەسەرلەر
توغرىسىدا ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئىنكاسىمۇ ياخشى
بولۇپتۇ.

قىسقىسى، ئۇيغۇرچە «مىللەتلەر ئىتتىپاقى»
ژۇرنىلىدىكى تەھرىر خادىملار ماڭا زور مەدەت، ئىل-
ھاملارنى بەردى. ئۇلارنىڭ ئىلھامى، ياردىمى بولمى-
غان بولسا، بۇنچىلىك ئەسەرلەرنى يېزىشىممۇ ناتايىن
ئىدى. ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ھازىر مەن بۇ ژۇر-
نالنىڭ يېقىن دوستى، قىزغىن ئاپتورلىرىدىن بىرى
بولۇپ قالدىم.

ھەممىمىزگە مەلۇم، بۇ ژۇرنال پارتىيە 11-نۆ-

ۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن
كېيىنكى ئىسلاھات، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش راسا
چوڭقۇرلىشىۋاتقان، مىللەتلەر ئىشلىرى يېڭىدىن-يې-
ڭى تەرەققىياتلارغا ئېرىشىۋاتقان، كەڭ ئوقۇرمەنلە-
رىمىز تېخىمۇ كۆپ ئۇچۇر، بىلىمگە ۋە مەنىۋى ئو-
زۇققا تەشنا بولۇۋاتقان ھالقىلىق پەيتلەردە دۇنياغا
كەلگەنىدى. دەرۋەقە بىر ژۇرنالنىڭ ياخشى ياكى نا-
چار چىقىشى، ئوقۇرمەنلەرنىڭ قىزغىن ھىمايىسى،
ئالقىشىغا ئېرىشىش-ئېرىشەلمەسلىكى ئاساسلىقى شۇ
ژۇرنالدا ئېلان قىلىنىۋاتقان ئەسەر سۈپىتىنىڭ ياخ-
شى ياكى ناچارلىقىغا باغلىق بولىدۇ. ئەگەر ژۇرنالدا
ئېلان قىلىنىۋاتقان ئەسەرلەر ئاممىنىڭ جانىجان مەن-
پەئىتىگە مۇناسىۋەتلىك بولسا، ئاممىنىڭ قەلبىدىكى
نەرسىلەر بولسا، ياكى ئامما ئويلاۋاتقان، دېمەكچى
بولغان گەپلەرنى دەپ بەرگەن بولسا، ئامما ئۇنى قىز-
غىن ھىمايە قىلىدۇ ۋە ژۇرنالمۇ ئۇلارنىڭ يېقىن
دوستىغا ئايلىنالايدۇ. بۇنىڭ ئەكسىچە بولسا، ئەلۋەت-
تە ئامما ھىمايە قىلمايدۇ ۋە قوللىمايدۇ. بۇنىڭ
ئۈچۈن، تەھرىر بۆلۈمىدىكى خادىملار پارتىيە سىيا-
ستىنى ئوبدان بىلگەن، ئىگىلىگەن بولۇشى لازىم.
مۇشۇ نۇقتىدىن ئېيتقاندا «مىللەتلەر ئىتتىپاقى»
ژۇرنىلىدىكى خادىملار سىياسەتنى ئوبدان چۈشەنگەچ-
كە، ئىگىلىگەچكە، نىشانى ئېنىق بولدى، ئالدى-ئار-

قىغا قاراپ تەمتىرەپ ئولتۇرمىدى، كەلگەن ماقالە،
ئەسەرلەرگە توغرا، ئوبيېكتىپ قارىدى، دادىل بول-
دى. شۇنىڭ ئۈچۈن ژۇرنال بىزنى مول بىلىم، يې-
ڭى-يېڭى ئۇچۇرلار بىلەن تەمىنلەپ، تەشنالىقىمىزنى
قاندۇرۇپ كەلمەكتە. بىز ئادەتتە باشقا گېزىت-ژۇر-
نال ياكى كىتابلاردا ئاسانلىقچە كۆرەلمەيدىغان، پارتى-
يە، دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ مىللىي سىياسەت، مىل-
لەتلەر خىزمىتى ۋە مىللىي مەسىلە ھەققىدىكى مۇ-
ھىم ماقالە، يوليورۇقلىرىنى، ئاز سانلىق مىللەت
خەلقىنىڭ ھوقۇق-مەنپەئىتىگە ھەقىقىي كاپالەتلىك ۋە
ۋەكىللىك قىلىدىغان مەزمۇنلار بايان قىلىنغان سەر-
خىل ماقالىلەرنى، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىش،
ئورتاق بېيىش، ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونلىرىنىڭ
ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇش، ئۇلارنىڭ مائارىپ،
پەن-مەدەنىيەت، سەھىيە ۋە باشقا ساھەلىرىدىكى ئىش-
لىرىنىڭ تەرەققىياتىغا مۇناسىۋەتلىك ناھايىتى ياخشى
تەتقىقات ۋە مۇھاكىمە ماقالىلىرىنى، مۇھىم ئۇچۇر-
لارنى، ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونلىرىدا يۈز بېرىۋات-
قان غايەت زور ئۆزگىرىش، تەرەققىيات نەتىجىلىرىنى
شۇنىڭدەك يەنە قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ قىسقىچە
ئەھۋالى، ئېتنىك مەنبەسى، ئۆرپ-ئادەتلىرى قاتار-
لىقلارنىڭ ھەممىسىنى پەقەت مۇشۇ ژۇرنالدىنلا كۆ-
رۈپ بىلىپ كېلىۋاتىمىز. قىسقىسى، ئىزدىنىش رو-

ھىغا ئىگە بۇ ژۇرنالنىڭ سەھىپىلىرى كۈندىن-كۈنگە
يېڭىلىنىپ رەڭدارلىشىپ بارماقتا. «مىللەتلەر مۇن-
بىرى»، «ئىقتىساد روجىكى»، «مىللەتلەر مائارى-
پى»، «مىللەت ۋە ئۆرپ-ئادەت»، «ئىسلاھات ۋە
تەرەققىيات»، «مىللەت خەزىنىسى»، «كۈلكە خۇ-
رۇچلىرى»، «ھەزىل سوئالغا ھەزىل جاۋاب»،
«دۇنيا مىللەتلىرى»، «گۈلدەستە»، «گۈزەل سەن-
ئەت گۈلزارى» قاتارلىق بىر-بىرىدىن مەزمۇنلۇق،
قىزىقارلىق سەھىپىلەر كىشىلەرنى ئۆزىگە كۈچلۈك
جەلپ قىلىۋالدى. بولۇپمۇ تۈنجى قېتىم مۇشۇ ژۇرنال-
دا تەسىس قىلىنغان «مىللىتىم ھەققىدە پاراڭ» سە-
ھىپىسى ۋە ئۇنىڭدا ئېلان قىلىنغان «زەئىپ تەن،
چۈشكۈن روھ»، «ئەندىشە ئىچىدە تۇغۇلغان سوئال-
لار»، «بەخت تىلەش»، «بىزمۇ شۇنداق ئانىمۇ؟»
، «ئاتا كەممۇ، لاتاكەم؟» قاتارلىق نادىر ئەسەرلەر
ئۆزىنى مەن ئۇيغۇر دەپ يۈرگەن ھەر بىر ۋىجدان
ئىگىسىنى مىللىتىمىزنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالى
ھەققىدە چوڭقۇر ئويغا سالماقتا، قاتتىق غەپلەت ئۇيى-
قۇسىدىن ئويغىتىپ ئۆزىنى ئۆزىگە تونۇتماقتا...
مۇشۇ كۈنلەردە مەن ژۇرنالدا ئېلان قىلىنىۋات-
قان ۋە ئاممىا ئىچىدە كۈچلۈك زىلزىلە پەيدا قىلىۋاتقان
سىياسىي، نەزەرىيىۋى، ئىلمىي ماقالىلەرنى، مىللە-
تىمىزنىڭ ئىنسانىيەت تارىخىغا، ئىلىمىز ۋە دۇنيا

مەدەنىيەت خەزىنىسىگە قوشقان تۆھپىلىرى، كەشپى-
يات-ئىختىرالىرى، مۆۋەپپەقىيەتلىرى بايان قىلىن-
غان سەۋىيىلىك ماقالىلەرنى، ئاممىباب تىلدا ئىخچام
يېزىلغان يۇقىرى بەدىئىيلىككە ئىگە ھېكايە، نەسىر،
شېئىر، قىزىقارلىق يۇمۇر، چاقچاقلارنى ئوقۇپ ھا-
ياجىنىمنى باسالماي قېلىۋاتىمەن. دېمەك باش مۇ-
ھەررىر ئىدرىس باراتنىڭ بۇنىڭدىن بەش يىل ئىلگى-
رى بىزگە ئېيتقان ئۈمىد-ئارزۇلىرى بۈگۈن ئەمەل-
يەتتە تولۇق ئىسپاتلانغاندى. مانا ھازىر بۇ ژۇرنال
دۇنياغا كېلىش، ئۆسۈپ يېتىلىش، مۇكەممەللىشىش
جەريانلىرىنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈپ، ئوقۇرمەنلەرنىڭ
ئايرىلماس دوستىغا، سىردىشىغا ئايلاندى.
بۇ ژۇرنال نېمە ئۈچۈن مۇشۇنداق مۆۋەپپەقىيەت-
لەرگە ئېرىشەلىدى؟ ئوقۇرمەنلەرنىڭ ياردىمى، قول-
لاپ-قۇۋۋەتلىشى، تەشكىل ۋە رەھبەرلەرنىڭ قىزغىن
كۆڭۈل بۆلۈشىدىن باشقا يەنە ئاساسلىقى ژۇرنال تەھ-
رىر بۆلۈمىدىكى خادىملارنىڭ بىردەك ئىتتىپاقلى-
شىپ، جاپا-مۇشەققەت، ھېرىپ-چارچاشتىن قورق-
ماي ئىشلىگەنلىكى، ئىزدەنگەنلىكى، يېڭىلىق يارات-
قانلىقى، ھېسابسىز قان-تەر ئاققۇزغانلىقىدىن بولدى
دەپ قارايمەن. مەن مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ
تەھرىر بۆلۈمىدىكى بارلىق خادىملارغا سەمىمىي سالا-
مىمنى يوللايمەن ۋە ئۇلارنى چىن كۆڭلۈمدىن قۇتلۇق-

لايمەن! «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلى، 50 سا-
نىڭغا مۇبارەك بولسۇن! جاپالىق ئەگرى-توقاي 50
قەدەمنى شۇنچە مۇۋەپپەقىيەتلىك باسقان ئىكەنسەن،
يەنە يۈز، مىڭ، ئون مىڭ قەدەمنىمۇ مۇۋەپپەقىيەت-
لىك باسالايدىغانلىقىڭغا ئىشەنچىمىز كامىل. كەلگۈ-
سى قەدىمىڭگە تېخىمۇ زور ئۇتۇق، شان-شەرەپلەر يار
بولسۇن!

(ئاپتور: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدا ئالىي مۇ-
ھەررىر)

«مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلى— مىللەتلەرنىڭ گۈلىستانى

—ئۇيغۇرچە «مىللەتلەر ئىتتىپاقى»
ژۇرنىلىنىڭ 50 سان چىقىرىلغانلىقىغا
بېغىشلايمەن

ئابدۇكېرىم راخمان

دۆلەتلىك مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتىنىڭ باشچىلىقىدا چىقىدىغان سىياسىي، ئۇنىۋېرسال خا-راكتېرلىك ژۇرنال—«مىللەتلەر ئىتتىپاقى» خەن-زۇ، ئۇيغۇر، موڭغۇل، چاۋشيەن، قازاق قاتارلىق بەش مىللەت تىلىدا نەشر قىلىنىدىغان، مەملىكەت دەرىجىلىك نۇقتىلىق ۋە نوپۇزلۇق ژۇرناللارنىڭ بى-رىدۇر. بۇ ژۇرنالنىڭ ئۇيغۇر تىلىدىكى نەشرى 50 سانغا توشقان بۈگۈنكى كۈندە ئۇنىڭ ئىسلاھات، تە-رەققىيات ۋە مۇقىملىقنى ئىلگىرى سۈرۈشتە ئوينايدى-غان بۈيۈك رولىنى تولۇق جەزملەشتۈرۈش ۋە خۇلا-سىلەش مىللەتلەرنىڭ ئۇيۇشۇش كۈچى ۋە ئىجادكار-لىقىنى تېخىمۇ ئىلگىرى سۈرۈشتە تۈرتكىلىك رول

ئوينايدۇ. دەرۋەقە، شۇنداق. ئۇيغۇرچە «مىللەتلەر
ئىتتىپاقى» ژۇرنىلىنىڭ ھېرىسمەن ئوقۇرمەنلىرىگە
ئايانكى، مەزكۇر ژۇرنال سەھىپىلىرىنىڭ رەڭدارلى-
قى، ئۇنىۋېرساللىقى، ھەرقايسى كۆزنەكلىرىنىڭ
جەلپكارلىقى ۋە مەزمۇندارلىقى، سىياسىي نىشانىنىڭ
مۇقىملىقى ۋە ھەققانىيلىقى، ئۆزگىچە ۋە ئۆزگىچە
بولغان مەنپەئەتدارلىقى، ھەم ھېكمەتلىك، ھەم ئىب-
رەتلىك كۈچ-قۇدرەتكە ئىگە بولغانلىقى. . . دەك ئالا-
ھىدىلىكلىرى بىلەن مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ گۈ-
لىستانى ۋە كۆزنىكى بولۇشقا مۇناسىپ. شۇ سەۋەب-
تىن، بۇ ژۇرنالنىڭ ئۇيغۇرچىسىنىڭ سانى يىلسېرى
كۆپىيىپ، تىراژى ۋە نوپۇزى شۇ تېپتىكى بەش خىل
ژۇرنال ئىچىدە بىرىنچى ئورۇننى ئىگىلەپ كەلمەك-
تە. بۇ نەتىجە ئەلۋەتتە بۇ ژۇرنالغا يېتەكچىلىك قى-
لىۋاتقان دۆلەتلىك مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتى
پارتگورۇپپىسىغا، ژۇرنال ئەتراپىغا ئۇيۇشقان نەچچە
ئون مىڭلىغان ئۇيغۇر ۋە باشقا قېرىنداش مىللەت
كىتابخانلىرىغا، شۇنداقلا ئۆزىنى ژۇرنالچىلىق ئىش-
لىرىغا بېغىشلاپ ئۇن-تىنسىز ھالدا جانپىدالىق بى-
لەن ئىشلەۋاتقان ژۇرنالىستلارغا مەنسۇپ.
پېقىرمۇ ھەم مەزكۇر ژۇرنالنىڭ قىزغىن ئو-
قۇرمەنلىرىدىن بىرى بولغاچقا، ئۆز نۆۋىتىدە مەزكۇر
ژۇرنال ھەققىدە دۆلەتنىڭ ئىچى-سىرتىدا قوزغالغان

ئىجابىي ئىنكاسلارغا يېقىندىن دىققەت قىلىمەن.
بۇ يىل 6-ئايدا ۋېنگرىيىدە ئېچىلغان خەلقئارا
مەڭگۈلۈك ئالتايشۇناسلىق كومىتېتى ئۇيۇشتۇرغان
39-نۆۋەتلىك ئىلمىي كونفېرېنسىيىدىن قايتىش سە-
پىرىمدە موسكۋادا ئولتۇرۇشلۇق جۇڭگو مۇھاجىرى
شېرىپجان ئەھمەتوۋنىڭ ئۆيىدە بىر ھەپتە تۇرۇپ قال-
دىم. شېرىپجان 1953-يىلى سابىق شىنجاڭ ئىنستى-
تۇتىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن موسكۋا كۆمۈركان
ئىنستىتۇتىغا ئوقۇشقا ئەۋەتىلگەن تۇنجى قارارلىق
ئۇيغۇر ئوقۇغۇچى بولۇپ، ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كې-
يىن سابىق س. س. س. ر كۆمۈركان مىنىستىرلى-
قىنىڭ تەتقىقات مەركىزىدە ئالىي ئىنژېنېر بولۇپ
خىزمەت قىلغان. ئۇ گەرچە چەت ئەلدە ئولتۇراقلى-
شىپ قالغان بولسىمۇ، ۋەتەنىنىڭ ۋە مىللەتنىڭ ئىس-
تىقبالى، تەقدىرىگە مۇناسىۋەتلىك ئىشلارغا ئىنتايىن
كۆڭۈل بۆلىدىكەن. ئۇ ماڭا كۆرۈش پۇرسىتىگە ئې-
رىشكەن ئۇيغۇر تىلىدىكى گېزىت-ژۇرناللار ھەققىدى-
كى قاراشلىرىنى سۆزلەۋېتىپ، «مىللەتلەر ئىتتىپا-
قى» ژۇرنىلىنى ئالاھىدە ئەتىۋارلاپ كۆرىدىغانلىقىنى
ئېيتتى. مەن شېرىپجان ئاكىدىن بۇ ژۇرنالغا نېمە
ئۈچۈن شۇنچە قىزىقىدىغانلىقىنى سورىدىم.
— چۈنكى مەن ئەسلىدە شىنجاڭلىق ئۇيغۇر.
سىلەرنىڭ تىلىڭلار بويىچە ئېيتقاندا ئاز سانلىق مىل-

لەت زىيالىيسىمەن. شۇڭلاشقا جۇڭگودىكى مىللەتلەر مۇناسىۋىتىگە ئائىت سىياسەتلەرنى، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ تەرەققىيات ئەھۋاللىرىنى بىلىشكە قىزىقىدىغان. بۇ ژۇرنالدا جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى ۋە ئىتتىپاقلىقىنى كاپالەتكە ئېرىشتۈرگۈچى سىياسىي تەدبىرلىرىنى نەزەرىيە ۋە ئەمەلىيەت جەھەتتىن خېلى ئەتراپلىق يورۇتۇپ بېرىدىغان ماقالىلەر بار ئىكەن، بولۇپمۇ ژۇرنالنىڭ «مىللىتىم ھەققىدە پاراڭ» دېگەن كۆزنىكىدە مىللەتنىڭ مەنىۋى ساپاسىنى ئۆستۈرۈشكە پايدىلىق بولغان ماقالىلەر، مىللەت ۋۇجۇدىدىكى غەيرىي سۇپەتلىك ئۆسمىلەر ئېچىپ تاشلانغان تەقرىزلەر ئېلان قىلىنىپ بىزنى قايتا ئويلىنىشقا ئۈندىدى. بۈگۈنكى دۇنيا يەنىلا مىللىي زىددىيەت ۋە رىقابەتكە دۇچ كەلمەكتە. شۇڭا مىللىي مۇناسىۋەتنى توغرا ھەل قىلىش ئاساسىدا مىللەتلەرنىڭ تېخىمۇ ئىتتىپاقلىشىپ ئورتاق گۈللىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش—دۇنيا تەقەززا بولۇۋاتقان قىزىق نۇقتىلارنىڭ بىرى. بۇنى ھەقىقىي كاپالەتكە ئىگە قىلىش ئۈچۈن، ئوبيېكتىپ جەھەتتىن ئالغاندا، ھەرقايسى دۆلەت ۋە رايونلار ئۆزلىرىنىڭ توغرا مىللىي سىياسىتىنى بەلگىلىشى كېرەك. سۇبيېكتىپ جەھەتتىن ھەرقايسى مىللەتلەر ئۆزلىرىنىڭ رىقابەت ئېڭىنى كۈچەيتىپ، ۋۇجۇدىدىكى ئاجىزلىقلارنى رەھىم-

سىزلىك بىلەن ئېچىپ تاشلاشقا جۈرئەت قىلىش بىلەن بىللە يەنە ئەۋزەللىكلەرنى جارى قىلدۇرۇپ، مىللىي غۇرۇر ۋە شىجائەت تىكلەشكە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك. مۇشۇ جەھەتلەردە مەزكۇر ژۇرنال خېلى ئەتراپلىق خىزمەت قىلىۋېتىپتۇ،—دېدى.

دەرھەقىقەت، مەزكۇر ژۇرنالدىكى «مىللىتىم ھەققىدە پاراڭ» كۆزنىكى بۇ ژۇرنالنىڭ كەڭ جامائەتچىلىكنى ئۆزىگە جەلپ قىلىپ كېلىۋاتقان جانلىق ئۆزگىچە سەھىپىلىرىدىن بىرى. بۇ ھالنى نۆۋەتتە ئۇيغۇرلارمۇ دۇنيادىكى تەرەققىي تاپقان مىللەتلەرنىڭ تەجرىبە-ساۋاقلىرىنى يەكۈنلەپ، ئىلغار تەرەپلىرىنى قوبۇل قىلىپ، ئۆزلىرىنى تاكامۇللاشتۇرۇپ، تەرەققىي تاپقان مىللەتلەر قاتارىدا قەد كۆتۈرۈش ئېڭى تۇرغۇزۇش يولىدا ئىزدىنىۋاتقانلىقىنىڭ كونكرېت بەلگىسى دېيىش مۇمكىن. شۇنىسى ئېنىقكى، مىللىي ئاڭ بارلىق ئاڭ كاتېگورىيىلىرى ئىچىدە ھەر بىر كىشىنىڭ سۇبيېكتىپ ۋە ئوبيېكتىپ پائالىيىتىدە ھەممىدىن روشەن گەۋدىلىنىپ تۇرىدىغان چوڭقۇر يىلتىزلىق ئاڭ كاتېگورىيىسىدۇر. بۇ مىللىي ئاڭ كاتېگورىيە سىستېمىسىنى قانداق قىلىپ ئىنتېرناتسىئونالىلىق روھ ئاساسىدا يېڭىلاش، ئەنئەنىۋى مىللىي ئاڭنىڭ قاتمال رامكىلىرىدىن بۆسۈپ چىقىپ دۇنياغا يۈزلىنىش، ئىسلاھات ۋە بازار ئىگىلىكىنىڭ

تەلىپى، مىللەتنىڭ ئومۇمىي مەدەنىيەت ساپاسىنى
ئۆستۈرۈشنىڭ تەدبىرى. بۇ ئەلۋەتتە «مىللەتلەر ئىت-
تىپاقى» ژۇرنىلىنىڭ ئومۇمىي تەشۋىقات نىشانى بى-
لەن بىردەكلىككە ئىگە.

ھەر قېتىم «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلىنىڭ
مۇشۇ كۆزنىكىدىن بەھرە ئېلىۋاتقان ۋاقتىمدا، مىل-
لىتىم ئارىسىدا كۆرگەن ۋە ئاڭلىغانلىرىمنى ئەسلى-
سەم ھەم ھاياجان، ھەم ئاچچىق تۇيغۇ قەلبىمنى
لەرزىگە سالىدۇ.

ھاياجانلىنىدىغىنىم، ئۇيغۇر جەمئىيىتىدىمۇ
دۇنيادىكى ئىلغار مىللەتلەرنىڭ تەرەققىيات مېلودىيە-
سىگە ئاھاڭداش بولۇۋاتقان يېڭىچە بىر مەدەنىيەت
ئېڭىنىڭ تەدرىجىي (گەرچە قەدىمى ئاستا بولسىمۇ)
تۇرغۇزۇلۇۋاتقانلىقى، ھەددىدىن ئاشقان مىللىي پو-
چىلىققا ئوت ئېچىپ، «ئا Q» چىلىق روھىنىڭ ئۇي-
غۇرلار ۋۇجۇدىدىكى چەمبەرسىمان ئىزلىرىنى تازى-
لاش ئىستىكىدە بولۇۋاتقانلىقى، خېلى زور بىر تۇر-
كۇم ياش قىرانلىرىمىز دەۋرنىڭ ئېغىر يۈكىنى كۆتۈ-
رۈشكە رازىمەنلىك بىلەن ئىلىم-مەرىپەت كەمىرىنى
چىڭ باغلاپ، مىللەتنىڭ تەرەققىياتى ۋە كەلگۈسى
ئىستىقبالى ئۈچۈن جان پىدالىق بىلەن ئىلىم-پەن
چوڭقۇرلۇقىغا قەدەم بېسىۋاتقانلىقى، ئەجدادلىرىمىز-
نىڭ تارىخى، ئەنئەنىۋى ئۆدۈملىرىنى ئىبرەت قى-

لىپ، چۈشكۈنلۈك، تەسەللىچىلىك، پانىي دۇنياچى-
لىق، قانائەتكويلۇق، روھىي دىۋانىلىق، ھەشەمەت-
خورلۇق، تۇراقسىزلىق، مەھكۇملۇق، ھەسەتخور-
لۇق، ئاچكۆزلۈك، چاكىنا سىپاگەرچىلىك، تەلۋى-
لىك، غۇرۇرسىزلىق قاتارلىق ئۇزاق مۇددەتلىك بې-
كىنمە ئاتموسفېرا يېتىشتۈرگەن تېز تارقىلىشچان
كېسەل مىكروبلىرىغا قارشى ئىممۇنىتېت ئوكۇلى
ئۇرۇۋاتقانلىقى ۋە باشقىلار.

ئەپسۇسكى، بىزنىڭ كۆپ ياخشى نىيەتلىك كى-
شىلىرىمىز ئۇيغۇر جەمئىيىتى تۇرۇۋاتقان نېگىزلىك
ھالەتنى، بۇ ئاساسىي مېلودىيىنى تېخىچە تولۇق
ھېس قىلىپ كېتەلمەيۋاتىدۇ. «دۇنيا زىددىيەتلەر
بىرلىكىدىكى زىددىيەتلەر جېڭى» (جالالىددىن رو-
مى) ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ يېتەلمەيۋاتىدۇ. ئەكسى-
چە، ئۈمىدسىزلىك بىلەن كۆزلىرىگە مىللەت چۈم-
پەردىسىنى تارتىۋېلىپ، ئۆز تەقدىرلىرىدىن ۋايسى-
ماقتا. بەزىدە ئەجدادلىرىنىڭ تارىخىي تۆھپىسىنى
پەش قىلىپ، دونكىخوتتەك شامال تۈگمىنىگە قارشى
ئۇرۇش ئېلان قىلسا، بەزىدە ”ئۇيغۇردەك نادان، قا-
لاق مىللەت دۇنيادا تېپىلمايدۇ“، ”قوي گۆشى يې-
گەچكە شۇنداق“ دېگەنگە ئوخشاش بىمەنە سەپسەتىلە-
رى بىلەن بىر پۈتۈن ئۇيغۇر جەمئىيىتىنى خۇنۈك-
لەشتۈرمەكتە ۋە ھاقارەتلىمەكتە. مېنىڭچە، بۇ قا-

راشلارنىڭ ھەر ئىككى تىپى بىر تەرەپلىمىلىكتىن خالىي ئەمەس. چۈنكى يەككە ئادەم بىلەن تارىخىي يوسۇندا قۇرۇلغان ئىجتىمائىي ئومۇمىيلىق ھېسابلىنىدىغان مىللەت ئۇقۇمى ھەرگىز تەڭ ئەمەس. شۇڭلاشقا ئادەملەرنى ياخشى ياكى يامان دەپ ئايرىشقا بولىدۇكى، بىر پۈتۈن مىللەتنى ياخشى ياكى يامان دەپ رەتكە تۇرغۇزۇشقا، يەككە ئادەملەرنىڭ نۇقسانلىرىنى مىللەتنىڭ نۇقسانى دەرىجىسىگە كۆتۈرۈشكە بولمايدۇ.

سېلىشتۇرمىلىق مىسال:

80-يىللارنىڭ باشلىرىدا چەت ئەللەردە ئولتۇراقلىشىپ قالغان ئۇيغۇرلارنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ۋەتىنىمىزدىكى ئۇيغۇرلاردىن مەخسۇس كەسىپلەر بويىچە ئاسپىرانتلىقتا ئوقۇپ، ماگىستىر ياكى دوكتورلۇق ئىلمىي ئۇنۋانىغا ئېرىشكەنلەر، ئالىي مەكتەپلەردە دوتسېنت ۋە پروفېسسور بولۇپ باھالانغانلار يوق ئىدى. 15 يىلدىن كېيىنكى بۈگۈنكى كۈندە مەملىكەت ئىچىدە ۋە سىرتىدا ئوقۇپ ماگىستىرلىق ئىلمىي ئۇنۋانىغا ئېرىشكەنلەر 200دىن ئارتۇق، دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئالغانلار 50 كە يېقىن، ئاكادېمىك ۋە دوكتور ئاشتى ئۇنۋانى ئالغانلار بەش ئەتراپىدا. دۆلەت راسخوتى ياكى شەخسىي راسخوتى بىلەن چەت ئەللەرنىڭ ئالىي مەكتەپلىرىدىن (30 نەچچە

دۆلەتتە) ئوقۇۋاتقان ۋە بىلىم ئاشۇرۇۋاتقان ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ سانى تەخمىنەن 500 دىن ئارتۇق ئىكەنلىكى مەلۇم. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆپچىلىكى جاپاغا چىداش روھى ۋە يۈكسەك تىرىشچانلىقى بىلەن چەت ئەللىك ئىلمىي خادىملارنىڭ قوللىشىغا ۋە ماختىشىغا سازاۋەر بولماقتا.

28 يېشىدا لېنىنگرادتا تىببىي پەنلەر بويىچە دوكتورلۇق ئۇنۋانىغا ئېرىشكەن ئىقتىدارلىق ئالىم خالمۇرات، داۋالاش ساھەسىدىكى بۆسۈش خاراكتېرلىك كەشپىياتى بىلەن دۇنيا تىببىي ساھەسىدىكى بوشلۇقنى تولدۇرۇپ، ئالىملارنىڭ بىردەك ئېتىراپ قىلىشىغا ئېرىشتى. ئۇ ئەنگلىيە، گېرمانىيە قاتارلىق تەرەققىي تاپقان دۆلەتلەرنىڭ يۇقىرى مائاش، يۇقىرى تەمىنات بىلەن ئىشلىتىش تەكلىپىنى رەت قىلىپ، ئانا يۇرتىغا قايتىپ كېلىپ، ئۆزگە يۇرتتىكى ”مەئىشەت“لىك ھاياتتىن خانتەڭرى ۋادىسىنىڭ توپا-چاڭلىرىنى ئەۋزەل كۆردى. يۈكسەك ئىرادە ۋە شىجائەت بۇ ياش ئالىمغا شان-شەرەپ ھەدىيە قىلدى. ئۇ ھازىر شىنجاڭدىكى ئەڭ ياش پروفېسسور، مەملىكەت بويىچە ئۈلگىلىك ئون ياشنىڭ بىرى، مەملىكەتلىك مۇنەۋۋەر مۇتەخەسسىس. ياپونىيىدە ئوقۇپ جۇغراپىيە كەسپى بويىچە دوكتورلۇق ئۇنۋانىغا ئېرىشكەن تاشپولات، ئانا مەكتىپى شىنجاڭ ئۇنىۋېر-

سىتېتىغا قايتىپ كېلىپ ئۇزۇن ئۆتمەي، 35 يېشىدا
پروفېسسور، مەملىكەتلىك مۇنەۋۋەر مۇتەخەسسىس،
شىنجاڭدىكى 1-تۈركۈم ئۈلگىلىك ياشنىڭ بىرى،
شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى جۇغراپىيە فاكۇلتېتىنىڭ
مۇدىرى، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدى-
رى بولۇش قاتارلىق ئارقا-ئارقىدىن كەلگەن شەرەپ-
مۇكاپاتلار ئالدىدا قانائەتلىنىپ ئۆزىنى بوشاشتۇرۇپ
قويماي، يەنە ياپونىيىلىك داڭلىق جۇغراپىيە ئالىملى-
رىنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن ئۇلار بىلەن ھەمكارلى-
شىپ، «تەكلىماكان جۇغراپىيىسىنى تەكشۈرۈش ۋە
خەرىتىلەشتۈرۈش» تەك خەلقئارا تەتقىقات تېمىسىنى
بىۋاستە قول سېلىپ ئىشلىمەكتە.

فىزىكا ساھەسىدە دوكتور ئاشتى كۈرەش ئىبرا-
ھىم، خىمىيە پەنلىرى بويىچە دوكتور ئاشتى زەپەر
ئابلىز، تارىخ پەنلىرى بويىچە دوكتور ئاشتى نەبىجان
تۇرسۇن، فىلولوگىيە پەنلىرى بويىچە ئالتايشۇناس
دوكتور لېتىپ توختى، تۈركولوگ دوكتور ياسىن
ھوشۇر، ئابدۇرېشىت ياقۇپ قاتارلىق ئونلىغان ياش
ئالىملار بۆسۈپ چىقىپ، ئۇيغۇر مەدەنىيەت تارىخى-
نىڭ ئەڭ يۇقىرى قاتلاملىق زىيالىيلىرى بولماسلىق-
تەك بوشلۇقنى تولدۇردى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ھەم
يېڭى، ھەم ئىجادىي تەتقىقات مۇۋەپپەقىيەتلىرى بىلەن
مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى كەسپداشلىرىنىڭ

دىققەت-ئېتىبارىنى قوزغاپ، ھېچ بولمىغاندىمۇ بەزى-
لەر ئېيتىپ يۈرگەندەك ئۇيغۇرلارنىڭ ئۇنداق ”دۆت،
نادان، ساپاسىز“ مىللەت ئەمەسلىكىنى ئەمەلىي پا-
كىتلار بىلەن ئىسپاتلىدى.

مەن بىۋاستە كۆرگەن ياكى ئاڭلىغان مۇنداق
بىر تەسىراتىمنى ئوقۇرمەنلەر سەمىگە سېلىشنى لايىق
كۆردۈم. بىزنىڭ چەت ئەللەردە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇ-
چىلىرىمىز تۇرمۇش شارائىتى گەرچە ئىنتايىن قىيىن
بولسىمۇ، پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ ئىنتايىن روھ-
لۇق ۋە ئۈمىدلىك ئوقۇۋېتىپتۇ. مەن بۇ يىل ۋېنگرى-
يىگە قىلغان ئىلمىي سەپىرىمدە بۇداپېشتتا ئوقۇۋات-
قان ئون نەچچە ئۇيغۇر ستۇدېنت بىلەن بىرقانچە كۈن
بىللە بولدۇم. بۇداپېشتتەك يۇقىرى ئىستېماللىق
غەرب شەھىرىدە بىر ئادەمنىڭ بىر ئايلىق تۆۋەن سە-
ۋىيىدە غىزالىنىش راسخوتى 200 ئامېرىكا دوللىرى-
دىن كەم ئەمەس ئىكەن. بىراق بىزنىڭ بۇ ئۈمىدۋار
ئەۋلادلىرىمىز ۋېنگرىيە ھۆكۈمىتىدىن بېرىلىدىغان
100 ئامېرىكا دوللىرى تۇرمۇش ياردەم پۇلىغا تايى-
نىپ، ئىنتايىن تېجەشلىك بىلەن خاتىرجەم ھالدا
تىرىشىپ ئوقۇپ، كۆپىنچىسى ئەلاچى ئوقۇغۇچىلار
قاتارىدا ئەڭ نوپۇزلۇق ئۇنىۋېرسىتېتلارغا تاللىنىپ،
ئۆتكۈر پەنلەر ساھەسىدە ئوقۇۋېتىپتۇ. ئەمدىلا 17
ياشقا كىرگەن دىلرابا ئابدۇلئەھەت بۇداپېشتتا ئوقۇ-

ۋاتقان ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ بىرى بولۇپ، ئۆت-
كەن يىلى بۇداپېشت شەھىرىدىكى ھەرقايسى ئۇنىۋېر-
سىتېتلار ئارا ئۆتكۈزۈلگەن چەت ئەللىك ئوقۇغۇچى-
لارنىڭ ماجار تىلىدا نۇتۇق سۆزلەش مۇسابىقىسىدە
بىرىنچىلىكنى ئېلىپ، 500 ئامېرىكا دوللىرى بىلەن
مۇكاپاتلىنىپتۇ.

موسكۋا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئاخبارات-ژۇرنا-
لىستلىق كەسپىدە ئوقۇۋاتقان پەخرىدىن ھېسامىدىن
ئوقۇش تارىخىدا موسكۋا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئۇنىۋېر-
سال ئوقۇتۇش بىناسىدىن ئايرىلماي بەش يىلنى ئۆت-
كۈزگەن ۋە بەش يىل ئۇدا ئوقۇش مۇكاپاتىغا ئېرى-
شىپ كەلگەن. ئۇ ژۇرنالىستلىق كەسپىنى تاماملاپ
ماگىستىرلىق ئۇنۋانى ئالغاندىن تاشقىرى، ئىنگلىز
تىلى فاكۇلتېتىدا قوشۇمچە ئوقۇپ، باكالاۋرلىق ئۇن-
ۋانىغا ئېرىشكەن. موسكۋا ئۇنىۋېرسىتېتى ئەمدىلا
23 ياشقا تولغان پەخرىدىننىڭ بۇنداق تىرىشچانلىقى-
دىن تەسىرلىنىپ، ئۇنى دوكتورلۇق ئوقۇشقا ھەق-
سىز تەكلىپ قىلغان.

روسىيە پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ شەرقشۇناسلىق
ئىنستىتۇتىدا ئۇيغۇر تارىخى بويىچە دوكتورلۇق ئۇن-
ۋانىغا ئېرىشكەن نەبىجان تۇرسۇننىڭ ئاكادېمىيىدىكى
تەسىرى ئىنتايىن كۈچلۈك ئىكەن. ئۇ ئالتە يىلدىن
بېرى تۈرلۈك قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، يۈكسەك

مەسئۇلىيەتچانلىق تۇيغۇسى بىلەن ۋەتەن، خەلقنى
كۆڭلىگە پۈكۈپ، ھەر كۈنى كۈتۈپخانىدا ئون نەچچە
سائەتلەپ ئىشلەپ ۋە ئۆگىنىپ، نوپۇزلۇق ژۇرناللار-
دا خېلى كۆپ ئىلمىي ماقالىلىرىنى ئېلان قىلغان.
ئۇ ئوقۇۋاتقان ئىنستىتۇتنىڭ باشلىقى نىكولاي باسلوۋ
بىلەن ئۇچراشقىنىمدا، ئۇ ھاياجان بىلەن: ”بىزدە
نەچچە يۈزلىگەن چەت ئەللىك ئاسپىرانتلار ئوقۇغان
ۋە ئىشلىگەن. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا نەبىجاندەك ياخشى
تەسىر قالدۇرغانلىرى ئاز. مەن تارىخىي كىتابلاردىن
ئۇيغۇرلارنىڭ تارىختا ”جەسۇر، جەڭگىۋار مىللەت
شەرىپىگە ئىگە ئىكەنلىكىنى ئاڭلىغان. مۇشۇنداق بىر
روھ بىر مىللەتنىڭ نەبىجاندەك ھازىرقى زامان پەر-
زەنتلىرىدىمۇ مەۋجۇت ئىكەن. ئەگەر نەبىجاندەك تى-
رىشچان ھەم ئەقىلدان بالىلىرىڭلار بولسا، بىز يەنە
بىرقانچە دوكتور تەربىيىلەپ بېرىشكە ھەتتا ئوقۇش
راسخوتىنىڭ بىر قىسمىنى كەچۈرۈم قىلىشقا تەييار-
مىز“ دېدى. موسكۋا پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ تاللاپ
كۆرسىتىشىگە ئاساسەن، نەبىجان بۇ يىلدىن باشلاپ
”دوكتور ئاشتى“ بولۇپ ئوقۇۋېتىپتۇ.

تۇرمۇشتىكى كەمتەرلىكى ۋە ئىلمىي تەتقىقاتتى-
كى ئەستايىدىللىقى بىلەن تۈركولوگىيە ئىلمى ساھە-
سىدە كۆزگە كۆرۈنۈۋاتقان ئابدۇرېشىت ياقۇپ ئېلى-
مىزنىڭ ئاتاقلىق تۈركولوگىيە ئالىمى پروفېسسور

گېنىڭ شىمىن ئەپەندىنىڭ قولىدا ئوقۇپ، دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئېلىپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئارقا-ئارقىدىن چەت ئەل ئاكادېمىيىلىرى ۋە ئالىي مەكتەپلىرىنىڭ تەتقىقات ۋە ئوقۇتۇش ھەققىدىكى تەكلىپنامىلىرىنى تاپشۇرۇپ ئالدى. ئۇ ئۆزى گېرمانىيىدىن سېتىۋالغان ئەڭ زامانىۋى كومپيۇتېر بىلەن قىيىنلىق دەرىجىسى يۇقىرى بولغان «مانى ۋەسىقىلىرى»نى رەتلەپ تەتقىق قىلىپ، خەنزۇ تىلىدا 300 مىڭ خەتلىك كېلىدىغان يۇقىرى ئىلمىي قىممەتلىك ئەسەرىنى ئىشلەپ چىقتى. گېرمانىيە، گوللاندىيە، ياپونىيە، شىۋېتسارىيە قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ ئىلىم ساھەلىرى ئۇنىڭ تەتقىقات نەتىجىلىرىگە ئالاھىدە قىزىقماقتا. ئۇ ھازىر گېرمانىيە ۋە ياپونىيىنىڭ تەكلىپىگە ئاساسەن شۇ دۆلەتلەردە ئالتە ئايلىق مۇددەت بىلەن تۈركولوگىيىدىن لېكسىيە ئوقۇشقا يۈرۈپ كەتتى.

زامانىمىزدىكى ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ ئارىسىدا بۇنداق ئەمەلىي ۋە تەسىرلىك مىساللار ھەققەتەن كۆپ. بۇ، مۇقەررەركى ئاساسلىق تەرەپ. ئەگەر بىز مىللەتنىڭ ۋۇجۇدىدىكى بۇ خىل ئاساسىي تەرەپنى، تەدرىجىي بېيىۋاتقان ئىجابىي ئامىللارنى كۆرمەي، ھە دېسىلا ”بىز تۈگەشتۇق!“ دەپ ئۆزىمىزدىنمۇ، باشقىلاردىنمۇ ۋايساپ-قاقشاپ ۋە قېيداپ يۈرسەك، ئۆز-ئۆزىمىزگە بولغان ئىشەنچنى يوقاتساق، ئۇ ھالدا

ئۈمىدسىزلىك ئىچىدە تېڭىرقاپ، بارغانسېرى ئارقىغا چېكىنىپ، ئىسمى جىسمىغا لايىق ”ئەبگا“غا ئايلىنىمىز. چۈنكى ”ئۈمىد ياشنىتىدۇ، غەم قاقشىتىدۇ“. دەرۋەقە، بۇنداق قاقشاش ۋە قېيداشقا سەۋەب بولۇۋاتقان تارىخىي، ئىجتىمائىي مەنبەلەرنىمۇ چەتكە قاقمايمىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە ياخشى نىيەتلىك كىشىلىرىمىزنىڭ قەلبىنى ئازابلاۋاتقان، تەدرىجىي شەكىللىنىپ، پۈتۈن مىللەتنىڭ ساپ قېنىنى، ۋۇجۇدىنى چىرىتىۋاتقان بەزى ئەجەللىك نۇقسان ۋە سەۋەنلىكلىرىمىز ھەم بار. بۇ نۇقسانلارنى ئىخچاملاپ، خۇددى مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورى ئابدۇرەئۇپ پولات تەكلىماكانى ئېيتقاندەك ”ئومۇمىي ساپا جەھەتتىكى نىسبەتەن تۆۋەنلىك“ دېسەك ئارتۇق كەتمەس. بىز بۇنداق نۇقسانلارنى پەقەت مىللىي ئاڭ نۇقتىسىدىن كۆزەتسەك ۋە مىللەتنى ھەقىقىي سۆيۈشتەك .سەمىمىيەت ئۆلچىمى ئاساسىدا ئۇ سەۋەنلىكلەرنىڭ ئىجتىمائىي تارىخىي يىلتىزىنى قازالىساق، ئاندىن بۇ مەنىۋى كېسەلگە شىپا تاپالايمىز.

مەن ھەر يىلى دېگۇدەك ئۇيغۇرلار ئەڭ زىچ ماكانلاشقان قەشقەر شەھىرىگە بېرىپ تۇرىمەن. تارىختا ”مەدەنىيەت بۆشۈكى“، ”مەدەنىيەت ئوچىقى“ دەپ نام-شەرىپى تارقالغان مەھمۇد قەشقەرى، يۈسۈپ خاس ھاجىپتەك ئالەمگە مەشھۇر پەخىرلىك ئوغلانلارنى يې-

تىشتۇرگەن بۇ ئەزىزانە تۇپراقنىڭ بۇگۈنكى مەنىۋى
قىياپىتى كىشىدە ئەجەبلىنىش، خورسىنىش ھېسلە-
رىنى قوزغايدۇ. . . ”شەرق بويىچە ئەڭ كاتتا بازار“
دەپ نام ئالغان قەشقەر ئوتتۇرا ئاسىيا بازىرىنى زىيا-
رەت قىلسىڭىز، سەرەڭگە قېپىدەك رەت-رەت بولۇپ
كەتكەن نەچچە مىڭلىغان دۇكانلاردا خېرىدار چاقىرىپ
سودا قىلىۋاتقان دۇكان خوجايىنلىرىنىڭ
80—90%تى 15 ياش ئۆپچۆرىسىدىكى سەبىي باللار
ئىكەنلىكىنى كۆرىسىز. تېخى ئالدىغا ئۆزىدىن چوڭ
تەۋەڭنى ئېسىۋېلىپ كوچا ئارىلاپ ”تاماكا، سەرەڭ-
گە!“ دەپ توۋلاپ يۈرگەن بالا ”تىجارەتچىلەر“چۇ؟
ئۇلار يوقسىزلىقتىن ئوقۇيالمىغانمۇ ياكى كەلگۈسىد-
دىن نائۈمىد ئاتا-ئانىلىرىنىڭ ئۇلارغا قىلغان ”شاپا-
ئىتى“مۇ؟ بەزى ئۇچۇر-مەلۇماتلارغا قارىغاندا، قەش-
قەردە ئۆتكەن يىلى ئوقۇغۇچىلارنىڭ تولۇق ئوتتۇرا
مەكتەپتە ئوقۇش نىسبىتى 50% ئەتراپىدا تۆۋەنلەپ
كەتكەن، مەن بۇ مەسىلىنىڭ سەۋەبلىرى ئۈستىدە
يەنىمۇ بىر قەدەم ئىلگىرىلەپ بەزى ئاتا-ئانىلار بىلەن
سۆزلەشتىم. ئۇلارنىڭ ئېيتىشىچە، ”باشلانغۇچ مەك-
تەپتىن كېيىن باللىرىمىزنى ئوقۇتۇشتىن توختى-
تىپ، قانداقلا ئىشقا سالساق كۆنىدىكەن، شۇنداق
قىلىپ 17—18 ياشقىچە ئۇلارمۇ ئۆزىنىڭ تۇرمۇش
يولىنى تاللىۋالىدىكەن. تولۇق ئوتتۇرىدا ئوقۇتساق

پەقەت ئالىي مەكتەپكە ئەۋەتىشتىن باشقا چارە يوق
ئىكەن. ئالىي مەكتەپكە ناۋادا كىرەلمەي قالسا، ئۇن-
داق باللار ھېچ ئىشقا مەيلى يوق ئاقنانچى بولۇپ
قالىدىكەن. ئالىي مەكتەپكە ئۆتۈپ قالسا، ئوقۇش
پۈتتۈرگەندىن كېيىن خىزمەت تېپىش قىيىن تۇرسا،
ئۇنىڭدىن كۆرە ئون نەچچە ياش—قايماقتەك يۇمشاق
ۋاقتىدا بىرەر ھۈنەر ياكى سودا يولىنى ئۆگەتكىنىمىز
تۈزۈك“ دېيىشىدۇ. شۇنداق، بىزنىڭ ئەنئەنىۋى ئې-
ڭىمىزدا ”ئوقۇش= كادىر بولۇش“ ئۇقۇمى چوڭقۇر
يىلتىز تارتقان. تەرەققىي تاپقان دۆلەتلەردىكىدەك
ئاۋۋال ئوقۇپ، مۇئەييەن پەن-تېخنىكا سەۋىيىسىگە
ئىگە بولۇش، ئاندىن ئىش تۈرىنى تاللاش، قىسقىسى
مەدەنىيەتلىك ئەمگەكچىلەردىن بولۇش ئېڭى تېخى
بىزدە تۇرغۇزۇلمىغان. ئەنە شۇ سەۋەبتىن، ئادەملەر-
نىڭ مەدەنىيەت ساپاسى بىلەن دەۋر تەرەققىياتى ئوتتۇ-
رىسىدا زىددىيەت تۇغۇلغان. ئاتاقلىق پەيلاسوپ مەۋلا-
نا جالالىدىن رۇمى ”كىمىكى دۇنيانىڭ غېمىنى يې-
مەي، ئۆز مەنپەئىتىنىلا ئويلىسا، بىر ئۆزى ئۇچۇنلا
كۆيۈپ-پىشسا، ئۇ ئىنسان ئەمەس، بەلكى ھايۋاندۇر“
دېگەن. دەرۋەقە، ئېرىشكەنگىلا قانائەت قىلىش—
مەنىۋى ئۆلۈم، زامان بىلەن ھەمنەپەس بولۇپ بىر-
لىكتە قەدەم تاشلاش—ھەقىقىي ھاياتلىق.“ ھەرقان-
داق مەسىلىنى ئىجابىي نۇقتىدىن، ئۈمىدۋارلىق نۇق-

تىسىدىن چۈشىنىش كىشىگە روھىي ئازادلىق ئېلىپ كېلىدۇ. بۇ يەردە تىلغا ئېلىنىۋاتقان روھ ئەقلىمۇ ئەمەس. بەلكى ئۇ بىرلىكنى ئالاھىدىلىككە قوشۇش، ئالاھىدىلىكنى بىرلىكتە كۆرۈش ئىشتىياقىدۇر.

بىر كۈنى قەشقەردىكى بىرچوڭ كوچىدا كېتىۋې- تىپ مۇنداق بىر ئەھۋالغا يولۇقتۇم. 20 ياشلار ئەتراپىدىكى ئۈچ-تۆت بالا چوڭ يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرنىلاردەك سەپ بولۇشۇپ، ھېچنېمىدىن پەرۋاسىز ھالدا بىر-بىرىگە ۋارقىرىشىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن بىر كىرا ماشىنىسى ئۈزۈلدۈرمەي سىگ- نال بېرىپ يول بېرىشنى تەلەپ قىلىۋاتاتتى. بۇ "ئەزىمەت"لەر ماشىنا سىگنالىغا قەتئىي پىسەنت قىلماي ماشىنىغا قاراپ قويۇپ، شوپۇرنى مەسخىرە قىلىپ، ماشىنا بىلەن يول تالىشىۋاتاتتى. يۇرۇشكە ئىلاجىسىز قالغان شوپۇر بىر ئامال قىلىپ ئۇلارنى يانداپ ئۆتۈپ كەتمەكچى بولغاندا، بۇ "ئەزىمەت"لەر- دىن بىرى ماشىنىنىڭ ئالدى ياپقۇچىغا شاپىلاق بىلەن بىرنى ئۇردى. بۇنداق يولسىزلىققا چىدىمىغان شوپۇر كابىنكىسىدىن بېشىنى چىقىرىپ: "بۇ نېمە قىلغى- نىڭلار؟ پىيادىلەر يولىدا يۈرمەي نېمىشقا چوڭ يول- نىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرۇۋالىسىلەر؟" دېيىشىگە، "ۋەي كاپىر! بۇ يول سىزنىڭ، ماشىنام بار دەپ تېخى بىزگە ئۇدۇق-بۇدۇق دەيسىنا؟!" دەپ قەستەن

جېدەل چىقارماقچى بولۇپ ماشىنىنى ئورۇۋالدى. بۇ جەرياننى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈپ تۇرغاچقا، كارىم بولماي كېتىشنى ۋىجدانىم راۋا كۆرمەي، ئۇلارنىڭ يېنىغا بېرىپ سۈلھى-سالا قىلىشقا مەجبۇر بولدۇم. "ئۇكىلار! ئۇنداق يولسىزلىق قىلماڭلار، بۇ شوپۇردا نېمە گۇناھ؟" دېيىشىمگە ئۇلار ماڭا گۆلىيىپ: "ۋاي ئاكا، سىلىدەك پورداقچىلارنىڭ دەستىدىن بىز مۇشۇ كۈنگە قېلىۋاتىمىز. سالاچىلىق قىلماي يوللىرىغا ماڭسىلا!" دېيىشتى. ناۋادا قاتناش ساقچىلىرى پەيدا بولمىغان بولسا، بۇ يەردە يەنە قانچىلىك "تاماشا" بولىدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلالمىدىم.

نادانلىق ئېغىدىن كېلىپ چىقىۋاتقان بۇنداق ئەخمىقانە نوچىلىقنى ئۇرۇمچىدىمۇ پات-پات ئۇچرى- تىپ تۇرىمەن. كىم يولسىزلىق قىلسا، ئۇ قايسى مىللەتتىن بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ئورتاق قارشى تۇ- رۇش ھەممىمىز ئۈچۈن ئەقەللىي ساۋاتقۇ؟ ئۆزىنى ئۆزى چۈشەنگەن ۋە ۋىجدانى بىلەن ئۆزىنى كونترول قىلالىغان كىشىلا ئىنسانىي پەزىلەتكە ئېرىشەلەيدۇ، ئىنسانىي پەزىلىتى بولغان كىشى ئىنسانىي ئەركىن- لىكتىن بەھرىمەن بولالايدۇ. ھەرقانداق ئىنساندا ئۆ- زىنىڭ قارار ئىرادىسى بىلەن ئىستىقبالىغا قاراپ ئىنت- تىلىش روھى بولۇش كېرەك. ئۇنىڭ ئەكسىچە، ھەممىدىن ۋايساپ-قاقشاپ، ھەممىدىن قېيىداپ يۈر-

سەك، ئۆز ئورنىمىز ۋە بۇرچىمىزنى بىلمىسەك،
ئالەم گوياكى مەنىسىز بىر زىندان بولۇپ تۇيۇلىدۇ.
مەن دوستلارنىڭ بىر قېتىملىق ئولتۇرۇشىدا نوپۇز-
لۇق بىر گېزىتنىڭ پېشقەدەم مۇخبىرىدىن مۇنداق
بىر ئۇچۇرنى ئاڭلىدىم: مەلۇم شەھەردە ئېچىلغان
كادىرلار يىغىنىدا بىر باشلىق ئاشكارا ھالدا مىللىي
سىياسەتكە خىلاپ كېلىدىغان نۇتۇق سۆزلەپتىمىش،
مەن ھەيران قېلىپ بۇ مۇخبىرغا ”خاتالىق ئېنىق
تۇرسا، سىلەر نېمىشقا گەپ قىلمىدىڭلار؟“ دېسەم،
ئۇ ”بەللى ئەپەندى سىلە ۋەزىيەتنىڭ ئارقىدا قاپلا،
باشلىقنىڭ سۆزىگە لوقما سېلىشقا كىمنىڭ ھەد-
دى؟“ دەيدۇ. ئويلىنىپ قالدىم. ھېچبولمىغاندا پار-
تىيە گېزىتنىڭ مۇخبىرلىق سالاھىيىتىگە ئېرىشكەن
كىشىنىڭ جەمئىيەت ئەھۋالىنى تەكشۈرۈش، ئىنكاس
قىلىش ھوقۇق-مەجبۇرىيىتى يېتەرلىكقۇ؟!
ھەقىقەتەن، جەمئىيەت ناھايىتى مۇرەككەپ ئىج-
تىمائىي قۇرۇلما بولغاچقا، كىشىلىك مۇناسىۋەتتە
ياكى مىللەتلەرئارا مۇناسىۋەتتە نىسبىي تەڭسىزلىك
ياكى قىسمەن كۆڭۈل ئازارلىقىدىن ساقلىنىش تەس.
لېكىن ھەقىقەت ھەردەم تىرىك؛ ھەردەم تۇغۇلۇپ
تۇرىدۇ، شۇنىڭغا ئىشەنگەندىلا كىشىدە جۈرئەت تۇغۇ-
لىدۇ. ئەكسىچە، كىشىلىك بۇرچىمىزنى ئۇنتۇپ،
سوغۇق تەسىراتقا يولۇققاندا كىرپىدەك تۈگۈلۈۋېلىپ

ھەممىگە قېيىداپ يۈرسەك، كۆڭۈل ئازارلىق تېخىمۇ
ھەسسىلەپ كۆپىيىدۇ. ھەر بىر شەخس ئۆزىنىڭ
قانۇنىي ھوقۇق-مەجبۇرىيىتىنى چوڭقۇر بىلىشى ۋە
ئۇنىڭغا سەممىيلىك بىلەن ئەمەل قىلىش زۆرۈر.
مېنىڭچە، ئۇيغۇرلارنىڭ مەدەنىيەت ساپاسىدىكى ئا-
جىز ھالقىلارنىڭ بىرى ئەنە شۇ. ”قانۇن ئالدىدا ھەم-
مە ئادەم باراۋەر“ دېگەن بۇ ئاقىلانە ھۆكۈمنى بۇندىن
1000 يىللار ئىلگىرى مۇتەپەككۇر يۈسۈپ خاس ھا-
جىپ ئوتتۇرىغا قويغانغۇ؟ بىزدە ”يولدىن چىقما، خاذ-
دىن قورقما“ دېگەن تەمسىل بار. خۇددى ”قېيىدىغان
ئابدالنىڭ خۇرجۇنىغا زىيان“ دېگەندەك، زىيان-زەخ-
مەت كۆرمەيلى دېسەك، قېيىداش ئېڭىنىڭ ئورنىغا
قانۇنچىلىق ئېڭىنى تۇرغۇزۇش ھەممىدىن زۆرۈر-
دۇر.
”ئەينەك بولمىسا ئىنسان ئۆز چىرايىنى كۆرەل-
مەيدۇ. ئۇ باشقا بىر كىشىسىز ئۆزىنىمۇ بىلمەيدۇ.
چۈنكى جامائەت ئەزاسى ھېسابلىنىدىغان ئىنسان ئۆ-
زىنى باشقىلارنىڭ ۋاستىچىلىكى بىلەن چۈشىنىدۇ.
ئەمما ئىنسان مېخانىك ئەينەك ئەمەس، ئۇ ئەكسىمۇ
ئەتتۇرىدۇ، ئۆز نۆۋىتىدە ھەم يورۇتىدۇ، سۇبيېكتمۇ
ئۆزى، ئوبيېكتمۇ ئۆزى“ (جالالىددىن رۇمى). بىز
ئېڭىمىزنى پەلسەپە يۈكسەكلىكىگە كۆتۈرگەندىلا،
ئەتراپىمىزنى ئوراپ تۇرغان تۇرلۇك-تۈمەن شەيئىلەر-

نى ۋە ئۇلاردىكى مۇرەككەپ ئۆزگىرىشلەرنى توغرا كۆزىتىش ۋە ئەقلىي جەھەتتىن خۇلاسىلەش پۇرسىتى-گە ئېرىشەلەيمىز. بىز ھەممە نەرسىنى ئۇنتۇشىمىز مۇمكىن؛ پەقەت بىرلا نەرسىنى — دۇنياغا نېمە ئۈچۈن كەلدۇق، نېمە ئۈچۈن ياشايمىز، شۇنى ئۇنتۇمىساق بولغىنى. ئۆزىدىكى ئازغىنە كەمتەردىن ھەقىقەتنى تاپالىغان كىشى ئۇلۇغ ھەقىقەتلەرنىمۇ تاپالايدىغانلى-قىغا ئىشىنىش كېرەك.

* * *

مېنىڭ يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكەن تەسىراتىم «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلىنىڭ رەڭمۇرەڭ سە-ھىپىلىرىدىن بەھرە ئېلىش ئاساسىدا تۇغۇلدى، قەل-بىمگە پۈككەن مىللەتنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرۈش، مىللىي گۈللىنىش تەقەززاسىدىن تۇغۇلدى. مەن دەۋر قەدىمى بىلەن تەڭ ئىلگىرىلەۋاتقان، كىشىلەر قەلبىدە ماياك بولۇۋاتقان «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلىنىڭ ئۆزىنىڭ توغرا تەشۋىقات يۆنىلىشىدە چىڭ تۇرۇپ، ھەقىقىي مەنىدىكى مىللەتلەر گۈلىستا-نى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ كۆزنىكى بولۇشقا تىلەكداشمەن.

1996-يىل 10-ئۆكتەبىر.

(ئاپتور: شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنىڭ پروفېسسورى)

بىز "ھەممىدىن ياخشىسى" — سىلەرنى — «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلىنى تاللىدۇق!

ھاراق سۈپىتىنى باھالايدىغان خەلقئارالىق ئور-گانلاردىن "ئالتۇن مېدال"، "ئالاھىدە ئالتۇن مېدال" دېگەنلەرنى پۇلغا سېتىۋالغىلى بولارمىش. كۈنىگە نەچچە قېتىم ماختىلىپ كىشىنىڭ قۇلاق مېڭىسىنى يەيدىغان داڭلىق گىرىم-پەرداز بۇيۇملىرىنىڭ بەزىلە-رى گۈزەل قىزلارنىڭ ئايدەك رۇخسارىنى سەتلەشتۇ-رۇۋېتەرمىش؛ يالغان يامبۇ، يالغان چوكا ئالتۇن ساتقۇچىلارمۇ ساددا ئادەملەرنى ئالداپ، جانى "جىڭ" قىلىپ كۆرسىتىپ، ھەسرەت-نادامەتتە قويارمىش. بىز بۇنداق ماختاپ ئۇچۇرۇش، داڭلاپ دەرد-پىغاندا قويۇشلارنى خېلى كۆپ كىشىلەردىن ئاڭلىغان ياكى گېزىتلەرنىڭ "ھەزەر ئەيلەڭ!" ستونلىرى ئارقىلىق كۆرگەن.

ئۆزىدە يوق سۈپەت گۈلدەستىلىرىنى پۇلاڭلى-تىپ، ئۇچرىغانلا بىرسىگە قاش ئېتىپ، كۆز قى-سىپ، ئۆزىگە شېرىك، مېلىغا خېرىدار، سودىسىغا

بازار ئىزدەش ھەلەكچىلىكىدە جاھاننى رىقابەت جېڭى، ئېلان داۋرىڭىغا كۆمگەن ئالامانىنىڭ قارشىسىدىن چىقىپ، ساددا ئەمما چىن لەۋزى بىلەن ئۆزىگە ئىشىنىش غۇرۇرىدا، مەردانە چاقىرىقتا جاكارلانغان مۇنۇ خىتاب 10 مىڭلىغان مۇشتەرى، 100 مىڭلىغان كىتابخانلارنى ئۆزىگە شەيدا قىلدى:

—بىز ھەممىدىن ياخشىسىنى تاللاپ بولالمايمىز، ھەممىدىن ياخشىسى بىزنى تاللىسۇن! . . .

شۇنداق، سىلەر ”ھەممىدىن ياخشىسى“نى تاللاپ بولالمايسىلەر، چۇنكى بىرىنچىدىن تاللاپ ئۈلگۈرەلمەيسىلەر، ئىككىنچىدىن، ”بىز ھەممىدىن ياخشى!“ دەپ داۋراڭ كۆتۈرۈش ياخشىلارنىڭ ئەخلاقىي سۈپىتى ئەمەس. يىپەك يۇرتىنىڭ كىشىلىرى شۇنى تەجرىبىدىن ئۆتكۈزگەنكى، پىلە قۇرتى داۋراڭ سالمايدۇ، ئۇ ئۈن-تىنسىز مەشۇت بېرىدۇ. ماھىر ئۇستىلار ئۆز ھۈنىرىنىڭ كامالىتىنى توقۇپ چىققان ئېسىل شايى ئەتلەسلىرى ئارقىلىق جامائەتكە جىم-جىم نامايىش قىلىدۇ.

سىلەر شۇنداق ”جىم-جىم نامايىش“ قىلىش يولىغا مەزمۇت قەدەم تاشلىدىڭلار. سىلەرنىڭ جاپالىق ئەجرىڭلارنىڭ سەمەرىلىك مېۋىسى بولغان «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلى دۆلەتلىك مىللەتلەر ئىشلىرى

كومىتېتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان ئۇيغۇر يېزىقىدىكى بىردىنبىر مەملىكەت دەرىجىلىك سىياسىي، نەزەرىيىۋى ئۇنىۋېرسال ژۇرنال بولۇش سۈپىتى بىلەن سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت گۈلزارلىقىمىزنى ئۆزىنىڭ رەڭدارلىقى، مول بىلىم بېرىش خۇسۇسىيىتى ئارقىلىق بېيىتىپ رېئاللىقنى ئەينەن، مىللىي ئالاھىدىلىكنى كۈچلۈك، مەزمۇن دائىرىسىنى كەڭ قىلىپ، جانلىق باشقۇرۇلۇپ قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ئۆز ئەتراپىغا كۆرمىڭلىغان ئوقۇرمەنلەرنى جەلپ قىلدى.

بىز بۇ ژۇرنالنىڭ سەھىپىلىرىدىن پارتىيىمىزنىڭ مىللىي سىياسىتى ۋە مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنىڭ ئىزچىللىشىش ۋە ئەمەلىيلىشىش جەريانىدىكى كونكرېت ئىشلارنى، ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونىنىڭ ئىگىلىكنى راۋاجلاندۇرۇش، ئاز سانلىق مىللەتلەر مائارىپى، پەن مەدەنىيىتى ۋە ھەر ساھە ئىشلىرىنىڭ تەرەققىيات قەدىمىنى تېزلىتىش يولىدىكى ئىزدىنىشلەرنى، يېڭى-يېڭى ئىقتىسادىي ئۇچۇر، تەسەۋۋۇرلارنى، ئىقتىسادقا دائىر بىلىملەر، يېڭى مەسىلىلەر، يېڭى كۆز قاراشلارنى ئوقۇدۇق. بۇلا ئەمەس، بىز ژۇرنال سەھىپىلىرى ئارقىلىق دۇنيانى، ۋەتىنىمىزنى، ئۆزىمىزنى ۋە باشقىلارنى بىلىش-چۈشىنىش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشتۇق. قىسقى-

سى، بىرمۇنچە ”نېمىشقا، نېمە ئۈچۈن؟“لەرگە ۋە
”قانداق قىلساق، قانداق ماڭساق بىزمۇ باشقىلار-
دەك. . . ؟“ دېگەن كونا چىگىش سوراقلارغا قىسمەن
جاۋاب تاپتۇق! ئۆزىگە ئالەمچە ھەجۋىي، كۈلكە خۇ-
رۇچلىرىنى جەم قىلغان قىزىقارلىق سوئال ھەم مۇنا-
سىپ جاۋابلار ستونىنى ۋاراقلىغىنىمىزدا ھاردۇقى-
مىز چىقىپ، كۆڭلىمىز يايراپ قالدى. . .
جاھان كەڭ، بىز بىلمەيدىغان ئىشلار جىق، بىز
جاھان مۇئەممالىرى ئالدىدا گاڭگىراپ، ئۇنىڭ سىر-
لىق، كۈتۈلمىگەن جاۋابلىرىدىن ھەيران بولۇپ، ئۆت-
مۈشىمىزنىڭ شەۋكەتلىك ياستۇقىنى قۇچاقلاپ، ئە-
تىنىڭ تەننازلىق چاقىرىقلىرىدىن ئەيمىنىپ، ”تۈنۈ-
گۈن“گە تەۋە ئۆتمۈش بىلەن كەلگۈسىگە تەۋە ”ئەتە“-
نىڭ ئارىسىدىكى مۇشۇ بۈگۈننى ”شۈكۈر-قانائەت“كە
كۆمۈپ يۈرگەن ئادەملەر.
بىز تۈنۈگۈنىمىزدىن شۆھرەتلىنىمىز، بۈگۈند-
ىمىزدىن ۋايسىمايمىز، ئەتىمىزنى تەسەۋۋۇرىمىزغا
سىغدۇرالمايمىز. شۇڭا دۇنيادىكى مىللەتلەرنىڭ ئا-
جايىپ رەڭگارەڭ تۇرمۇشى، قىزىقارلىق ئۆرپ-ئادەت-
لىرى بىزنى ھاڭ-تاڭ قالدۇرسا، ئالەمدە يۈز بېرى-
ۋاتقان ئاجايىپ-غارايىپ ئىشلارنى ئاڭلاپ ھەيرانلىققا
چۆمىمىز؛ قايسىبىر ئىشلاردىن ھەيرەتكە چۈشۈپ
”تۇۋا. . .“ دەپ ياقىمىزنى چىشلىسەك، يەنە قايسى-

بىر ئىشلاردىن چۆچۈيمىز. نېمىشقا؟ چۈنكى، بىز
گەرچە ”ئېچىۋېتىلگەن دۇنيا“دا ياشاۋاتقان بولساقمۇ،
تۈرلۈك تارىخىي، سىياسىي، ئىجتىمائىي سەۋەبلەر
تۈپەيلى ”ئېچىۋېتىلگەن دۇنيا“ مىللەتلىرىدىن نۇر-
غۇن جەھەتلەردە كېيىن تۇرىمىز، شۇڭا بىز ئاڭ،
بىلىم، چۈشىنىش. . . تەرەپلىرىدىكى نۇرغۇن ئىش-
لاردا يەنىلا ئۇچۇرغا، يېتەكلەشكە موھتاج!
«مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلى بىزنىڭ بۇ
موھتاجىمىزدىن چىقىدىغان بىردىنبىر ئۇچۇر يەتكۈز-
گۈچى ئەلچى. يېتەكلىگۈچى! 50 مىڭ خېرىدارى
بولغان بۇ ژۇرنالنىڭ مۇشتەرىسى بولغانلىقىمىز، يە-
لىغا يەتتە يۈەن 80 پۇڭ تۆلەپ ئۇنىڭغا يېزىلغانلىقى-
مىز دەل مۇشۇ موھتاجلىقنىڭ ۋەجىدىن!
«مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلى تەھرىراتىدىكى
سۆيۈملۈك دوستلار، سىلەرنىڭ ”تەۋسىيە“ڭلار بىز-
گە ياقىدۇ. يەنە بىر قېتىم تەكرار ئېيتىمىزكى:
”بىز ھەممىدىن ياخشىسى“— سىلەرنى، سىلەرنىڭ
ئەجىرىڭلارنىڭ مەھسۇلى بولغان «مىللەتلەر ئىتتىپا-
قى»نى تاللىدۇق! بىز ئەڭ ياخشىسى، نادىر ئەسەر-
لىرىمىزنى سىلەرنىڭ ژۇرنىلىڭلار، ياق، بىزنىڭ
ژۇرنىلىمىز بولغان «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» سەھىپى-
لىرى ئارقىلىق خەلقىمىزگە، مىللىتىمىزگە تەقدىم
قىلىمىز!

هۆرمەت بىلەن خوتەن ۋىلايىتىدىن:
روزى سايىت، ئابدۇللا سۇلايمان، ئابدۇرېھىم زۇنۇن، نۇرمۇھەممەت توختى.

«گۇلدەستە» گە بىر نەزەر

ئابدۇرېھىم زۇنۇن

«مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلى دۆلىتىمىزدە نەشىر قىلىنىۋاتقان ئۇيغۇر تىل-يېزىقىدىكى بىردىن-بىر مەملىكەت دەرىجىلىك ئۇنىۋېرسال ژۇرنال بولۇپ، ناھايىتى ياخشى چىقىرىلىۋاتىدۇ. بولۇپمۇ ئىككى يىلنىڭ مابەينىدە بۇ ژۇرنالنىڭ ھەر جەھەتتىكى سۈپىتى زور دەرىجىدە ياخشىلاندى. شۇنىڭ ئۇچۇن بۇ ژۇرنالغا مۇشتەرى بولىدىغانلار كۈنسايىن كۆپەيمەكتە.

كىشىلەر بۇرۇن بۇ ژۇرنالنى نوقۇل سىياسىي خاراكتېرلىك ژۇرنال دەپ تونۇيتتى. شۇ سەۋەبتىن بۇ ژۇرنالنى كۆرىدىغانلارنىڭ سانى ئاز ئىدى. ۋەھالەنكى ئۆتكەن يىلدىن بۇيان بۇ ژۇرنال «ھەزىل سوئالغا ھەزىل جاۋاب»، «ھەجۋىي رەسىملەر»، «كۈلكە خۇرۇچلىرى»، «گۇلدەستە»... قاتارلىق يېڭى ھەم قىزىقارلىق سەھىپىلەرنى ئاچتى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ژۇرنالنىڭ ئوقۇرمەنلىرى زور دەرىجىدە كۆپەيدى.

جۇملىدىن مەنمۇ بۇ ژۇرنالنى سۆيۈپ ئوقۇيدىغان
ئاشنالاردىن بىرى بولۇپ قالدىم. يۇقىرىقى سەھىپە-
لەر ئىچىدە مېنى ئۆزىگە بەكرەك جەلپ قىلغىنى
«گۇلدەستە» گە بېرىلىۋاتقان ئۆزگىچە يېڭى پىكىر-
لىك شېئىرلار بولدى.

بۇ شېئىرلاردا جەمئىيەت ياكى كىشىلىك تۇر-
مۇشنىڭ قاراڭغۇ تەرەپلىرى ئۆتكۈر ھەجۋىي تىل ئار-
قىلىق قامچىلانغان. مەسىلەن: مەزكۇر ژۇرنالنىڭ
1993-يىللىق 5-سانىغا بېرىلگەن ھەجۋىي رەسىم بى-
لەن ئابدۇقادىر جالالىدىننىڭ شېئىرى مانا مۇشۇنداق
يۇمۇرىستىك ھەجۋىي تىل ئارقىلىق جەمئىيەتتىكى
ناچار قىلىق ۋە چىرىك ئىستىللار قامچىلانغان ياخشى
شېئىردۇر. ھەجۋىي رەسىمدە گىدىيىۋالغان باشلىق-
نىڭ ئەمەلدارلىق كىبىرى مەسخىرە قىلىنغان بول-
سا، شۇ رەسىمگە بېغىشلانغان شېئىردىكى ”قولىڭىز
بار تەرەپكە ئۆزۈم بازاي، مۇبارەك قولىڭىزنى تۇتۇۋا-
لاي، . . . تامغىڭىزنىڭ يوقى بىزگە يۇقۇپ قالسۇن، خا-
لايىق بۇ شەرەپنى ئۇقۇپ قالسۇن“ دېگەن مىسرالاردا،
ئۆز ئىقتىدارىغا، جاپالىق ئەمگىكىگە تايانماي، بەلكى
باشقىلارنىڭ سايىسىدا جان باقىدىغان، باشقىلارنىڭ
چاپىنىدا تەرلەيدىغان تەمەخور، خۇشامەتچىلەر مەس-
خىرە قىلىنغان بىر پارچە ھەجۋىي رەسىم بىلەن بىر
نەچچە كۇپلېت شېئىر ئارقىلىق، خۇشامەتچىگە موھ-

تاج ئىقتىدارسىز باشلىق بىلەن مۇھاپىزەت كۆڭلىك-
گە موھتاج خۇشامەتچىدىن ئىبارەت قوشكېزەك رە-
زىللىك ناھايىتى ئەپچىل قامچىلانغان.

ئوقۇرمەنلەردە ئاجايىپ چوڭقۇر تەسىر قوزغى-
غان ۋە بۇ ژۇرنالنى قولدىن-قولغا ئېلىپ، ئىزدەپ-
سوراپ تېپىپ كۆرۈشكە سەۋەبچى بولغىنى شائىر رو-
زى سايىتنىڭ 1994-يىللىق 1-سانىغا بېسىلغان
«ئاھ، مېنىڭ مىللىتىم» ناملىق شېئىرى بولدى.
بۇ شېئىرىدا شائىر ئۆتكۈر شائىرلىق كۆزى، پىشقان
شائىرلىق ئىستىداتى، گۈزەل شېئىرىي تىلى ئارقى-
لىق مىللەتكە چوڭقۇر نەزەر سېلىپ، مىللىتىمىز-
نىڭ تارىخىي تۆھپىلىرى ۋە مەرەزلىكلىرىنى قەلىمى
بىلەن قېزىپ چىققان.

شېئىر بىر گەۋدىگە ئايلاندۇرۇلغان يەتتە پارچە
غەزەلدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، بىرىنچى غەزەلدە:

نەسەبتە كۆللى ئالەمدە ئېتىراپلىق مىللىتىم
باردۇر،
ئوغۇز پۇشتى-مۇقامى كاتتىلىقتا زىنىنىتىم باردۇر.
يۈسۈپ، مەھمۇد كىتابىغا يېزىلغان نى باھادىرلىق،
يەنە تاڭ قامۇسىدا قەيت ئەجىرلىك مېھنىتىم باردۇر.
يىپەك، قاشتاش، گىلەم، بۇغداي، بېدە، قەغەز. . .
گە بىز ھەقدا،
(بۇنى جاڭ چيەنمۇ تەستىقلايدۇ تۆھپەم، قىمە-

مىتىم باردۇر.)

. . . . . .

دېگەن مىسرالار ئارقىلىق ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ شان-
ئۇتۇقلىرىنى تارىختىن ستات كەلتۇرۇش بىلەن تەس-
تىقلايدۇ. ئارقىدىنلا بۇ تۆھپىلەرنىڭ ھەممىسى تا-
رىخقا مەنسۇپ، بىز بۇ تۆھپىلىرىمىز بىلەن قانائەتلى-
نىپ، يەنە يېڭى تۆھپە ياراتماي توختاپ قالساق،
كەلگۈسىدە ئەۋلادلارغا قانداق يۈز كېلەلەيمىز؟ دېگەن
باغلانما تەسەۋۋۇر ئارقىلىق دېمەكچى بولغان ئاساسىي
پىكىرگە ئۆتۈپ:

ئۆزىنىڭ مىللىتىنى يەرگە ئۇرماس ھېچ كىشى
زىنھار،
مېنىڭ بۇ "تىللىشىم" دا تەكتى ھۆرمەت، خىزمىتىم
باردۇر.

دېگەن مىسرالار ئارقىلىق تۆۋەندىكى بۆلەكلەرگە پى-
كىر يولى ئاچىدۇ.

ئىككىنچى غەزەلدىن باشلاپ "ئۇيغۇر" دېگەن بۇ
تارىخىي ئاتالغۇنىڭ "ئۇيۇشۇش، بىرلىشىش، ئىتتى-
پاقلىشىش. . ." دېگەندەك مەنىلەرگە ئىگە بولسى-
مۇ، بۇگۈنكى كۈندە بۇ مىللەت كىشىلىرى ئارىسىدا
بىر-بىرىنى كۆرەلمەسلىك، ھەسەتخورلۇق، پىتنى-
خورلۇق ئىللەتلىرى خۇددى ئاشلىققا چۈشكەن مىتى-
دەك يامراپ كەتكەنلىكى، باشقا مىللەتلەر تەرەققىي

قىلىپ نەگە باردى، بۇنىڭ بىلەن قىلچە ھېسابلاش-
ماي، باشقىلار بىلەن بىلىم، ئىقتىدار جەھەتتە بەس-
لەشمەي، ئەكسىچە زىددىيەت ئۇرۇقلىرىنى چېچىپ
يۈرىدىغان نادانلىقلىرىنى؛ ياشانغانلارنىڭ ئەتىدىن
كەچكىچە "نامازخانلىق" بىلەن، ياشلارنىڭ بولسا بى-
كار تەلەپلىك، ئويۇنخۇمارلىق، ئۆز-ئۆزىدىن قانائەت-
لىنىش، سۆلەتۋازلىققا بېرىلىش، ھەممە ئىشتا باش-
قىلارنىڭ ئېغىزىغا ۋە قولىغا قاراش بىلەن "بىز دې-
گەن پالانى مىللەت، بىزنىڭ تارىختا ئۇنداق ئىمىمىز
بولغان، مۇنداق ئىمىمىز بولغان. . ." دەپ مىللەت-
نىڭ تارىختىكى تۆھپىلىرىدىن قانائەتلىنىپ يۈرىدى-
غان بىخۇدلىقلىرىنى؛ مىللىتىمىز ئارىسىدىكى بەزى
كىشىلەرنىڭ ئازراق پۇلغا تايىنىپ خوتۇن ئېلىپ،
خوتۇن قويۇپ بېرىپ يۈرىدىغان "خوتۇن بېدىكلى-
رى" گە ئايلىنىپ كەتكەنلىكلىرىنى، بەزىلەرنىڭ ھا-
راقكەش، بەزىلەرنىڭ يۈرتۋاز، بەزىلەرنىڭ ئىستىلدا
چىرىك، يەنە بەزىلەرنىڭ دوستلۇقنى قەدىرلىمەي گۇ-
رۇھ-مەزھەپ شەكىللەندۈرۈپ يۈرىدىغان "جېدەل
خۇمارلىق" لىرىنى، ئىلىم-پەن ئىگىلەيدىغان ئوبدان
پۇرسەتلەردە قىمار ياكى شەكلى ئۆزگەرگەن قىمار
ئويۇنلىرىدا لاغايلاپ يۈرۈشلىرىنى؛ شۇنداقلا تارىختا
نۇرغۇن زەپەرلەر قۇچقان بۇ مىللەتنىڭ بۇگۈنكى يېڭى
دەۋرنىڭ قەدرىگە يەتمەي، ئۆز پەرزەنتلىرىنى ئوقۇش-

سىز قالدۇرۇپ، ئاغزى ئەمدى ئەمچەكتىن ئايرىلغان قىزلىرىنى تالالىق، ئوغۇللىرىنى مالچى ياكى كەتمەنچى قىلىپ، "كۆزى ئوچۇق قارىغۇلار"دىن قىلىپ قويۇۋاتقانلىقىنى، يەنە بىر تەرەپتىن، بەزىلەرنىڭ گۈلدەك چىرايى بار قىز-ئاياللىرىنى "روپاچ" بولۇشقا قىستاپ، ئۇلارنى جاھاننىڭ خوۋلۇقلىرىدىن مەھرۇم قىلىۋاتقان كونىلىقلىرىنى كۆيۈنگەن ھالدا تەنقىدلەيدۇ.

خىيالىم شۇ: مېنىڭ بۇ مىللىتىممۇ نۇر قۇچاقلارمۇ؟
نادانلىق ئىللىتىنى ئىلمۇ-ئىرپاندا پىچاقلارمۇ؟...

دېگەن مىسرالار ئارقىلىق شائىر مىللەتنىڭ كەلگۈسىدىن غەم يەيدۇ. قورساقنىڭ غېمىدە قالغان بۇ كىشىلەرنىڭ ئىستىقبالىدىن قايغۇرىدۇ ۋە ئەنسىرەيدۇ.

ئارقىدىنلا شائىر بىر سەكرەپ بۇ مىللەتمۇ بۇنداق كېتىۋەرمەيدۇ، روھنى ئۇرغۇتۇپ، ئىللەتلەرنى چۆرۈپ تاشلاپ، ئۆزىنىڭ ھالال ئەجرى ۋە ئەقىل-ئىدراكىغا تايىنىپ بېيىپ روناق تاپقان، مىللەتنى نادانلىق پاتقىقىدىن قۇتۇلدۇرۇشنى ئويلىغان كېرەم ئىمىن ۋە دۇنيانىڭ ئىلغار مەدەنىيىتىنى قوبۇل قىلىپ ئالەمگە تونۇلغان ياش ناخشىچى دىلبەر يۇنۇسقا ئوخشاش كىشىلەرمۇ بىزدىن چىققان، چىقماقتا ۋە

چىققۇسى دېگەن ئۈمىدكە تولغان ئوپتىمىستىك قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا ئېتىپ ئۆزىگە، شۇنداقلا مىللەتكە تەسەللى بېرىدۇ. ئارقىدىن بىرىنىڭ ئىككىگە بۆلۈنۈش نۇقتىئىنەزەرى بويىچە ھامان ناچارلىق بار يەردە ياخشىلىق بولىدۇ، مەڭگۈ بىر ئىزدا توختاپ قالىدىغان ئەھۋال مەۋجۇت بولمايدۇ، بىزگە بەختئامەتمۇ قۇچاق ئاچىدۇ، بۇنىڭ ئۈچۈن ئىزدىنىشكە، ئۆگىنىشكە، ئالغا قاراشقا توغرا كېلىدۇ، دېگەن يەكۈننى خولاسىلەيدۇ.

دېمەك، شائىر روزى سايىت «ئاھ، مېنىڭ مىللىتىم» ناملىق شېئىرى ئارقىلىق مىللىتىمىز ئارىسىدا ساقلىنىپ كېلىۋاتقان يامان سۈپەتلىك ئۆسمىنى ئېغىز ئالدۇرۇپ، كەڭ كىتابخانلار ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلىدىغان "كىم ئىدۇق، كىم بولدۇق، يەنە كىم بولۇشىمىز كېرەك" دېگەن زور بىر ئىجتىمائىي تېمىنى يورۇتۇپ بېرىدۇ.

بىر پارچە بەدىئىي ئەسەرنىڭ قىممىتى ئەڭ ئالدى بىلەن ئوقۇرمەنلەرنى چوڭقۇر ئويغا سالالىشى بىلەن ئۆلچىنىدۇ. بۇ نۇقتىدىن «ئاھ، مېنىڭ مىللىتىم» ناھايىتى زور ئىجتىمائىي ئۈنۈمگە، ئېستېتىك ۋە بەدىئىي قىممەتكە ئىگە قىلىنغان.

«مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلىنىڭ خوتەندىكى

20 مىڭدىن ئارتۇق مۇشتەرىسى ئىچىدە بۇ شېئىردىن تەسىرلەنمىگەن، سوقا-سۆھبەت قىلمىغانلىرى يوق دېيەرلىك.

ئۇقۇشىمىزچە «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلىغا مۇشتەرى بولمىغانلار ئارماندا قېلىپ، بۇ ژۇرنالنى ئىزدەپ-سوراپ تېپىپ ئوقۇش قىزغىنلىقى تا ئۈرۈمچىدىن تارتىپ خوتەنگىچە تەڭ قوزغالغان. ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدىغىنى شۇكى، سابىق خوتەن ۋالىيسى، ھازىرقى ئاپتونوم رايوننىڭ مۇئاۋىن رەئىسى غوپۇر ئابدۇللا خوتەنگە كەلگەندە، ئالدىراشلىق ئىچىدە ۋاقىت چىقىرىپ، روزى سايىت بىلەن كۆرۈشۈپ، ”روزاخۇن، «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلىدا «ئاھ مېنىڭ مىللىتىم» دېگەن بىر شېئىرىڭلار ئېلان قىلىنىپتۇ، شۇ ژۇرنالنى ماڭا تېپىپ بېرىڭلار“ دەپ بۇيرۇپ تاپقۇزۇپ ئوقۇغان. دېمەك، بۇ شېئىر كەڭ ئوقۇرمەنلەرنىڭ ۋۇجۇدىنى لەرزىگە سالغان، چوڭقۇر ئويلىنىشقا، ئالغا ئىنتىلىشكە دەۋەت قىلغان ياخشى شېئىر.

ئاخىرىدا، بۇندىن كېيىن ژۇرنالنىڭ مانا مۇشۇنداق ياخشى ئەسەرلەرنى كەڭ ئامما بىلەن پات-پات يۈز كۆرۈشتۈرۈپ تۇرۇشىنى، مۇئەللىپىنىڭمۇ مۇشۇ

خىلدىكى ئەسەرلەرنى كۆپلەپ ئىجاد قىلىشىنى سەمىمىي ئۈمىد قىلىمەن.

(ئاپتور: خوتەن سىفەن ئالىي تېخنىكۇمى ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدا ئىشلەيدۇ)

مەسئۇل مۇھەررىر: رىسالەت ئابلا
تەكلىپ قىلىنغان تەھرىر: ياسىن ھاۋازى
مەسئۇل كوررېكتور: خەيرىنىسا روزى
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: ئابدۇسالام ئابدۇراخمان

جەزبدار گۈلدەستىلەر

(«مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژۇرنىلىدىن تاللانمىلار)

نەشر قىلغۇچى
ۋە تارقاتقۇچى : مىللەتلەر نەشرىياتى
(بېيجىڭ شەھىرى خېپىڭلى شىمالىي كوچا 14-قورۇ.
پوچتا نومۇرى: 100013، تېلېفون نومۇرى: 64228007-010)
ساتقۇچى: جايلاردىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرى
تىزغۇچى: مىللەتلەر نەشرىياتى ئېلېكترونلۇق مەتبەئە سىستېمىسى
باسقۇچى: مىللەتلەر باسما زاۋۇتى
1998-يىل 4-ئايدا 1-قېتىم نەشر قىلىندى
1998-يىل 4-ئايدا بېيجىڭدا 1-قېتىم بېسىلدى
باھاسى: 11.00 يۈەن

ISBN 7-105-03028-3

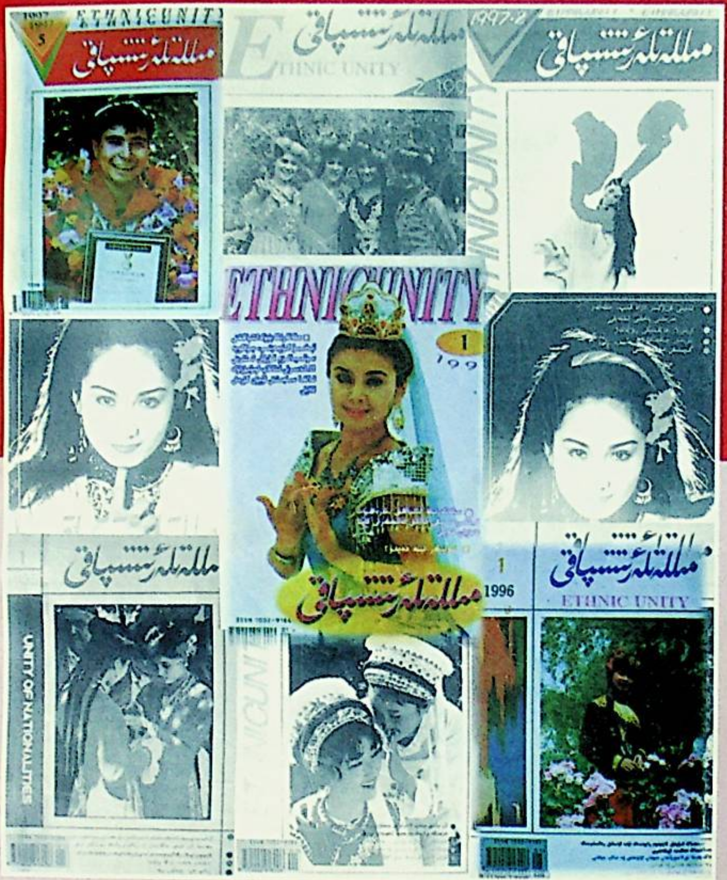

1988 — 1998

ISBN 7-105-03028-3/I. 739
民文(维 141) 定价: 11.00 元